Держава та регіони

Серія: Публічне управління і адміністрування
2024 р., № 1

Науково-виробничий журнал виходить щоквартально

Голова редакційної ради: О. В. Мащенко,
доктор економічних наук, доктор юридичних наук, професор

Редакційна рада:
Кіктенко О. В., доктор наук з державного управління, доцент
Руденко О. М., доктор наук з державного управління, доцент

Головний редактор:
Покатаєв П. С., доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор

Редакційна колегія:
Горник В. Г., доктор наук з державного управління, доцент
Заблоцький В. В., доктор наук з державного управління, професор
Колтун В. С., доктор наук з державного управління, доцент
Латинін М. А., доктор наук з державного управління, професор
Лозинська Т. М., доктор наук з державного управління, професор
Рингач Н. О., доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник
Хожило І. І., доктор наук з державного управління, доцент
Роман Грмо, Assoc.prof., PaedDr. Ing., PhD., MBA

Відповідальний редактор: С. В. Белькова
Редактори: А. О. Бессараб, В. Ю. Петрова
Технічний редактор: Ю. В. Волошина
Дизайнер обкладинки: Я. В. Зоська

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з публічного управління (спеціальність: 281. Публічне управління та адміністрування) відповідно до Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (Додаток 4)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Засновник:
Класичний приватний університет
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ № 24855-14795 ПР від 17.05.2021

Видавництво та друк –
Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022

Журнал ухвалено до друку вченою радою Класичного приватного університету
28.02.2024, протокол № 6

Усі права захищені. Повний або частковий передрук і переклади дозволено лише за згодою автора і редакції. У разі передрукування посилання на журнал «ДЕРЖАВА та РЕГІОНИ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: (0612) 220-58-42, 63-99-73.

Здано до набору 12.02.2024.
Підписано до друку 29.02.2024.
Формат 60×84/8. Ризографія. Траж 300 пр.
Замовлення № 0424/260.

ISSN 1813-3401

© Класичний приватний університет, 2024

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

І. І. Нинюк, М. А. Нинюк
НОВІ МОДЕЛІ ТА ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ **6**

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

А. В. Акімов
ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ДЕРЖАВНИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВИ ВІЙСЬКОВОГО ТИПУ.....**12**

О. Г. Бондаренко
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЛОБІЗМУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....**18**

С. В. Васьків
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДПИСІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ **25**

О. М. Вівсянник
МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕГУЛЮВАННІ СИСТЕМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я **30**

К. А. Возняковська, М. П. Баряхтар
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ ЯК ПРІОРИТЕТ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ **34**

К. О. Головко
АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ **40**

І. П. Динник
БРЕНДИНГ РЕГІОНУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ **48**

Я. М. Казюк, В. С. Куйбіда, Ю. І. Ганущак
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ПОВНОВАЖЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ **54**

Г. В. Коваль, М. М. Волікова
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ ОСВІТИ **62**

А. М. Ломакін
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА СВОЄЧАСНОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ **68**

Т. В. Маматова, І. В. Шкурат
ПРИНЦИПИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ.....**75**

В. Л. Матієнко
НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МОДЕРНІЗАЦІЄЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....**81**

О. І. Ханіна
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВОЮ НОВИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ **88**

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

О. Д. Лазор, О. Я. Лазор, І. Г. Юник
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ УКРАЇНИ.....**92**

М. М. Ярмистий
РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ ПРОФЕСІЙНИХ ФУНКЦІЙ У ПРОЦЕСІ АДМІНІСТРУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ **102**

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

О. А. Кавилін
СИСТЕМА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ **108**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

О. М. Руденко
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **115**
Н. О. Березка
ВПЛИВ ЛОБІЗМУ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ **122**
С. М. Охонько
ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ **127**
О. Д. Терещук, С. Ф. Кривошликов
ДІАГНОСТИКА ЗАГРОЗ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ ПО МОТИВАМ ДАВОСУ-2024 ..... **133**
О. С. Дмитрова, К. Г. Гончарова, К. В. Карпова
ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ПОКАЗНИК ДІЄВОСТІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ **138**
Т. С. Яровой
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЇ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ В УКРАЇНІ:
КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ **144**
О. Л. Бобось, К. М. Майстренко
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ **149**
П. Р. Фармхаус
ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВЗАЄМОДІЮ
ЗІ СТУДЕНТСЬКИМ СЕРЕДОВИЩЕМ: АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ **155**
М. П. Стовбан
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СНЯТИНСЬКОЇ ЦРЛ:
АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДО ТА ПІСЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГОСПІТАЛЬНОГО
ОКРУГУ **161**
С. О. Лисенко
ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ
ТА ЇХНЯ ХАРАКТЕРИСТИКА **169**
К. Д. Ніколаєв
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ
ТА УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УКРАЇНІ **175**
О. В. Заїка, З. О. Товстик
РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРИЙНЯТТІ
ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ **180**
О. М. Колодій
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД **185**
І. І. Литвин
ДЕФІНІЦІЯ ТА ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН
У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ **190**
І. А. Семенець-Орлова, А. В. Дакал, І. С. Клименко
ОЦІНКА ЯКОСТІ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ... **198**

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Nyniuk I. I., Nyniuk M. A.
NEW MODELS AND EFFECTIVE PRACTICES OF PUBLIC PARTICIPATION IN DECISION-MAKING 6

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Akimov A. V.
FUNDAMENTALS OF ENSURING THE REFORM POLICY OF UKRAINE IN RELATION TO STATE AND LAW ENFORCEMENT BODIES IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF A MILITARY-TYPE STATE 12

Bondarenko O. H.
FOREIGN EXPERIENCE OF IMPLEMENTATION AND FORMATION OF LOBBYING IN PUBLIC AUTHORITY BODIES 18

Vaskiv S. V.
LEGAL ASPECTS OF THE USE OF ELECTRONIC SIGNATURES IN THE ACTIVITIES OF STATE BODIES 25

Vivsiannyk O. M.
INTERNATIONAL GLOBAL GOVERNANCE ORGANIZATIONS AND INTERNATIONAL CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN THE REGULATION OF STATE HEALTH MANAGEMENT SYSTEMS 30

Vozniakovska K. A., Baryakhtar M. I.
GOVERNMENT SUPPORT FOR BUSINESSES AS A PRIORITY FORFINANCIAL STABILITY IN THE ECONOMY 34

Holovko K.O.
EXAMINING SCIENTIFIC STUDIES ON THE MECHANISMS OF PUBLIC MANAGEMENT WITHIN THE AGRARIAN SECTOR 40

Dynnyk I. P.
BRANDING OF THE REGION AS A TOOL FOR PUBLIC MANAGEMENT OF REGIONAL DEVELOPMENT 48

Kazyuk Y. M., Kuybida V. S., Hanushchak Y. I.
CONCEPTUAL APPROACHES TO THE DISTRIBUTION AND DISTRIBUTION OF POWERS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AND EXECUTIVE AUTHORITIES 54

Koval G. V., Volikova M. M.
PUBLIC ADMINISTRATION IN EDUCATION SECTOR 62

Lomakin A. M.
ENSURING THE AVAILABILITY AND TIMELINESS OF MEDICAL SERVICES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE: A MANAGERIAL ASPECT 68

Mamatova T. V., Shkurat I. V.
PRINCIPLES AND EFFICIENCY OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE 75

Matiienko V. L.
DIRECTIONS OF STATE GOVERNANCE IN THE MODERNIZATION OF HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION 81

Khanina O. I.
IMPLEMENTATION OF NEW FORMS OF THE ORGANIZATION OF MEDICAL ASSISTANCE BY THE STATE 88

PUBLIC SERVICE

Lazor O. D., Lazor O. Ya., Yunyk I. G.
INSTITUTIONALIZATION OF THE PATRONAGE SERVICE IN THE BODIES OF PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION OF UKRAINE 92

Yarmystyi M. M.
IMPLEMENTATION OF PROFESSIONAL FUNCTIONS BY CIVIL SERVANTS
IN THE PROCESS OF ADMINISTRATION OF MANAGERIAL ACTIVITIES 102

LOCAL SELF-GOVERNMENT

Kavylin O. A.
SYSTEM OF LOCAL GOVERNMENT BODIES IN UKRAINE:
CURRENT STATE AND PROBLEMS 108

CURRENT PROBLEMS IN THE SPHERE OF PUBLIC ADMINISTRATION

Rudenko O. M.
PROVIDING THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF CIVIL SERVANTS
IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE **115**
Berezka N. O.
INFLUENCE OF LOBBYING ON DECISION-MAKING BY PUBLIC AUTHORITY BODIES **122**
Okhonko S. M.
STATE FINANCING OF POLITICAL PARTIES AS A PREREQUISITE
FOR PREVENTING POLITICAL CORRUPTION **127**
Tereshchuk O. D., Kryvoshlykov S. F.
DIAGNOSTICS OF INTERNATIONAL SECURITY THREATS FOR DAVOS-2024 ..... **133**
Dmytrova O. S., Honcharova K. H., Karpova K. V.
FINANCIAL STABILITY OF THE STATE AS AN INDICATOR OF THE EFFECTIVENESS
OF THE ECONOMIC SECURITY SYSTEM **138**
Yarovoi T. S.
THE MODERN APPROACHES AND INNOVATIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION
IN UKRAINE: THROUGH THE PRISM OF REGIONAL DEVELOPMENT **144**
Bobos O. L., Maistrenko K. M.
REGULATORY AND LEGAL SECURITY OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE **149**
Farmkhaus P. R.
STATE INFORMATION POLICY AND ITS IMPACT ON INTERACTION
WITH THE STUDENT ENVIRONMENT: IMPLEMENTATION ANALYSIS **155**
Stovban M. P.
FINANCIAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF THE SNIATYN CENTRAL DISTRICT HOSPITAL:
ASPECT OF PUBLIC ADMINISTRATION BEFORE AND AFTER THE INTRODUCTION
OF THE HOSPITAL DISTRICT **161**
Lysenko O. S.
PRINCIPLES OF STATE MANAGEMENT OF INFORMATION SECURITY
AND THEIR CHARACTERISTICS **169**
Nikolaev K. D.
USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR MONITORING AND MANAGEMENT
OF ENVIRONMENTAL SAFETY IN UKRAINE **175**
Zaika O. V., Tovstyk Z. O.
THE ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION
DECISION-MAKING **180**
Kolodii O. M.
PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT
OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE POST-WAR PERIOD **185**
Lytvyn I. I.
DEFINITION AND THEORETICAL CHARACTERISTICS OF ADMINISTRATIVE
AND LEGAL RELATIONS IN THE PROVISION OF EDUCATIONAL SERVICES **190**
Semenets-Orlova I. A., Dakal A. V., Klymenko I. S.
ASSESSMENT OF THE QUALITY OF FORENSIC MEDICAL EXAMINATIONS:
THE ROLE OF STATE REGULATION **198**

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 342.57
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.1

І. І. Нинюк
кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки

М. А. Нинюк
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки

НОВІ МОДЕЛІ ТА ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ

В умовах сучасного світу, насиченого складними проблемами та викликами, питання громадської участі в процесі ухвалення управлінських рішень стає ключовим аспектом суспільного розвитку. Нові моделі та ефективні практики громадської участі виявляються невід'ємною частиною визначення спільних траєкторій та вирішення загальнозначущих завдань. Дослідження спрямоване на аналіз сучасних практик громадської участі та їх вплив на прийняття управлінських рішень в контексті взаємодії з органами державної влади. Однією з ключових складових є розгляд рівня інформованості громадян, оскільки вона визначає їхню здатність конструктивно взаємодіяти з управлінськими процесами. Нерівність доступу до участі розглядається як системна проблема, яку слід вирішити для забезпечення широкого представництва різних соціальних груп.

Важливим аспектом дослідження є аналіз комунікаційних практик між владою та громадськістю, а також впровадження ефективних механізмів збору та обробки відгуків громадян. Зазначається, що розвиток нових моделей громадської участі вимагає уникнення формалізму та врахування конкретних потреб та особливостей різних груп громадян. Дослідження має на меті не лише аналіз практик громадської участі, але й розробку рекомендацій для вдосконалення ефективності цього процесу. Результати дослідження можуть служити основою для формулювання стратегій, спрямованих на підвищення ступеня взаєморозуміння та співпраці між владою та громадськістю.

У цілому, дослідження прагне внести вагомий внесок у розуміння та розвиток громадської участі як ключового елементу сучасного управління, сприяючи побудові демократичного суспільства, де різні групи громадян активно співпрацюють у прийнятті рішень.

Ключові слова: *громадська участь, ефективність участі громадськості, органи державної влади, управлінські рішення, практики участі, моделі участі.*

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається з безпрецедентними викликами й складними проблемами, які потребують комплексних рішень. Однак досягнення консенсусу та забезпечення згоди різних груп суспільства у процесі ухвалення рішень залишається складною задачею.

Сьогодні важливо розвивати нові моделі та практики громадської участі, спрямовані на створення ефективного механізму взаємодії між громадськістю та владою, своєю чергою це містить залучення громадян до прийняття рішень на різних рівнях управління – від місцевого до національного [1, с. 55]. Однією з проблем сучасних моделей громадської участі є недостатній рівень інформованості громадян та їхнє обмежене розуміння ключових питань.

© Нинюк І. І., Нинюк М. А., 2024

Також важливо розв'язувати проблеми нерівності доступу до участі, щоб гарантувати, що різні групи мають однакові можливості впливати на прийняття рішень.

Усунення бар'єрів для участі громадян також вимагає вдосконалення комунікації між владою та громадськістю, розробки ефективних механізмів збору та обробки відгуків громадян, а також створення структур, які забезпечують сталу участь населення у важливих діалогах. Однак важливо уникати формального підходу до громадської участі й створювати моделі, які враховують конкретні потреби та особливості різних груп громадян. Такий підхід сприятиме створенню збалансованих та справедливих механізмів взаємодії. Наприклад, Україна стикається з численними викликами та проблемами, які ставлять під сумнів ефективність та справедливість прийнятих рішень й разом з цим існування конфлікту інтересів. Однією з проблем є недостатня розвиненість механізмів громадської участі в прийнятті рішень. Багато із заходів, спрямованих на залучення громадськості, можуть бути формальними та неефективними. Недостатній рівень інформованості громадян, а також відсутність механізмів з реальним впливом на прийняття рішень, обмежують їхню здатність долучитися до формування політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері громадської участі часто наголошують на розвитку інноваційних технологій, як відзначають у своїх наукових роботах: Гордієнко Є., Куйбіда В., Карпенко О., МакГіннесс Т., Морріс Дж., Наместнік В., Рават П., Шанк Х., – для покращення взаємодії між громадськістю та органами влади, адже це може містити використання онлайн-платформ, соціальних мереж, аналітичних інструментів для збору та аналізу відгуків громадян.

Гіаннуміс Г., Говік С., Доброгорський О., Лейгнінгер М., Мік В., Набатчі Т., Третяк О. А., Торяник В. М. висвітлюють питання забезпечення прозорості в процесах ухвалення рішень, а також створення механізмів забезпечення широкого представництва різних соціокультурних та економічних груп.

Андрєєва О., Величко З., Вусик Г., Ленда Р., Лікарчук Н., Могилевська О., Панченко Г., Шумило О. відзначають важливість навчання громадянської компетентності та розвитку навичок участі, щоб забезпечити більш ефективну взаємодію між громадянами та органами влади.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження та аналіз сучасних моделей та практик громадської участі у процесі ухвалення управлінських рішень. Робота спрямована на визначення ефективних стратегій взаємодії між громадськістю та органами державної влади, сприяючи створенню більш демократичного суспільства.

Виклад основного матеріалу. В сучасному суспільстві питання громадської участі у процесі ухвалення рішень стає ключовим аспектом демократичного управління та розвитку. Глибокі зміни в економіці, технологіях та соціокультурному середовищі викликають потребу у більш активній ролі громадян у формуванні стратегій, політик та рішень, які впливають на їхнє повсякденне життя. Громадська участь є необхідним елементом будь-якої демократичної системи, яка забезпечує легітимність та враховує різноманітні потреби й переконання громадян.

Громадська участь визначається рівнем залучення громадян щодо ухвалення рішень та визначення пріоритетів у державному розвитку. Різноманітні класифікації цього явища пропонуються у науковій літературі, однією з таких є класифікація Шеррі Арнштайна. Відповідно до цієї класифікації, існують вісім рівнів громадської участі, які можна об'єднати у три основні групи в залежності від рівня впливовості: відсутність участі, обмеженість можливостей участі та реальна (дієва) участь. Розглядаючи ці рівні, можна детальніше зрозуміти роль громадської участі у прийнятті рішень (Рис. 1):

1. Відсутність участі. На цьому рівні суспільство не має можливості впливати на процес прийняття рішень. Рішення приймаються в органах, відокремлених від впливу громадськості.

2. Обмеженість можливостей участі, тобто громадськість отримує інформацію про державні проекти, але їй надано обмежені можливості висловлювати свої думки чи вносити пропозиції.

3. Реальна (дієва) участь, громадськість взаємодіє з державними установами у партнерському відношенні, спільно визначаючи та реалізуючи проекти та суспільство бере участь у прийнятті рішень на рівні відповідних установ, де громадська думка враховується в процесі обговорення [9, с. 221].

Варто зауважити, що зростання складності сучасних проблем вимагає інноваційних підходів до управління та прийняття рішень. Громадська участь стає містком між громадянами

й владою, що сприяє обміну ідеями, врахуванню різних точок зору та спільному пошуку оптимальних варіантів розв'язання проблем. Важливо визначити, що громадська участь не обмежується лише процесами голосування на виборах [7, с. 31]. Вона охоплює широкий спектр інструментів та механізмів, включаючи громадські консультації, петиції, участь у робочих групах та інші форми діалогу. Взаємодія громадян із владою має бути постійним та системним процесом, що враховує різноманітність потреб та інтересів суспільства.

Рис. 1. Групи рівнів громадської участі (за класифікацією Ш. Арнштайна)

Проте, незважаючи на важливість громадської участі, існують численні виклики та проблеми, що перешкоджають її повноцінному розвитку. Недостатня інформованість, бар'єри доступу до участі для певних груп громадян [3, с. 7], а також неефективні механізми збору та сам процес врахування громадської думки – усе це створює труднощі на шляху до досягнення справжньої демократії через громадську участь.

Сучасні практики управління державним та муніципальним рівнями все частіше включають різні елементи громадської участі. Участь зацікавлених груп населення в процесі ухвалення політичних та управлінських рішень є однією з умов сучасного державного управління, або, інакше кажучи, good governance [15, с. 73]. Тому саме якісні та ефективні практики громадської участі у прийнятті рішень є важливим елементом розвитку демократичного суспільства. В рамках даного питання науковці виокремлюють ключові практики, які можуть сприяти покращенню процесів взаємодії між громадськістю та органами влади:

1. Починаючи з самого початку процесу прийняття рішень, важливо забезпечити громадськість інформацією щодо ключових питань та можливих рішень. Відкрита та доступна інформація створює фундамент для ефективного взаєморозуміння та конструктивного діалогу.

2. Проведення консультацій з громадськістю на різних етапах прийняття рішень дозволяє врахувати різноманітні погляди та врахувати потреби різних груп населення. Важливо створити відкритий та взаємовигідний простір для обміну ідеями та відгуками (Рис 2.).

3. Розвиток технологій дозволяє створювати спеціалізовані онлайн-платформи для обговорення та голосування за рішення, в свою чергу це забезпечує доступність участі для більш широкого кола громадян і полегшує збір та аналіз відгуків.

4. Залучення представників громадськості до робочих груп, які працюють над конкретними питаннями, дозволяє залучити експертів та досвід громадян у процес ухвалення рішень.

5. Забезпечення ефективних механізмів отримання та обробки зворотного зв'язку важливо для врахування думки громадськості у прийнятті рішень. Відкриті канали зворотного зв'язку створюють умови для постійної взаємодії.

6. Здатність громадян ефективно взаємодіяти з процесами прийняття рішень вимагає певного рівня освіти та навичок. Навчальні програми та інформаційна підтримка можуть сприяти зростанню громадянської компетентності та активності [11, с. 108, 110, 117, 123, 138].

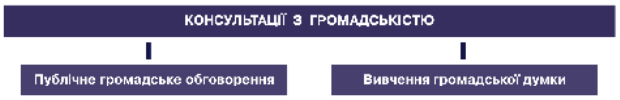

Рис. 2. Система консультації з громадянами

В розрізненій та різноманітній суспільній дійсності активна громадська участь у прийнятті рішень виступає не лише основою «справедливої демократії», але й важливим чинником забезпечення ефективного та різностороннього управління [12, с. 773]. Відкритість до голосу громадян сприяє формуванню більш інклюзивних та збалансованих стратегій, які відображають різноманітні потреби та погляди суспільства. З цією метою існує кілька моделей громадської участі, які враховують різні форми взаємодії між владою та громадянами. Дані моделі не лише стимулюють взаємодію та обмін ідеями, але й забезпечують громадянам можливість впливу на важливі рішення, що стосуються їхнього ото-

чення, економічного благополуччя та загального блага.

Відповідно до вище відзначеного, варто зауважити, що існує кілька моделей громадської участі, які різняться за форматом та ступенем впливу громадян, а саме:

Організація громадських консультацій, публічних обговорень та відкритих форумів для збору думок та пропозицій громадян з певного питання.

Проведення офіційних слухань, де громадяни можуть висловлювати свої погляди та думки стосовно певної справи.

Залучення представників громадян до робочих груп, комітетів чи інших органів, які приймають рішення або розробляють стратегії.

Використання онлайн-платформ, веб-сайтів та соціальних мереж для залучення громадян до обговорення та прийняття рішень.

Залучення громади до процесу формування бюджету та розподілу ресурсів, де громадяни можуть визначати пріоритети для виділення коштів

Співпраця між суспільством, бізнесом та урядом для реалізації конкретних проектів та ініціатив.

Створення спеціальних рад або комітетів, які представляють громадян та мають можливість впливати на прийняття рішень [14, с. 251].

Знову ж таки, взаємодія між владою та громадськістю визначається різноманітними комунікаційними практиками, що відіграють важливу роль у формуванні ефективного діалогу та взаєморозуміння. Перш за все, важливо встановити відкритий та прозорий канал інформації між владою та громадськістю, тобто це дозволяє підтримувати високий рівень довіри та забезпечує громадянам доступ до актуальної інформації [10, с. 97]. З іншого боку, важливим елементом є залучення громадськості до прийняття, як ми вже відзначали, це може бути здійснено через проведення громадських слухань, консультацій та інших форм взаємодії, які дозволяють громадськості висловлювати свої погляди та враховувати їх у процесі ухвалення рішень.

Також важливо активно використовувати сучасні засоби комунікації, такі як соціальні мережі та електронні платформи, для надання інформації та взаємодії з громадськістю, адже це сприяє швидкій розповсюдженню інформації та полегшує двосторонній обмін думками []. Електронні платформи для участі громадян в житті держави є важливим інструментом для забезпечення відкритості, прозорості та активної участі громадян в прийнятті рішень. Наприклад, в Естонії, використовують e-Democracy Platform, яка дозволяє громадянам висловлювати свої погляди та думки з приводу законопроектів і рішень уряду. Ісландія, використовує платформу Your Priorities, адже вона надає можливість громадянам вносити пропозиції та голосувати за них. В Іспанії функціонує Decidim (Decidim.org), – це відкрита платформа для участі громадян в прийнятті рішень на різних рівнях й вона використовується в різних муніципалітетах та органах влади. А у Фінляндія існує Open Ministry (Avoin ministeriö), що дозволяє громадянам Фінляндії вносити законопроекти та голосувати за них. Якщо законопроект набирає достатню кількість голосів, він переходить на розгляд парламенту [13, с. 419].

Уникання цензури та забезпечення свободи слова є необхідними аспектами для створення відкритого та демократичного суспільства. Гарантування можливості вільно висловлювати свої погляди сприяє розвитку критичного мислення та підвищує рівень активності громадськості в житті країни [2, с. 114]. З метою забезпечення належних умов для участі громадськості в формуванні державної політики, Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 976 від 5 листопада 2008 року «Про затвердження Порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [6]. Цей документ відкриває можливості для організацій громадянського суспільства брати участь у розробці та моніторингу державної політики, зокрема на рівні регіонів.

Також варто відзначити, що в Україні існують різноманітні форми громадської участі у прийнятті рішень, спрямовані на забезпечення відкритості та демократії в управлінні. Однією з найважливіших практик є залучення громадськості до формування та обговорення законопроектів на різних етапах їх розгляду. Національні консультації, громадські слухання та публічне обговорення законопроектів стали стандартною практикою в роботі парламенту та інших органів влади [8, с. 41], в свою чергу це дозволяє громадянам висловлювати свої погляди, вносити пропозиції та впливати на формування законів.

Важливою є участь громадських організацій у роботі різних експертних та консультативних рад, адже це надає можливість представникам суспільства активно співпрацювати з урядом

у процесі прийняття стратегічних [4, с. 97]. Ще однією формою громадської участі є ініціативи зі збору підписів громадян для внесення певних питань на розгляд влади, а це стимулює прямий внесок громадян у формування порядку денного та підвищує відповідальність влади перед суспільством [5, с. 461].

Слід зауважити, що в Україні також існують різні електронні платформи для участі громадян в прийнятті рішень та моніторингу ситуацій в державі, а саме:

1. Система Prozorro в Україні використовується для електронних закупівель та публікації інформації про державні закупівлі, тобто це допомагає підвищити прозорість та запобігти корупції в галузі закупівель.

2. Дія (diia.gov.ua), – це інтернет-платформа для надання громадянам доступу до різноманітних електронних послуг. Громадяни можуть скористатися цією платформою для отримання документів, реєстрації податкових обов'язків та інших адміністративних послуг й пройти різні опитування;

3. Відкритий бюджет (openbudget.gov.ua), – платформа дозволяє громадянам вивчати та аналізувати державний бюджет, розподіл видатків та витрати. Вона сприяє більшій прозорості у фінансовій сфері та дозволяє громадянам брати активну участь у контролі над використанням бюджетних коштів.

4. e-Petitions (petition.president.gov.ua), – платформа дозволяє громадянам подавати петиції до Президента України. Якщо петиція набирає необхідну кількість підписів, вона може бути розглянута на рівні влади.

Усі ці практики спрямовані на зміцнення демократії та врахування думки громадян у прийнятті ключових рішень. Важливим етапом в розвитку громадської участі є постійне вдосконалення механізмів взаємодії між владою та громадянами для підтримки відкритого та транспарентного управління в Україні.

Висновки і пропозиції. Участь громадян в управлінні справами держави є важливою ознакою демократичних політичних систем, хоча в різній мірі вона може бути притаманною і недемократичним системам. Як одне з ключових понять політичної науки, ідея громадської участі не має однозначного тлумачення і може розглядатися по-різному. Різниця в тлумаченні громадської участі має практичні наслідки, визначаючи фактичні можливості участі, які конкретна політична система надає своїм громадянам, соціальним групам, громадським організаціям, об'єднанням та іншим учасникам.

Дослідження сучасних моделей та практик громадської участі у процесі ухвалення управлінських рішень виявило ряд важливих висновків. Перш за все, недостатня інформованість громадян та нерівність в доступі до участі залишаються серйозними перешкодами для створення справедливих та репрезентативних механізмів прийняття рішень.

Важливим аспектом є також визначення потреби у впровадженні інноваційних технологій та онлайн-платформ для покращення взаємодії між громадськістю та владою, в свою чергу це може допомогти забезпечити більший обсяг залучення та поліпшити якість діалогу між сторонами.

Зазначається, що вирішення проблем громадської участі вимагає не лише технологічних рішень, але й системних змін у підходах до комунікації, освіти та визначення механізмів зворотного зв'язку. Важливо покладати акцент на навчанні громадянської компетентності та сприяти розвитку активної участі. Пропонується впровадження більш гнучких та адаптивних моделей громадської участі, які враховують різноманітність суспільства та його потреби. Це може включати в себе створення спеціальних механізмів для представництва та врахування потреб меншин, щоб забезпечити всебічну участь громадськості.

Загалом, дослідження свідчить про необхідність комплексного підходу до питань громадської участі та визначає конкретні напрями для подальших досліджень й розвитку ефективних механізмів взаємодії між громадянами та владою.

Список використаної літератури:

1. Гордієнко Є. Використання технологій web 2.0 та концепції «громадська участь 2.0» в діяльності місцевих органів влади США. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. 2023. №. December 1, 2023; Berlin, Germany. С. 54–56.
2. Доброгорський О. Відкритість та громадська залученість у забезпеченні принципів ефективності та прозорості публічного управління. *Наукові перспективи (Naukovì perspektivi)*. 2023. №. 11 (41). С. 102–115.
3. Куйбіда В.С., Карпенко, О.В., Наместнік В.В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2018. № 1. С. 5–10.

4. Могилевська О. Ю. Побудова прогностичних моделей механізму участі громадськості в управлінні розвитком об'єднаних територіальних громад. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. №. 3. С. 91–100.
5. Панченко Г. Громадська участь як механізм реалізації громадського контролю в системі публічного управління. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2023. № 3 (33). С. 454–467.
6. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади від 5 листопада 2008 р. № 976 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п#Text
7. Третяк О. А., Торяник В. М. Громадська думка та публічна сфера політики: можливості взаємовпливу в умовах демократизації. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія політичні науки. 2023. № 8 С. 27–32.
8. Шуміло О. М. До питання ключових інститутів громадянського суспільства. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О Дідоренка.* 2023. №. 3. С. 35–43.
9. Arnstein S.R. A Ladder of Citizen Participation. *JAIP.* 1969. №. 4 35. P. 216–224.
10. McGuinness T. D., Schank H. Power to the Public: The Promise of Public Interest Technology. Princeton University Press. 2021. 208 p.
11. Hovik S., Giannoumis G. A. Citizen Participation in the Information Society: Comparing Participatory Channels in Urban Development. Palgrave Macmillan. 2022. 280 p.
12. Likarchuk N., Velychko Z., Andrieieva O., Lenda R., & Vusyk, H. Manipulation as an element of the political process in social networks. *Cuestiones Políticas.* 2023. № 41(76). P. 769–779.
13. Meek W. Handbook of Collaborative Public Management (Elgar Handbooks in Public Administration and Management). Edward Elgar Publishing. 2021. 512 p.
14. Nabatchi T., Leighninger M. Public Participation for 21st Century Democracy (Bryson Series in Public and Nonprofit Management). Jossey-Bass. 2015. 368 p.
15. Rawat P., Morris J. The Effects of Technology and Institutions on E-Participation: A Cross-National Analysis. Routledge. 2021. 134 p.

Nyniuk I. I., Nyniuk M. A. New models and effective practices of public participation in decision-making

In the conditions of the modern world, saturated with complex problems and challenges, the issue of public participation in the decision-making process becomes a key aspect of societal development. New models and effective practices of public participation prove to be an integral part of defining common trajectories and addressing overarching tasks. The research is aimed at analyzing contemporary practices of public participation and their impact on decision-making in the context of interaction with government authorities. One of the key components is the examination of citizens' level of awareness, as it determines their ability to constructively engage with managerial processes. Inequality in access to participation is considered a systemic problem that needs to be addressed to ensure broad representation of various social groups.

An important aspect of the study is the analysis of communication practices between the government and the public, as well as the implementation of effective mechanisms for collecting and processing citizen feedback. It is noted that the development of new models of public participation requires avoiding formalism and taking into account the specific needs and characteristics of different citizen groups. The research aims not only to analyze public participation practices but also to develop recommendations for improving the effectiveness of this process. The results of the study can serve as a basis for formulating strategies aimed at increasing mutual understanding and cooperation between the government and the public.

Overall, the research seeks to make a significant contribution to the understanding and development of public participation as a key element of modern governance, contributing to the construction of a democratic society where different citizen groups actively collaborate in decision-making.

Key words: *public participation, effectiveness of public participation, government authorities, managerial decisions, participation practices, participation models.*

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

УДК 354
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.2

А. В. Акімов
доктор філософії,
викладач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету

ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ДЕРЖАВНИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВИ ВІЙСЬКОВОГО ТИПУ

Внаслідок повномасштабної збройної агресії зі сторони рф проти України активізувались процеси реформації системи державних та правоохоронних органів в контексті трансформації держави на військову модель функціонування. З 2014 року наша держава поступово обирає мілітаризаційний вектор організації та функціонування публічного управління. Головними факторами такого заходу стали виклики безпеці України та збереження її територіальної цілісності і суверенітету. У статті досліджено сучасний стан державного управління в контексті діяльності державних та правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Враховуючи надшвидкий еволюційний розвиток всього суспільства, впровадження змін в систему державного управління, децентралізаційні процеси, проведення оборонних заходів внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України, взаємодія всієї системи правоохоронних органів із іншими державними органами стає не просто рекомендаційним заходом, а передусім необхідним задля збереження діяльності всієї державної системи. Саме за допомогою ґрунтовної взаємодії правоохоронних органів із державними органами є можливість досягти позитивного результату у трансформації всієї правоохоронної системи, зменшити прояви порушення будь-яких прав громадян, а також бездіяльності співробітників правоохоронних органів. У статті визначено та досліджено вплив координації державних та правоохоронних органів у зв'язку з реформаційними процесами в умовах воєнного стану. Одним із головних недоліків сучасного публічного управління щодо організації реформаційних процесів є орієнтація на формально-концептуальні засади реалізації таких заходів, нівелюючи законодавчими закріпленнями обраного вектору розвитку державної діяльності. У статті проаналізовано сучасний стан законодавства, що регулює державну політику в обраному напрямку дослідження. Доведено, що проведення адміністративних процесів щодо підвищення мілітаризаційного рівня системи державного управління займає одне з провідних місць в переліку трансформаційних процесів у державі.

Ключові слова: *реформа, реформаційні процеси, мілітаризація, державна політика, державне управління, державний орган, правоохоронний орган.*

Постановка проблеми. З початку повномасштабного вторгнення рф на територію нашої держави методи та засоби орієнтації державного управління з мілітаризаційним пріоритетом змінилися. По-перше, став очевидним той факт, що сфера національної безпеки і оборони держави є головною та висхідною умовою нормального функціонування всіх сфер державного управління. По-друге, для належної відсічі збройної агресії держава має забезпечити відповідний рівень військового розвитку суспільства, що охоплює профільну військову підго-

© Акімов А. В., 2024

товку громадян, потужну промислово-військову структуру, кваліфіковані кадри у профільних органах державної влади, що здійснюють державне управління у сфері оборони, безпеки і правопорядку, належні умови адаптації всього державно-владного механізму до сучасних викликів та реалій. Головним методом підвищення рівня ефективності системи національної безпеки є мілітаризація всього державного механізму, що здійснюється і сьогодні. Ключовим механізмом реалізації зазначених заходів є проведення реформаційних процесів щодо підвищення мілітаризаційного рівня державного управління в контексті впливу на державні та правоохоронні органи. Проте, сьогоднішні реалії ускладнюють такі процеси, а застаріла законодавча база гальмує належну реалізацію реформаційних заходів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Дослідженню реформаційних процесів з початку гібридної війни рф проти України присвятили свої наукові доробки багато вчених, серед них: А. Білоус, Л. Жукова, В. Захарченко, В. Іванюта, Т. Гусейнов, Л. Лебедева, Н. Малініа, Н. Ногінова, В. Савченко, С. Пригородова тощо. Однак, дослідження реформаційних процесів державного управління крізь призму мілітаризаційної політики практично не досліджувалось, що робить актуальною обрану тематику.

Мета статті: визначити основні аспекти реформаційної політики України щодо державних та правоохоронних органів в контексті формування держави військового (мілітаризаційного) типу. Для досягнення зазначеної мети перед дослідженням були поставлені такі завдання: визначити сучасний стан діяльності органів державної влади та правоохоронних органів в умовах воєнного стану; визначити стан законодавства, що регулює зазначене питання; визначити сучасні підходи до розвитку реформаційних процесів у системі державного управління.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок повномасштабної збройної агресії зі сторони рф проти України активізувались процеси реформації системи державних та правоохоронних органів в контексті трансформації держави на військову модель функціонування. З 2014 року наша держава поступово обирає мілітаризаційний вектор організації та функціонування публічного управління. Головними факторами такого заходу стали виклики безпеці України та збереження її територіальної цілісності і суверенітету. Проте, з огляду на швидкоплинні національні та геополітичні реалії наша держава не змогла повністю організувати та реалізувати систематичну політику реформування державних та правоохоронних органів, масштабного підвищення оборонного потенціалу. Незважаючи на спроби щодо підвищення рівня військово-оборонного потенціалу нашої держави, саме з 2022 року, це питання набуло провідного значення для всієї системи державного управління.

З історичного погляду трансформація сфери державного управління та правоохоронних органів розпочалась ще у 1990-х роках [7]. Однак, навіть зважаючи на ухвалення великої кількості документів у період з 1993 по 2016 роки, створення професійної державної служби та правоохоронної системи відбувалось асинхронно. З 2010-х років система державної служби та правоохоронних органів стає більш структурованою, зокрема через прийняття профільних актів, на зразок Стратегії та Закону «Про державну службу», а також швидкої та доволі ефективної модернізації Національної академії державного управління. Проте, початок Революції Гідності та прийняття вже нової Стратегії розвитку системи державної служби та правоохоронних органів вказують, що попередні трансформаційні результати не принесли бажаного результату. Вже згодом система державної служби та правоохоронних органів трансформується на мілітаризаційний тип діяльності, оскільки перед Україною постають реальні загрози втрати територіальної цілісності та суверенітету.

З моменту початку повномасштабного вторгнення рф на територію України методи та засоби орієнтації державного управління з мілітаризаційним пріоритетом змінилися. По-перше, став очевидним той факт, що сфера національної безпеки і оборони держави є головною та висхідною умовою нормального функціонування всіх сфер державного управління. По-друге, для належної відсічі збройної агресії держава має забезпечити відповідний рівень військового розвитку суспільства, що охоплює профільну військову підготовку громадян, потужну промислово-військову структуру, кваліфіковані кадри у профільних органах державної влади, що здійснюють державне управління у сфері оборони, безпеки і правопорядку, належні умови адаптації всього державно-владного механізму до сучасних викликів та реалій. Головним методом підвищення рівня ефектив-

ності системи національної безпеки є мілітаризація всього державного механізму, що здійснюється і сьогодні.

Сучасне законодавство не надає легальне визначення категорії «мілітаризація державного управління», тому варто звернутися до доктринальних напрацювань. Здійснивши аналіз наукової літератури, можна дійти до висновку, що значення цього поняття полягає у поширенні та розвитку військової культури, законів і дисципліни, зокрема й на цивільні сфери функціональної діяльності держави, економіку, діяльність профільних державних органів у секторі економічної безпеки, політики та соціуму загалом, що безпосередньо спрямовані на забезпечення національної безпеки та зростання оборонно-військового потенціалу держави [1].

Враховуючи надшвидкий еволюційний розвиток всього суспільства, впровадження змін в систему державного управління, децентралізаційні процеси, проведення оборонних заходів внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України, взаємодія всієї системи правоохоронних органів із іншими державними органами стає не просто рекомендаційним заходом, а виключно необхідним задля збереження діяльності всієї державної системи. Саме за допомогою ґрунтовної взаємодії правоохоронних органів із державними органами є можливість досягти позитивного результату у трансформації всієї правоохоронної системи, зменшити прояви порушення будь-яких прав громадян, а також бездіяльності співробітників правоохоронних органів. Стає логічним зв'язок – чим ефективніша взаємодія правоохоронних органів із державними органами, тим ефективніше захищаються, реалізовуються права та інтереси громадян, та забезпечуються інтереси всієї держави [1].

Сьогодні дедалі частіше йдеться про проведення масштабної адміністративної реформи щодо розгалуження державної ланки органів на дрібніші, що спеціалізуватимуться на певному виді діяльності.

В умовах воєнного стану вагомого значення набула державна політика децентралізації влади. З одного боку, в умовах воєнного стану така політика несе ризики втрати оперативності та ефективності прийнятих рішень через розгалуження компетенцій суб'єктів владних повноважень. Однак, саме під час повномасштабного збройного наступу зі сторони рф, така політика принесла позитивні результати для системи державного управління. До того ж варто зауважити, що реформа спрямована на мілітаризаційний розвиток державної служби та правоохоронних органів з 2014 року є функціональною та структурованою щодо перебудови відносин та компетенцій між зазначеними органами. До того ж внаслідок розвитку державної політики щодо децентралізації влади трансформувалась система координації та взаємозв'язку між державними органами та органами місцевого самоврядування. Ще одним фактором, що вплинув на обрані шляхи функціонування державного управління є визначення Україною спрямованості до підтримки та реалізації європейських стандартів та нового розуміння діяльності органів державної влади, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, їх взаємодії насамперед в умовах воєнного стану, коли їх системність прямо впливає на ефективність адміністративного управління державою [4]. Крім того, через військову агресію зі сторони рф проти України та запровадження на території нашої держави адміністративно-правового режиму воєнного стану, були сформовані та реалізовані відповідні зміни у правовій, організаційно-матеріальній, фінансовій та силовій основі діяльності органів публічної влади та правоохоронних органів. Так як під час проведення активних бойових дій певна частина території України набула статусу тимчасово окупованої, то через це система державного управління з військовим командуванням та Міністерством внутрішніх справ України зробили акцент на запровадження передбачених законодавством заходів і повноважень, що є достатніми та необхідними для забезпечення територіальної цілісності, суверенітету, життя та здоров'я громадян. Зокрема, відбулось розширення обсягу компетенціій та повноважень сільських, селищних, міських голів під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану з одночасним наданням їм одноособових повноважень у відповідних питаннях. До того ж внаслідок обрання мілітаризаційного вектору розвитку державного управління та дії режиму воєнного стану профільна територіальна ланка управління, така як Обласні військові адміністрації, отримала розширені повноваження щодо прийняття рішень, зокрема у галузі цивільної безпеки і оборони.

Внаслідок реформаційних процесів у системі державних органів та їх компетенцій військові адміністрації, що діють замість обласних адміністрації в умовах воєнного стану, можуть створюватись в межах територій відповідних територіальних

громад, однак, до 2022 року це могло стосувалося лише населених пунктів. За такою формулою військові адміністрації відповідних населених пунктів створюються на територіях територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не можуть здійснювати передбачені функції та завдання через військову ситуацію. Так само, з організаційного погляду, голову військової адміністрації призначає на посаду та звільняє з такої посади Президент України за відповідною пропозицією від Генерального штабу Збройних Сил України або територіально контролюючою обласною державною адміністрацією. На практиці, під час відсічі збройної агресії проти нашої держави, керівником військової адміністрації часто призначається саме відповідний сільський, селищний, міський голова.

Ще одним цікавим аспектом у розвитку держави мілітаризаційного типу під час воєнного стану та реформуванні системи публічної влади є можливість сільського, селищного, міського голови відповідної територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не ухвалене рішення про створення військової адміністрації цього населеного пункту, виключно для виконання заходів адміністративно-правового режиму воєнного стану, можливе ухвалення рішення щодо передачі бюджетних коштів з місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Такий захід є вкрай важливим під час проведення бойових дій, оскільки прямо впливає на можливість реалізовувати необхідні функції та завдання зі сторони силового сектору нашої держави на місцях, з урахування оперативності та ефективності прийняття рішень [5]. Варто зауважити, що сама політика децентралізації позитивно вплинула на розвиток мілітаризаційної політки держави в умовах воєнного стану та підвищила рівень ефективності координації системи державних органів, правоохоронних органів та системи місцевого самоврядування.

Щодо законодавства, що регулює порядок реформації системи державних та правоохоронних органів щодо підвищення мілітаризаційного рівня державного управління, то, на жаль, профільних нормативно-правових актів практично не існує. Одним із головних недоліків сучасного публічного управління щодо організації реформаційних процесів є орієнтація на формально-концептуальні засади реалізації таких заходів, нівелюючи законодавчими закріпленнями обраного вектору розвитку державної діяльності. Вбачається, що головним завданням, після припинення чи скасування адміністративно-правового режиму воєнного стану в Україні, має стати узгодження системи нормативно-правових актів щодо організації та діяльності органів державної влади та правоохоронних органів [10]. Від належної координації та розмежування компетенцій, функцій та завдань між органами державної влади та правоохоронними органами залежить успішна реалізація та розвиток демократичної, соціальної, правової держави, а також це забезпечить належний рівень військового потенціалу [6].

Варто визначити певну логічну мережу заходів впровадження механізму реалізації реформаційних процесів з метою підвищення мілітаризаційного рівня державного управління в контексті впливу на систему органів державної влади та правоохоронних органів. Серед них можна виокремити такі: організація та реалізація актуальної та ефективної нормативно-правової бази, що регулюватиме державне управління в Україні за мілітаризаційним вектором; створення та реалізація нових інститутів, організаційних структур та організаційно-правових засобів функціонування державного управління; організація та належна реалізація кадрового забезпечення державного управління, передусім в органах державної влади силового блоку та правоохоронних органів; розвиток та вдосконалення організації та реалізації нових фінансово-економічних засобів функціонування системи державного управління; організація та належна реалізація наукового та інформаційного забезпечення системи державного управління, зокрема створення механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування та систематична ревізія [2].

Саме тому проведення адміністративних процесів щодо підвищення мілітаризаційного рівня системи державного управління займає одне з провідних місць в переліку трансформаційних процесів у державі. Будь-яка держава, що опинилась в умовах реальної загрози втрати державності, територіальної цілісності та суверенітету здійснює необхідні заходи щодо усунення таких загроз, найперше шляхом проведення реформаційних заходів у системі державної влади та правоохоронних органів, оскільки саме ці суб’єкти відіграють провідну роль у підтримці нормального функціонування державно-владного механізму [7]. До того ж в межах післявоєнного

періоду, важливого значення набуде адаптація реформаційної політики мілітаризаційного типу держави до стандартів ЄС, оскільки всі держави такого типу утворення підтримують міжнародні висхідні принципи миру та світового порядку [8].

Висновки і пропозиції. Внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України зі сторони рф та виникнення реальних загроз втрати територіальної цілісності та суверенітету активізувались реформаційні процеси щодо удосконалення функціонування державних та правоохоронних органів в контексті обраного мілітаризаційного вектору розвитку держави. Через військову агресію зі сторони рф проти України та запровадження на території нашої держави адміністративно-правового режиму воєнного стану, були сформовані та реалізовані відповідні зміни у правовій, організаційно-матеріальній, фінансовій та силовій основі діяльності органів публічної влади та правоохоронних органів. Так як під час проведення активних бойових дій певна частина території України набула статусу тимчасово окупованої, то система державного управління разом з військовим командуванням та Міністерством внутрішніх справ України, зробили акцент на запровадженні передбачених законодавством заходів і повноважень, що є достатніми та необхідними для забезпечення територіальної цілісності, суверенітету, життя та здоров'я громадян. Варто визначити певну логічну мережу заходів впровадження механізму реалізації реформаційних процесів з метою підвищення мілітаризаційного рівня державного управління в контексті впливу на систему органів державної влади та правоохоронних органів. Серед них можна виокремити такі: організація та реалізація актуальної та ефективної нормативно-правової бази, що регулюватиме державне управління в Україні за мілітаризаційним вектором; створення та реалізація нових інститутів, організаційних структур та організаційно-правових засобів функціонування державного управління; організація та належна реалізація кадрового забезпечення державного управління, передусім в органах державної влади силового блоку та правоохоронних органів; розвиток та вдосконалення організації та реалізації нових фінансово-економічних засобів функціонування системи державного управління; організація та належна реалізація наукового та інформаційного забезпечення системи державного управління, зокрема створення механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування та систематична ревізія.

Список використаної літератури:

1. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С.11–17.
2. Блистів Т., Колесник В., Пригунов П., Карпова К. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. Вип. № 4 (81). С. 13–26.
3. Гришко В. Квадрат ефективності публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід.* 2020. № 17–18. С. 81–84.
4. Долинний А. Адміністративно-правове забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки й порядку під час проведення масових заходів : дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ : Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», 2017. 198 с.
5. Костюшко О. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на участь в охороні публічної безпеки та порядку. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 309–311.
6. Мельник М. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи до просторового аналізу. *Регіональна економіка*. 2014. № 3. С. 87–89.
7. Підковенко О. П. Проблемні аспекти нормативно-правового забезпечення режиму національної безпеки. *Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави* : тези III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 листоп. 2020 р.) Київ: Інститут УДО України КНУ ім. Тараса Шевченка, 2020. С. 94–96.
8. Ситник Г. П. Підходи щодо визначення рівня загроз національній безпеці в політичній сфері : підручник. Київ: НАДУ, 2014. 56 с.
9. Філіпенко А. Концептуальний устрій цифрової економіки. *Діджиталізація сучасної системи міжнародних економічних відносин* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2019. № 20. Т. 1. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3751 (дата звернення: 07.02.2024).
10. Шевченко С. Особливості взаємодії націо–нальної поліції з громадськістю у процесі забезпечення публічного порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права.* Випуск 6. Т. 2. 2017. С. 162–166.

Akimov A. V. Fundamentals of ensuring the reform policy of Ukraine in relation to state and law enforcement bodies in the context of the formation of a military-type state

As a result of the full-scale armed aggression by the Russian Federation against our state, the processes of reforming the system of state and law enforcement agencies were intensified in the context of the transformation of the state into a military model of functioning. Since 2014, our state has been gradually choosing a militarized vector for the organization and functioning of public administration. Challenges to Ukraine's security and preservation of its territorial integrity and sovereignty became the main factors of such an event. The article examines the current state of state administration in the context of the activities of state and law enforcement agencies under martial law. Taking into account the ultra-fast evolutionary development of the entire society, the implementation of changes in the state administration system, decentralization processes, the implementation of defensive measures as a result of a full-scale invasion of the territory of Ukraine, the interaction of the entire system of law enforcement agencies with other state bodies becomes not just a recommendation measure, but exclusively necessary for the preservation of the activity of the entire state systems. It is with the help of thorough interaction of law enforcement agencies with state agencies that it is possible to achieve a positive result in the transformation of the entire law enforcement system, to reduce manifestations of violation of any rights of citizens, as well as inaction of law enforcement officers. The article examines the influence of coordination of state and law enforcement agencies in the context of reformation processes under martial law. One of the main shortcomings of modern public administration, in relation to the organization of reformation processes, is the orientation to the formal and conceptual principles of the implementation of such measures, leveling out the legislative consolidation of the chosen vector of the development of state activity. The article analyzes the current state of legislation regulating state policy in the selected research vector. It has been proven that the implementation of administrative processes to increase the level of militarization of the state administration system occupies one of the leading places in the list of transformational processes in states.

Key words: *reform, reformation processes, militarization, state policy, state administration, state body, law enforcement body.*

УДК 351.9 (477)
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.3

О. Г. Бондаренко
доктор наук з державного управління, доцент,
начальник кафедри державної безпеки
та оперативного мистецтва оперативного факультету
Національної академії Національної гвардії України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЛОБІЗМУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Дана стаття присвячена аналізу особливостей розвитку лобізму в Європі та правового регулювання лобізму в деяких країнах Західної Європи: Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Франції, Республіці Польща, Республіці Литва тощо.

Автором зроблено історичний огляд процесу становлення системи лобізму, її впровадження та формування в державних органах, проаналізовано сучасну ситуацію та її національні особливості. Проводить паралель між ставленням до лобізму на заході і в Україні. Поєднуючи досвід західного світу, автор звертає увагу на основні проблемні моменти, усунення яких сприятиме переосмисленню вітчизняного лобізму, що матиме різнобічний позитивний вплив на Україну.

У статті аналізуються особливості виникнення та розвитку поняття «лобіювання». Особливу увагу приділено витокам самого явища та ставленню до нього науковців, політиків та громадськості. Автор аналізує численні визначення лобізму, запропоновані вітчизняними науковцями. Узагальнено методи, що використані вітчизняними та зарубіжними науковцями для пояснення природи лобізму. Слід підкреслити, що фокус лобіювання полягає у формуванні прозорих і зрозумілих правил гри у сфері взаємодії представників групових інтересів з державними органами. Водночас було підтверджено важливість розробки належного правового регулювання лобіювання, без якого неможливо забезпечити лобістську діяльність національних органів влади.

Дослідженням встановлено, що найбільш перспективними напрямками запровадження та формування організаційно-правових засад лобіювання в Україні є забезпечення організаційно-правового регулювання, що спрямовані на підвищення репутації лобіювання.

Було наголошено, що проблемою залишається визначення допустимого масштабу лобізму в Україні. Різні дослідники встановлюють різні межі допустимого лобіювання. Звуження кола цілей лобізму призвело до існування незаконного лобізму та неналежного регулювання.

Подальшої уваги дослідників заслуговують питання професійної підготовки лобістів та кадрового забезпечення діяльності лобістських агентств, у тому числі запровадження спеціальної освіти та професійних курсів у магістратурі. Наразі це питання ігнорується, оскільки більшість зацікавлених сторін вважають лобістів не експертами, а досвідченими посередниками.

Водночас автор також звертає увагу на недоліки та причини прийнчття відповідних національних законів. Рекомендуються заходи щодо усунення вищезазначених недоліків у цих країнах і мають бути враховані під час розвитку вітчизняного інституту лобіювання.

Ключові слова: *державне управління, механізми державного управління, лобізм, лобіювання, механізм регулювання лобіювання, публічне адміністрування, лобізм в Україні, зарубіжний лобізм, лобізм в органах державної влади, проблеми регулювання лобізму в Україні, контроль лобістської діяльності.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день досвід розвинених країн світу показує, що лобіювання може бути надзвичайно ефективним механізмом державного управління для представництва інтересів громадян. Водночас лобізм, який спочатку був спрямований на представництво певних (найчастіше фінансово-промислових) груп інтересів, з часом перетворився на інструмент соціального впливу на органи державної влади. Тому лобізм стає дуже цікавим явищем, яке одночасно стосується кількох проблем на національному рівні. З одного боку, лобізм пред-

© Бондаренко О. Г., 2024

ставляє інтереси навіть невеликих громадських об'єднань, які за відсутності значних ресурсів не можуть впливати на владу через інші механізми (наприклад, не можуть створити власні політичні партії). З іншого боку, лобіювання дозволяє владі правильно розуміти різноманітні соціальні проблеми та стає джерелом експертної оцінки національних планів, тобто забезпечує адекватний зворотний зв'язок у системі «держава-суспільство». Таким чином, у країнах, де система лобізму прямо чи опосередковано нормалізована, зростає не лише вплив громадськості на національну владу, а й довіра громадян до країни загалом і до окремих інституцій зокрема.

Враховуючи прагнення України до євроінтеграції, зростає потреба у вивченні європейських країн через розвиток інститутів лобіювання. Особливий науковий інтерес викликає те, чи існує залежність між ступенем економічного розвитку, міжнародним політичним впливом країни та ступенем розвитку лобістського апарату країни. Дана стаття присвячена аналізу особливостей розвитку лобізму в Європі та правового регулювання лобізму в окремих країнах Західної Європи: Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Франції, Республіці Польща, Литві та ін.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Лобізм як комплексне явище досліджували багато вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Р. Беккер, Дж. Беррі, Г. Вітткемпер, Б. Волп, Дж. Грінвуд, Р. Девідсон, Л. Мілбрайт, О. Гросфельд, О. Дягілєв, О. Войнич, М. Газізов,В. Нестерович, О. Одінцова, Т. Яровой та ін.

Нормативні документи та публікації відомих міжнародних організацій, таких як Європейська комісія, Організація економічного співробітництва та розвитку, GRECO, Transparency International, містять міжнародні стандарти та практики іноземного лобіювання. При цьому необхідним є комплексне уявлення про перспективи розвитку лобістської діяльності в сучасних українських умовах у руслі завдань забезпечення національної безпеки.

Крім того, висока динамічність суспільних процесів, зумовлена такими факторами, як війна в Україні, потребує розробки комплексного підходу до прогнозування перспектив впровадження та формування лобізму в органах державної влади України.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей інституту лобіювання в Європі та оцінці доречності запровадження їх досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Щоб проаналізувати розвиток лобістських організацій у країнах ЄС, ми повинні спочатку розрізнити «внутрішнє» лобіювання та «зовнішнє» лобіювання. Внутрішнє – лобіювання безпосередньо всередині країни, зовнішнє – вплив груп тиску в тій чи іншій країні на політику європейських країн. Варто зазначити, що існування таких груп тиску загалом не залежить від розвитку державних лобістських апаратів, хоча їх вплив та можливості реалізації своїх інтересів значно зростають там, де державою лобізм законодавчо врегульовано. Дослідники вже давно поділяють країни на три категорії залежно від їх національного представництва в Раді Європейського Союзу та їхнього впливу на прийняття рішень: до першої категорії належать країни, де вплив лобістських груп на політичні та управлінські рішення є вирішальним. Німеччина, Франція, Сполучене Королівство, а також Італія та Іспанія – країни Північної та Центральної та Східної Європи (особливо Нідерланди, Бельгія, Швеція, Фінляндія, Ірландія, Австрія, Польща, Чехія, Угорщина); де лобістська діяльність На підставі законодавства про реєстрацію груп тиску; до третьої належать країни Балтії та Південно-Східної Європи (зокрема Литва, Латвія, Естонія, Греція, Мальта, Кіпр, Болгарія та Румунія). Ця класифікація наведена в роботах Т. С. Ярового [1], О. М. Войнич [2, с. 139–140], П. А. Толстих [1].

Зважаючи на таку класифікацію, може скластися враження, що приналежність країни до тієї чи іншої групи залежить від ступеня розвитку лобістського апарату країни. Проте ми не згодні з таким підходом. Швидше, ми схильні вважати, що в даному випадку основним критерієм впливу країни (який, по суті, відображає належність до першої, другої чи третьої групи) є чисельність її населення. Відповідно до Декларації № 20 Ніццького договору, квота тієї чи іншої країни ЄС у Європейській Раді в основному пов'язана з чисельністю її населення (наприклад, Німеччина має 29 голосів, Польща – 27 голосів, Румунія – 14). голосів, Литва – 7 та ін. [3]), можливо, рівень економічного розвитку та міжнародний політичний вплив, але це зовсім не залежить від нормалізації системи лобізму.

Що стосується «внутрішнього» лобізму, то з кожним роком до переліку країн, які регулюють лобістські агентства, потрапляє все більше європейських країн. Так, у Литовській Республіці у 2000 році було прийнято закон «Про лобіст-

ську діяльність» (введено в дію з 2001 року), у Республіці Польща – у 2005 році – «Про лобістську діяльність у законодавчому процесі», а в Угорщині – «Про лобістську діяльність», 2006 рік. [4]. Досвід нормалізації лобістської діяльності в цих країнах надзвичайно важливий для українських дослідників з кількох причин. Перш за все, йдеться про такі країни, як Литва і Польща, які як і Україна до складу радянських республік. По-друге, ці країни, як і Україна, давно визнали необхідність регулювання лобістської діяльності, а процес нормалізації лобістської діяльності переважно вважають одним із ефективних важелів подолання корупції.

Визнаючи відсутність прозорості в цьому процесі, Литві необхідно було врегулювати лобіювання. Згідно з досвідом Служби спеціальних розслідувань Литви, більшість корупційних справ у Литві були пов'язані з парламентарями та представниками місцевого самоврядування. Типовою темою корупційних скандалів був незаконний вплив на законодавчий процес і незаконне фінансування політичних партій. Саме для усунення цих явищ у 2000 році був прийнятий Закон «Про лобістську діяльність». Для цілей цього нормативного закону під лобістською діяльністю розуміються акти здійснення впливу, оплачуваного чи безоплатного, в інтересах клієнтів лобістської діяльності з метою зміни, доповнення або визнання втраченої юридичної сили, або прийняття чи неприйняття нового законопроекту [4]. Як видно з визначення, закон передбачає досить широке поняття лобізму. Насправді, будь-яка діяльність, що впливає на нормотворчість, підпадає під його сферу дії.

Водночас закон звужує коло дій, які можна вважати лобізмом. Отже, статтею 7 Закону передбачено, що не є лобістською діяльністю: 1) окремі дії або тривала робота власників, видавців і працівників засобів масової інформації щодо регуляторних дій та їх проектів, публікації чи поширення інформації в цілому або частково Текст, коментарі, рецензії. Це положення не поширюється на випадки, коли власники засобів масової інформації, видавці або їхні працівники отримують винагороду за лобістську діяльність; 2) поведінка осіб, які беруть участь у підготовці обговорень чи тлумачень законопроектів, оплачуваних чи безоплатних, на запрошення державних чи недержавних органів; 3) дії державних політиків, державних службовців, відповідно до покладених на них обов'язків, спрямовані на ініціювання, підготовку, прийняття або тлумачення проектів законів та інших правових актів на загальну користь для своїх працівників; 4) дії, що здійснюються неурядовими організаціями з метою вплинути на зміну, доповнення чи визнання таким, що втратив чинність, або на прийняття чи неприйняття нового нормативно-правового акту; 5) дії науковців (викладачів), але в інтересах замовників лобістської діяльності; 6) заява фізичної особи про зміни, доповнення чи визнання такими, що втратили законну силу, прийняття чи неприйняття нових нормативно-правових актів, крім випадків, коли особа діє в інтересах замовників лобістської діяльності [4].

У результаті значно скорочується перелік осіб, професійну діяльність яких можна віднести до лобістської. Щоб стати лобістом, особа має бути внесена до списку лобістів. Ці списки, які мають забезпечити контроль над усією лобістською діяльністю, готує Головна комісія зі службової етики Литви.

Критика закону почала лунати чи не з моменту його ухвалення. Ще в 2002 році литовська дослідниця Л. Андрікене у своїй рецензії на закон «Про лобістську діяльність» зазначала, що «ще до ухвалення закону обговорювалась його важливість для забезпечення прозорості державного управління та інтеграції з лобістською діяльністю, приватні та публічні інтереси в державному управлінні для посилення боротьби з корупцією». Дослідники вважають, що основними проблемами з легітимністю лобізму в Литві та на рівні ЄС можна вважати нерозуміння процесу прийняття рішень Європейським Союзом Європейською комісією, Європейським парламентом та відсутність національного досвіду лобізму, а також інтереси груп тиску та їх представництво у діяльності в національних політичних інституціях. Тобто де-факто групи інтересів самостійно займаються лобістською діяльністю, порушуючи вищезазначені закони [5]. Така позиція дослідників дає нам підстави вважати, що прийняття закону про регулювання лобістської діяльності не гарантує формування в суспільстві розуміння цивілізованого лобістського процесу, формування ефективної лобістської групи, а отже й формування розуміння того, що лобістська діяльність є цивілізованою, а цивілізований лобістський процес у суспільстві не гарантований. Результатом цього є формування ефективного національного та міжнародного державного лобіювання [1].

Можливо, тому ще в 2014 році уряд Литви переглядав питання регулювання лобізму. У лютому 2014 року урядовий комітет відхилив проект Закону «Про відкритість лобістської діяльності», який був підготовлений Бюро з боротьби та запобігання корупції (KNAB) [6]. Ми вважаємо, що умови, за яких приймався новий закон, навряд чи призведуть до значного підвищення ефективності лобізму в Литві. Незважаючи на те, що чинний закон має багато недоліків, він все ж дієвий, а результативність лобістської діяльності є низькою. Ми вважаємо, що в даному випадку слід докладати більше зусиль для посилення «цивілізованої» лобістської діяльності та активніше проводити інтерпретацію лобістської діяльності.

Республіка Польща регулює лобістську діяльність Законом «Про лобістську діяльність в законодавчому процесі», який був прийнятий 7 липня 2005 року. Закон встановлює правила публічного лобіювання в законодавчому процесі, правила професійної лобістської діяльності, форми нагляду за професійним лобіюванням, правила переліку організацій, які займаються професійною лобістською діяльністю та штрафи за порушення норм положень зазначеного Закону.

Відповідно до Закону, лобізм (лобістська діяльність) – це будь-яка діяльність, що спрямована на здійснення впливу на органи державної влади в законодавчому процесі на центральному, урядовому чи парламентському рівнях [7]. Професійне лобіювання передбачає оплачувану діяльність від імені третіх сторін з метою врахування інтересів цих сторін у законодавчому процесі. Професійне лобіювання може здійснюватися компаніями та особами на договірних засадах у рамках цивільного права.

Відповідно до вищезазначеного нормативного акту, Рада міністрів Польщі повинна щонайменше кожні шість місяців готувати програму законодавчої роботи. План має містити, зокрема: точну інформацію про заплановані зміни до закону, опис органу, відповідального за підготовку закону, прізвища, імена та посади осіб, відповідальних за підготовку змісту законопроекту та URL офіційного спілкування [7]. Одже, польський закон про регулювання лобізму регулює не лише діяльність самих лобістів, а й відповідну діяльність органів державної влади. Водночас дослідники вже давно звертають увагу на значні обмеження польського закону [1]. Крім того, закон прямо не передбачає поширення його норм на місцевий рівень, і це залишається дискусійним серед науковців. Таким чином, сфера діяльності, передбачена Законом про лобістську діяльність у законодавчому процесі, фактично обмежена на державному рівні. Тому можна вважати, що лобістська діяльність у Республіці Польща врегульована лише частково.

Лобіювання у Франції, насправді, воно існує з давніх часів. Ще в самодержавній Франції існували дорадчі органи, які представляли інтереси заможних верств населення перед монархом. Наприклад, з часів Генріха IV при королі діяли так звана «Торгова рада» [8, с. 116].

У XIX столітті «Закон про свободу спілок», прийнятий у 1884 році, став каталізатором для посилення лобізму з боку силових структур. Цей закон стимулював розвиток системи захисту «профспілкових інтересів», представлених лобістами. Останній фактично є уповноваженим представником своїх клієнтів – «королів» промисловості та торгівлі, таких як цукрова, тютюнова та сталеливарна промисловість – у найвищій владі країни [9]. А вже у XX ст., було запроваджено правові форми лобізму шляхом створення спеціального конституційно-правового органу Соціально-економічної ради, статус якої чітко визначено главою 11 Конституції Франції 1958 року [10]. Цей орган був створений на базі Ради національної економіки і діє згідно з указом 1925 року, який згодом був перетворений Конституцією 1946 року в одного з основних конституційних суб'єктів законодавчого процесу [9]. На сьогодні Соціально-економічний комітет виконує своєрідну «лобістську роль у парламенті». Варто зазначити, що подібні заклади створені в Австрії та Нідерландах.

У 1981 році Франція зробила новий крок у визнанні статусу лобістів, і після 23 років соціалістичного правління державі довелося ефективно перебудовувати відносини з представниками промисловості. Водночас, за традицією французької парламентської системи, коли депутати виражають чиїсь інтереси (фактично лобіюють їх), вони повинні заявляти, що представляють лише захист інтересів народу. При цьому лобістів вони називають експертами. Експерти зазначили, що існує дві причини, чому Франція уникає вживання таких слів, як «лобізм» і «лобіювання»: по-перше, це непрямий наслідок офіційної заяви влади про заборону вживання «нецензурних/непристойних» іноземних слова; по-друге, лобізм не визнається на офіційному рівні як політико-правовий

інститут [9]. Французькою ця концепція в основному відома як «Змова (інтрига) в кулуарних коридорах (парламенту)» (intrigues de coloirs (parlament)) [9], насправді лобістів здебільшого називають «групами тиску» (groupe de pression) [11, с. 112].

Особливістю конституційних та правових положень Франції щодо лобіювання є те, що de jure відповідно до статей 23 і 79 Регламенту Національних Зборів Французької Республіки заборонені в парламенті, якщо лобіювання є реальним і широко практикується через усі форми правової взаємодії між урядом і суспільством [12, с. 65].

Субмодель лобізму у Франції відбувається переважно в рамках Соціально-економічної ради, яка має чіткий конституційний та правовий статус. Рада складається з 230 членів, які призначаються урядом та різними професійними категоріями на п'ятирічний термін. Що стосується принципу формування складу Ради, то 40 місць належать уряду, і до цих місць призначаються висококваліфіковані експерти в економічній, соціальній, культурній та науковій сферах. Решта квот відноситься до професійної категорії – представники приватних і державних підприємств, громадських об’єднань, позаштатні працівники тощо, відбір і визначення відповідних квот є компетенцією уряду [13, с. 177].

У рамках огляду витоків лобізму у Великобританії можна окреслити три попередні часові рамки, але вони залишаються досить розпливчастими. Перший період слід назвати епохою «елітарного лобізму». Коли вище з’явився термін «лобізм». Цілями лобіювання в цей період були цілком представники старої британської аристократії, включаючи шотландських та ірландських аристократів, які намагалися досягти національних (переважно особистих) інтересів шляхом тиску і підкупу монарха та його оточення [14]. Період «елітарного лобізму» завершився Англійською революцією (1642–1660), яка обмежила абсолютизм монархії, сприяла поширенню буржуазних відносин на Альбіоні та британських колоніях і породила нові політичні рухи – «Період Буржуазної імперії» [14; 15].

Після фактичного краху Британської імперії (середина XX ст.), настав новий «публічний період» британського лобізму. Цей етап характеризується зростанням ролі громадськості (зокрема посиленням впливу ЗМІ). Водночас залишається очевидним вплив великого бізнесу. Тому Великобританія у 1973 році приєдналася до Європейського економічного співтовариства, щоб захистити конкурентоспроможність британських промислових виробників [16].

Законодавче регулювання лобіювання у Великобританії унікальне тим, що обмеження спрямовані не на лобістів, а насамперед на державних службовців. На даний момент Комітет по стандартах публічної сфери, який був створений у 1994 році прем'єр-міністром Британії Дж. Мейджорі, безпосередньо регулює відносини між лобістами та державними службовцями [17].

У Великобританії є професійні лобісти, незважаючи на те, що відсутнє спеціальне законодавство, яке регулює лобіювання. Лобісти самостійно об’єднуються в асоціації для формулювання «правил гри», контролю за їх виконанням та регулювання ринку лобістських послуг. Кілька незалежних професійних організацій були створені та діють у Великобританії: Асоціація професійних політичних консультантів (The Association of Professional Political Consultants (APCC) [18], Асоціація консультантів по зв'язках з громадськістю (The Public Relations Consultants Association (PRCA) [19], Дипломований інститут зв'язків з громадськістю (Chartered Institute of Public Relations (CIPR) [20]. Водночас зазначені організації ведуть власні списки лобістів, що свідчить про намір уніфікувати внутрішні правила цих асоціацій. Велика Британія не тільки є батьківщиною лобізму як сучасної концепції, але й продовжує розвиватися, науково оцінювати і активно використовує інструменти лобізму для просування інтересів своїх громадян і суб’єктів [14].

Висновки. У законодавчій діяльності, спрямованій на формування вітчизняної правової бази регулювання лобіювання, розробники змушені запозичувати відповідний іноземний досвід. Стандартизовані чи нестандартизовані форми систем лобіювання існують у будь-якій демократичній країні. Різні моделі лобізму мають характерні риси різних країн. Навіть у рамках однієї моделі лобістські агентства в різних країнах мають значні відмінності.

На сьогоднішній день лобізм є соціальним явищем і фактично є одним із інструментів здійснення влади людьми. Його дія опосередковано відображається через вплив груп громадян (суб'єктів лобізму) на органи державної влади (об'єкти лобізму). З метою прийняття останніх рішень та максимального задоволення інтересів суб’єктів.

Велика Британія є батьківщиною терміну «лобізм», унікального для всіх англосаксонських країн, таких як США, Канада та Австралія. Британське лобіювання пройшло кілька етапів становлення, які ми поділяємо на три: період лобізму еліти; період буржуазної імперії та період гласності. Кожен етап характеризується домінуванням цілей лобізму серед певних верств населення. Внаслідок впливу історичних та інших факторів досвід формування британських лобістських організацій має очевидні особливості. Проте певні напрацювання, зокрема щодо регулювання поведінки державних службовців у взаємодії з лобістами, можна було б використати в Україні.

Польща та Литва прийняли закони, що регулюють лобіювання у 2000-х роках, повільний розвиток нормативно-правового регулювання лобістської діяльності в цих країнах зумовлений їхнім минулим – оскільки ці країни були у складі країн соціалістичного блоку та Радянського Союзу відповідно. Тому їх досвід надзвичайно цінний.

Українських дослідників дуже цікавить досвід лобіювання Франції. Французькі ділові традиції та звичаї, а також суспільний вплив на владу сягають свого часу ще в період абсолютизму. Наразі лобізм у цій країні не надто декларативний, але насправді це дуже розвинена, розгалужена та структурована інституція, яка відображається на політичному процесі всередині країни та за кордоном.

Загалом, зарубіжний досвід регулювання лобізму являє собою запозичення певних правових норм, інститутів, процедур, інших іноземних і міжнародних елементів зарубіжного досвіду регулювання лобізму, з метою запровадження ефективного інституту регулювання лобізму в Україні та з урахуванням рівня економічного і соціального розвитку нашої держави, її історичних традицій, правового менталітету, правової культури тощо.

Список використаної літератури:

1. Яровой Т. С. Європейський лобізм, як дороговказ для вітчизняних законотворців: досвід Республіки Польща та Литовської Республіки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1279.
2. Войнич О. М. Цивілізований лобізм як чинник політичної культури: концептуальний та прикладний виміри: дис на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / О. М. Войнич. – К., 2009. – 198 с.
3. Treaty of Nice amending the Treaty on European Union and the Treaties establishing the European Community and certain related acts. March 2001; First demographic estimates for 2007 // Eurostat data in focus. Population and social conditions. – 2008. – № 3. – P. 1.
4. EU lobbying regulations – Poland Hungary Lituania : Unclassified GOV/PGC/ETH/RD(2007)2 – URL: http://www.aalep.eu/sites/default/files/documents/EU%20LOBBYING%20REGULATIONS-POLAND%2CHUNGARY%2C%20LITHUANIA.pdf
5. Андрікене Л. Лобізм у Литві та закордоном – URL: http://www.jura.lt/2002_02/article07_r.htm
6. Бусол О. Нова філософія фінансування політичних партій великим бізнесом./ О. Бусол // Громадська думка про право творення. – № 4 (129). Лютий. – 2017 р. – с. 13–23, с. 17.
7. Про лобістську діяльність в законодавчому процесі : Закон (Акт) Республіки Польща від 07 лип. 2006 р. – URL: http://www.sejm.gov.pl/prawo/lobbing/lobbing.htm
8. Гросфельд Олена Володимирівна. Становлення лобізму в сучасній Україні. : Дис... канд. наук: 23.00.02 – 2009.
9. Yarovoi T. S. Институт лоббизма во Франции, как пример континентальной модели лоббистской деятельности (Institute of Lobbyism in France, as an example of a continental model of lobbying activity). East Journal of Security Studies. 2018. С. 1–11.
10. Конституція Франції 1958 року. – URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf&ved=2ahUKEwjQwPPFuq2FAxX0FBAIHYIbAtkQFnoECBAQAQ&usg=AOvVaw1a6_dUuMnu9btyVnn6apo9
11. Marin C. Comunicarea institutionala / C. Marin; [Universitatea de Stat din Moldova]. – Chisinau: Centrul Tehnologii Informationale, 1998. – 185 p.
12. Фроня Н. Гра світла й тіні: діяльність лобістських груп залишається непомітною для суспільства / Н. Фроня // Український юрист. – 2005. – № 10 (34). – С. 62-65.
13. Palter M. Comparative politics: Political Economy, political culture and political Interdependence / M. Palter. – Itasca, Illinois: F.E. Peacock Publishers, Inc., 1997. – 648 p.
14. Yarovoi T. Lobbyism in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: origins and present. Sciences of Europe (Praha, Czech Republic). 2019. С. 74–77.
15. Statute of Westminster. URL: https://www.britannica.com/event/Statute-of-Westminster

16. Brexit boom for Britain's lobbyists. URL: https://www.politico.eu/article/brexit-boom-time-for-britains-lobbyists-theresa-may-westminster-communications/
17. Civil Service Code of 2009 [UK]. – London : Civil Service Burea, 2009, September. – P. 5–7.
18. The Association of Professional Political Consultants. Official website. URL: http://www.appc.org.uk/
19. The Public Relations Consultants Association. Official website. URL: http://www.prca.org.uk/
20. Chartered Institute of Public Relations. Official website. URL: http://www.cipr.co.uk/

Bondarenko O. H. Foreign experience of implementation and formation of lobbying in public authority bodies

This article is devoted to the analysis of the peculiarities of the development of lobbying in Europe and the legal regulation of lobbying in some countries of Western Europe: the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, France, the Republic of Poland, the Republic of Lithuania, etc.

The author made a historical review of the process of the formation of the lobbying system, its implementation and formation in state bodies, analyzed the current situation and its national features. Draws a parallel between the attitude to lobbying in the West and in Ukraine. Combining the experience of the Western world, the author draws attention to the main problematic points, the elimination of which will contribute to the rethinking of domestic lobbying, which will have a multifaceted positive impact on Ukraine.

The article analyzes the peculiarities of the emergence and development of the concept of "lobbying". Special attention is paid to the origins of the phenomenon itself and the attitude of scientists, politicians and the public to it. The author analyzes numerous definitions of lobbying proposed by domestic scientists. The methods used by domestic and foreign scientists to explain the nature of lobbying are summarized. It should be emphasized that the focus of lobbying is the formation of transparent and clear rules of the game in the sphere of interaction between representatives of group interests and state bodies. At the same time, the importance of developing proper legal regulation of lobbying, without which it is impossible to ensure the lobbying activities of national authorities, was confirmed.

The research established that the most promising directions for the introduction and formation of the organizational and legal foundations of lobbying in Ukraine are the provision of organizational and legal regulation aimed at increasing the reputation of lobbying.

It was emphasized that determining the permissible scope of lobbying in Ukraine remains a problem. Different researchers set different limits of permissible lobbying. The narrowing of lobbying goals has led to the existence of illegal lobbying and inadequate regulation.

The issues of professional training of lobbyists and personnel support for the activities of lobbying agencies, including the introduction of special education and professional courses at the master's level, deserve further attention of researchers. Currently, this issue is ignored because most stakeholders view lobbyists not as experts but as skilled mediators.

At the same time, the author also draws attention to the shortcomings and reasons for the adoption of the relevant national laws. Measures to eliminate the above-mentioned shortcomings in these countries are recommended and should be taken into account during the development of the domestic lobbying institute.

Key words: *governance, state management mechanisms, lobbying, lobbying, mechanism for regulating lobbying, public administration, lobbying in Ukraine, foreign lobbying, lobbying in state authorities, problems of lobbying regulation in Ukraine, control of lobbying activities.*

УДК 351; 347.132.6
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.4

С. В. Васьків
аспірант кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДПИСІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Ця стаття присвячена аналізу правових аспектів використання електронних підписів у діяльності державних органів України. Зокрема, розглядаються ключові проблеми, пов'язані з недостатньою відповідністю використання електронних підписів законодавчим вимогам, недоліками у забезпеченні безпеки та надійності електронних підписів, а також потреба у вдосконаленні механізмів контролю та забезпечення обізнаності учасників процесу. В статті також запропоновані рекомендації щодо вирішення цих проблем з метою підвищення ефективності та довірчості цифрового середовища в діяльності державних органів. Дослідження виконане на основі аналізу законодавчих актів та міжнародного досвіду, що сприяє розумінню складних правових аспектів використання електронних підписів у контексті державного управління.

Крім того, стаття висвітлює необхідність постійного оновлення та адаптації законодавства до змін у сфері інформаційних технологій, а також активізації міжнародного співробітництва для врахування міжнародних стандартів та практик в цій сфері. Пропонуються рекомендації щодо вдосконалення правового поля, зокрема щодо встановлення чітких вимог до електронних підписів, забезпечення їхньої безпеки та надійності, а також збільшення обізнаності учасників процесу. Ця стаття сприяє розумінню складних проблем та викликів, пов'язаних із використанням електронних підписів у державних органах, та пропонує практичні шляхи їх вирішення для створення ефективної системи державного управління.

У статті розглянуті проблеми, які виникають у контексті використання електронних підписів у діяльності державних органів України, такі як недостатня відповідність законодавства вимогам цифрового середовища, загрози щодо безпеки електронних підписів та необхідність ефективного контролю за їхнім використанням. Рекомендації, наведені у статті, можуть сприяти вирішенню вищезазначених проблем та сприяти створенню сприятливого середовища для використання електронних підписів у державному секторі України.

Ключові слова: *електронний підпис, державні органи, правові аспекти, цифрове середовище, безпека інформації, законодавство, міжнародне співробітництво, обізнаність учасників, контроль за використанням, адаптація законодавства.*

Постановка проблеми. В умовах постійного технологічного розвитку та динамічних змін у сфері електронного взаємодії, використання електронних підписів в діяльності державних органів стає актуальною темою дослідження. Незважаючи на потенційні переваги, що надає використання електронних підписів у публічній сфері, існують актуальні проблеми, що потребують уваги та вирішення.

Однією з ключових проблем є нестача чіткого законодавчого регулювання щодо використання електронних підписів у діяльності державних органів. Правові норми, що регулюють цю сферу, часто виявляються недостатніми або неадекватними до сучасних вимог технологічного розвитку. Це може призводити до недоречного застосування електронних підписів, що загрожує безпеці та конфіденційності інформації, обміну документами та легітимності дій державних органів.

Додатковою проблемою є недостатня обізнаність персоналу державних органів щодо використання електронних підписів та пов'язаних з ними процедур та вимог. Відсутність достатніх знань та навичок може призвести до помилкового використання електронних підписів чи, навіть, до їх неправомірного використання, що порушує законодавство та може мати серйозні наслідки для діяльності державних органів.

© Васьків С. В., 2024

Крім того, існує проблема взаємної визнання електронних підписів між державними органами та відсутність стандартизованих процедур та форматів для їх використання. Це ускладнює обмін даними та документами між різними органами та може затримувати або ускладнювати рішення різних адміністративних питань.

Таким чином, проблеми, пов'язані з використанням електронних підписів у діяльності державних органів, потребують уваги та ретельного вивчення з метою забезпечення їх ефективного та безпечного використання відповідно до вимог законодавства та сучасних стандартів технологічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання електронного цифрового підпису досліджувалися у працях таких фахівців, як: Н. Глєбова, М. Головченко, С. Губарєв, В. Дрешпак, Т. Дугар, С. Кандзюба, О. Кукарін, Н. Кучаковська, Т. Мац, І. Макарова, Л. Мельничук, Ю. Пігарєв, Л. Сметаніна, А Фальковський. Серед іноземних вчених, що займаються дослідженням застосування електронного цифрового підпису, варто виділити А. Гаріча, Т. Іванько та Х. Станчіча.

Мета статті полягає в розкритті правових аспектів використання електронних підписів в діяльності державних органів України. В рамках цієї мети будуть розглянуті законодавчі норми, регулюючі процес надання електронних послуг та використання електронних підписів у взаємодії з державними органами. Результатом статті буде з'ясування ключових аспектів регулювання використання електронних підписів у діяльності державних органів та розроблення рекомендацій щодо подальшого вдосконалення правового поля в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Електронні підписи стали невід'ємною складовою сучасного інформаційного суспільства, що забезпечує надійність і безпеку електронних документів та транзакцій. У контексті діяльності державних органів, використання електронних підписів має важливе значення для забезпечення ефективності, прозорості та довіри до взаємодії з громадянами та підприємствами.

В Україні використання електронних підписів у діяльності державних органів регулюється законодавством, що визначає основні принципи їх застосування, вимоги до процедур використання та визнання електронних підписів. Зокрема, Закон України "Про електронний документообіг" встановлює правові засади електронного документообігу та визначає регулятивну базу для використання електронних підписів у діяльності державних органів [1].

Водночас, важливо врахувати положення Закону України «Про електронний цифровий підпис», прийнятого у 2003 році, який визначає правовий статус та основні принципи використання електронних підписів. Цей закон встановлює вимоги до процедур отримання та використання електронних підписів, а також визначає їх правову силу. Забезпечення відповідності використання електронних підписів вимогам цього закону є ключовим для забезпечення їхньої юридичної вірогідності та надійності в контексті державного управління [2].

Один з ключових аспектів використання електронних підписів в діяльності державних органів – це забезпечення відповідності вимогам до безпеки та достовірності електронних документів. Згідно зі стандартами, визначеними в законодавстві, електронний підпис має бути надійним, що означає, що тільки власник приватного ключа може генерувати підпис, іншими словами, підпис не може бути підробленим або зміненим без відома власника.

Головним призначенням активного впровадження дії електронного цифрового підпису в Україні є його практичне застосування для спрощення та прискорення документообігу між суб'єктами господарювання, що, своєю чергою, посилює конкурентоспроможність українських підприємств, адже процедури укладення цивільно-правових і господарських договорів та контрактів, оформлення експортно-імпортних операцій, надання електронних банківських послуг та ін. пришвидшуються. Електронний цифровий підпис не тільки спрощує більшість процесів документообігу, а й сприяє розвитку ділової практики, її наближенню до стандартів європейського рівня, а також поліпшенню умов ведення бізнесу через цифрову трансформацію [3].

Застосування електронних підписів у діяльності державних органів сприяє також полегшенню та прискоренню процесів взаємодії з громадянами та підприємствами. Зокрема, використання електронних підписів у документообігу дозволяє зменшити час, необхідний для обробки та обміну документами, а також уникнути необхідності використання паперових носіїв.

Проте, разом з перевагами використання електронних підписів виникають і певні про-

блеми та виклики. Однією з таких проблем є недостатня правова урегульованість в сфері електронних підписів, що може призвести до непевності щодо їх правового статусу та визнання. Крім того, існує ризик зловживання або недбалого використання електронних підписів, що може порушити безпеку та конфіденційність інформації.

Для вирішення цих проблем необхідно подальше удосконалення законодавства, яке б забезпечувало чітке визначення правового статусу електронних підписів, а також встановлювало механізми контролю за їх використанням. Також важливо проводити інформаційні кампанії серед користувачів електронних підписів щодо їх правильного використання та застосування.

Електронні підписи стали необхідною складовою в епоху цифрових технологій, зокрема, в контексті діяльності державних органів. Водночас, у сучасному світу, де взаємодія між громадянами та державними структурами відбувається в основному в електронному форматі, електронний підпис стає ключовим інструментом забезпечення юридичної вірогідності та надійності цифрових документів і транзакцій.

Однією з основних проблем, що виникають у процесі використання електронних підписів державними органами, є забезпечення відповідності цих підписів законодавчим вимогам. Законодавство України в цій сфері визначає чіткі вимоги до електронних підписів, включаючи вимоги до їхньої форми, процедур їх отримання та використання. Однак, нерідкі випадки недотримання цих вимог можуть призвести до недійсності електронних документів, підписаних таким чином.

Аналізуючи чинне законодавство України можна дійти висновку, що електронний документообіг отримує більш широке коло застосування та виходить на один рівень із класичними правочинами. Вони набувають політичної та економічної значимості у зв’язку з розширенням використання інформаційно-комунікаційних технологій у суспільних відносинах, розбудові систем електронних платежів, електронної торгівлі. Впровадження інформаційних технологій в цивільні правовідносини значно полегшило процес укладання договорів простими громадянами, а також дало змогу представникам певного професійного (економічного) кола більш ефективно виконувати свої функції. Наприклад, процес укладання договорів між іноземними та вітчизняними підприємствами став більш розвиненим саме через появу електронної комерції, основним елементом якої є електронний правочин [4].

Законодавство України, що регулює юридичну і організаційно-технічну сфери застосування електронних послуг, електронних довірчих послуг та електронних підписів, є досить розвинутою. У наш час структурі цього законодавства активно формується нова нормативно-правова база. Водночас, розвиток інфраструктури електронних послуг потребує кореляції із відповідною нормативно-правовою базою. У сучасному науковому дискурсі українські правознавці та фахівці інформаційного права та інших галузей права мають забезпечити ефективну модернізацію національного законодавства у сфері регулювання електронних послуг [5].

Ще однією проблемою є забезпечення безпеки електронних підписів у діяльності державних органів. З огляду на значущість документів та транзакцій, які підписуються електронним шляхом, важливо забезпечити недоступність для несанкціонованого доступу до ключів підпису та інформації, пов'язаної з ними. Недостатня захищеність електронних підписів може стати причиною шахрайства, витоку конфіденційної інформації та інших серйозних правопорушень.

Крім того, проблемою є створення відповідного правового механізму для визнання електронних підписів у діяльності державних органів. Визнання електронних підписів з точки зору юридичної сили та ефективності потребує чіткого законодавчого регулювання, яке враховуватиме специфіку цифрового середовища та потенційні ризики. Таке регулювання повинно враховувати міжнародні стандарти, передбачені відповідними конвенціями та угодами, а також враховувати особливості національного законодавства.

Отже, в Україні є всі умови для реалізації процесів цифровізації та переходу на більш високий технологічний рівень розвитку та надання державних адміністративних послуг. Водночас, при системному державному підході, що супроводжується формуванням належної правової бази, цифрові технології стимулюватимуть розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з важливих чинників розвитку демократії в країні та підвищення якості життя громадян України [6].

Наступною важливою проблемою є створення ефективних механізмів контролю за вико-

ристанням електронних підписів у діяльності державних органів. Відповідальність за використання електронних підписів повинна бути чітко визначена та забезпечена системою внутрішнього контролю. Порушення вимог щодо використання електронних підписів повинні мати наслідки відповідно до законодавства, що забезпечить відповідальність та покарання за порушення правил їхнього використання.

Є необхідним, що вищезазначені проблеми, необхідно вдосконалити законодавство щодо використання електронних підписів у діяльності державних органів. Це може включати удосконалення процедур видачі та використання електронних підписів, забезпечення безпеки їхнього використання, а також визначення чітких механізмів контролю та відповідальності за їхнє використання. Також, необхідно активізувати процеси міжнародного співробітництва в цій сфері. Урахування міжнародних стандартів та практик щодо використання електронних підписів допоможе забезпечити відповідність національного законодавства міжнародним нормам, що важливо для забезпечення міжнародної взаємодії та відкритості економіки.

У зв'язку з швидким розвитком технологій, слід постійно оновлювати законодавство з питань використання електронних підписів. Регулярні перегляди та адаптація правових норм до змін у сфері інформаційних технологій дозволять забезпечити високий рівень захисту інформації та збереження довіри до цифрових процесів. Необхідно також підвищувати обізнаність усіх учасників процесу використання електронних підписів, включаючи державні органи, підприємства та громадян. Надання доступної та зрозумілої інформації про правила та процедури використання електронних підписів сприятиме їх більш широкому та ефективному застосуванню.

На думку українських вчених, з якою слід погодитись, «з розвитком інформаційного суспільства та електронних комунікацій, насамперед Інтернету, зростає актуальність застосування електронних технологій опрацювання документів і поступової заміни паперових форм на електронні. Доступність є ключем до застосування і розвитку електронних документів у правоохоронних органах. Це дозволить запровадити та перейти на електронні документи з використанням шаблонів, стандартів, запровадити електронні провадження, що зробить процедури та процеси прозорішими, а також істотно підвищить ефективність праці та якість документів, що готуються у правоохоронних органах» [7].

Досягнення цих цілей сприятиме покращенню якості та ефективності державного управління, спрощенню адміністративних процедур для громадян та бізнесу, а також збільшенню довіри до електронного середовища. Таким чином, розгляд правових аспектів використання електронних підписів в діяльності державних органів України є важливим кроком у створенні сучасної та ефективної системи державного управління.

Для підприємництва електронний підпис став засобом для поліпшення ефективності та пришвидшення процедур. Це особливо важливо для компаній, що ведуть міжнародну діяльність, оскільки використання електронного підпису допомагає уникнути витрат часу та ресурсів на відправлення документів у паперовій формі.

Отже, розв'язання вищезазначених проблем вимагає комплексного підходу та активної співпраці всіх зацікавлених сторін. Забезпечення високого рівня правової впевненості та захисту прав та інтересів усіх учасників процесу використання електронних підписів в діяльності державних органів сприятиме розвитку ефективного та довірчого цифрового середовища [8].

Висновки і пропозиції. У процесі аналізу правових аспектів використання електронних підписів в діяльності державних органів України було виявлено кілька ключових проблем, які потребують уваги та системних рішень для їх вирішення. Необхідно підкреслити, що електронні підписи є важливим інструментом для забезпечення вірогідності та безпеки цифрових документів і транзакцій, але їх ефективне використання вимагає вдосконалення правового поля.

Однією з основних проблем є недостатня відповідність використання електронних підписів законодавчим вимогам. Для вирішення цієї проблеми необхідно проводити регулярні перегляди законодавства та адаптувати його до сучасних вимог цифрового середовища. Також важливо забезпечити надійність та безпеку електронних підписів, щоб уникнути можливих загроз шахрайства та витоку конфіденційної інформації. Це вимагає розвитку ефективних технічних заходів захисту, а також встановлення чітких правил їх використання та контролю.

З метою забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним стан-

дартам та практикам, важливо активізувати співробітництво з міжнародними партнерами та враховувати їх досвід у процесі розробки та впровадження правових регулятивних актів. Нарешті, важливо підвищувати обізнаність усіх учасників процесу щодо правил та процедур використання електронних підписів. Інформаційна кампанія та навчальні заходи допоможуть зрозуміти переваги та ризики використання електронних підписів та сприятимуть їх більшому та ефективному застосуванню.

Список використаної літератури:

1. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення: 17.02.2024).
2. Закон України "Про електронний цифровий підпис", 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text
3. Ватаманюк-Зелінська У. З., Сушко В. С. Перспективи використання електронного цифрового підпису в державних структурах. Ефективна економіка. 2020. № 7. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8043 (дата звернення: 17.02.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.10
4. Губарєв, С. В. "Електронний підпис як складова електронних правочинів." вчені записки (2022): 18. 4_2022.pdf (vernadskyjournals.in.ua)
5. Костенко О.В., Вискуб О.А., Костенко В.В. Окремі аспекти правового регулювання процесів цифровізації України. Право та державне управління. 2019. № 3 (36). Т. 1. С. 172–179.
6. Петренко Н.О., Машковська Л.В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. Право і суспільство. 2020. № 2. С. 112–119. URL: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.18
7. Асанова Л., Організаційно-правовий аспект упровадження електронного документообігу у правоохоронних органах України / Адміністративне право і процес. 2020 № 7 23.pdf (pgp-journal.kiev.ua).
8. Р. В. Новосад, Правовий статус електронного підпису в Україні: від ідеї до реалізації. Право та державне управління. 2023. № 3. С.112–116. URL: DOI https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.16

Vaskiv S. V. Legal aspects of the use of electronic signatures in the activities of state bodies

This article is devoted to the analysis of legal aspects of the use of electronic signatures in the activities of state bodies of Ukraine. In particular, the key problems related to the insufficient compliance of the use of electronic signatures with legal requirements, shortcomings in ensuring the safety and reliability of electronic signatures, as well as the need to improve control mechanisms and ensure the awareness of process participants are considered. The article also offers recommendations for solving these problems in order to increase the efficiency and trustworthiness of the digital environment in the activities of state bodies. The research is based on the analysis of legislative acts and international experience, which contributes to the understanding of the complex legal aspects of the use of electronic signatures in the context of public administration.

In addition, the article highlights the need for constant updating and adaptation of legislation to changes in the field of information technologies, as well as the activation of international cooperation to take into account international standards and practices in this field. Recommendations are offered to improve the legal field, in particular, to establish clear requirements for electronic signatures, to ensure their safety and reliability, as well as to increase the awareness of process participants. This article contributes to the understanding of the complex problems and challenges associated with the use of electronic signatures in public bodies, and offers practical ways to solve them in order to create an effective system of public administration.

The article discusses the problems that arise in the context of the use of electronic signatures in the activities of state bodies of Ukraine, such as insufficient compliance of legislation with the requirements of the digital environment, threats to the security of electronic signatures and the need for effective control over their use. The recommendations given in the article can contribute to the solution of the above-mentioned problems and contribute to the creation of a favorable environment for the use of electronic signatures in the public sector of Ukraine.

Key words: *electronic signature, state bodies, legal aspects, digital environment, information security, legislation, international cooperation, awareness of participants, control over use, adaptation of legislation.*

УДК 351.77:614.2
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.5

О. М. Вівсянник
кандидат наук з державного управління,
директор департаменту цивільного захисту та охорони здоров'я населення
Рівненської обласної державної адміністрації

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕГУЛЮВАННІ СИСТЕМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я

Міжнародні організації відіграють важливу роль у допомозі країнам у досягненні багатьох соціально-економічних цілей, включаючи підвищення економічного процвітання, сприяння соціальному розвитку, підвищення рівня добробуту, дотримання прав людини, надання гуманітарної допомоги, захист навколишнього середовища та збереження миру. Особливе місце в цьому переліку напрямів співпраці посідає зміцнення громадського здоров'я та вдосконалення методів та підходів до функціонування системи охорони здоров'я.

В процесі аналізу досліджень сучасних авторів нами виявлено необхідність сегментації впливу міжнародних організацій на систему охорони здоров'я. В зв'язку з цим, метою представленої роботи є аналіз участі міжнародних організацій глобального управління та міжнародних організацій громадянського суспільства в регулюванні систем державного управління охороною здоров'я.

Визначено, що однією з найбільших сильних сторін міжнародних організацій є прийняття важливих поточних управлінських рішень наднаціонального масштабу, підготовка та розповсюдження набору змістовних, корисних і заснованих на фактах публікацій, які можуть допомогти країнам у формулюванні ефективної політики охорони здоров'я та правил її трансформації, то у міжнародних організації громадянського суспільства інші важливі підходи та можливості впливу на формування національних систем державного управління охороною здоров'я. Вплив міжнародних організацій громадянського суспільства на систему державного управління та, зокрема, систему охорону здоров'я є настільки різноманітним, що науковцями сформульовано нове визначення поля діяльності – «глобальне громадянське суспільство».

Доведено, що значна кількість сфер, що спорідненні до процесів формування політики охорони здоров'я знаходиться у фокусі уваги національних урядів та міжнародних організацій в усьому світі через їхню важливість і взаємозв'язок між багатьма залученими зацікавленими сторонами. Прикладами таких сфер є боротьба з пандеміями, глобальні продовольчі системи, зміна клімату, глобальні загрози здоров'ю, що пов'язані з забрудненням, міграція, інвестиції в охорону здоров'я.

Ключові слова**:** *міжнародні організації, система, охорона здоров'я, управління, глобальне, громадянське суспільство.*

Постановка проблеми. Процес державного управління охороною здоров'я відбувається в умовах, за яких світ переповнений складними, терміновими та транснаціональними проблемами, що вимагають від урядів та зацікавлених сторін узгоджених зусиль для їх ефективного та своєчасного вирішення. Міжнародні організації відіграють важливу роль у допомозі країнам у досягненні багатьох соціально-економічних цілей, включаючи підвищення економічного процвітання, сприяння соціальному розвитку, підвищення рівня добробуту, дотримання прав людини, надання гуманітарної допомоги, захист навколишнього середовища та збереження миру. Особливе місце в цьому переліку напрямів співпраці посідає зміцнення громадського здоров'я та вдосконалення методів та підходів до функціонування системи охорони здоров'я.

Вирішальні події XX-го століття, такі як дві світові війни, підкреслили важливість створен-

© Вівсянник О. М., 2024

ня міжнародних інституцій, які можуть забезпечити платформу для діалогу між національними урядами. Наприклад, ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі та інші установи зробили величезний внесок у посилення економічної та фіскальної стабільності, запобігання або вирішення конфліктів і досягнення безпрецедентного рівня процвітання для глобальних та національних спільнот, збереження здоров'я на планеті та в окремих її регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми співпраці міжнародних організацій досліджували відомі вітчизняні фахівці в сфері державного управління. Серед таких авторів слід визначити Вовк С. М. [1], Співака М. В. [2], Зиму І. Я. [3], Сазонець О. М. [4], Баб'як О. В. [5], Сазонця І. Л. [6]. В своїх працях ці автори обґрунтували участь міжнародних організацій в системних трансформаціях системи охорони здоров'я в Україні, участь міжнародних організацій в формувпання політики охорони здоров'я в Україні, механізмів та методів співпраці міжнародних організацій з національними урядами та ін.

Мета дослідження. В процесі аналізу досліджень сучасних авторів нами виявлено необхідність сегментації впливу міжнародних організацій на систему охорони здоров'я. В зв'язку з цим, метою представленої роботи є аналіз участі міжнародних організацій глобального управління та міжнародних організацій громадянського суспільства в регулюванні систем державного управління охороною здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні національна соціальна політика не може бути відокремлена від глобального контексту. Соціальна політика країн має елементи глобальної соціальної політики, що прийнята та координується глобальними інституціями.

Глобальні інституції – це створені міжнародні організації на основі впорядкування моделі світу. Інституції – це встановлені моделі соціальних відносин, які спрямовують і формувати діяльність своїх членів. У них є правила та положення для досягнення своїх цілей. Інститути можуть бути як обмеженням, так і владою. Можна визначити інституції як «визнані практики, що формують легко ідентифіковані ролі в поєднанні зі збірками правил або конвенцій регулюючи відносини між сторонами, які виконують ці ролі.

Інституції також можна розглядати як задоволення потреб і забезпечення рішення проблем. Інституції, які ми маємо на увазі, це глобальні інституції, простір яких виходить за національні кордони. Їх також називають міжнародними організаціями. Слід зазначити, що Європейський Союз (ЄС) не є глобальною установою, це лише регіональна установа. Хоча ЄС – це міжнародна організація, така ж, як ООН, але вони обидві відрізняються з точки зору членства та повноважень. Важливо розрізняти глобальні інститути або міжнародні організації на основі рівня їхнього управління. Доцільно виокремити міжнародні урядові організації (МУО) і Міжнародні неурядові громадські організації (МНГО).

Міжнародні урядові організації включають Світовий банк, ООН Програма розвитку (ПРООН), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світову організацію торгівлі (СОТ), Організацію економічного співробітництво та розвиток (ОЕСР), Міжнародну організацію праці (МОП), Всесвітню організація охорони здоров'я (ВООЗ), Об'єднану Організація ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), Дитячий надзвичайний фонд ООН (ЮНІСЕФ)та ін.

До міжнародних неурядових громадських організацій належать OXFAM, World Social Forum, Всесвітній економічний форум, Всесвітній водний форум, Міжнародна конфедерація вільних профспілок, Міжнародна федерація планованого батьківства, Міжнародна асоціація фармацевтичної промисловості та інші численні міжнародні організації медичної сфери, що створені за професійною, галузевою та проблемною ознакою.

Однак часто організації громадянського суспільства не мають навичок та інструментів, необхідних для залучення інших зацікавлених сторін до процесу фінансування та управління охороною здоров'я. тому є доцільним провести аналіз інструментів, доступних організаціям громадянського суспільства у секторі охорони здоров'я, з особливим акцентом на соціальну підзвітність, інструментів для отримання доступу до інформації, мобілізації колективних дій та адвокації і підтримки охорони здоров'я, профілактики та реабілітації. Короткий історичний проміжок часу впродовж якого проводять свою діяльність організації громадянського суспільства доводить ефективність залучення громадянського суспільства до вирішення проблем в системі охорони здоров'я. Важливим є використання інструментів соціальної підзвітності в сфері корпоративної соціальної відповідальності, соціального партнерства дер-

жави та бізнесу, в якому неурядові громадські організації є посередниками та учасниками. Така співпраця призводить до покращення надання медичних послуг, розробки комплексних програм, які передбачають використання механізмів та інструментів залучення як громадянського суспільства, так і органів державного управління та місцевого самоврядування до процесу вдосконалення системи державного управління охороною здоров'я. Коротка характеристика діяльності міжнародних наднаціональних організацій глобального управління та міжнародних неурядових організацій в сфері управління трансформацією систем охорони здоров'я представлена в таблиці 1.

Якщо однією з найбільших сильних сторін міжнародних організацій є прийняття важливих поточних управлінських рішень наднаціонального масштабу, підготовка та розповсюдження набору змістовних, корисних і заснованих на фактах публікацій, які можуть допомогти країнам у формулюванні ефективної політики охорони здоров'я та правил її трансформації, то у міжнародних організації громадянського суспільства інші важливі підходи та можливості впливу на формування національних систем державного управління охороною здоров'я. Вплив міжнародних організацій громадянського суспільства на систему державного управління та, зокрема, систему охорону здоров'я є настільки різноманітним, що науковцями сформульовано нове визначення поля діяльності – «глобальне громадянське суспільство».

Висновки. Значна кількість сфер, що спорідненні до процесів формування політики охорони здоров'я знаходиться у фокусі уваги національних урядів та міжнародних організацій в усьому світі через їхню важливість і взаємо-

Таблиця 1

Напрями діяльності міжнародних організацій глобального управління та міжнародних організацій громадянського суспільства в сфері регулювання систем державного управління охороною здоров'я

Міжнародні організації глобального управління	Міжнародні організації громадянського суспільства
Всесвітня організації охорони здоров'я	Товариство Червоного Хреста, Лікарі без кордонів та ін.
Головна світова інституція, що координує діяльність національних урядів в сфері охорони здоров'я	Міжнародні організації, діяльність яких переважно спрямоваю на надання медичної допомоги
Організація Об'єднаних Націй	Професійні об'єднання лікарів WONCA, ISAPS, HRI
Головна світова інституція, що координує діяльність багатьох міжнародних організацій, які є її складовою і мають вплив на системи охорони здоров'я	Сприяють розвитку системи охорони здоров'я шляхом розповсюдження інформації про передові прийоми лікування та сертифікації
Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)	World Wildlife Fund, Conservation International, Nature Conservancy
ЮНІСЕФ працює у 190 країнах і територіях для охоплення найуразливіших дітей та молоді, які найбільше потребують допомоги. Відкрив своє представництво в Україні у 1997 році	Організації, що сприяють створенню сприятливого для людини середовища, підтримують біорізноманіття
Міжнародна організація міграції	World Economic Forum
Опікується питаннями біженців. До її компетенцій входять сфери облаштування життя біженців, що стосуються житла, харчування, забезпечення документами, санітарія та гігієна, забезпечення ліками, первинна медична допомога	Діяльність спрямована на врегулювання питань глобального розвитку, зокрема питання здоров'я та системи охорони здоров'я, розвиток біотехнологій в контексті покращання здоров'я та медичних технологій.
Міжнародна організація праці	GiveDirectly, Cure Violence Global, Greenpeace, Wild4Life, BRAC, ZanaAfrica, Mercy Corps,
Регулює норми та умови праці шляхом надання рекомендацій для урядів, створення аналітичних звітів в тому числі в питаннях безпеки виробництва, санітарії та гігієни, скорочення шкідливих умов виробництва тощо	Благодійні, гуманітарні організації, що вдосконалюють системи охорони здоров'я за рахунок подолання бідності, підвищення рівня освіченості та продовольчої безпеки
Програма розвитку ООН (ПРООН), Програма ООН з навколишнього середовища,, Хартія Землі, Глобальний екологічний фонд	Міжнародні волонтерські організації
Діяльність кожної з цих організацій не обмежується суто екологічною, або соціальною діяльністю. Програми та проекти стосуються медичних аспектів життєдіяльності людини та підвищення якості її життя, хоча пріоритетним все ж такі є екологічний напрям діяльності.	Функціонують в сфері медичного волонтерства, співпрацюють з органами влади та місцевого самоврядування в лікарнях, зонах стихійних лих, зонах військових дій. Розвиваються при університетах

зв'язок між багатьма залученими зацікавленими сторонами. Прикладами таких сфер є боротьба з пандеміями, глобальні продовольчі системи, зміна клімату, глобальні загрози здоров'ю, що пов'язані з забрудненням, міграція, інвестиції в охорону здоров'я, фінансова та економічна стабільність країн, подолання бідності, регуляторні реформи охорони здоров'я, гуманітарна допомога.

Унікальні можливості міжнародних організацій пропонують урядам можливість об'єднати численні зацікавлені сторони, визнати глобальні проблеми, що викликають занепокоєння, використовувати знання та досвід, обмінюватися політичними та нормативними інструментами, досягати консенсусу в прийнятті рішень і впливати на місцях. Глобальні зусилля призвели до значних досягнень у сферах боротьби з пандеміями, миротворчості, захисті та збереженні здоров'я дітей, гендерної рівності.

Список використаної літератури:

1. Вовк С. М. Системні трансформації охорони здоров'я: монографія. Донецький державний університет управління, МОН України. Кривий Ріг : вид. Р. А. Козлов. 2017. 315 с.
2. Співак М. В. Державна політика здоров'язбереження: світовий досвід і Україна: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Видавництво «Логос», 2016. 536 с.
3. Зима І.Я. Механізми інституційної трансформації державного управління охороною здоров'я. Рівне. 2019, 248 с.
4. Сазонець О.М., Альшаафі Мохамед Алі. Іноземний досвід управління медичними закладами в інформаційно-комунікативному середовищі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 19–23.
5. Баб'як О.В., Сазонець І.Л. Міжнародні організації: сутність, функції та канали комунікації з національними урядами. *Інвестиції: практика та досвід.* 2023 р. № 12. С. 137–141.
6. Баб'як О.В., Сазонець І.Л. Аналіз сучасної архітектури співпраці міжнародних організацій з органами державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2023. № 6. URL: https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/1666/1678 (дата звернення: 22.09.2023 р.).

Vivsiannyk O. M. International global governance organizations and international civil society organizations in the regulation of state health management systems

International organizations play an important role in helping countries achieve many socio-economic goals, including increasing economic prosperity, promoting social development, improving welfare, respecting human rights, providing humanitarian aid, protecting the environment and maintaining peace. Strengthening public health and improving methods and approaches to the functioning of the health care system occupy a special place in this list of areas of cooperation.

In the process of analyzing the research of modern authors, we found the need to segment the influence of international organizations on the health care system. In this regard, the purpose of the presented work is to analyze the participation of international organizations of global governance and international organizations of civil society in the regulation of public health management systems.

It was determined that one of the greatest strengths of international organizations is the adoption of important current management decisions of a supranational scale, the preparation and distribution of a set of meaningful, useful and fact-based publications that can help countries in formulating an effective health care policy and rules for its transformation, then international civil society organizations have other important approaches and opportunities to influence the formation of national health care state management systems. The influence of international civil society organizations on the state administration system and, in particular, the health care system is so diverse that scientists have formulated a new definition of the field of activity – "global civil society".

It has been proven that a significant number of areas related to health policy-making processes are the focus of attention of national governments and international organizations worldwide due to their importance and interrelationship between the many stakeholders involved. Examples of such areas are pandemic response, global food systems, climate change, pollution-related global health threats, migration, health investments.

Key words: *international organizations, system, health care, management, global, civil society.*

УДК 351.822:334:355.01
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.6

К. А. Возняковська
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

М. П. Баряхтар
аспірантка кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Інституту адміністрування та післядипломної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ ЯК ПРІОРИТЕТ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Стаття досліджує роль державної підтримки бізнесу у забезпеченні фінансової стабільності економіки. Зазначається, що державна підтримка відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку бізнесу та стимулюванні економічного зростання. Метою статті є виявлення значення державної підтримки для бізнесу як пріоритетного чинника забезпечення фінансової стабільності економіки. Аналізуються різноманітні інструменти державної підтримки, такі як фінансові дотації, податкові пільги та гранти, та їхній вплив на підприємництво. Ефективна державна підтримка бізнесу широко визнана у сучасному світі, особливо в умовах постійних змін і викликів, що виникають у глобальній економіці. На сьогодні багато країн розуміють, що створення сприятливого середовища для бізнесу є важливим чинником для стимулювання інновацій, залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Зокрема, в умовах швидкого технологічного розвитку і конкурентного середовища, державна підтримка стає важливою для того, щоб бізнес міг адаптуватися до нових умов, впроваджувати інновації та підтримувати свою конкурентоспроможність. Поширення цифрових технологій, зміни в кліматичних умовах, а також глобальні економічні та політичні турбулентності створюють необхідність у нових стратегіях та підходах до підтримки бізнесу. Підкреслюється, що державна підтримка бізнесу сприяє зменшенню ризиків та підвищенню конкурентоспроможності підприємств. Автори наводять приклади успішного використання державних програм для розвитку бізнесу в різних країнах та їхній вплив на економічне зростання та збільшення зайнятості. У статті зазначається, що ефективна державна підтримка бізнесу передбачає не лише надання фінансових ресурсів, а й створення сприятливого регуляторного середовища, адаптованого до потреб підприємств. Розглядається важливість розвитку інфраструктури та підтримки новітніх технологій як основних аспектів державної стратегії в цьому напрямку. Зазначається, що в умовах глобалізації державна підтримка бізнесу стає ще більш актуальною, оскільки підприємства змагаються на міжнародному ринку. Автори закликають до посилення заходів державної підтримки бізнесу з метою забезпечення стабільного розвитку економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Загалом, стаття аргументовано демонструє важливість державної підтримки бізнесу як пріоритетного напрямку для забезпечення фінансової стабільності економіки та сприяння її розвитку.

Ключові слова: *державна підтримка, державна допомога, суб'єкти господарювання, фінансова допомога, економічна стабільність, інвестиції, фіскальна політика, розвиток підприємств, індустріальний розвиток, конкурентоспроможність, економічний розвиток, державні програми, стимулювання інвестицій.*

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової стабільності економіки є однією з важливих цілей центральних і місцевих урядів у багатьох країнах світу. Стабільна економіка стимулює розвиток бізнесу, забезпечує стійкий зріст ВВП, збільшення зайнятості та підвищення рівня життя населення. Одним із важливих інструментів забезпечення фінансової стабільності є державна підтримка бізнесу. Державна підтримка бізнесу може приймати різні форми,

© Возняковська К. А., Баряхтар М. П., 2024

включаючи фінансові стимули, податкові пільги, гранти, кредитну підтримку, інфраструктурні інвестиції та регуляторні заходи [1, с. 57]. Ці заходи спрямовані на стимулювання підприємництва, залучення інвестицій та створення сприятливих умов для розвитку бізнесу в умовах конкурентного середовища.

Однак державна підтримка бізнесу також може мати свої обмеження і ризики. Недостатня ефективність програм, корупція, неправильне спрямування ресурсів можуть призвести до недосягнення максимального ефекту від таких заходів [2, с. 114]. Крім того, перебільшена державна підтримка може призвести до дисбалансів у фінансовій системі та негативно вплинути на бюджетну стійкість країни.

Тому важливо забезпечити ефективність та прозорість механізмів державної підтримки бізнесу, а також контролювати їх вплив на економіку. Варто враховувати потреби різних секторів та типів підприємств, а також враховувати міжнародний досвід та найкращі практики в напрямку державної підтримки бізнесу. Враховуючи важливість бізнесу для стабільності економіки, державна підтримка має залишатися пріоритетом у роботі уряду та регуляторних органів. Розробка та впровадження ефективних програм підтримки бізнесу може сприяти збільшенню конкурентоспроможності економіки та забезпечити її стійкий розвиток у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в напрямку державної підтримки бізнесу надають цінний інсайт щодо ефективності різних програм та їх впливу на економіку. Адевале Г., Варналій З., Ково А., Кравчик Ю., Лупак Р., Овотуту С., Павловський С., Прямухіна Н., Сидорук І. підкреслюють важливість механізмів фінансової підтримки для малих та середніх підприємств. Вони вказують на те, що доступ до фінансування є важливим чинником успіху для бізнесу, особливо у періоди економічної нестабільності.

Деякі дослідження також зосереджуються на вивченні ефективності різних видів підтримки, таких як податкові пільги, гранти або кредити. Білах І. Білик Р., Бойко В., Крупа В., Куницька-Іляш М., Михаліцька Н., Ривак Н., Яцик М. аналізують, які програми мають найбільший вплив на зростання бізнесу та стимулювання інновацій, а також які мають найменший ризик негативного впливу на фінансову стійкість держави. Зокрема, дослідження виявляють, що ефективність державної підтримки бізнесу залежить від якості управління програмами, прозорості процесів та відповідності до міжнародних стандартів. Березівський Ю., Вербівська Л., Збарський В., Збарська А., Лагодієнко В., Малін О., Неустроєв Ю., Папаїка О., Філіппова С. зазначають, що навіть невеликі заходи підтримки можуть мати значний позитивний вплив на розвиток бізнесу й економіки в цілому, особливо у секторах з високим потенціалом зростання.

У цілому, дослідження та публікації підтверджують важливість державної підтримки бізнесу для стабільності та зростання економіки. Вони надають конкретні рекомендації щодо того, як покращити ефективність таких програм та забезпечити їхній позитивний вплив на розвиток підприємництва.

Мета статті. Виявити значення державної підтримки для бізнесу як пріоритетного чинника забезпечення фінансової стабільності економіки.

Виклад основного матеріалу. Фінансова стабільність є невіддільною складовою успішного функціонування будь-якої економіки. Вона створює умови для здорового розвитку бізнесу, забезпечує надійність інвестиційного клімату та сприяє сталому зростанню виробництва [3, с. 51]. На перший погляд, фінансова стабільність може здатися абстрактним поняттям, але її вплив на кожного громадянина і кожну компанію надзвичайно важливий.

Забезпечення фінансової стабільності вимагає уважного моніторингу різних аспектів економічної діяльності, таких як бюджетний дефіцит, інфляція, курси валют та банківська система. Відповідальність за це лежить як на уряді, так і на регуляторних органах, які повинні приймати своєчасні та ефективні заходи для запобігання фінансовим кризам та забезпечення стабільності. За відсутності фінансової стабільності економіка стає вразливою перед різними зовнішніми та внутрішніми загрозами, а фінансові кризи можуть призвести до зниження виробництва, безробіття та загрози фінансової безпеки [4, с. 137]. Тому необхідно надавати належну увагу стратегіям, спрямованим на зміцнення фінансової стабільності, щоб забезпечити стале та стійке економічне зростання.

У цьому контексті, розвиток ефективних інструментів моніторингу та регулювання фінансових ринків, покращення корпоративного управління та забезпечення прозорості фінансової діяльності є важливими кроками на шляху до досягнення фінансової стабільності.

Ретельне управління ризиками та створення ефективної системи контролю допоможуть зберегти відповідний баланс у фінансовій системі, що сприятиме економічному здоров'ю країни в цілому.

На нашу думку, державна протекція бізнесу має важливе значення для стабільного функціонування економіки та забезпечення її зростання – така допомога може приймати різні форми та напрямки, спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, стимулювання інновацій та важливих галузей економіки. Першим аспектом державної підтримки є фінансова допомога та кредитування, що може включати надання кредитів за пільговими умовами, грантів або субсидій для розвитку бізнесу, особливо для стартапів та інноваційних проєктів. Доступ до фінансування є важливим чинником для успіху бізнесу, особливо у важких економічних умовах. Другим аспектом є створення сприятливого правового середовища для бізнесу, адже державна підтримка полягає у впровадженні законодавчих та регуляторних змін, спрямованих на спрощення процедур реєстрації бізнесу, зменшення адміністративних та податкових бар'єрів, а також захист прав власності. Третім аспектом є надання консультаційної та інформаційної підтримки. Державні агентства та програми можуть надавати підприємцям поради щодо розвитку бізнесу, доступу до нових ринків, технологій та інновацій. Четвертим аспектом є протекція експорту та міжнародної торгівлі. Держава може надавати підприємцям фінансову допомогу, консультації та підтримку для розвитку експортних можливостей та розширення міжнародного бізнесу [5, с. 831; 6, с. 7; 7, с. 75]. Відповідним чином, так, як державна підтримка бізнесу є важливим елементом забезпечення фінансової стабільності економіки, вона має відповідні переваги: 1) підтримка бізнесу сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню виробництва та покращенню конкурентоспроможності компаній, що допомагає загальному зростанню економіки; 2) державна підтримка може допомогти зменшити ризики для бізнесу, особливо на початкових етапах розвитку – це містить фінансову підтримку, доступ до державних програм або заохочення для інвестування в інноваційні проєкти; 3) малі та середні підприємства часто є основними джерелами зайнятості та інновацій, тобто державна підтримка допомагає їхньому розвитку, що має значний вплив на економічну активність; 4) державна підтримка стимулює приватні інвестиції, особливо в стратегічно важливих галузях, тому варто сприяти розвитку нових технологій, інфраструктури та інших секторів, що є важливі для стабільності економіки; 5) допомагає компаніям зберегти конкурентоспроможність на міжнародному ринку, зокрема шляхом надання фінансової підтримки для досліджень та розвитку експортних програм [8, с. 71].

Проте, щоб державна підтримка була ефективною та прозорою, потрібно уникати корупції та несправедливого розподілу ресурсів. Крім того, необхідно забезпечити баланс між підтримкою бізнесу та захистом інтересів споживачів, працівників та держави.

Важливим документом, яким регламентуються основні економіко-правові аспекти державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва, є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [9]. Законом передбачено, що в основі державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні лежить: формування оптимальних умов для розвитку малого і середнього підприємництва; забезпечення розвитку суб’єктів малого і середнього підприємництва через створення сприятливого конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності у цьому середовищі; стимулювання інвестиційно-інноваційної активності суб’єктів малого і середнього підприємництва; сприяння провадженню суб’єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки; забезпечення зайнятості населення через підтримку підприємницької ініціативи громадян.

Стратегія державної підтримки бізнесу є важливою складовою фінансової стабільності економіки, вона реалізується через різноманітні заходи та програми, спрямовані на покращення розвитку підприємництва та забезпечення оптимальних умов для бізнесу. Науковці виокремлюють такі стратегічні напрямки державної підтримки бізнесу: 1) надання фінансових інструментів, таких як дотації, кредити з пільговими умовами, гранти, що допомагають підприємствам залучати необхідні кошти для розвитку та розширення бізнесу; 2) зменшення податкових тягарів, введення податкових кредитів або зниження ставок оподаткуван-

ня для підприємств, що інвестують у розвиток та створення нових робочих місць; 3) спрощення бюрократичних процедур, скорочення адміністративних бар'єрів, удосконалення регулювання та створення сприятливого бізнес-клімату; 4) інвестування в розвиток та покращення транспортної, енергетичної та інформаційної інфраструктури, що сприяє підвищенню ефективності виробництва та зниженню витрат на транспортування та логістику; 5) розвиток системи освіти та професійної підготовки, що націлений на підвищення кваліфікації робочої сили та забезпечення бізнесу доступу до кваліфікованих кадрів; 6) підтримка інноваційних проєктів та досліджень, створення сприятливого середовища для розвитку та впровадження нових технологій та ідей; 7) надання допомоги підприємствам у виході на зовнішні ринки, організація виставкових заходів, підтримка у встановленні та розвитку міжнародних партнерств [10, с. 47; 11, с. 57].

Відповідно до вище відзначеного, інструменти державної підтримки, такі як фінансові дотації, податкові пільги та гранти, можуть мати значний вплив на розвиток підприємництва в країні, тому вже сьогодні сформовані та функціонують способи, якими ці інструменти можуть впливати на підприємництво: 1) стимулювання інновацій та досліджень, тобто коли державні гранти сприяють розвитку нових технологій та продуктів шляхом фінансування досліджень та розвитку, що може підтримати створення нових підприємств та розвиток наявних; 2) зменшення фінансового навантаження, тобто податкові пільги можуть допомогти підприємствам знизити свої витрати та збільшити доступність капіталу для інвестицій, що допомагає розвитку підприємництва та стимулюванню економічного зростання; 3) забезпечення доступу до фінансування – фінансові дотації допомагають підприємствам отримати доступ до необхідного капіталу для розширення бізнесу, модернізації обладнання або впровадження нових технологій; 4) зниження ризику, тобто відповідні програми державної підтримки можуть включати страхування ризиків або гарантії кредитів, що допомагає знизити ризик для підприємств та їхніх інвесторів; 5) стимулювання соціально-економічного розвитку, тобто коли державна підтримка спрямована на протекцію розвитку певних регіонів або галузей економіки, що сприяє соціальному та економічному зростанню цих областей [12, с. 37; 13, с. 46, 51, 69].

Проте важливо враховувати, що ефективність цих інструментів може бути різною залежно від конкретних умов і реалій країни. Неправильне використання державної підтримки може призвести до викривлення конкуренції, нераціонального використання ресурсів та інших негативних наслідків. Тому важливо, щоб програми державної підтримки були добре прораховані та мали чітку стратегію використання. Наприклад, Німеччина відома своєю динамічною економікою та ефективною системою державної підтримки для розвитку бізнесу. Приміром: програма стимулювання інновацій «ZIM» надає фінансову підтримку малим та середнім підприємствам для розробки та впровадження нових технологій та інноваційних продуктів й допомагає підприємствам здійснювати дослідження та розробки, проводити випробування прототипів і створювати нові ринки; програма фінансової підтримки для малих підприємств (KfW), крім того, що вона надає кредити та фінансові гарантії для підприємств, вона також спрямована на підтримку сталого розвитку, енергоефективності та інвестицій у нові технології; програма «EXIST» надає фінансову та консультаційну підтримку для студентів, випускників та науковців, які мають ідеї для створення власних стартапів та допомагає підприємцям здійснити перехід від наукових досліджень до комерційних продуктів, що сприяє розвитку інноваційного підприємництва; програма «De-minimis» надає допомогу малим та середнім підприємствам у сфері транспорту для реалізації проєктів, спрямованих на поліпшення безпеки, екологічності та енергоефективності, а це, зі свого боку, сприяє модернізації транспортної інфраструктури та зменшенню впливу на довкілля [14, с. 64].

Україна також має ряд програм та інструментів державної підтримки для розвитку бізнесу, а саме: програма «Доступні кредити 5–7–9» надає підприємствам можливість отримати кредит під 5%, 7% або 9% річних для розвитку свого бізнесу, а умови програми спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, стимулюючи інвестиції та розвиток в різних галузях економіки; програма «Гранти для стартапів» надає гранти та фінансову підтримку для стартапів у різних галузях, зокрема у сферах інформаційних технологій, біотехнологій та енергоефективності; програма «Велике будівництво» спрямована на розвиток інфраструктури та підтримку будівництва в Україні й надає можливо-

сті для участі українських підприємств у великих інфраструктурних проєктах; програма «Експортно-імпортний банк України» (Укрексімбанк) надає фінансову підтримку українським підприємствам для розвитку їхнього експорту та розширення на міжнародні ринки; програма «Гарантування кредитів малим та середнім підприємствам» надає гарантії для кредитів, наданих малим та середнім підприємствам банками, що допомагає їм отримати доступ до фінансування за сприятливими умовами [15, с. 46].

Посилення заходів державної підтримки бізнесу є невіддільною частиною стратегії забезпечення стабільного розвитку економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Перш за все, це містить розширення програм фінансової підтримки, що охоплюють широкий спектр секторів економіки, від малих підприємств до великих корпорацій. Забезпечення доступу до фінансових ресурсів для бізнесу через надання кредитів під знижені відсоткові ставки, грантів або інших форм підтримки допоможе стимулювати інвестиційну активність та розвиток нових технологій. Додатково, ефективна державна підтримка бізнесу охоплює сприяння інноваційному розвитку шляхом створення сприятливих умов для досліджень, а також підтримки стартапів та підприємницької активності [16, с. 547]. На нашу думку, це може містить створення акселераторів для молодих компаній, а також надання консультаційного та експертного супроводу для підприємців. Заохочення інновацій та впровадження нових технологій сприятиме зростанню продуктивності та конкурентоспроможності економіки в цілому.

Висновки і пропозиції. Державна підтримка бізнесу є важливим елементом фінансової стабільності економіки. Забезпечення умов для розвитку та зростання підприємств сприяє зміцненню фінансової бази країни, стимулює інвестиції та допомагає збільшенню виробництва й зайнятості. Державна підтримка не повинна бути обмежена лише великим корпораціям, адже малий та середній бізнес також потребують підтримки через сприяння розвитку інновацій, стимулювання підприємництва та надання доступу до фінансових ресурсів.

Для забезпечення ефективної державної підтримки бізнесу важливо мати стабільне законодавство та чіткі правила регулювання, щоб суб'єкти підприємництва могли розраховувати на певні умови діяльності та планувати свої інвестиції. Важливо враховувати думку та досвід підприємців при формуванні програм державної підтримки, щоб забезпечити їх ефективність та відповідність потребам бізнес-середовища.

Тому, відповідно до вищезазначеного, пропозиції полягають у створенні сприятливого бізнес-середовища через спрощення адміністративних процедур, зменшення податкового тягаря та надання фінансових пільг для розвитку бізнесу. Держава також може стимулювати інвестиції в інновації, надаючи підтримку дослідженням та розвитку нових технологій, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності та створенню нових ринків. Надання доступу до фінансових ресурсів, таких як гранти, субсидії чи пільгові кредити, особливо для малих та середніх підприємств, є також важливою ініціативою. Водночас підтримка освіти та навчання сприятиме підготовці кваліфікованих кадрів, що є необхідним для розвитку інновацій та підтримки конкурентоспроможності бізнесу.

Список використаної літератури:

1. Лупак Р. Л. Державна політика імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України: пріоритети та інструменти реалізації: монографія. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2018. 527 с.
2. Павловський С. В. Фінансування підприємств у період фінансової кризи: альтернативні рішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки.* 2016. Вип. 17(3). С. 112–117.
3. Лупак Р. Л., Васильців Т. Г., Рудковський О. В., Березівський Я. П. Проблемні аспекти, пріоритети та засоби зміцнення фінансово-економічної безпеки суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Підприємництво і торгівля.* 2021. № 28. С. 49–55.
4. Білах І. Б. Концептуальні принципи процесу формування механізму економічної безпеки у видавничій галузі. *Економічний простір.* 2020. № 162. С. 136–141.
5. Berezivskyi Y., Zbarsky V., Zbarska A. Integral evaluation as the basis of analytical support for managing the competitiveness of socially-oriented retailers. *Accounting.* 2021. № 7(4). P. 825–836.
6. Бойко В. В., Крупа В. Р. Механізми та інструменти управління розвитком суб'єктів малого підприємництва АПК. *Агросвіт.* 2019. № 20. С. 3–10.
7. Куницька-Іляш М. Державна політика забезпечення розвитку та безпеки пріоритетних галузей національної економіки України: аналіз стратегій і програм. *Innovation and Sustainability.* 2022. 3. С. 72–78.

8. Сидорук І. С. Аналіз стану та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Підприємництво та інновації. 2021. № 18. С. 67–72.
9. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text
10. Михаліцька Н. Я., Яцик М. Р. Розвиток малого підприємництва в Україні у період воєнного стану: Інструменти фінансової та кадрової безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ *(серія економічна).* 2023. № 2. С. 45–54.
11. Priamukhina N., Kravchyk Yu. Modernization of public administration of systemic development of the national economy of Ukraine. Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. *Political Sciences and Public Management.* 2022. № 1(61). С. 50–60.
12. Варналій З. С. Фінансова безпека України в системі сталого розвитку економіки в умовах війни. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2022 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т.* 2022. С. 35–39.
13. Білик Р. Р. Детермінанти регіонального розвитку у вимірі економічної безпеки України: монографія. Львів НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2016. 352 с.
14. Kowo Ak. S., Owotutu S. Ol., Adewale Ad. G. Enhancing the Operational Effectiveness of Savings and Credit Cooperative Societies for Sustainable Growth. *Financial Markets, Institutions and Risks.* 2019. № 3(2). P. 59–68.
15. Ривак Н. О. Індустрія 5.0: перехід до стійкої та орієнтованої на людину промисловості. *Економіка та управління національним господарством.* 2022. № 155(3). С. 41–46.
16. Verbivska L., Lagodiienko V., Filyppova S., Papaika O., Malin O., Neustroiev Y. Regulatory policy of the entrepreneurship development as a dominant of economic security of the national economy. *International Journal of Safety and Security Engineering.* 2022. Vol. 12, № 5. P. 543–552.

Vozniakovska K. A., Baryakhtar M. I. Government support for businesses as a priority forfinancial stability in the economy

The article examines the role of state support for business in ensuring financial stability of the economy. It is noted that state support plays an important role in ensuring business development and stimulating economic growth. The purpose of the article is to identify the importance of state support for business as a priority factor in ensuring financial stability of the economy. It analyzes various instruments of state support, such as financial subsidies, tax privileges and grants, and their impact on entrepreneurship. Effective government support for business is widely recognized in the modern world, especially in the face of constant changes and challenges in the global economy. Today, many countries realize that creating a favorable business environment is an important factor in stimulating innovation, attracting investment and creating new jobs. In particular, in the context of rapid technological development and a competitive environment, government support becomes important for businesses to adapt to new conditions, implement innovations, and maintain their competitiveness. The proliferation of digital technologies, changes in climate conditions, and global economic and political turbulence are creating the need for new strategies and approaches to business support. It emphasizes that state support for business helps to reduce risks and increase the competitiveness of enterprises. The authors provide examples of successful use of government programs for business development in different countries and their impact on economic growth and employment. The article notes that effective state support for business involves not only the provision of financial resources, but also the creation of a favorable regulatory environment adapted to the needs of enterprises. The importance of infrastructure development and support of the latest technologies as the main aspects of the state strategy in this direction is considered. It is noted that in the context of globalization, state support for business is becoming even more relevant as enterprises compete in the international market. The authors call for strengthening state support measures for business in order to ensure stable economic development and increase its competitiveness. In general, the article demonstrates the importance of state support for business as a priority area for ensuring financial stability of the economy and promoting its development.

Key words: *state support, state aid, business entities, financial assistance, economic stability, investment, fiscal policy, enterprise development, industrial development, competitiveness, economic development, government programs, investment promotion.*

УДК 351.631.1
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.7

К. О. Головко
аспірантка кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
Запорізького національного університету

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

В статті проаналізовано та узагальнено наукові дослідження в галузі «Публічне управління та адміністрування» за темою "механізми публічного управління в аграрній сфері", за такими напрямами: регулювання аграрного комплексу, визначення проблемного поля галузі, розвиток окремих секторів та впровадження інновацій, вивчення чинників сталого розвитку аграрної сфери, узагальнення вдалих прикладів розвитку на регіональному та загальнодержавному рівнях, прогнозування ефективних векторів удосконалення системи управління, оцінка засад світових концепцій "зеленої економіки" та партнерства з метою визначення надмірності та недостатності окремих напрямів дослідження, підбору та оцінки доцільності складових задля визначення оперативного поняття «механізм публічного управління в аграрній сфері».

За результатами проведеного аналізу встановлено, що наукові дослідження механізмів публічного управління ґрунтуються на реальній оцінці стану галузі, застосовуються узагальнення для визначення ключових механізмів – організаційно-економічного, програмно-цільового та адміністративного. Проблеми, які визначені рядом експертів стають підставою для пошуку многорівневих та многовекторних шляхів удосконалення галузі через управління та регулювання. У аналізі зроблено висновок щодо заміни управлінських функцій регулюючими у майбутньому. Також спрогнозована дуальність розвитку аграрної сфери та регіонів – зосередження ресурсів та потенціалу сталості. Прогнозування автора та висновки проаналізованих досліджень дають підставу підтвердити складність об'єкта дослідження, його комплексний характер, многозадачність проблем та пріоритетності системності у їх вирішенні.

Підсумовуючи аналіз, можна визначити, що дослідження за останні десять років з 2013–2023 рр. можна використовувати для визначення орієнтирів сталого розвитку аграрної галузі та ефективності впровадження інновацій у найближчі 10 років. Даний напрям досліджень перспективний, відмічається зростання зацікавленості суспільства у збільшенні кількості ефективних розвідок.

Ключові слова: *механізми державного регулювання, сталий розвиток, інновації, державне управління, аграрна галузь.*

Постановка проблеми. Агарна сфера – один з пріоритетних напрямів розвитку економіки держави. Зростаючи потреби у продовольстві стимулюють аграрний комплекс до розвитку, але за останні роки змінилися парадигма еволюції цієї сфери від економічного зростання до сталого розвитку. Такий процес вимагає інституційних змін: у 2015 році затверджено Національну економічну стратегію на період до 2030 року та Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Саме інноваційний потенціал аграрної сфери можна розкрити за умови реалізації економічної стратегії та цілей сталого розвитку. Але ринкові механізми у даному випадку не діють, або діють обмежено, тому існує потреба у задіянні механізмів публічного управління, з попереднім їх дослідженнями для їх ефективної реалізації в аграрній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Джерелом інформації є нормативні акти та результати наукових праць [1–52], у яких досліджувалися державне регулювання аграрною сферою, проблемне поле управління аграрною галуззю, інноваційний розвиток аграрного сектору та сталий розвиток територій.

Мета статті. Проаналізувати наукові дослідження щодо механізмів публічного управління в аграрній сфері за останні десять років з 2013–2023 рр. для визначення орієнтирів сталого розвитку аграрної галузі та ефективності впровадження інновацій у найближчі 10 років.

© Головко К. О., 2024

Головними завданнями даної наукової роботи є: сформулювати робоче визначення поняття «механізм публічного управління в аграрній сфері», а також розкрити відомі структурні елементи механізму, які забезпечують процес державного регулювання аграрним сектором. Крім того, встановити основні вектори дослідження механізмів публічного управління у вказаній сфері.

Виклад основного матеріалу. Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що науковцями вивчалися впливи держави на аграрну сферу, як комплексну структуру, шляхом управління чи регулювання, або на окремі її складові. Причому у напрацюваннях не розмежується поняття «управління» та «регулювання», в той же час дослідники визначають відмінність цих категорій, але висловлюють протилежні думки щодо співвідношення понять, частина їх доводить, що "регулювання" має більш широкий сенс, інші визначають його обмеженість. Дозволимо допустити, що регулювання є процес, який направлений на зміну середовища, корегування умов діяльності суб'єктів впливу.

На нашу думку механізм публічного управління в аграрній сфері, більш ширше поняття, його можна визначити як систему заходів, завдяки впровадженню яких екологічно досягаються суспільно значимі результати розвитку аграрної сфери в межах владних повноважень інституцій держави, органів місцевого самоврядування та громадськості. При чому під аграрною сферою розуміється виробництво сільськогосподарської продукції та її логістичний зв'язок з суспільством, а також галузі, які забезпечують розвиток сільського господарства.

В той же час у роботах щодо регулювання розглядається й державне управління. Так, як зазначено у роботі І. Ф. Ільницької процеси децентралізації та умови ринкової економіки вплинули на зміст, константність державного управління та характеристики управлінського впливу на суспільні процеси, воно втратило односторонньо-владні риси та адміністративно-примусові пріоритети. Автор виділяє такі форми управління: "нормативне регулювання, використання дозволів і рекомендацій, надання допомоги, сприяння й координації" [1, с. 54]. Таким чином, можна спроєктувати, що у подальшому поняття регулювання замінить управління, тому доцільно у рамках розвитки розглядати й матеріали з питань регулювання сфер економічної діяльності, у тому числі аграрного сектору. Ще як приклад доведеної тези розглянуто роботу О. І. Дудкі, у якій розроблена модель регулювання аграрного сектору економіки з виділенням основних елементів механізму державного регулювання – економічного, юридичного, організаційно-адміністративного [2, с. 102]. Ґенезу адміністративно-правового регулювання в аграрній сфері досліджували ряд вчених, найбільш сучасна – присвячена сфері насінництва України, автор А. С. Ярошенко [3]. Виходячи з цього, дослідження механізмів публічного управління у аграрній сфері носять багатошаровий характер, який розкривається та деталізується на кожному рівні організації відповідної господарської діяльності.

В. В. Галанець виділяє основні завдання державного регулювання аграрної сфери економіки України стосовно фермерських господарств – стимуляція створення нових конкурентоспроможних господарств, з пріоритетними органічним виробництвом, первинною обробкою та переробкою; інформаційною та фінансовою їх підтримкою, стимулюванням високо маржинальних галузей, залучення молоді [4, с. 122–123]. Підтвердженням впливу регулювання на середовище є напрацювання А. А. Лукіянчук, через аспекти факторoутворення – утворення середовища, ресурсоутворення – реалізація ресурсного потенціалу [5].

Здобутком праці О. А. Бойко є визначення змісту та інструментальної складової правового, економічного, організаційного, інформаційного, фінансового, адміністративного, мотиваційного, психологічного, соціального, системно-аналітичного, програмно-цільового механізмів регулювання [6].

Ряд робіт визначають проблемне поле управління аграрною галуззю. У роботі Т. Л. Шестаковської визначений проблемний ряд інформаційної аналітичної та облікової підтримки сучасного інноваційного менеджменту в аграрній сфері [7]. Здобутком праці Т. М. Кашталян та А. Л. Помаза-Пономаренка є визнання того факту, що удосконалення механізмів базується на вивчені проблем з подальшим розширенням суб'єктного складу організаційно-інституційного механізму державного регулювання, а також інструментального складу економічного адміністрування. Особливо цінним є виділення підпорядкування механізмів специфіці предмета державного регулювання (земельних відносин), а не навпаки [8, с. 53]. Тобто простежується зв'язок

від предмета до механізму, який ілюструє зміст управлінського процесу в аграрній сфері.

Поєднання управління та регулювання зроблено при дослідженні державної підтримки розвитку аграрного сектору В. В. Ігнатенко, що доказує взаємозв'язок цих понять, їх прогресивний розвиток. Автором запропоновано розглядати сутність механізмів державної підтримки розвитку аграрної сфери як систему дій нівелювання перешкод реалізації економічних інтересів, й як засіб перетворення фінансових джерел регулювання на певні результати [9, с. 256].

О. Г. Кулик у якості перспективних напрямів розвитку механізмів державного регулювання аграрного підприємництва пропонує створити умови для самомотивованого розвитку з соціальним, екологічним та економічним критеріями, консолідувати виробників, впровадити всебічне державно-приватне партнерство, дерегулювати, інтегрувати ринок у світову торгівлю, підвищити економічну привабливість, створити сприятливе бізнес середовище [10, с. 91].

Напрацювання Л. П. Івашиної щодо вивчення механізмів державного регулювання розвитку сільського зеленого туризму опосередковано відносяться до теми дослідження, але цікавий висновок автора щодо залежності розвитку цієї сфери від «економіко-правового регулювання та розподілу повноважень і відповідальності між органами влади» [11]. Таким чином заперечується тотожність державної влади та управління, а саме відокремлюються органи влади й органи управління, й як прогрес відзначається категоризація та розподіл повноважень. Цей висновок доцільно використовувати при осмисленні механізмів публічного управління в аграрній галузі й окремих її сферах.

Провівши ретроспективний аналіз досліджень, нами не виявлено збільшення досліджень механізмів регулювання за останні роки у порівнянні з початковим періодом спектру, але дослідження, які стосуються розвитку окремих галузей здебільшого тяжіють до обміркування функції регулювання. А. А. Лукіянчук, Т. М. Кашталян, П. В. Халімон [12; 13; 14].

Частина робіт зосереджується на розробці механізмів публічного управління окремих галузей. Робота Ю. В. Дідук присвячена державному управлінню розвитком ветеринарної медицини в Україні. Авторкою визначена позитивна риса історично сформованої в Україні національної системи безпечності та якості продовольчої продукції, її результативність. [15, с. 227]. У роботі М. Г. Хірамагомедова проаналізовано та удосконалено державне регулювання розвитку аграрного ринку зерна в напрямі інтеграції у глобальний ринок [16].

Ряд робіт присвячені вивченню не сталій галузі, а динамічної структури, яка розвивається, використовуючи як вектор парадигму інновацій. Причому не розглядається тільки управлінський аспект держави, а коригуючий, підтримуючий, сервісний. Такий напрям корелюється з дискусією щодо понять «управління» та «регулювання», яка наведена вище. В цьому ключі О.О. Данилевська надає авторське визначення поняття організаційно-правових засад механізму державного управління інвестиційним розвитком економіки як штучно створеної системи [17, с. 55]. Крім того авторські підходи розкриваються у низці робіт. Цікава розробка нефінансових показників ефективності економічного механізму публічного управління зроблена у праці Т. М. Стукан, з визначенням системи цілеорієнтації та цільових значень показників ефективності діяльності підприємства у майбутньому [18, с. 38]. Вдалим прикладом використання у галузі сільського господарства OpenData на всіх рівнях управління у США Р. П. Сивий у своїй роботі обґрунтовує стимулювання інновацій у приватному секторі та прозорість операцій [19]. Так, у роботі Л. І. Курила розкриті особливості моделі співпраці науки, влади та інноваційного бізнесу, «Агротехнополісу – системи одержання генетичних ресурсів сільськогосподарських рослин і тварин та їх обігу», проєкту який не був реалізовано [20, с. 134].

Аграрна сфера за своєю природою інноваційна, тому у літературі з питань управління розглядаються проблеми інноваційного розвитку аграрного сектору, цій темі присвячено низку наукових досліджень вітчизняних економістів, серед яких роботи Л. І. Курила, М. Г. Лобаса, В. В Россохи, Д. О. Соколова, А. М. Щуревич [21; 22; 23]. У роботі А. А. Лукіянчук зроблено етапірування механізму державного регулювання інноваційним розвитком: формування методики та інформаційної бази; планування; реалізації та контролю [24, с. 107]. Роль держави та управлінського процесу розкривається у підтримці інноваційної діяльності, цій темі присвячена монографії М. Г. Лобаса, В. В Россохи, Д. О. Соколова. Наголошується, що важливо не тільки забезпечити постачання технологій, а й усвідомити їх перспективність, що приводить до подолання технічних проблем та адапта-

ції нових технологій до потреб і місцевих умов виробництва [25]. Досвід розвинених країн світу є доказом того, що ключова роль у забезпеченні умов інноваційного розвитку, формуванні національної інноваційної системи належить державі, яка встановлює стратегічні цілі.

У роботах систематизовані процеси, які пов'язані з вдосконаленням механізмів впровадження інновацій: О. С. Лашуком виявлені напрями розвитку, захисту, процеси стримувальні та кризові [26], С. Л. Клименченко виділені етапи регулювання інвестицій: накреслення перспектив розвитку аграрного сектору, оцінка ризиків й потреб споживачів, моніторинг досліджень, формування експертної групи з обробкою результатів, обрання пріоритетних цілей [27, с. 137].

У дослідженні Т. Л. Шестаковської запропоновано «комплементарну міжінституційну модель державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору». У праці обґрунтована доцільність та формалізована змістовність формування імперативів державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору України на засадах концепції «зеленої економіки» та кластеризації [28]. Останній висновок свідчить про те, що розвиток аграрної сфери, як результат ефективної дії механізмів публічного управління, невід'ємно пов'язаний з розвитком регіонів, аграрної сфера базується на ресурсній базі територій. У дослідженні А. П. Кріпаку визначена роль організаційно-економічного механізму забезпечення спроможності територіальних громад [29]. Г. Ф. Мазур виділяє передумову успішності кластеризації аграрного сектору країни в умовах воєнного стану, вирішення регіональних продовольчих проблем [30, с. 50].

Формування механізмів управління забезпеченням продовольчої безпеки можна екстраполювати на аграрну сферу, цим забезпечується реалізація сталого розвитку через загальні принципи. У роботі В. П. Залізнюк відмічається, що в умовах децентралізації повинен застосовуватися принцип координації дій на всіх рівнях управління [31, с. 100]. Перспективним доробком дослідження О. І. Дудкі є визначення обов'язкової умови ефективного функціонування механізмів – дотримання принципів реалізації стратегічного розвитку аграрного сектору [32, с. 101].

В проаналізованих наукових дослідження можна виділити тенденцію щодо аналізу сталого розвитку аграрної сфери країни. Відокремлення такого чинника сталого розвитку, як продовольча безпека країни та об'єднання його у групу екологічних чинників зроблено у роботі А. П. Лелеченко. Цей чинник включає на думку автора, «фактори комплексного стану сільського господарства, стан торгової мережі, наявності і розвиток переробних підприємств, наявність вертикально інтегрованих комплексів а агропромисловому комплексі регіону» [33]. У роботі Т. М. Кашталян підкреслена необхідність аналізу взаємозв'язку земельного адміністрування і проблем сталого розвитку та національної безпеки [34, с. 51]. В розробках науковців доводиться необхідність здійснення заходів з дерегуляції в агропромисловому комплексі шляхом обмеження регуляторних й контрольних функцій державних органів виконавчої влади та фокусування зусиль на продовольчій безпеці країни [35, с. 27].

У дослідження В. Д. Барвіненка виділені основні завдання системи державного управління продовольчого ринку країни: стабілізація ринків, економічної ситуації та підвищення прибутковості, та супутня мета управління – охорона навколишнього середовища від негативного впливу діяльності людини [36]. Розширення спектру аналізу досліджень не тільки на виробництво, а й на споживання аграрної продукції дає змогу вибудувати цілісну конструкцію механізму публічного управління, яка б сприяла продовольчій безпеці країни в цілому.

У рамках сформованої моделі О. П. Залізнюк пропонує основні елементи механізму державної підтримки аграрного сектору: нормативно-правове регулювання державної підтримки шляхом формування системної законодавчої бази, усунення протиріч між законодавчими нормами, вирішення земельних питань щодо власності, з виділенням повноважень й функцій власника, які забезпечують ефективність роботи на землі [37, с. 127].

Окрім вивчення досліджень механізмів у аграрному секторі, доцільно провести аналіз актуальних досліджень, що відображають взаємозв'язки галузі та суспільства. Так, здобутком роботи Г. М. Юськова є виділення дослідницьких методів, описових та прогнозових, які є інструментарієм здійснення взаємодії з громадськістю, спрямованих на збір інформації [38, с. 29]. У роботі О.В. Євсюкова підкреслено важливе значення в суспільно-політичному житті Україні у XXI ст. громадських організацій. На думку автора держава реагуючі на запити суспіль-

ства повинна створювати правове поле для діяльності інститутів громадянського суспільства та надання публічних послуг [39, с. 69]. На основі дослідження О. М. Моісеєнко визначена сутність публічно-економічної влади та її складових, наголошено на необхідності прийняття стратегічних державних рішень лише за умови узгодження з представниками публічного сектору [40].

Продукція аграрної сфери орієнтується на європейський ринок, тому набуває значення обґрунтування необхідності використання інтегрованого підходу для визначення шляхів впровадження європейського досвіду нормативно-правового забезпечення системи публічного управління в умовах сучасних українських реалій, яке проведено у роботі А. І. Неділько. Їм охарактеризовано чинники впливу на ефективність механізмів функціонування системи публічного управління України в умовах євроінтеграційного вектору змін [41].

У напрацюваннях О. В. Лаврука знайшло відображення бачення відповідності вимог стратегії держаній політиці: єдність глобальних та локальних цілей, заходів з їх досягнення, обґрунтування вибраних пріоритетних напрямів реалізації програм з конкретизацією термінів, оцінка звітності. Окрему увагу заслуговує аналіз мотиваційного механізму, який повинен відповідати вимогам держаної політики, є синергією організаційно-економічного механізму та виробничо-організаційних структур й функцій [42].

Аналіз досліджень механізмів публічного управління буде не повним без розгляду робіт, які системно розглядають аграрний комплекс. Але характер її оцінки після аналізу попередніх робіт змінюється у порівнянні з початковим поглядом. Так, виникають запитання, чи доцільно розглядати сталий розвиток галузі без прив'язки до територій, стратегічні напрями розвитку без галузевих, інноваційних показників, та пов'язане з цим запитання – чи ефективність дії механізмів можна відокремити від ефективності створеного суспільного блага, чи всі напрями агарної сфери рівнозначно інноваційні, чи доцільно при формуванні механізмів обмежуватися тільки саме безпосередньо аграрною сферою, без залучення таких напрямів як: наукові розробки, освіта галузева та загальна.

Поставивши ці запитання доречно указати на монографію Т. О. Харченко. У праці доведено, що визначення концепції сталого розвитку стало основою розширення теоретичних підходів та перегляду механізмів державного регулювання шляхом розширення принципів, коригування методів, засобів та інструментів, визначення індикаторів [43, с. 25].

Авторкою запропоновано в якості удосконалення інституційної складової розробити та законодавче затвердити Стратегію сталого розвитку аграрного сектора на період до 2027 року з урахуванням діючої Концепції розвитку сільських територій [44], Стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 роки [45], Національної економічної стратегії на період до 2030 року [46] та затверджених Указом Президента Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [47]. Т. О. Харченко результатами проведеного аналізу доводить, що інструменти державного регулювання аграрного сектора економіки України є співставними з міжнародною практикою регуляторної політики. В свою чергу монографка акцентує, що для України залишається відкритим питання щодо вдосконалення страхових механізмів фінансової підтримки сталого розвитку аграрного сектора [48, с. 212]. Крім того, теоретичні аспекти сталого розвитку сільського господарства присвячені напрацювання О. В. Лазарєвої, Ю. О. Лупенка, О. Г. Михайленко [49; 50; 51].

У комплексній роботі А. О. Науменко, на регіональному рівні управління агропромисловим комплексом виділяє такі механізми: «організаційно-управлінський, нормативно-правовий та фінансово-економічний». Автором проведено аналіз організаційно-управлінського механізму, з виділенням завдань органів державної виконавчої влади стосовно управління агропромисловим комплексом у ключі продовольчої безпеки та державної підтримки сільськогосподарського виробництва [52].

Висновки. Аналіз досліджень механізмів публічного управління в агарній сфері свідчить про збільшення цікавості до цієї теми на протязі 2013–2023 років з урахування розвитку даної сфери в нашій країні.

Проведений аналіз наукових робіт дає змогу визначити механізм публічного управління в аграрній сфері як систему заходів, завдяки впровадженню яких екологічно досягаються суспільно значимі результати розвитку аграрної сфери в межах владних повноважень інституцій держави, органів місцевого самоврядування та громадськості.

Вказаний механізм публічного управління на думку дослідників включає економічну, юри-

дичну, організаційно-адміністративну складові державного регулювання виробництва та споживання аграрної продукції, що відображається у збалансованих заходах у цій сфері.

Основний спектр проаналізованих наукових робіт включає такі вектори дослідження, як розгляд механізмів державного регулювання, висвітлення інноваційного потенціалу аграрної сфери й пов'язані з ними розвідки сталого розвитку, який забезпечує збалансоване існування країни.

Окремо виділимо потенційний вектор досліджень, де розвиток аграрної сфери розглядається як результат ефективної дії механізмів публічного управління, невід'ємно пов'язаний з розвитком регіонів, аграрна сфера базується на ресурсній базі територій. Отже, маємо складну сферу господарювання, яка потребує комплексного дослідницького підходу на дії держави в аграрному секторі.

На підставі висновків визначені перспективи подальших досліджень у цьому напрямі: підготовка пропозицій з удосконалення понятійної бази, прив'язка напрямів розвитку аграрної сфери до стратегічних цілей держави.

Список використаної літератури:

1. Ільницька Н. Ф. Співвідношення понять «державне управління», «державне регулювання», «публічне адміністрування»: сучасні тенденції. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної* держави зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. : тези наук. доп. «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 28 лют. 2018 р. / LegalActivity. Київ, 2018. С. 52–55. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7741890-3713-410e-95bf-4235f6b9650b/content. (дата звернення: 19.02.2024).
2. Дудка О. І. Механізм державного регулювання аграрного сектору економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 13. С. 99–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_13_19. (дата звернення: 19.02.2024).
3. Ярошенко А. С. Світовий досвід і перспективні напрями реформування адміністративно-правового регулювання в галузі насінництва та розсадництва в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки.* Херсон. 2015. № 5(3). С. 100–103.
4. Галанець В. В. Завдання державного регулювання аграрної сфери економіки України. *Теорія та практика державного управління.* 2019. Вип. 1. С. 118–124. DOI: 10.34213/tp.19.01.13. (дата звернення: 19.02.2024).
5. Лукіянчук А. А. Державне регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 9. С. 104–108. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.104.
6. Бойко А. О. Сучасні тенденції розвитку наукового знання щодо механізмів формування та реалізації державної політики у сфері земельних відносин в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 1. С. 107–111. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.1.107. (дата звернення: 19.02.2024).
7. Шестаковська Т. Л. Механізми державного регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України : монографія / за ред Т. Л. Шестаковської. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 319 с.
8. Кашталян Т. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Особливості функціонування механізмів державного регулювання земельних відносин у контексті забезпечення національної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2019. № 2 (21). С. 50–54. DOI: 10.836/2310-9653-2019-2-50-54. (дата звернення: 19.02.2024).
9. Ігнатенко В. В. Інструментарій реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. *Держава та регіони. Серія : Державне управління.* 2020 р. № 2 (70). С. 255–259. DOI 10.32840/1813-3401.2020.2.41. (дата звернення: 19.02.2024).
10. Кулик О. Г. Аналіз стану і перспективи розвитку механізмів державного регулювання аграрного підприємництва в Україні. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Державне управління.* 2014. № 2. С. 86–91.
11. Івашина Л.П Механізми державного регулювання розвитку сільського зеленого туризму: дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2017. 218 с.
12. Лукіянчук А. А. Державне регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору. С. 104–108.
13. Кашталян Т. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Особливості функціонування механізмів державного регулювання земельних відносин у контексті забезпечення національної безпеки. С. 50–54.
14. Халімон, П. В. Механізми державного регулювання земельних відносин в умовах децентралізації: дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Чернігів, 2021. 241 с.
15. Дідок Ю.В. Державне управління розвитком ветеринарної медицини в Україні: дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2020. 475 с.
16. Хірамагомедов М. Г. Державне регулювання розвитку ринку зерна в Україні: автореф. дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2014. 20 с.

17. Данилевська О. О. Організаційно-правові засади формування механізмів державного управління інвестиційним розвитком економіки у розвинених країнах світу: досвід для України: дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2020. 238 с.
18. Стукан Т.М. Економічний механізм публічного управління інноваційним розвитком аграрних підприємств: дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2021. 257 с.
19. Сивий Р.П. Механізми трансформації державної служби України в умовах європейської інтеграції: автореф. дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2020. 20 с.
20. Курило Л.І., Удовиченко С.М., Сльозко Т.М. Інноваційність економіки з огляду рівня розвитку науки. *Електронне наукове фахове видання. Глобальні та національні проблеми економік.* Миколаїв, 2016. № 3. С. 132–136 URL: http://global-national.in.ua/archive/13-2016/28.pdf. (дата звернення: 19.02.2024).
21. Там само.
22. Лобас М.Г., Россоха В.В., Соколов Д.О. Управління інноваційно-технологічним розвитком агросфери: монографія / за ред. М.Г. Лобаса. Київ: ННЦ ІАЕ, 2016. 416 с.
23. Щуревич А.М. Інноваційні перспективи в розвитку аграрного сектору в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* Київ, 2018. № 10. С.101–105.
24. Лукіянчук А. А. Державне регулювання відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору. С. 107.
25. Лобас М.Г., Россоха В.В., Соколов Д.О. Управління інноваційно-технологічним розвитком агросфери : монографія. 416 с.
26. Лашук О. С. Механізми державного управління розвитком регіону в контексті децентралізації владних повноважень : дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Чернігів, 2019. 184 с.
27. 27. Клименченко С. Л. Напрями модернізації механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід.* 2014. № 20. С. 180–182.
28. Шестаковська Т. Л. Механізми державного регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України : монографія. 319 с.
29. Кріпак А. П. Організаційно-економічний механізм забезпечення спроможності територіальних громад в Україні : автореф. дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2021. 20 с.
30. Мазур Г.Ф. Кластеризація в управління економічною безпекою регіону в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*, Вип. 2, 2022. DOI: 10.32782/2786-5681-2022-2.06.
31. Залізнюк В. П. Адаптивний механізм управління системою забезпечення продовольчої безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління.* 2018. Т. 29 (68), № 5. С. 98–102.
32. Дудка О. І. Механізм державного регулювання аграрного сектору економіки. С. 101.
33. Лелеченко А. П. Публічне управління регіональною політикою сталого розвитку в Україні : монографія. Київ : МАУП, 2020. 314 с.
34. Кашталян Т. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Особливості функціонування механізмів державного регулювання земельних відносин у контексті забезпечення національної безпеки. С. 51.
35. Кропивко М. Ф. Напрями реформування системи управління аграрним сектором в умовах євроінтеграційних процесі. *Економіка АПК.* Київ. 2017. № 2. С. 26–28.
36. Барвіненко В. Д. Механізми державного регулювання стійкого розвитку продовольчого ринку в Україні: автореф. дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2013. 20 с.
37. Залізнюк В. П. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни як основа забезпечення продовольчої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 3. С. 123–127.
38. Юськов Г.М. Механізми взаємозв'язків з громадськістю в системі публічного управління: дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ 2020. 266. с.
39. Євсюкова О. В. Формування механізмів управління розвитком сервісної держави в умовах суспільних трансформацій: дис. д-ра. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2020. 467 с.
40. Моісеєнко, О. М. Формування інституціонального механізму державного управління економічним розвитком України: дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Чернігів, 2021. 248 с.
41. Неділько А. І. Механізми формування та функціонування системи публічного управління: європейський досвід для України: дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Чернігів, 2020. 243 с.
42. Лаврук О. В. Т Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної політики у розвитку тваринництва України: монографія / відп. ред. А. С. Паньова. Кам'янець-Подільський, 2019. 429 с.
43. Харченко Т.О. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічні підходи : монографія / за ред Т. О. Харченко. Суми : Мрія, 2023. 360 с.
44. Концепція розвитку сільських територій на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 995/2015 від 23.09.2015 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995–2015-%D1%80 (дата звернення: 19.02.2024).
45. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Поста-

нова КМУ № 695 від 5 серпня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 19.02.2024).
46. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179 URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyieko-a179 (дата звернення: 19.02.2024).
47. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.: Указ Президента від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/722/2019#Text. (дата звернення: 19.02.2024).
48. Харченко Т.О. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічні підходи : монографія С. 212.
49. Лазарєва О. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 128 с.
50. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року. за ред. Ю.О. Лупенка. – Київ, : ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с.
51. Михайленко О.Г. Сталий розвиток сільського господарства: Теоретичні аспекти. *Вісник Дніпропетровського університету. «Світове господарство і міжнародні економічні відносини».* Дніпро, 2015. № 7. С. 11–15.
52. Науменко А. О. Механізми державного управління агропромисловим комплексом України: дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2020. 391 с.

Holovko K. O. Examining scientific studies on the mechanisms of public management within the agrarian sector

The article analyzes and summarizes scientific research in the field of "Public management and administration" on the topic of "the mechanisms of public management within the agrarian sector", in the following areas: regulation of the agrarian complex, definition of the problem area in the industry, individual sector developments and implementation of the innovations, study of the factors of sustainable development in the agrarian sector, summarizing successful examples of development at the regional and national levels, forecasting effective vectors for improving the management system, evaluating the foundations of global "green economy" concepts and partnership in order to determine the redundancy and inadequacy of individual areas of research, selection and assessment of the expediency of components in order to define the operational concept "the mechanism of public management within the agrarian sector".

Based on the results of the analysis, it was established that scientific research on the mechanisms of public administration is based on a real assessment of the state of the industry, generalizations are used to determine the key organizational-economic, program-targeted and administrative mechanisms. The problems which were identified by several experts become the basis for the multi-level search and multi-vector ways of improving the industry through management and regulation. In the analysis, a conclusion was made regarding the replacement of management functions by regulatory ones in the future. The duality of the development of the agrarian sector and regions is also predicted – the concentration of resources and the potential for sustainability. The author's prediction and the conclusions of the analyzed studies give reason to confirm the complexity of the research object, its complex nature, the multitasking of problems and the priority of systematicity in their solution.

Summarizing the analysis, it can be determined that the research for the last ten years from 2013–2023 can be used to determine the guidelines for the sustainable development of the agricultural industry and the effectiveness of the implementation of innovations in the next 10 years. This direction of the research is promising and there is a growing interest within society in increasing the number of effective intelligence.

Key words: *mechanisms of state regulation, sustainable development, innovations, state administration, agrarian industry.*

УДК 352.078(477):3.078
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.8

І. П. Динник
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного університету

БРЕНДИНГ РЕГІОНУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

У статті досліджено формування бренду регіону як інструменту публічного управління. Розглянуто поняття бренду та його роль у розвитку регіону, охарактеризовано інноваційні методи формування бренду регіону у публічному управлінні, сформульовано пропозиції щодо визначення напрямів підвищення ефективності використання бренду регіону у публічному управлінні.

Визначено, що бренд території, її імідж являє собою емоційну складову уявлення суспільства про ту чи іншу територію. Він відображає особливості та характеристики, які притаманні саме цій території або місту, суспільне визнання тощо. Через такі якості формується попит у суспільстві на це місто. Більші успішні бренди вказують на динамічність, розвиток території, спонукають до уявлення про розвиток даного міста в майбутньому, його потенціалу. Регіональний або територіальний бренд більш орієнтований на вплив на зовнішнє середовище, при цьому позиціювання територіальної громади своїх конкурентних переваг відносно інших громад створює власний імідж.

З'ясовано, що сучасні методи формування бренду регіону направлено на підвищення як внутрішнього, так і зовнішнього інтересу до регіону. Зазвичай, розвивається туристична галузь, але необхідно приділяти увагу розвитку економіки, екології, соціальній сфері та інфраструктурі. Для формування бренду регіону використовуються всі можливі інформаційні комунікації, що сприяють поліпшенню бренду та розвитку регіону.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю виявлення нових факторів сталого розвитку території та інструментів управління ними для підвищення конкурентоспроможності регіонів та залучення інвестицій у реальний сектор економіки. До таких факторів належить позитивний імідж регіону, що стимулює підвищення ділової активності та інтерес бізнес-спільноти до реалізації ефективних інноваційних проектів, освоєння ресурсного потенціалу територій, а також створення нових робочих місць.Брендинг регіонів досліджується у різних контекстах (розвиток реклами, маркетингу, масових комунікаційних процесів). Дослідження бренду здійснюється у межах різних наук: соціології, соціальної психології та інших. Однак у рамках публічного управління цей об'єкт досліджено не повною мірою. Усе вищевикладене визначає актуальність вибору теми дослідження, її теоретичну та практичну значимість.

Ключові слова: *бренд регіону, брендинг, розвиток, формування, публічне управління.*

Постановка проблеми. Перед регіонами України стоїть завдання сформувати сприятливий образ території у свідомості економічно та соціально активних людей, молодого покоління, закріпити та просувати його в рамках даного регіону, інших економічних суб'єктів, закордонних інвесторів. Позитивний імідж окремих регіонів формує сприятливе враження про Україну загалом, підвищуючи її авторитет у межах міжнародного співробітництва. Управління брендингом регіону реалізує економічну функцію – підвищення ділової активності, залучення інвестицій, вирішення соціально-економічних завдань. У зв'язку з цим публічне управління формуванням і просуванням позитивного бренду регіону, здатного найбільш вигідно уявити та реалізувати переваги виробничо-економічного потенціалу території у вітчизняних умовах, представляє науковий та практичний інтерес.

Брендинг регіонів досліджується у різних контекстах (розвиток реклами, маркетингу, масових комунікаційних процесів). Дослідження бренду здійснюється у межах різних наук: соціології, соціальної психології та інших. Однак у рамках публічного управління цей об'єкт досліджено не повною мірою. Усе вищевикладене визначає

© Динник І. П., 2024

актуальність вибору теми дослідження, її теоретичну та практичну значущість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання бренду регіону розглянуто у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема: Бреда З. [19], Вдовічена О. Г. [2], Гаврилюк А. М. [4], Гриневич Л. В. [6], Довгаль О. М. [10], Забарної Е. М. [12], Жукес В. [19], Лисиця Н. М. [15], Махначової Н. М. [16], Родченко В. Б. [3], Рача С. [19] та інших.

У вітчизняній та міжнародній науковій думці існує чимало визначень регіонального брендингу (табл. 1).

Таблиця 1

Наукове трактування сутності регіонального брендингу

Автор	Визначення
Вдовічена О. Г, Шупрудько Н. В. [2]	Це найбільш результативний інструмент його динамічного позиціонування, де вималювалася витривала тенденція визначати регіональний брендинг як цілісність неминущих цінностей, виняткових та автентичних характеристик відповідного регіону та спільноти, котрі отримали всезагальне визнання й користуються популярністю серед населення.
Гузевська Л. С. [7]	Унікальною умовою ведення бізнесу та інвестування є стратегія підвищення конкурентоспроможності, яка спрямована на подолання дефіциту місцевих матеріальних і нематеріальних ресурсів.
Данилюк Л. С. [8]	Інструмент управління маркетинговою стратегією регіону, яка спрямована на створення комунікаційного капіталу регіону як елемента структури капіталу, його наявність дозволяє регіональним маркетинговим організаціям економити на трансакційних витратах.
Забарна Е. М. [12]	Символ регіону або іншої території регіону, який є важливим чинником розвитку регіону, акцентує увагу на соціально-культурних, політичних та економічних аспектах регіону, а також на природних і рекреаційних ресурсах, і залежить від. види важливих товарів і послуг, доступних у цій області
Перепелюкова О. В. [17]	Багатофакторна система будується і створюється на основі поєднання культурно-психологічних, соціально-політичних та економічних факторів.

Джерело: складено автором на основі даних [2; 7; 8; 12; 17].

У сучасних умовах сильне зростання брендингу пояснюється зростанням індустрії туризму, зміцненням комунікаційних обмінів, важливістю створення та підтримки гарного іміджу регіонів, які можуть зацікавити людей, спонукати їх відвідувати «розкручені» місця та робити довгострокові інвестиції.

Метою статті є обґрунтування й визначення ролі брендингу для подальшого регіонального розвитку держави та основних напрямків підвищення ефективності використання бренду як інструменту публічного управління.

Виклад основного матеріалу. У сучасній ситуації регіональний бренд є найефективнішим інструментом для його утвердження, де продовжується традиція описувати регіональну символіку як цілісність неминучого, надзвичайного та справжнього характеру регіону та спільноти, що отримала міжнародне визнання. Оскільки тип місця створюється на основі чіткої картини відповідного місця, він базується на унікальних можливостях задоволення певних потреб людей [1, с. 34].

Брендування регіону – це маркетинговий прийом, його інструмент набуває популярності в системі управління економікою регіону, де за таких умов працює завдання створення бренду, що робить регіон можливим залучати та примножувати ресурси для свого розвитку [2, с. 70].

Оскільки кожен регіон намагається зайняти унікальну позицію у свідомості потенційних інвесторів, туристів, клієнтів, демографічних показників тощо, створюючи конкурентні переваги та ідентичність, які роблять даний регіон помітним протягом тривалого часу [3, с. 47].

Відповідно до встановленої мети створення регіонального бренду, це забезпечення його присутності у світі інформації з метою створення важливих регіональних зв’язків із зовнішніми та внутрішніми партнерами, щоб забезпечити зростання фінансових інвестицій. фінансових ресурсів регіональній громаді, де ці ресурси будуть спрямовані на створення та просування регіонального бренду для зміцнення конкурентних позицій регіону та формування найближчих конкурентоспроможних регіонів усередині країни та на міжнародному рівні. економічний центр. Необхідно чітко розуміти різницю в трактуванні термінів регіональний брендинг і регіональний імідж, оскільки в основному, як показує тенденція, поняття регіонального брендингу використовується лише стосовно розробки продукту та корпоративних брендів, які під цим перебувають у ситуації де можна детально визначити цільову аудиторію, ділову активність і комерційний інтерес [4, с. 37].

Бренд регіону не формується природним шляхом, оскільки він є продуктом контрольо-

ваного розуміння та усвідомлення, соціальної організації та дизайну, який включає контроль процесу виробництва та просування якості регіону, клієнта, компетентної групи розробників, знання та фінансові ресурси, добре підготовлена технічна робота, програма виробництва та підвищення якості, моніторинг її ефективності, визначення шляхів її підтримки та розвитку – все це закладено в концепції для розвитку бренду або управління регіональним брендом.

Таким чином, регіональний бренд також постає як ще одна технологія, компонентами якої є:

– географічна ідентичність (де базується бренд);

– участь громадян (пов'язана з прийняттям і використанням бренду);

– маркетинг (місцева вигода від використання бренду) [5, с. 75].

Процес глобалізації, що відбувається у світовій економіці, сприяє не лише зміні традиційних правил розвитку території та країни, а й впливає на формування та зміну настроїв та життя суспільства. Глобальне економічне співробітництво підкреслює роль громад у розвитку економіки всіх місцевих і національних регіонів. Українське суспільство вже знає, що розвиток держави залежить від умов, можливостей та зацікавленості громадян і громад у розвитку території. Щоб самостійно реалізувати свій потенціал, місцева громада має перетворитися з об’єкта управління на його суб’єкт.

Порівнюючи аспекти формування політики розвитку окремого регіону з використанням маркетингу та шляхи розробки маркетингових заходів, спрямованих на сприяння розвитку громади, можна сказати, що між ними є відмінності та схожість.

Якщо говорити про діяльність Франції, то слід звернути увагу на те, що однією зі спеціалізацій регіонів є туризм. Тому з метою підвищення рівня регіоналізації реалізовувалась рекламна політика різними методами та технічними прийомами. Ця політика, перш за все, реалізується на основі використання різноманітних інформаційних стендів, з безкоштовною інформацією, наданою різними мовами [3, с. 98].

По-друге, майже всі держслужбовці володіють іноземними мовами та готові допомогти в разі потреби.

По-третє, у кожному місті є «візит-офіси». У таких організаціях усі відвідувачі можуть безкоштовно отримати інформацію про місто, отримати технічну консультацію, карти місцевості та іншу інформацію. Така практика давно використовується в країні. На жаль, в Україні такі процедури не розроблені.

У Польщі для покращення іміджу міста часто використовують різні конкурси. Однак одними з найпопулярніших заходів є події Малопольщі та Підкарпаття, де проводиться конкурс «Туристичний сувенір», організований Польською туристичною організацією, «Туристичним вісником» та Малопольською туристичною організацією. Ідея конкурсу – знайти та популяризувати яскраві та функціональні пам’ятки, які представляють різні туристичні міста Польщі [8, с. 44].

Конкурс складається з трьох категорій: продукти, що відображають регіон, громаду чи легенду; художні вироби з регіональними мотивами; а також оригінальні місцеві кулінарні страви. Такі конкурси формують популярність пам’яток, які створюють національний імідж у світі, а особливо популярні серед туристів [9, с. 95].

При ідентифікації польських міст також використовується інструмент опитування респондентів. Це набір запитань, які бренд має поставити собі: яка моя ситуація? (коріння, історія, спадщина); Що я повинен зробити? (сфера знань); Чим я відрізняюся? (унікальні характеристики порівняно з конкурентами) та інші.

У Чехії велику увагу приділяють позиціонуванню міст у локальному маркетингу, формуванню та просуванню їх унікальної якості в інформаційному просторі, сподіваючись, що це підвищить їх конкурентоспроможність. Основними завданнями є підвищення привабливості міста для всіх цільових аудиторій, удосконалення управління всіма процесами для збільшення кількості соціально-економічних та культурних спільнот [12, с. 74].

Головним символом Чехії, безумовно, став символ міста Праги, але першим містом у Чехії було визнано символом міста Злін у 1995 році. Символ міста був створений по замовленню міської ради. З формуванням бренду в місті також був впроваджено бренд у транспортних системах міста, міській поліції, громадському транспорті, громадських службах, що свідчить про комплексний процес розвитку бренду. І хоча ця стратегія не отримала широкого застосування, залишаючись на етапі створення логотипів, цей спосіб створення брендингу в майбутньому дозволив удосконалити чеський дизайн та міську ідентичність, яка стала візитною карткою Чехії [13, с. 27].

Стратегія популяризації чеської культури міста Брно, як і інших міст Чехії, має два рівні. На першому рівні маркування основними завданнями є створення хороших умов для роботи медсестринських систем, підвищення якості роботи та надання послуг людям. До таких основних напрямків належать удосконалення системи інфраструктури шляхом благоустрою перекриттів, житлових магазинів, енергетики, соціального та медичного обслуговування населення, вирішення питання збуту продукції, здійснення заходів у сфері освіти, науки. і культури. Велика увага приділяється питанням екологічного туризму та охорони навколишнього середовища. На другому рівні гарантується розвиток відносин всередині організацій, суспільства та зовнішнього середовища з точки зору економічного та соціального розвитку [14, с. 59].

Оскільки ці сектори мають великий вплив на зростання громади та економіку міста, було вжито заходи для розробки ефективних способів позначення ідентичності міста. Загальна стратегія міста Брно включає п'ять основних напрямків: імідж і зовнішні (внутрішні) відносини, економічний розвиток, життя населення, дослідження, розробки і технології, освіта. Усі сфери розвитку інфраструктури спрямовані на досягнення узгодженості та відповідності європейським стандартам на національному, регіональному та місцевому рівнях (створення технопарків, розвиток індустрій знань, відкритість до міжнародної спільноти). Головною характеристикою міста є те, що воно позиціонує себе як унікальне і красиве місце в порівнянні з іншими містами Чехії. Ініціатива міста має на меті позиціонувати Брно як європейське місто міжнародного значення, яке розробило культурні, мистецькі та соціальні проекти, спрямовані на задоволення потреб громади [14, с. 63].

Найважливішими факторами для розвитку якості міста є його позиція та імідж міста, який відрізняє його від інших міст Чеської Республіки. Створений образ міста включає поєднання історичного розвитку та сприйняття культурних подій з елементами сучасного розвитку, динамічність подій, відкритість та інноваційність. Вдало підібране зображення дозволяє задати як екстер'єр, так і інтер'єр, що в цілому сприяє досягненню ефекту міста.

Наступною європейською країною, де доцільно використовувати інформацію для створення бренду міста, є Словаччина. Місто Кошице є прикладом успішного постсоціалістичного індустріального міста, яке наразі позиціонується як гостинне місце для жителів і гостей, місто для розвитку та інновацій у будь-якій сфері [11].

План розвитку Словаччини починається з 1989 року, коли країна перейшла до ринкової економіки та прагнула стати членом Європейського Союзу. Такі зміни призвели до того, що влада змінила адміністративно-правову базу, щоб створити нові належні умови для організацій, які можуть мати соціальну спрямованість [11].

Справжнє маркування словацького міста – це проблема словацьких циган. У місті є циганський табір, де проживає 6-7 тисяч людей, де через негативні наслідки їхнього життя (наркотики, злочинність) склався поганий імідж міста, який лякає торговців і туристів. З цієї причини створення гарного іміджу та бренду міста не відповідає думці громади та відвідувачів, оскільки проблеми, які існували в минулому, та їх висвітлення в ЗМІ завдають шкоди іміджу міста. Тому для вирішення цієї проблеми національна адміністрація та місто Кошице створили довгостроковий план розвитку міста з урахуванням історичних та соціальних аспектів розвитку [11].

Розглянемо угорський досвід. Розвиток і становлення міста Дебрецен було зосереджено на створенні та реалізації маркетингового плану міста, який складався з трьох етапів. Перший крок включав теоретичне обґрунтування можливостей і потенціалу розвитку міста, розробку методів його розвитку. У цей час було створено план розвитку туризму міста Дебрецен (1997 р.) [7], потім розроблено концепцію економічного розвитку міста (2000 р.) після реалізації економічного плану; наступним кроком стала концепція розвитку туризму та план розвитку самого міста (2001). Ці дві тенденції визначили потенціал міста, визначили слабкі та сильні сторони, можливості та загрози. Аналіз внутрішнього середовища виявив роль міста як регіонального центру, освітньої можливості, сформованої на базі Дебреценського університету; соціальний розвиток також є ефективним завдяки наявності аеропорту, який стимулює туристичний бізнес.

Слабкі сторони розвитку міста включають занепад бізнесу, низький рівень освіти та економіки. У 1990-х роках інфраструктура міста була слабка та недосконала, що заважало економічному розвитку, а також були показані низькі освітні можливості – через відсутність економічних та правових положень в університеті.

Однак ця слабкість стала сильною, оскільки адміністрація розробила стратегію розвитку цих територій, яка сприяла розвитку інфраструктури та досконалості освіти та стала символом міста. У 1990-х роках Дебрецен вважався торговим центром, близьким до Румунії, але ситуація змінилася, і сьогодні такий зовнішній фактор є радше небезпечним, ніж сильним [16].

У Фінляндії – Лапландія була однією з перших країн, яка почала проводити заходи з брендування місць, враховуючи планування туризму, яке почалося вже в 1980-х роках. Метою цього дослідження є аналіз асоціацій з брендом місця, які генерують Фінську Лапландію, а також взаємодію з розумінням процесу спільного створення бренду місця в Лапландії.

Бренд-місце в Лапландії асоціювався з природою, інтернаціональністю, особливостями розташування і туризмом, з яких природа розглядалася як основна характеристика бренду. Робота з розробки бренду була в основному заснована на проектах до створення Офіційного Дому маркетингу і комунікацій Лапландії в 2015 році. Це відразилося в результатах у вигляді неясного представлення про процес створення бренду в Лапландії. Незважаючи на це, результати показали, що зацікавлені сторони, що працюють над брендингом Лапландії, мають загальне бачення майбутніх напрямів розвитку бренду. Функціональна інфраструктура і доступність розглядалися як конкурентні переваги фінської Лапландії в порівнянні з сусідніми конкурентами – Швецією і Норвегією [18].

Отже, сучасні методи формування бренду регіону направлено на підвищення як внутрішнього так і зовнішнього інтересу до регіону. Зазвичай, розвивається туристична галузь, але необхідно приділяти увагу розвитку економіки, екології, соціальній сфері та інфраструктурі. Для формування бренду регіону використовуються всі можливі інформаційні комунікації, що сприяють поліпшенню бренду та розвитку регіону.

Висновки і пропозиції. В умовах активного включення України у світові процеси глобалізації та регіоналізації вагомими стають регіональні аспекти стратегії соціально-економічного зростання держави.

Однією з найважливіших соціально-економічних складових розвитку економіки України в сучасних умовах є туристична діяльність, яка сприяє розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції країни. Оптимальне використання потенційних можливостей туристично-рекреаційних ресурсів, підприємств туристичного бізнесу й історико-культурного потенціалу дозволяє не лише поліпшити економічний стан, але і впливає на соціальний рівень життєзабезпечення та розвиток інфраструктури в конкретному регіоні.

В умовах трансформаційних змін в економіці України туристичний бізнес є перспективним з погляду динамічності розвитку та потенційної прибутковості. А його безпосередній розвиток у кожному регіоні країни веде до підвищення конкурентоспроможності держави.

Список використаної літератури:

1. Вдовічен А. А., Вдовічена О. Г. Бренд-менеджмент : навч. посібник. Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2019. 321 с.
2. Вдовічена, О. Г., Шупрудько, Н. В., Вовк, С. В. Розвиток регіональних брендів (практика областей України). *Економіка і держава: Економічна наука*. 2020. № 11. С. 69–74.
3. Вплив стейкхолдерів на розвиток територій : колект. монографія / В. Б. Родченко та ін. ; за заг. ред. В. П. Третяк. Харків : Точка, 2020. 415 с.
4. Гаврилюк А. М. Державна політика у сфері туризму в Україні: соціогуманітарний вимір : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 426 с.
5. Голіус В. Сучасні тенденції в дизайні брендування територій. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. 42(1). С. 74–79.
6. Гриневич Л. В., Бєлікова Н. В., Беккер М. Л. *Наукові аспекти цілепокладання регіонального розвитку як складової територіального брендингу*. Бізнес Інформ. 2021. № 1. С. 327–333.
7. Гузевська Л. С. Аналіз використання ньюсджекінгу для формування бренду на основі маркетингу територій. *Проблеми системного підходу в економіці.* 2019. Вип. 1 (2). С. 128–132.
8. Данилюк Л. С. Позиціонування регіону на засадах формування бренду. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки.* 2020. № 12 (1). С. 42–49.
9. Діагностика функціонування регіональної економічної системи : монографія / Агаджанова С. В. та ін. ; за наук. ред. Ю. І. Данька, В. Ю. Медвідь, О. М. Ковальової. Суми : Університетська книга, 2020. 280 с.
10. Довгаль О. В. Розвиток регіонального ресурсного потенціалу сільських територій: теорія, методологія, практика : монографія. Миколаїв : Швець В. М., 2018. 311 с.
11. Досвід реформ в Словаччині – дорожня карта для України. URL: http://icps.com.ua/dosvid-reform-vslovachchyni---dorozhnya-karta-dlya-ukrayiny/
12. Забарна Е. М. Система організаційно-управлінських інновацій в розвитку сучасних регіо-

нів України : монографія. Херсон : Олді-Плюс, 2019. 243 с.
13. Карачина Н. П. Концепт територіального брендингу в контексті соціально-економічного розвитку сільських територій. *Економіка та держава.* 2019. № 4. С. 25–32.
14. Кожина А. В. Публічне управління інклюзивним місцевим розвитком: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : НАДУ ; Кам'янець-Подільський : Друкарня "Рута", 2020. 450 с.
15. Лисиця Н. М., Бєлікова Н. В., Мартиненко М. В. Особливості брендингу як інструменту стратегування соціально-економічного розвитку територій. *Бізнес Інформ.* 2018. № 6. С. 393–400.
16. Махначова Н. М. Адаптація світових тенденцій брендингу територій до українських запитів. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2020. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_10_10
17. Перепелюкова О. В. Узагальнення світового досвіду щодо використання інструментів позиціонування територіальних громад. *Бізнес Інформ.* 2020. № 1. С. 36–41.
18. Co-creating the place brand of Finnish Lapland – mental associations and visual representations – Trepo. URL: https://trepo.tuni.fi/handle/10024/115923
19. Rachão, S., Breda, Z., Fernandes, C., Joukes, V. Food tourism and regional development: A systematic literature review. *European Journal of Tourism Research.* 2019. № 21 (1). С. 33–49.

Dynnyk I. P. Branding of the region as a tool for public management of regional development

The article examines the formation of a region's brand as an instrument of public administration. The concept of brand and its role in the development of the region are considered, innovative methods of forming a region's brand in public administration are characterized, and proposals for determining the directions of increasing the efficiency of using the region's brand in public administration are formulated.

It is determined that the brand of a territory, its image is an emotional component of society's perception of a particular territory. It reflects the features and characteristics inherent in this particular territory or city, public recognition, etc. These qualities create demand in society for this city. Larger successful brands indicate dynamism, development of the territory, and encourage imagining the future development of this city and its potential. A regional or territorial brand is more focused on influencing the external environment, while positioning the territorial community with its competitive advantages relative to other communities creates its own image.

It has been found that modern methods of forming a regional brand are aimed at increasing both internal and external interest in the region. As a rule, the tourism industry is developing, but it is necessary to pay attention to the development of the economy, ecology, social sphere and infrastructure. All possible information communications are used to build the region's brand, which helps to improve the brand and develop the region.

The relevance of the research topic is due to the need to identify new factors of sustainable development of the territory and tools for managing them to increase the competitiveness of regions and attract investment in the real sector of the economy. Such factors include a positive image of the region, which stimulates business activity and the interest of the business community in implementing effective innovative projects, developing the resource potential of the territories, and creating new jobs.Regional branding is studied in various contexts (development of advertising, marketing, mass communication processes). Brand research is carried out within the framework of various sciences: sociology, social psychology, and others. However, this object has not been fully explored in the framework of public administration. All of the above determines the relevance of the choice of the research topic, its theoretical and practical significance.

Key words: *regional brand, branding, development, formation, public administration.*

УДК 336.1:352
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.9

Я. М. Казюк

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та проектного менеджменту Державного ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
https://orcid.org/0000-0002-5003-4896

В. С. Куйбіда

доктор наук з державного управління, професор, головний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України
https://orcid.org/0000-0001-7564-4706
ID: AAQ-9888-2021

Ю. І. Ганущак

директор ГО «Інститут розвитку територій»
https://orcid.org/ 0009-0007-1570-7040

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ПОВНОВАЖЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття присвячена аналізу сучасного стану реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні і розробці пропозицій, пов'язаних із формуванням спроможного місцевого самоврядування. Наведено аргументи щодо необхідності нормативно-правового врегулювання розподілу і розмежування повноважень місцевого самоврядування та виконавчої влади, а також щодо необхідності забезпечення фінансовим і організаційним ресурсом виконання цих повноважень на кожному з рівнів адміністративно-територіального устрою. Орієнтиром для формування принципів розподілу повноважень між органами публічної влади взято Європейську Хартію місцевого самоврядування, ратифіковану Україною у 1997 році, Конституцію України та Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. У статті зазначено, що об'єднання територіальних громад дозволило всім новоствореним органам місцевого самоврядування отримати відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали міста обласного значення, але проведений аналіз засвідчив, що норми правових актів України (Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», галузевих законах тощо) дублюють повноваження органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади. Закони чітко не розмежовують повноваження, як за видами (самоврядні (власні) та делеговані), так і за органами місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальних рівнів. Крім того, для їх виконання на кожному з цих рівнів не виділяється достатньо фінансових та організаційних ресурсів. Виходячи з існуючих проблем, в статті запропоновано концептуальні підходи до розмежування та розподілу повноважень місцевого самоврядування і виконавчої влади, реалізація яких дозволить усунути дублювання повноважень органів публічної влади, чітко розмежувати їх, як за видами (самоврядні (власні) та делеговані), так і між органами місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальному рівнів, а також, забезпечити виконання цих повноважень відповідними ресурсами на кожному адміністративно-територіальному рівні. Реалізація наведених у статті пропозицій, які сформульовано на підставі проведеного аналізу, вирішить ідентифіковані проблеми і сприятиме подальшому ефективному реформуванню місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, розмежування та розподіл повноважень, територіальні громади, фінансові ресурси, делеговані та власні повноваження, податки і збори, трансферти з державного бюджету.*

© Казюк Я. М., Куйбіда В. С., Ганущак Ю. І., 2024

Постановка проблеми. Відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування (далі – ЄХМС), ратифікованої Україною у 1997 році, головні функції і повноваження органів місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом. Однак це положення не перешкоджає наділенню законом органів місцевого самоврядування функціями і повноваженнями для спеціальних цілей.

Принцип розмежування повноважень у ЄХМС ґрунтується на тому, що органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і, вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування мають бути повними та виключними, вони не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачене законом. Одночасно ЄХМС проголошує, що обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування має відповідати повноваженням, передбаченим конституцією або законом [2].

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 року № 333-р, передбачено формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного середовища життєдіяльності громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [8].

Об'єднання територіальних громад дозволило всім новоствореним органам місцевого самоврядування отримати відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали міста обласного значення. Громади отримали повноваження, однак норми правових актів України (Конституції України [7], Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [15], галузевих законів тощо) дублюють повноваження органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. Закони чітко не розмежовують повноваження, як за видами (самоврядні (власні) та делеговані), так і за органами місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальних рівнів. Крім того, для їх виконання на кожному з цих рівнів не виділяється достатньо фінансових та організаційних ресурсів.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальнодержавної проблеми. Загальнотеоретичні питання організації, правового регулювання і практики публічного управління в Україні, проблеми державного управління і місцевого самоврядування, територіальної організації публічної влади знайшли відображення в роботах вітчизняних науковців і практиків: Т.Безверхнюк, О.Васильєвої, І.Дегтярьової, Т.Дерун, І.Коліушка, Куйбіди В.С. В.Мамонової, В.Негоди, І.Розпутенка, С.Хаджирадієвої, В.Федоренко та ін. Разом з тим, не до кінця дослідженими, а тому й невирішеними залишаються проблеми, пов'язані із подальшою реалізацією реформи публічної влади, розбудовою ефективного місцевого самоврядування, розмежуванням та розподілом повноважень місцевого самоврядування та виконавчої влади, а також забезпеченням органів місцевого самоврядування відповідними ресурсами для їх виконання на кожному з рівнів адміністративно-територіального устрою.

Метою статті є – запропонувати концептуальні підходи до розмежування та розподілу повноважень місцевого самоврядування та виконавчої влади, які дозволять усунути дублювання повноважень органів публічної влади, чітко розмежувати їх, як за видами (самоврядні (власні) та делеговані), так і між органами місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальних рівнів, а також, забезпечити їх виконання відповідними фінансовими та організаційними ресурсом на кожному з адміністративно-територіальних рівнів.

Виклад основного матеріалу. Орієнтиром для формування принципів розподілу повноважень між органами публічної влади є ЄХМС, ратифікована Україною у 1997 році, Конституція України та Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [8].

Практика розмежування цих повноважень, визначена Бюджетним кодексом України, зокрема, у частині передачі державою права на здійснення видатків (стаття 85) та встановлення критеріїв розмежування видів видатків між місцевими бюджетами (стаття 86) [1].

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [8], повноважен-

ня передаються державою органам місцевого самоврядування функціонуючим на тому рівні адміністративно-територіального устрою, на якому можливо і доцільно їх здійснювати з огляду на кадровий, фінансовий, інфраструктурний потенціал та ресурси, необхідні для реалізації повноважень.

Тому, з метою належної реалізації повноважень органами місцевого самоврядування для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг, узгодження інтересів держави та територіальних громад, забезпечення фінансового та організаційного ресурсу для виконання цих повноважень на кожному з адміністративно-територіальних рівнів нами розроблено концептуальні підходи щодо розмежування та розподілу повноважень місцевого самоврядування та виконавчої влади та сформульована відповідна Концепція розмежування повноважень (далі – Концепція).

Розмежування та розподіл повноважень місцевого самоврядування та виконавчої влади нами пропонується здійснювати на основні принципів: законності; узгодження загальнодержавних та місцевих інтересів; не конфліктності; субсидіарності; автономності; функціональної спроможності; повноти та ефективності [4].

Метою розробленої Концепції є:

– класифікація повноважень за видами відповідно до державної політики, визначення меж регулювання повноважень у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», їх регулювання та визначення умов передачі повноважень від держави до органів місцевого самоврядування галузевими законами;

– усунення дублювання, розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності;

– створення достатніх матеріальних і фінансових умов для забезпечення виконання повноважень органами місцевого самоврядування [3];

– вирівнювання територіальних фінансових диспропорцій та забезпечення населення якісними адміністративними й соціальними послугами.

Вважаємо, що шляхами вирішення ідентифікованих проблем є:

1. Визначення у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» терміну «повноваження» – як сукупності прав і обов'язків органів місцевого самоврядування.

2. Встановлення в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» сфер компетенції місцевого самоврядування. До сфери компетенції місцевого самоврядування належать всі повноваження публічного характеру місцевого значення, крім тих, що виключно належать органам державної влади.

3. Встановлення умов розмежування повноважень між місцевим самоврядуванням та виконавчою владою та розподілу повноважень за видами відповідно до державної політики в їх реалізації.

4. Визначення адміністративно-територіальних рівнів на яких здійснюються відповідні повноваження за принципом субсидіарності, а однакові повноваження не можуть бути на різних рівнях.

5. Внесення змін до чинного галузевого законодавства в частині визначення предмета регулювання і порядку здійснення повноважень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з подальшим розробленням та затвердження державних стандартів (вимог) надання публічних послуг у відповідних сферах (зокрема, освіти, охорони здоров'я, культури, надання соціальних послуг, адміністративних послуг, що мають надаватися органами місцевого самоврядування).

6. Внесення змін до бюджетного законодавства у частині визначення джерел фінансування видів повноважень [6].

Виходячи із вищевикладеного, вважаємо, що розмежування повноважень між виконавчою владою та між місцевим самоврядуванням має здійснюватися шляхом виділення повноважень виконавчої влади за такими видами:

– **державні, які не можна передавати місцевому самоврядуванню** – пов'язані з основними функціями держави (наприклад: державна безпека, оборона, міжнародна діяльність, зовнішні справи);

– **державні, які можуть бути передані місцевому самоврядуванню** – повноваження, які виконуються державою, однак можуть бути передані до місцевого самоврядування за певних умов (наприклад: програми забезпечення муніципальними формуваннями охорони громадського порядку, програми соціального захисту);

Вважаємо, що повноваження місцевого самоврядування мають поділятися за видами: доручені, делеговані та власні.

Доручені – надані виконавчим органам місцевого самоврядування функції здійснення

деяких державних повноважень (наприклад: програми соціального захисту);

Делеговані, які спрямовані на розв'язання питань соціально-гуманітарного характеру та які, у свою чергу, можуть поділяються на підвиди:

– **передані** – повноваження на надання обов'язкових послуг відповідним групам населення України на рівні, гарантованому соціальними стандартами (наприклад, оплата праці педагогічних працівників загальної середньої освіти);

– **закріплені** – повноваження на надання соціально-гуманітарних послуг громадянам за їх зверненнями (наприклад: дошкільна та позашкільна освіта, культура, фізична культура і спорт) [5].

Власні, спрямовані на створення та забезпечення середовища життєдіяльності мешканців громад (наприклад: місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів, культурно-мистецькі програми місцевого значення).

Виходячи з природи повноважень, основними умовами їх розподілу мають стати сфера компетенції, предмети відання і постійність їх застосування.

Так, щодо власних повноважень, то до них мають відноситися програми забезпечення комунального господарства, благоустрою території. Додаткові місцеві програми, які не мають обов'язкового характеру, належать до власних повноважень, якщо вони стосуються сфери компетенції місцевого самоврядування. Для реалізації власних повноважень законом мають передбачатися місцеві податки та збори, ставки, яких регулюються місцевими радами. Мінімальні обсяги видатків на виконання власних повноважень не мають встановлюватися, однак законом можуть бути визначені мінімальні стандарти надання публічних послуг за такими повноваженнями. Нагляд за виконанням власних повноважень здійснюється місцевими державними адміністраціями в частині дотримання законності.

Щодо переданих та закріплених повноваження, то ці повноваження: належать до соціально-гуманітарної сфери; мають постійний характер; мають чітко ідентифіковані показники обсягів, якості наданих послуг; передбачають надання послуг іншим (юридичним та фізичним) особам; мають наявні дискреційні можливості для представницького органу (ради) в обсягах фінансування, способах реалізації повноважень; фінансуються в обсягах, які забезпечують встановлений рівень якості.

На виконання переданих повноважень щодо надання послуг, які гарантовані Конституцією України, для всіх мешканців відповідної категорії та мають інструменти оцінки якості надання таких послуг, передбачаються субвенції з державного бюджету до кожного з місцевих бюджетів.

Для реалізації закріплених повноважень мають надаватися трансферти з державного бюджету та визначатися частка закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків і зборів. Загальний обсяг закріплених повноважень, які визначаються за органами місцевого самоврядування на кожному з адміністративно-територіальних рівнів, має відповідати обсягу трансфертів з державного бюджету та закріпленої частки за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів. Загальний обсяг фінансових ресурсів має бути достатнім для реалізації кожного із закріплених повноважень та забезпечувати гарантований державою мінімальний стандарт. Розрахунок загального обсягу видатків на виконання закріплених повноважень по всіх місцевих бюджетах одного адміністративно-територіального рівня має визначатися як сума видатків по кожному з повноважень.

У свою чергу, частки від загальнодержавних податків та зборів, які закріплюються за місцевими бюджетами за кожним з адміністративно-територіальних рівнів мають визначатися шляхом ділення загального обсягу видатків на виконання закріплених повноважень на загальний обсяг доходів від відповідних загальнодержавних податків та зборів.

По кожному із закріплених повноважень повинен визначатися норматив бюджетної забезпеченості шляхом ділення загального обсягу, який спрямовується на виконання таких повноважень, виходячи із кількості всього населення чи його окремих категорій, які є споживачами такої соціальної послуги.

Порядок розрахунку загального обсягу видатків по кожному із закріплених повноважень повинен визначатися Кабінетом Міністрів України.

Формула вирівнювання повинна забезпечувати мінімальний рівень видатків по кожному із закріплених повноважень, по яких встановлені нормативи бюджетної забезпеченості задля забезпечення мінімально встановленого

показника якості. Формула має забезпечувати незначний рівень диспропорцій між доходами адміністративно-територіальних одиниць одного рівня.

Представницькі органи місцевого самоврядування зобов'язані передбачати в місцевих бюджетах видатки на виконання кожного з закріплених повноважень в обсязі неменшому за обсяг, обрахований з урахуванням на рівні, який є мінімальним рівнем податкоспроможності після бюджетного вирівнювання, визначений відповідно до Бюджетного кодексу.

Для контролю за переданими та закріпленими повноваженнями у сферах політики мають діяти контрольні органи. Контрольними органами за реалізацією цих повноважень є територіальні органи чи підрозділи ЦОВВ. Вони не можуть бути в структурі районних чи обласних державних адміністрацій, оскільки самі координуються ними. Контроль за виконанням переданих та закріплених повноважень здійснюється на предмет законності та досягнення показників ефективності визначених державою.

Щодо доручених повноважень, то вважаємо, що вони повинні реалізовуватися виключно виконавчими органами місцевого самоврядування, які фактично тимчасово заміняють державні органи, що повинні б виконувати такі повноваження. Представницький орган ради не може втручатись в реалізацію доручених повноважень.

Фінансування доручених повноважень має включати виключно видатки на оплату праці персоналу, який їх реалізує та поточні витрати, і має компенсаційний характер. Розрахунок вартості доручених послуг повинен здійснюватися централізовано, виходячи з нормативної кількості персоналу та умов оплати їх праці в залежності від кількості населення та/або нормативної кількості споживачів таких послуг. Ці показники мають виходити з розуміння нормативного навантаження при умові їх реалізації самим органом виконавчої влади. Способом фінансування таких повноважень є фінансування через окремі субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, а також через встановлення оплати за надання адміністративних послуг.

Вважаємо, що на регіональному рівні не може бути доручених повноважень, оскільки створено державні органи, які виконуватимуть такі повноваження безпосередньо, не як виконавчі органи обласних рад, а як місцеві органи виконавчої влади. Це територіальні органи чи підрозділи центральних органів виконавчої влади.

Для контролю за дорученими повноваженнями у сферах політики мають діяти контрольні органи. Контрольними органами за реалізацією цих повноважень є територіальні органи чи підрозділи центральних органів виконавчої влади. Вони не можуть бути в структурі районних чи обласних державних адміністрацій, оскільки самі координуються ними. Контроль за виконанням доручених повноважень має здійснюватися на предмет законності та досягнення показників ефективності визначених державою, а також послідовності дій визначених законодавством при здійсненні повноважень [4].

Вважаємо, що з метою реалізації Концепції до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» мають бути внесені норми, які розкривають зміст та правові наслідки розподілу повноважень.

Окрім того, правове забезпечення розподілу повноважень повинно:

1. визначати межі регулювання для переданих, закріплених та власних повноважень. Якщо іншого не встановлено законом спосіб/порядок реалізації власних повноважень має визначатися місцевою радою.

2. встановлювати постійний характер переданих, закріплених та власних повноважень.

3. встановлювати вимогу щодо визначення якісних та кількісних показників результатів реалізації переданих та закріплених повноважень. Якщо іншого не визначено законом, порядок досягнення таких показників органами місцевого самоврядування повинен визначатися відповідними представницькими органами.

4. визначати, що в рамках здійснення міжмуніципального співробітництва можуть виконуватись закріплені та власні повноваження з передачею відповідних коштів. Законом можуть визначатись повноваження, які не можуть реалізовуватись в рамках міжмуніципального співробітництва. Такі повноваження у відповідних секторах є умовою формування громади, як адміністративно-територіальної одиниці. Не можуть реалізовуватись в рамках міжмуніципального співробітництва передані та доручені повноваження.

5. визначати порядок виконання доручених повноважень виконавчими органами місцевого самоврядування. Відповідний представницький орган місцевого самоврядування має визначати персонал на виконання доручених повноважень. Виконання доручених повноважень здійснюється виключно виконавчими органами місцевого самоврядування відповідного адмі-

ністративно-територіального рівня, а у випадку, якщо не у всіх громадах їх виконавчі органи можуть реалізувати доручені повноваження належним чином, підзаконними актами можуть визначатись інші громади, виконавчі органи яких здійснюють такі доручені повноваження на користь таких громад, або територіальні органи виконавчої влади.

6. встановлювати, що передача повноважень від держави до місцевого самоврядування має здійснюватися, враховуючи та виходячи з того, чи повноваження не належать до виключних повноважень держави; споживачі відповідних послуг рівномірно розподілені територією України в рамках відповідних рівнів адміністративно-територіального устрою; законом визначено цілі та показники досягнення таких цілей; місцеві ради можуть самостійно визначати способи досягнення цілей; вартість забезпечення відповідних повноважень може бути коректно обрахована відповідно до встановленої методології; можливість встановлення формалізованого контролю з боку державних органів за реалізацією повноважень.

7. встановлювати, що повноваження в межах однієї сфери компетенції, які відносяться до місцевого самоврядування за різними кодами економічної класифікації видатків, можуть належати до різних видів та різних рівнів адміністративно-територіального устрою.

8. встановлювати, що повноваження в межах однієї сфери компетенції, які відносяться до місцевого самоврядування, за різними програмами можуть належати до різних видів та рівнів адміністративно-територіального устрою.

9. зобов'язувати органи місцевого самоврядування виконувати передані, закріплені та власні повноваження (неможливість відмови від виконання повноважень).

10. фіксувати у галузевому законодавстві показники обсягів послуг, наявність відповідних закладів чи інституцій для виконання делегованих (переданих, закріплених, доручених) повноважень. У галузевому законодавстві можуть бути зафіксовані показники обсягів послуг, наявність відповідних закладів чи інституцій щодо власних повноважень. Органи місцевого самоврядування можуть здійснювати видатки на виконання повноважень у сферах компетенції місцевого самоврядування у вигляді окремих місцевих програм.

11. визначати, що передача повноважень повинна супроводжуватися передачею права власності на відповідні споруди та установи.

12. встановлювати, що на виконання принципу субсидіарності на субрегіональному та регіональному рівні передбачаються самоврядні повноваження у випадку, якщо: вони носять спеціалізований чи специфічний характер; споживачі відповідних послуг є нерівномірно розміщені по територіях громад; надання відповідних послуг не потребує щоденної доступності; вартість послуг досить висока для більшості громад; інституційна спроможність більшості громад не достатня для реалізації відповідних повноважень. В інших випадках такі повноваження мають реалізовуватися в рамках міжмуніципального співробітництва.

13. встановлювати, що органи місцевого самоврядування можуть приймати рішення, які стосуються питань, що належать до сфер компетенції місцевого самоврядування, якщо це визначено законом. Прийняття рішень органами місцевого самоврядування з питань поза межами компетенції місцевого самоврядування є підставою для дострокового припинення їх повноважень.

14. встановлювати, що всі повноваження органів місцевого самоврядування мають бути забезпечені відповідним фінансовим ресурсом [4].

Виходячи із вищевикладеного, реалізація запропонованої Концепції розмежування повноважень потребуватиме внесення змін до: Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»; Закону України «Про місцеві державні адміністрації»; Бюджетного Кодексу України; галузевого законодавства.

Тому Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» повинні встановлюватися: критерії розмежування повноважень між органами публічної влади різних рівнів адміністративно-територіального устрою, між виконавчою владою та місцевим самоврядуванням; критерії розмежування повноважень між представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування; критерії розподілу між видами бюджетно-секторальних повноважень; загальні вимоги щодо джерел фінансування різних видів бюджетно-секторальних повноважень; організація функціонування органів місцевого самоврядування; сфери компетенції місцевого самоврядування [5].

Бюджетним Кодексом України повинні встановлюватися: бюджетні програми, які фінансуються з місцевих бюджетів окремо за видами бюджетно-секторальних повноважень; порядок

визначення обсягу закріплених загальнодержавних податків і зборів та трансфертів для фінансування закріплених повноважень; порядок визначення обсягу трансфертів на фінансування доручених повноважень; порядок визначення обсягу трансфертів на фінансування переданих повноважень; формула вирівнювання для місцевих бюджетів; мінімальні та максимальні обсяги видатків на фінансування закріплених повноважень.

Галузеве законодавство має визначати: органи публічної влади, які наділені відповідними повноваженнями; визначення предмету регулювання (опис об'єкту повноважень, матеріальні норми, державні стандарти); процедури здійснення повноважень; кількісні та якісні показники оцінки виконання повноважень; порядок контролю за виконанням повноважень.

Висновки. Вважаємо, що результатом прийняття і реалізації Концепції розмежування повноважень має стати ефективне розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, визначення повноважень між органами місцевого самоврядування на різних рівнях адміністративно-територіального устрою.

Реалізація Концепції сприятиме: посиленню правової, організаційної та матеріальної спроможності територіальних громад, органів місцевого самоврядування, провадженню їх діяльності з дотриманням принципів та положень Європейської хартії місцевого самоврядування; доступності публічних послуг, підвищенню їх якості; запровадженню стандартів (нормативів) якості публічних послуг, що надаються населенню органами місцевого самоврядування базового та регіонального рівня, критеріїв оцінювання їх якості; впровадженню механізму здійснення місцевими держадміністраціями та населенням контролю за наданням органами місцевого самоврядування, територіальними органами центральних органів виконавчої влади публічних послуг; підвищенню згуртованості громад.

Список використаної літератури:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08 липня 2010 року за № 2456-VI – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.
2. Європейська Хартія місцевого самоврядування. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
3. Експерти представили Концепцію розмежування повноважень місцевого самоврядування і виконавчої влади – Режим доступу: https://decentralization.ua/news/17493.
4. Казюк Я., Ганущак Ю., Куйбіда В. та ін. Концепція розмежування та розподілу повноважень місцевого самоврядування та виконавчої влади – Режим доступу: https://decentralization.ua/news/17493.
5. Казюк Я., Ганущак Ю. Розмежування та розподіл повноважень органів місцевого самоврядування. Інтерв'ю з авторами проєкту Концепції – Режим доступу: https://decentralization.ua/en/news/17495
6. Казюк Я. Розмежування та розподіл повноважень місцевого самоврядування. Про проєкт Концепції. – Режим доступу: https://pravo.org.ua/blogs/rozmezhuvannya-ta-rozpodil-povnovazhen-organiv-mistsevogo-samovryaduvannya-interv-yu-z-avtoramy-proyektu-kontseptsiyi/
7. Конституція України від 28 червня 1996 року – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page.
8. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 квітня 2014 року №333-р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80.
9. Куйбіда В.С., Павленко В.П., Яцюк В.А. та інші. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність .Перспективи. Київ, видво «Геопринт», 2009. – 615 с.
10. Куйбіда В.С., Формування дієздатних територіальних громад. К.: ІКЦ. «Легальний статус», 2010. – 138 с.
11. Куйбіда В.С., Організаційно-правові аспекти місцевого самоврядування України К.: Університет «Україна». 2011. - 158 с
12. Куйбіда В.С., Публічна влада на місцевому рівні: стан і перспективи розвитку. К.: Університет «Україна». 2011. – 90 с
13. Kuybida V.S. Capable territorial communities. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal (https://issn2391-4165.webnode.com.ua/), 04 (32),2021.
14. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19/ed20150714.
15. Про місцеве самоврядування в Україні": Закон України 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

Kazyuk Y. M., Kuybida V. S., Hanushchak Y. I. Conceptual approaches to the distribution and distribution of powers of local self-government and executive authorities

The article analyses the current state of implementation of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organisation of Power in Ukraine and develops proposals related to the formation of a capable local self-government. The author provides arguments for the need to regulate the distribution and delimitation of powers of local self-government and executive authorities, as well as for the need to provide financial and organisational resources for the exercise of these powers at each level of the administrative and territorial structure. The European Charter of Local Self-Government, ratified by Ukraine in 1997, the Constitution of Ukraine and the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organisation of Power in Ukraine are used as a reference point for the principles of distribution of powers between public authorities. The article notes that the amalgamation of territorial communities has allowed all newly created local self-government bodies to obtain the relevant powers and resources previously held by cities of oblast significance, but the analysis shows that the provisions of legal acts of Ukraine (the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine", sectoral laws, etc.) duplicate the powers of local self-government bodies and executive authorities. The laws do not clearly delineate powers by type (self-governing (own) and delegated), or by local self-government bodies of different administrative and territorial levels. In addition, sufficient financial and organisational resources are not allocated to each of these levels to fulfil them. Based on the existing problems, the article proposes conceptual approaches to the delineation and distribution of powers of local self-government and executive power, the implementation of which will eliminate duplication of powers of public authorities, clearly delineate them both by type (self-governing (own) and delegated) and between local self-government bodies of different administrative-territorial levels, and also ensure that these powers are exercised with appropriate resources at each administrative-territorial level. Implementation of the proposals presented in the article, which are formulated on the basis of the analysis, will solve the identified problems and contribute to further effective reform of local self-government and territorial organisation of power in Ukraine.

Key words: *local self-government, delimitation and distribution of powers, territorial communities, financial resources, delegated and own powers, taxes and fees, transfers from the state budget.*

УДК 342.951:378
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.10

Г. В. Коваль
доктор наук з державного управління, професор,
прфесор кафедри публічного управління та адміністрування
Державного університету економіки і технологій
https://orcid.org/0000-0001-5317-6876

М. М. Волікова
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій
https://orcid.org/0000-0002-3182-7639

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ ОСВІТИ

Освіта завжди була особливою функцією громадянського суспільства та держави. Вона спрямована на формування та розвиток соціально-значущих якостей кожної людини як члена суспільства та громадянина держави. Через освіту регулюються процеси свідомого саморозвитку громадян.

Освіта є візитною карткою людства. Як соціальне та культурне явище, вона є невід'ємним співтовариством у прогресивному русі еволюційного розвитку. Для дослідників та практиків у сфері освіти важливо розуміти якісно нові та інноваційні риси, функції та завдання сучасної освіти. Ці аспекти, впливані змінами сучасного цивілізаційного розвитку, розумінням тенденцій його розвитку, внутрішніми суперечностями та механізмами прогресу, впливають на розвиток особистості.

Система освіти визначається як сукупність компонентів, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності. Учасники освітнього процесу, органи управління освітою, а також нормативно-правові акти, які регулюють відносини між ними, також входять у це визначення.

Публічне адміністрування є системою адміністративних інститутів з ієрархією державної влади. Воно спрямоване на вивчення, розробку та впровадження напрямів державної політики. Публічне адміністрування є міждисциплінарною академічною галуззю, що базується на теоріях та основних концепціях економіки, соціології, адміністративного права, політичних та психологічних наук, менеджменту.

Ключові моменти.

Дистанційне навчання та освітні технології: у зв'язку з пандемією COVID-19 багато досліджень спрямовані на вивчення впливу дистанційного навчання на якість освіти, використання технологій у навчальному процесі та доступність освіти для різних категорій студентів.

Професійна орієнтація та підготовка до ринку праці – спрямовані на розробку програм професійної орієнтації для молоді, враховуючи сучасні вимоги ринку праці, та підготовку випускників до успішних кар'єр.

Інноваційні підходи в освіті – досліджують ефективність інноваційних методів та підходів у навчальному процесі, таких як змішане навчання та інтерактивні методи.

Вплив соціального середовища на освіту – спрямовані на вивчення впливу соціального середовища, включаючи сім'ю, рівень доходу, етнічну та культурну приналежність, на академічні успіхи та досягнення студентів.

Інклюзивна освіта – дослідження спрямовані на забезпечення доступу до освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх спеціальних потреб, та розробку ефективних стратегій впровадження інклюзивної освіти у всіх навчальних закладах.

Ці напрямки досліджень надають уявлення про сучасні тенденції в освіті та дозволяють використовувати їхні результати для покращення освітніх практик та освітньої політики. Публічне адміністрування в галузі освіти є важливим елементом розвитку суспільства, оскільки воно визначає майбутнє країни, забезпечуючи якісну та доступну освіту для всіх громадян.

Ключові слова: *майбутнє держави, освітні послуги, якість освіти, громадянська свідомість, механізми державного регулювання, вища освіта, освітній простір регіону.*

© Коваль Г. В., Волікова М. М., 2024

Постановка проблеми. Освіта є однією з найважливіших сфер суспільного життя, що визначає майбутнє кожної держави та кожного її громадянина. Вона впливає на розвиток економіки, культури, науки та соціального благополуччя суспільства в цілому. З розвитком технологій та зростанням потреб сучасного світу, освіта стає ще актуальнішою, а вимоги до неї набувають нових розмірів.

Свідченням важливості освіти ще є те, що вона не лише формує фахівців у різних галузях, а й сприяє формуванню громадянської свідомості, розвитку критичного мислення та вихованню моральних цінностей, що особливо є актуальним в сучасних реаліях. Тому вивчення освітніх питань має вирішальне значення для кожного, хто цікавиться подальшим розвитком суспільства та його громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації державної освітньої політики та управління освітою в Україні розглядали вітчизняні науковці: В. Андрущенко, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, Л. Білий, Н. Губерська, О. Демченко, С. Домбровська, І. Каленюк, Ю. Кальниш, Л. Карамушка, В. Клепко, Г. Коваль, В. Кремень, В. Луговий, В. Майборода, С. Ніколаєнко, Н. Протасова, Є. Хриков, Н. Шульга, Р. Щокін, Л. Яременко та ін. [2; 3; 6; 9; 16]. Аналізу нормативно-правової основи вищої освіти в Україні присвячені праці В. Астахова, Р. Валєєва, Л. Горбунової, Є. Краснякова, Н. Коломоєць, М. Курка, С. Мандрика, В. Огаренка, М. Степка, В. Філіппової. Останні дослідження з теми освіти зосереджені на різноманітних аспектах сучасної освітньої системи та її впливу на суспільство. Вагомий вплив на розвиток освіти, її стан і перспективи здійснили у своїх працях такі вчені: А. М. Гуржій, Ю. Г. Кальниш, Г. В. Коваль, Н. М. Колісніченко, В. Г. Кремень, І. П. Лопушинський, В. І. Луговий, Н. С. Сидоренко та інші [6; 9;]. Вищу освіту як об'єкт державного управління досліджували О. Поступна та А.Тамм [10; 12]. Кобець А. С. [5] визначав напрями та механізми державного регулювання вищої освіти, а Сисоєва С.О. [14] досліджувала освітні системи країн Європейського Союзу. Щокін Р. Г. надав характеристику публічного адміністрування галуззю освіти в Україні [17]. Незважаючи на значний науковий доробок, що висвітлює науково-теоретичні й прикладні аспекти державної політики у сфері вищої освіти, інші проблемні питання в цій галузі, сьогодні ще неповною мірою розроблено питання публічного адміністрування в галузі освіти та формування ефективних механізмів удосконалення адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування у сфері освіти в Україні в контексті інтеграції до європейського освітньо-наукового простору [13]. Такий стан висвітлення даної проблеми зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є дослідження основних понять щодо розвитку освіти, її впливу на сучасне суспільство та аналіз публічного адміністрування в сфері освіти.

Виклад основного матеріалу. Освіта, її основні завдання та функції завжди хвилювали суспільство, адже від рівня її розвитку залежить і рівень розвитку держави. Освіта завжди була особливою функцією громадянського суспільства й держави, адже вона спрямована на формування та розвиток соціально-значущих якостей кожної людини як члена суспільства й громадянина держави. Саме завдяки освіті регулюються процеси свідомого саморозвитку громадянина [11, с. 1].

Досліджуючи сутність поняття освіта, ми погоджуємося з думкою відомих вчених про те, що освіта – це спеціальна сфера соціального життя, унікальна система, тобто своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє поглибленню знань, умінь, навичок, компетентностей, а також розвитку людини в цілому. Можна ствердно заявити, що освіта є процесом і навіть результатом засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок з того чи іншого рівня розвитку розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури. Все це визначає її соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність [8].

Система освіти визначається також як «сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними» [11].

Сьогодні в Україні відбуваються глибокі соціальні та економічні зміни. Ці зміни обумовлені поверненням країни до загальних процесів світового розвитку, а також визначенням людини найвищою цінністю [9]. Повномасштабне вторгнення військ російської федерації на нашу українську демократичну державу у лютому 2022 року в черговий раз засвідчило, що осві-

та та її розвиток повинні сприяти якнайшвидшій перемозі українського народу над ворогом, адже війна XXIстоліття – це війна інноваційних технологій в науково-технічному аспекті.

Термін «публічне адміністрування», яке ми зустрічаємо в науковій літературі, походить від англ. «public administration» [8]. Останнім часом воно набуло широкого значення, адже передбачає надання адміністративних послуг європейського рівня шляхом упровадження в практику діяльності принципів демократичного управління [18]. Публічне адміністрування представляє собою цілеспрямовану взаємодію публічних адміністрацій з юридичними і фізичними особами, діяльність яких направлена на забезпечення реалізації законів й підзаконних актів та виконання частини основних функцій: планування, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування і координування діяльності, моніторинг результатів [17, с. 34].

Таким чином, під публічним адмініструванням розуміємо всю систему адміністративних інститутів з ієрархією державної влади. На основі вище зазначеного, ми дійшли висновку, що публічне адміністрування, перш за все, пов'язане із трьома сферами влади, а саме: законодавчою, виконавчою і судовою. У вузькому розумінні, публічне адміністрування – це професійна діяльність державних службовців, що включає всі види діяльності для реалізації урядових рішень [4].

Досліджуючи публічне адміністрування у вузькому розумінні, ми підтверджуємо думку вчених про те, що публічне адміністрування пов'язане з виконавчою гілкою влади і розглядається як професійна діяльність державних службовців [12]. Ця діяльність спрямована на вивчення, розробку та впровадження напрямів урядової політики; міждисциплінарне академічне поле, що базується на теоріях та основних концепціях економіки, соціології, адміністративного права, політичних та психологічних наук, менеджменту [12].

Сьогодні у сучасному світі відбуваються різноманітні процеси в сфері освіти. Для нас цікавим є ще процес регіоналізації освіти. На жаль, науковці не мають єдиного підходу у своїх працях щодо визначення змістовної сутності цієї категорії. Вчені та практики, говорячи про регіоналізацію, стверджують, що це процес, так би мовити свого роду тенденція чи стратегія (програма) розвитку, функція, система тощо. Цей процес передбачає урахування географічних, демографічних, кліматичних, економічних та інших факторів на розвиток освітніх систем. Регіоналізація освіти націлена на створення умов для розкриття людини і її потенціалу, що є відображенням гуманістичних тенденцій. Задоволення освітніх потреб особистості має враховувати специфіку навколишнього соціуму і регіональних запитів суспільства, що визначаються державними вимогами до якості освіти [1].

Таким чином, освітній простір регіону – це наявність та сукупність наукових, освітніх, культурних інституцій, а також засобів масової комунікації, які орієнтовані на освіту. Це й громадські організації і соціальні системи, які залучають органи влади до вирішення проблем освіти. А також це соціально-психологічні стереотипи, що регламентують поведінку людей по відношенню до освіти. З метою планування реалізації педагогічної підтримки в межах регіону потрібно ретельно дослідити контингент споживачів освітніх послуг [1].

Освітні системи набувають нових властивостей, які не притаманні загальнонаціональній системі До таких властивостей відносяться: відповідність суспільному запиту регіональної спільноти та максимальне використання наявних і розвиток потенційних можливостей регіону [1].

Останні дослідження з теми освіти зосереджені на різноманітних аспектах сучасної освітньої системи та її впливу на суспільство. З огляду на пандемію COVID-19, війни, розпочатої військами російської федерації проти України, значна частина наукових праць зосереджена на впливі дистанційного навчання на якість освіти, використання технологій у навчальному процесі, а також на доступність освіти для різних категорій здобувачів. Ці та інші напрямки досліджень дають можливість зрозуміти сучасні тенденції у сфері освіти та використовувати їхні результати для вдосконалення освітніх практик та політик.

Перед сферою освіти сьогодні стоїть важливе завдання щодо підвищення її якості. Це системна проблема, яка вимагає суттєвого оновлення підходів до підготовки фахівців у сфері освіти та підвищення їх кваліфікації. Завдання української держави на сучасному етапі розвитку суспільства направлене на забезпечення підтримки обдарованої молоді, на формування якої в кожному регіоні впливають різноманітні фактори. Найбільш важливими формами впливу на

розвиток та підтримання молодих обдарованих людей є: інноваційний потенціал регіональних освітніх установ, закладів позашкільної освіти та методичних служб; ресурсні можливості регіону; позиція регіональних органів виконавчої влади; готовність професійних співтовариств (педагогічного, наукового, науково-педагогічного) в регіоні до спільної діяльності і різних форм співробітництва [1].

Публічне адміністрування в сфері освіти – це система державно-регулюючого впливу, сутність якої полягає у створенні умов для забезпечення права на освіту [1]. В нашій статті слід зупинитися на основних аспектах публічного адміністрування в освіті, які включають:

1) формулювання та реалізацію освітніх політик: державні органи влади розробляють та впроваджують освітні програми, закони та стратегії з метою забезпечення доступності, якості та рівності в освіті;

2) фінансування освіти: держава забезпечує фінансування освіти через бюджетні асигнування, гранти, стипендії та інші форми фінансування;

3) нормативно-правове регулювання: публічні органи встановлюють норми та стандарти якості освіти, а також визначають правила та процедури для реєстрації, ліцензування та атестації освітніх закладів та педагогічних працівників;

4) моніторинг та оцінка: органи публічної влади здійснюють моніторинг та оцінку якості освіти, збирають статистичні дані, проводять тестування та аналізують результати для вдосконалення освітніх програм та політик;

5) розвиток кадрів: державні органи забезпечують навчання та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також розробляють та впроваджують програми підтримки та стимулювання освітян;

6) забезпечення доступності освіти: публічні органи розробляють та реалізують заходи для забезпечення доступності освіти для всіх груп населення, включаючи осіб з особливими потребами, мігрантів, малозабезпечених сімей, ВПО та інших соціально вразливих груп.

Таким чином, публічне адміністрування в сфері освіти – це комплекс дій та процесів, спрямованих на управління освітніми системами, закладами та програмами на рівні держави та місцевого самоврядування. Воно є важливим елементом розвитку суспільства, оскільки воно визначає майбутнє країни через забезпечення якісної та доступної освіти для всіх громадян.

Висновки і пропозиції. Отже, дослідивши основні поняття з окресленої теми, ми можемо констатувати, що освіта – це процес передачі знань та навичок майбутнім поколінням, а також бажання людей здобувати ці знання. Освіта допомагає нам краще зрозуміти навколишній світ та сприяє його прогресивному розвиткові. Публічне адміністрування в сфері освіти – це система управління, яка охоплює організацію та координацію діяльності урядових інституцій, а також інших зацікавлених сторін, щодо забезпечення ефективності та якості освітніх послуг, що включає в себе розробку та впровадження освітніх політик, адміністрування фінансових ресурсів, регулювання освітнього процесу та створення сприятливого середовища для навчання та розвитку. Публічне адміністрування в освіті впливає на різні аспекти освітньої системи, включаючи доступність освіти, якість навчання, розвиток кадрів та соціальну інтеграцію.

Список використаної літератури:

1. Алфімов В. М. Регіоналізація як тенденція розвитку сучасних освітніх систем. *Всеукраїнський науковий збірник. Соціологія, психологія, педагогіка.* 2019. № 1 (24). URL: https://pedagogy.donntu.edu.ua/1-24-2019/
2. Вербицька А.В. Удосконалення державної політики в сфері вищої освіти України в контексті інтеграції до Європейського освітньо-наукового простору: дис. … канд. наук з держ. управл.: спец. 25.00.02 «Механізм державного управління» / А.В. Вербицька; Чернівецький національний технологічний університет. Чернігів, 2017. 234 с.
3. Губерська Н.Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: дис. … докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.Л. Губерська; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2015. 471 с.
4. Державна політика у галузі освіти України: сутність та зміст. URL: https://kno.rada.gov.ua/print/73364.ht
5. Кобець А. С. Напрями та механізми державного регулювання вищої освіти. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління».* 2011. № 2 (5). С. 79–85. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. С. 2716. Ст. 200
6. Коваль Г.В., Попіль Ю.Р. Державне управління якістю вищої освіти України в умовах модернізації: проблеми та шляхи удосконалення. Актуальні проблеми державного управління :

зб. наук. пр. ОРІДУ. Вип. 3(84). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2021. 254 с.
7. Курко М.Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в України: автореф. дис. … докт. юрид. наук: спец 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.Н. Курко; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2010. 36 с.
8. Ледвіжко Ю. Публічне адміністрування: суть та зарубіжний досвід. URL: http://mego.info
9. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
10. Поступна О. В. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні : монографія / О. В. Поступна. Харків : ТОВ «Оберіг», 2021. 400 с.
11. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. С. 2716. Ст. 200
12. Тамм А., Поступна О. Вища освіта як об'єкт державного управління. *Публічне управління: теорія та практика.* 2011. № 3 (7). С. 183–187.
13. Савіщенко В. М. Адміністративно-правове забезпечення освіти та науки в Україні : монограф. / В. М. Савіщенко. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра, 2015. 372 с.
14. Сисоєва С.О. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України Рівне-2012/ URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4390/1/Sysoieva%20Osvitni%20s.pdf
15. Шаповал Р.В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: дис. … докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р.В. Шаповал; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 372 с.
16. Щокін Р.Г. Характеристика публічного адміністрування галуззю освіти в Україні. Міжнародний науковий журнал Верховенство права. URL: https://sd-vp.info/2016/harakteristika-publichnogo-administruvannya-galuzzyu-osviti-v-ukrayini/
17. Щокін Р.Г. Публічне адміністрування в галузі освіти: стан наукових досліджень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* Випуск 47. Том 3. С. 28-31
18. Яременко Л. М. Теоретичні засади державного управління системою вищої освіти в Україні. *Сучасні проблеми управління* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 29–30 листоп. 2005 р.); [уклад. Б.В. Новиков, І.І. Федорова]. К. : ВПІВПК «Політехніка», 2005. С. 236–237.

Koval G. V., Volikova M. M. Public administration in education sector

Education has always been a special function of civil society and the state. It is aimed at shaping and developing the socially significant qualities of every individual as a member of society and a citizen of the state. Through education, the processes of conscious self-development of citizens are regulated.

Education is a hallmark of humanity. As a social and cultural phenomenon, it is an integral companion in the progressive movement of evolutionary development. For researchers and practitioners in the field of education, it is important to comprehend qualitatively new and innovative features, functions, and tasks of modern education. These aspects, influenced by contemporary civilization changes, understanding of the trends of its development, internal contradictions, and mechanisms of progress, impact the development of personality.

The education system is defined as a set of components, levels, and degrees of education, qualifications, educational programs, standards, licensing conditions, institutions, and other subjects of educational activities. Participants in the educational process, education management bodies, as well as regulatory legal acts, regulate relations between them.

Public administration is a system of administrative institutions with a hierarchy of state power. It is aimed at studying, developing, and implementing directions of government policy. Public administration is an interdisciplinary academic field based on theories and basic concepts of economics, sociology, administrative law, political and psychological sciences, and management.

Key moments.

Distance learning and educational technologies: Due to the COVID-19 pandemic, many studies focus on the impact of distance learning on education quality, technology use in the learning process, and education accessibility for different student categories.

Professional orientation and preparation for the job market: Research aims at developing career guidance programs for youth, considering modern labor market requirements, and preparing graduates for successful careers.

Innovative approaches in education: Studies examine the effectiveness of innovative methods such as gamification, blended learning, and interactive methods in the learning process.

Influence of the social environment on education: Research focuses on studying the influence of the social environment, including family, income level, ethnic and cultural background, on students' academic success and achievements.

Inclusive education: These studies aim to ensure access to education for all children, regardless of their special needs, and develop effective strategies for implementing inclusive education in all educational institutions.

These research directions provide insights into current trends in education and allow the utilization of their results for improving educational practices and policies. Public administration in the field of education is an important element of societal development, as it determines the country's future by providing quality and accessible education for all citizens.

Key words: *country's future, educational services, education quality, civic consciousness, mechanisms of state regulation, higher education, regional educational space.*

УДК 354; 614.2
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.11

А. М. Ломакін
аспірант кафедри державознавства, права та Європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
https://orcid.org/0009-0000-4444-1586

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА СВОЄЧАСНОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Стаття висвітлює комплексний підхід до реформування системи охорони здоров'я в Україні з метою підвищення її ефективності, доступності та якості послуг. У статті аналізуються основні проблеми та виклики, з якими стикається українська система охорони здоров'я, включаючи недостатнє фінансування, застарілу інфраструктуру, нерівний доступ до медичних послуг в різних регіонах та необхідність підвищення кваліфікації медичних кадрів.

Автор наголошує на важливості інтеграції інноваційних технологій, в тому числі цифровізації медичних записів, телемедицини та впровадження системи електронного здоров'я, для підвищення доступності та ефективності медичного обслуговування. Також розглядається роль міжсекторальної співпраці, залучення приватного сектору та міжнародних організацій у розвитку медичної інфраструктури та послуг.

Стаття акцентує увагу на необхідності реформ управління та фінансування охорони здоров'я, зокрема через оптимізацію розподілу ресурсів, стимулювання інвестицій у галузь та розвиток страхової медицини. Автор підкреслює значення профілактики захворювань та підвищення обізнаності населення про здоровий спосіб життя як ключових елементів зміцнення людського капіталу.

У статті аргументована важливість забезпечення якості медичних послуг через стандартизацію, акредитацію медичних установ та сертифікацію медичних працівників, а також впровадження механізмів захисту прав пацієнтів та підвищення стандартів етики у медичній практиці.

Особлива увага приділяється розвитку наукових досліджень та інновацій у медицині, необхідності міжнародного співробітництва для обміну досвідом та інтеграції найкращих практик, а також стимулюванню громадської участі для забезпечення відкритості та прозорості системи охорони здоров'я.

Висновок статті підкреслює, що комплексний підхід до реформування системи охорони здоров'я, який включає поліпшення управління, фінансування, розвиток інфраструктури та кадрів, інтеграцію інновацій та забезпечення активної участі громадськості, є ключовим для підвищення рівня здоров'я населення, зміцнення людського капіталу та сприяння соціально-економічному розвитку України.

Ключові слова: *охорона здоров'я в Україні, доступність медичних послуг, медичне обслуговування, людський капітал, управління в сфері охорони здоров'я, медичні реформи, здоров'я, медичне законодавство, фінансування медицині.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нещодавні зміни в системі охорони здоров'я України, спрямовані на покращення якості та доступності медичних послуг, постійно актуалізують дослідження в цієї сфері. Оцінка цих реформ з точки зору їх впливу на розвиток людського капіталу є важливою для подальшого планування управлінських стратегій. Здоров'я населення безпосередньо впливає на його продуктивність та економічний потенціал країни. Розкриття значення якості та доступності медичних послуг в контексті розвитку людського капіталу є складовою частиною проблеми управління в сфері охорони здоров’я.

Розкриття значення якості та доступності медичних послуг в контексті розвитку людського

© Ломакін А. М., 2024

капіталу є складовою частиною проблеми управління в сфері охорони здоров'я. Важливо врахувати, що забезпечення належного рівня здоров'я населення вимагає не лише медичних, але й широких соціальних інвестицій. Сучасні виклики, такі як військова агресія з боку рф, з якою стикнулась Україна, старіння населення, зростаюча поширеність хронічних захворювань та необхідність інтеграції новітніх технологій у медичну практику, потребують комплексного та продуманого підходу в управлінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове підґрунтя проблеми реформування сфери охорони здоров'я знайшло місце у наукових доробках вітчизняних вчених, серед яких: Т. Васильєва, В. Глухова, О. Гонта, Д. Долбнєва, М. Дубина, Т. Желюк, М. Забаштанський, О. Заглада, І. Когут, Л. Левчук, В. Москаленко, В. Маргасова, Л. Пархета, О. Попело, А. Роговий, Ю. Сафонов, Г. Слабкий, А. Фальковський, М. Шевченко та ін.

Питанням розвитку людського капіталу присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних науковців. Значний внесок в концепції людського капіталу було зроблено у працях вчених А. Сміта, Д. Рікардо, В. Петті, К. Маркса, І. Фішера та ін. Водночас, як цілісна концепція теорія людського капіталу сформувалася у другий половині XX ст. в працях американських дослідників, лауреатів Нобелівської премії Т. Шульца та Г. Беккера. В українському науковому дискурсі проблемам формування людського капіталу та розвитку його складників присвячено роботи В. Геєця, Т. Гринько, О. Гришнової, М. Долішнього, Ю. Залознової, А. Колота, В. Куценка, Є. Лібанової, В. Мандибури, М. Соколика, І. Сороки, Г. Тарасенко, Ю. Точиліної, С. Тютюнникової та ін.

Мета статті полягає в розкритті впливу забезпечення доступності та своєчасності надання медичних послуг на розвиток людського капіталу в Україні з управлінського аспекту.

Виклад основного матеріалу. У контексті глобалізаційних процесів та зростання конкуренції на світовому ринку праці, значення людського капіталу як ключового фактору економічного розвитку країни значно зростає. Людський капітал – це сукупність навичок, знань, інноваційного потенціалу та здоров'я населення, що визначає продуктивність праці та конкурентоспроможність економіки. Одним із ключових аспектів розвитку людського капіталу є забезпечення доступності та своєчасності надання медичних послуг. Ми погоджуємось з думкою про те, що «з метою забезпечення сталого розвитку людського капіталу необхідним є: – забезпечення рівного доступу громадян до якісних медичних послуг та поліпшення стану навколишнього середовища»[1].

Доступність та своєчасність медичного обслуговування мають вирішальне значення для здоров'я нації. Ці параметри забезпечують ефективну профілактику захворювань, своєчасне виявлення та лікування, що веде до зменшення смертності, подовження тривалості життя та підвищення якості життя населення. В контексті розвитку людського капіталу, здорове населення є більш продуктивним, здатним до навчання, інновацій та ефективної праці.

Отже, послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга) - послуга, у тому числі реабілітаційна, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я, реабілітаційним закладом або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт [2].

Зуб І.М. справедливо вважає, що ціллю «функціонування організаційно-економічного механізму функціонування сфери охорони здоров'я є створення умов для підвищення якості та доступності медичних послуг, що передбачає вирішення наступних стратегічних задач державної політики соціального захисту, зокрема розвиток людського капіталу та покращення кадрового забезпечення; формування належного обсягу фінансових ресурсів необхідних для здійснення ефективного інноваційного розвитку даної сфери; формування умов безперебійного постачання суб'єктам сфери охорони здоров'я необхідних обсягів медичної техніки та препаратів, матеріалів, комплектуючих необхідних для повноцінного та ефективного функціонування; формування оптимальної системи закладів сфери охорони здоров'я шляхом впровадження кластерного підходу побудови моделі мережі закладів сфери охорони здоров'я України»[3, с. 240].

Беззаперечно, що військовий конфлікт спричинив значну втрату людського потенціалу. Цьому процесу формування, розвитку та збережен-

ня людського потенціалу перешкоджають інші несприятливі фактори, такі як стресовий стан багатьох українців через воєнні дії, відсутність інвестицій у людський капітал, падіння заробітних плат, обмеження або повна зупинка діяльності українських компаній. Незважаючи на це, спостерігається позитивна зміна у характеристиках людського капіталу, до яких тепер відносяться національна самоідентичність, патріотизм та цифрова компетентність [4]. Точиліна Ю. Ю. вважає, що «Особливості побудови системи охорони здоров'я, освіти, науки та шляхи збільшення рівня добробуту населення високорозвинених країн мають стати певним орієнтиром для України, який варто враховувати при розробці вітчизняних шляхів, спрямованих не тільки на збереження людського капіталу, але й його примноження. Особливого значення дане питання набуває сьогодні. Оскільки розгортання воєнного конфлікту та окупація значної території нашої держави привели до численних втрат людського потенціалу, зниження рівня заробітної плати, скорочення інвестицій у розвиток людини тощо»[5].

На жаль, Україна наразі відстає від своїх європейських сусідів у таких аспектах як народжуваність, тривалість життя та смертність. Вона вказує на низьку тривалість життя в Україні, що обумовлено високим рівнем смертності серед молоді та людей середнього віку, пов'язаним з їх способом життя та набутими хворобами. Вторгнення рф в Україну також мало значний негативний вплив на скорочення тривалості життя та відтік людського капіталу, оскільки війна призводить до жахливих наслідків, включаючи поранених військовослужбовців, цивільні жертви, зруйновані будинки та переміщення населення [6].

Наразі управління системою охорони здоров'я в Україні зіштовхується з низкою викликів, серед яких недостатнє фінансування, застаріла матеріально-технічна база, неефективне використання ресурсів та недоліки в законодавстві. Реформування системи охорони здоров'я, яке розпочалося в останні роки, спрямоване на підвищення доступності та якості медичних послуг через впровадження страхової медицини, модернізацію лікарень, підвищення кваліфікації медичного персоналу та оптимізацію мережі медичних установ.

Для підвищення доступності та своєчасності надання медичних послуг в Україні можуть бути використані наступні стратегії:

1. Розвиток сільської медицини, забезпечення медичними кадрами та обладнанням малодоступних регіонів.
2. Впровадження цифрових технологій для поліпшення логістики надання медичних послуг, в тому числі телемедицини.
3. Залучення приватного сектору до надання медичних послуг для розширення мережі доступності.
4. Фокусування на профілактиці та первинній медичній допомозі для зниження навантаження на вторинну та третинну ланки охорони здоров'я.
5. Забезпечення належного фінансування та ефективного використання ресурсів системи охорони здоров'я.

Інновації та впровадження сучасних технологій у сфері охорони здоров'я відіграють ключову роль у підвищенні доступності та своєчасності медичних послуг. Цифрова трансформація дозволяє оптимізувати робочі процеси, забезпечити дистанційний моніторинг стану пацієнтів, електронний обіг медичних документів та онлайн-консультації, що значно знижує часові та територіальні бар'єри у доступі до медичної допомоги. Впровадження штучного інтелекту, великих даних та блокчейну може підвищити ефективність діагностики, лікування та профілактики захворювань, а також забезпечити захист медичних даних пацієнтів.

На думку дослідників, «на сьогоднішній день, держава неспроможна виконати зобов'язання щодо медичного забезпечення і збереження здоров'я громадян, що негативно відбивається на розвитку людського капіталу. Таке становище спонукає до перегляду пріоритетів уряду у бік охорони здоров'я під час затвердження бюджетних видатків, особливо під час впровадження реформи галузі. Додатковим джерелом фінансування, що дозволить вирішити більшість нагальних питань, має стати впровадження обов'язкового медичного страхування»[7].

Розвиток медичної інфраструктури в Україні вимагає не лише державних інвестицій, але й активної участі приватного сектору та міжнародної спільноти. Партнерство між державою та приватними інвесторами може сприяти модернізації лікарень, закупівлі сучасного медичного обладнання та впровадженню новітніх технологій. Залучення міжнародних грантів та кредитів дозволить реалізувати масштабні проекти у сфері охорони здоров'я, що в свою чергу сприятиме підвищенню рівня медично-

го обслуговування та доступності медичних послуг для всіх верств населення.

Важливим аспектом підвищення ефективності медичної допомоги є освітня діяльність та підвищення обізнаності населення у сфері здоров'я. Інформаційні кампанії, організовані державою та неприбутковими організаціями, можуть сприяти формуванню відповідального ставлення до власного здоров'я, популяризації здорового способу життя та профілактики захворювань. Освітні програми для медичних працівників, зокрема у сфері новітніх технологій та методів лікування, сприятимуть підвищенню якості медичних послуг.

Ефективне управління системою охорони здоров'я та забезпечення доступності медичних послуг вимагають чіткої політичної волі та активного впровадження регуляторних ініціатив. Уряд України повинен відігравати ключову роль у формулюванні та реалізації політики охорони здоров'я, що спрямована на підвищення доступності та якості медичних послуг. Це включає розробку та впровадження законів і нормативних актів, які сприяють розвитку медичної інфраструктури, захисту прав пацієнтів, стимулюванню інвестицій у сектор охорони здоров'я та забезпеченню прозорості та підзвітності в діяльності медичних установ.

Міжсекторальна співпраця між урядом, приватним сектором, неприбутковими організаціями та міжнародними агентствами є важливим фактором у покращенні доступності медичних послуг. Інтеграція ресурсів та зусиль може сприяти реалізації комплексних програм з охорони здоров'я, включаючи просвітницькі кампанії, профілактику захворювань, розвиток медичної інфраструктури та дослідження у сфері охорони здоров'я. Спільні проекти та програми можуть значно підвищити ефективність використання ресурсів та забезпечити більш широкий доступ до якісних медичних послуг.

Одним із ключових аспектів забезпечення високоякісних медичних послуг є постійне навчання та професійний розвиток медичних кадрів. Уряд та медичні установи повинні інвестувати у програми підвищення кваліфікації лікарів, медичних сестер та іншого медичного персоналу, включаючи стажування за кордоном, участь у міжнародних конференціях та дослідницьких проектах. Це сприятиме впровадженню найкращих світових практик та інноваційних методів лікування в українську медичну практику.

Встановлення та дотримання високих стандартів якості медичних послуг є основою для підвищення довіри населення до системи охорони здоров'я. Уряд України разом із професійними медичними асоціаціями повинен розробити та впровадити національні стандарти для різних видів медичних послуг, забезпечити їх дотримання та регулярно переглядати з метою вдосконалення. Акредитація медичних установ та сертифікація медичних працівників можуть слугувати додатковими інструментами забезпечення якості медичних послуг.

Для забезпечення високої ефективності системи охорони здоров'я та адаптації до змінюваних потреб населення, необхідно впровадити систематичний моніторинг та оцінку якості медичних послуг. Це включає збір та аналіз даних про стан здоров'я населення, доступність та якість медичних послуг, задоволеність пацієнтів, ефективність лікування та використання медичних ресурсів. Результати моніторингу повинні використовуватись для коригування політик, планування медичних послуг, підвищення кваліфікації медичних працівників та впровадження інновацій.

Захист прав пацієнтів та впровадження високих стандартів етики у медичну практику є важливими компонентами ефективної системи охорони здоров'я. Це охоплює забезпечення конфіденційності медичної інформації, права на інформований вибір, доступ до якісної медичної допомоги без дискримінації та право на скаргу та відшкодування у випадку медичних помилок. Розробка та впровадження кодексів медичної етики, а також зміцнення механізмів захисту прав пацієнтів сприятимуть підвищенню довіри до медичної системи та покращенню якості обслуговування.

Один із ключових аспектів підвищення ефективності системи охорони здоров'я та розвитку людського капіталу – це зміщення акценту з лікування захворювань на їх профілактику та надання первинної медичної допомоги. Розвиток програм профілактики, включаючи вакцинацію, раннє виявлення захворювань, здорове харчування, фізичну активність та боротьбу з шкідливими звичками, може значно знизити рівень захворюваності та смертності, а також зменшити економічний тягар на систему охорони здоров'я.

Інвестиції в медичні наукові дослідження та розробку нових лікарських засобів, медичних технологій та методів лікування є важливим

фактором підвищення якості та доступності медичних послуг. Уряд разом з приватним сектором повинні стимулювати інновації в медицині, підтримувати стартапи та наукові проекти, забезпечувати належне фінансування досліджень та розвивати міжнародне співробітництво в галузі охорони здоров'я. Таким чином, ринок медичних послуг є складною системою, від злагодженого функціонування якої залежить добробут громадян. Значення медицини зросло з початком повномасштабного вторгнення рф в Україну, оскільки до звичних медичних послуг додались ті, що пов‘язані із забезпеченням обороноздатності держави, зокрема порятунок і лікування воїнів, надання першої допомоги, реабілітації постраждалих від ракетних обстрілів, вибухових пристроїв з великою зоною ураження тощо. На сьогодні до завдань медицини відносять не лише зміцнення здоров‘я громадян України, поліпшення якості їх життя, а й захист національної безпеки держави [8].

Активна участь громадян у процесі формування політики охорони здоров'я, прийнятті рішень та моніторингу якості медичних послуг є критично важливою для забезпечення відповідальної та прозорої системи охорони здоров'я. Залучення громадськості допомагає виявляти пріоритетні потреби населення, підвищує довіру до медичної системи та сприяє розробці більш ефективних і цілеспрямованих програм охорони здоров'я. Громадські слухання, опитування, участь у робочих групах та радах пацієнтів можуть бути ефективними інструментами для забезпечення голосу громадян в системі охорони здоров'я.

Міжнародне співробітництво у галузі охорони здоров'я дозволяє Україні інтегрувати найкращі світові практики, отримувати доступ до передових технологій та наукових досліджень, а також залучати міжнародне фінансування та технічну підтримку. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як Всесвітня організація охорони здоров'я, Європейський Союз, міжнародні фонди та програми, може сприяти підвищенню стандартів медичного обслуговування, розвитку інновацій та підготовці кадрів. Таке співробітництво також важливе для ефективної боротьби з транскордонними загрозами здоров'ю, такими як пандемії та епідемії.

Оптимізація фінансування системи охорони здоров'я є ключовим фактором забезпечення її ефективності та доступності медичних послуг для всіх категорій населення. Необхідно забезпечити справедливий розподіл ресурсів, фокусуючи інвестиції на первинній медичній допомозі, профілактиці захворювань та розвитку медичної інфраструктури в регіонах з недостатнім доступом до медичних послуг. Впровадження прозорих механізмів фінансування, стимулювання приватних інвестицій у галузь охорони здоров'я та розвиток страхової медицини можуть сприяти підвищенню доступності та якості медичного обслуговування.

Сталість та адаптивність системи охорони здоров'я до змінних соціально-економічних умов та демографічних тенденцій є важливими для її довгострокової ефективності. Це включає розробку гнучких моделей надання медичних послуг, інвестиції в превентивну медицину, забезпечення рівного доступу до медичної допомоги для всіх верств населення, включаючи вразливі групи, та розвиток системи моніторингу та реагування на загрози громадському здоров'ю.

Слід погодитись, що війна дуже гостро висвітлила більш чітко зрозуміти проблеми формування, утримання та використання людського капіталу в Україні, гострота яких стане особливо відчутною у недалекому майбутньому, та усвідомити нагальність їх невідкладного вирішення. Особливу складність додає неможливість їх вирішення у короткий термін з огляду на значну відтермінованість отримання результату. Отже, людський капітал є виключним ресурсом, усвідомлення цінності якого стане першим кроком до принципового вирішення проблеми забезпечення економічного зростання. Його формування є багатофакторним процесом, який потребує перманентного моніторингу досягнутих результатів та коригуючих дій відповідно до стратегічних перспектив країни. Тому розробка концептуальних основ державної політики формування та використання людського капіталу повинна стати одним із невідкладних завдань національної політики економічного зростання [9].

Таким чином, сьогоднішня ситуація свідчить, що державні органи влади не зуміли створити дієву та ефективно функціонуючу систему охорони здоров'я, замість застарілої радянської системи. Це призвело до того, що значна частина населення країни не отримує необхідного якісного медичного обслуговування та необхідних медичних препаратів. Однак у той же час, держава поки що не здатна запропонувати чіткі та ефективні шляхи виходу з цієї складної ситуації, і не існують чіткі плани реформування

галузі охорони здоров'я. Необхідно невідкладно звернути увагу на цю проблему і розробити комплексні стратегії та реформи, спрямовані на покращення системи охорони здоров'я та забезпечення належного доступу до медичної допомоги для всіх громадян[10, с. 142].

Висновок. Україна стоїть перед важливим завданням реформування системи охорони здоров'я для підвищення її доступності, ефективності та якості. Це вимагає комплексного підходу, який охоплює поліпшення управління, фінансування, інвестицій в інфраструктуру та кадри, розвиток інновацій та наукових досліджень, а також активну участь громадськості та міжнародного співробітництва. Виконання цих завдань дозволить підвищити рівень здоров'я населення, зміцнити людський капітал та сприяти соціально-економічному розвитку країни.

Забезпечення доступності та своєчасності медичних послуг через ефективне управління та інновації може значно підвищити рівень людського капіталу в Україні, сприяючи тим самим сталому соціально-економічному розвитку країни. Реформування системи охорони здоров'я з акцентом на підвищення її ефективності та доступності для всіх верств населення вимагає комплексного підходу, який об'єднує зусилля уряду, медичних інституцій та громадянського суспільства.

Таким чином, стратегічне планування та управління в сфері охорони здоров'я, спрямовані на забезпечення доступності та своєчасності надання медичних послуг, стануть ключем до підвищення рівня людського капіталу та сприятимуть створенню міцної основи для майбутнього розвитку України.

Список використаної літератури:

1. Шульга, Ольга (2023) *Розвиток людського капіталу в контексті досягнення цілей сталого розвитку* Причорноморські економічні студії (83). https://doi.org/10.32782/bses.83-3
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text (дата звернення: 23.01.2024).
3. Зуб, І. М. Організаційно-економічний механізм розвитку сфери охорони здоров’я в Україні : дис. ... д-ра філософії : 051 / І. М. Зуб. - Чернігів, 2023. - 306 с.
4. Назарко, С., Канцур, І., & Познанська, І. (2022). Управління людським капіталом в умовах війни. Економіка та суспільство, (41). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-32
5. Точиліна, Ю. (2022). Аналіз досвіду західних країн щодо управління розвитком людського капіталу. Економіка та суспільство, (42). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-79
6. Корнілова, О. (2023). Розвиток системи охорони здоров’я як передумова якісного відтворення людського капіталу. Економіка та суспільство, (48). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-87
7. Зенченко Н. С., Сиза О. І., Савченко О. М. Взаємозв'язок фінансового забезпечення медичної допомоги населенню та людського капіталу. / Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects / Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference Berlin, Germany 20-22 February 2022 URL: http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/5.pdf
8. Ткаченко, О., Дейнега, Є. (2023). Дослідження стану ринку медичних послуг України. URL:https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/25c71b29-8331-4c3f-a322-4db5824fcab9/content
9. Гноєвий В. Г., Корень О. М., Татарінов В. С. (2023). Формування людського капіталу як фактору забезпечення економічного зростання. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. № 3 (70) (2023). DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4536/70-1
10. Шевчук Р. В. Розвиток механізмів публічного управління у сфері охорони здоров’я в сучасній Україні. Київ, 2023. 426 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/dis/22-00-02/shevchuk/disertaciya-shevchuk.pdf.

Lomakin A. M., Ensuring the availability and timeliness of medical services as a factor in the development of human capital in Ukraine: a managerial aspect

The article highlights a comprehensive approach to reforming the health care system in Ukraine with the aim of increasing its efficiency, accessibility and quality of services. The article analyzes the main problems and challenges faced by the Ukrainian health care system, including insufficient funding, outdated infrastructure, unequal access to medical services in different regions, and the need to improve the qualifications of medical personnel.

The author emphasizes the importance of the integration of innovative technologies, including digitalization of medical records, telemedicine and the introduction of an electronic health system, to increase the accessibility and efficiency of medical care. The role of intersectoral cooperation,

the involvement of the private sector and international organizations in the development of medical infrastructure and services is also considered.

The article focuses on the need for health care management and financing reforms, in particular through optimization of resource allocation, stimulation of investments in the industry and development of insurance medicine. The author emphasizes the importance of disease prevention and raising public awareness of a healthy lifestyle as key elements of strengthening human capital.

The article argues the importance of ensuring the quality of medical services through standardization, accreditation of medical institutions and certification of medical workers, as well as the implementation of mechanisms to protect patients' rights and increase ethical standards in medical practice.

Special attention is paid to the development of scientific research and innovation in medicine, the need for international cooperation to share experience and the integration of best practices, as well as to stimulate public participation to ensure the openness and transparency of the health care system.

The conclusion of the article emphasizes that a comprehensive approach to reforming the health care system, which includes improving management, financing, infrastructure and personnel development, integrating innovations and ensuring active public participation, is key to improving the health of the population, strengthening human capital and promoting socio-economic development of Ukraine.

Key words: *health care in Ukraine, availability of medical services, medical care, human capital, management in the field of health care, medical reforms, health, medical legislation, financing of medicine.*

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.12

Т. В. Маматова
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

І. В. Шкурат
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри теорії та практики управління
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРИНЦИПИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто роль публічно-приватного партнерства (далі − ППП) у забезпеченні ефективного захисту прав споживачів в Україні. Вона досліджує основні принципи та виклики ППП у цій галузі і акцентує увагу на ключових аспектах співпраці між державними органами, приватним сектором та громадськими організаціями. Зазначаються, реальні приклади та досвід інших країн, стаття прагне з'ясувати, як ефективне партнерство може сприяти покращенню умов споживання та захисту прав громадян щодо товарів і послуг. Визначено конкретні рекомендації та висновки щодо оптимальних підходів до розвитку ППП в сфері захисту прав споживачів. Особлива увага приділяється питанням підвищення прозорості, ефективності та довіри до ринкових учасників. Обґрунтовані рекомендації орієнтовані на покращення механізмів співпраці між державними органами, громадськими організаціями та приватним сектором з метою забезпечення ефективного захисту прав споживачів. Мета статті полягає у сприянні розумінню та підвищенні усвідомленості про важливість публічно-приватного партнерства для захисту прав споживачів в Україні. Через аналіз рекомендацій та висновків висвітлюється значення співпраці між різними суб'єктами, а також наголошується на необхідності створення більш стабільного та прозорого ринкового середовища для споживачів. Визначені конкретні аспекти публічно-приватного партнерства в контексті захисту прав споживачів. Вона аналізує приклади успішних проєктів та ініціатив, де співпраця між державними органами та приватним сектором дала позитивні результати у забезпеченні якості продукції, безпеки товарів та дотриманні прав споживачів. Підкреслено, що публічно-приватне партнерство в сфері захисту прав споживачів визначено, як потужний інструмент для досягнення покращення умов життя громадян, створення безпечного та стабільного ринкового середовища і сприяння сталому розвитку країни. Досліджено необхідність злагодженої співпраці, прозорості та довіри між усіма учасниками процесу для досягнення спільних цілей – захисту прав споживачів і забезпечення якості продуктів та послуг. За допомогою публічно-приватного партнерства можливо ефективно розв'язувати проблеми, що виникають у сфері захисту прав споживачів, та досягати позитивних результатів для суспільства в цілому.

Ключові слова: *публічно-приватне партнерство, захист прав споживачів, сфера захисту прав споживачів, ефективність партнерства, громадські організації.*

Постановка проблеми. Постановка проблеми полягає у чіткому і конкретному формулюванні певної складності, питання або виклику, з яким стикаються люди, організації або суспільство в цілому. Це визначення основного забутого аспекту, який потребує розв'язання або удосконалення. Проблема вказує на необхідність встановлення ефективного партнерства між різними зацікавленими сторонами з метою забезпечення якості, безпеки та захисту прав споживачів. Таке партнерство має розв'язувати виклики, пов'язані зі змінами у суспільстві,

© Маматова Т. В., Шкурат І. В., 2024

швидким розвитком технологій та зростаючими вимогами споживачів до якості продуктів і послуг. Взаємодія між державними органами, приватним сектором та громадськими організаціями є ключовим фактором для досягнення успішних результатів у захисті прав споживачів та створенні сприятливих умов для економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі принципів та ефективносте публічно-приватного партнерства в сфері захисту прав споживачів в Україні досліджували такі науковці, як: О. Бородієнко, В. Круглов, А. Мосейко, М. Парасюк, І. Яремко та інші.

Метою статті є розгляд та аналіз ролі публічно-приватного партнерства у забезпеченні ефективного захисту прав споживачів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі, де ринкові відносини швидко розвиваються, а потреби споживачів стають все більш різноманітними, існує постійна потреба в адаптації механізмів захисту прав споживачів. Однією з ключових тенденцій в цьому напрямку є публічно-приватне партнерство (далі – ППП) поєднання зусиль держави і приватного сектору для досягнення спільних цілей. Цей підхід, який вже показав свою ефективність у багатьох країнах світу, пропонує нові можливості для забезпечення якості, безпеки товарів та послуг, а також для підвищення рівня задоволеності споживачів. Україна, яка пройшла довгий шлях реформ та адоптацій, також може розглядати ППП як стратегічний інструмент для вдосконалення сфери захисту прав своїх громадян-споживачів.

Слід підкреслити та виокремити ключові засади та результативність цього виду партнерства, до яких належать:

− *розподіл обов'язків і ресурсів:* ППП передбачає спільну участь держави та приватного сектору у забезпеченні захисту прав споживачів. Держава визначає нормативну базу, розробляє правила та стандарти захисту, а також забезпечує контроль і нагляд. Приватний сектор, зі свого боку, забезпечує виробництво та надання якісних товарів і послуг, що відповідають нормативам і стандартам;

− *підвищення ефективності:* ППП може допомогти уникнути зайвого бюрократичного апарату та знизити навантаження на державні органи. Приватний сектор має більшу гнучкість та швидкість в прийнятті рішень і реагуванні на зміни ринкових умов. При цьому, держава зберігає регулюючу та контролюючу функції, що забезпечує дотримання законодавства та прав споживачів;

− *залучення інновацій:* приватний сектор зазвичай має доступ до новітніх технологій та інновацій, що може сприяти розвитку нових, безпечних і якісних продуктів для споживачів. Партнерство з державними органами дає можливість ефективно впроваджувати інновації на ринку та контролювати їх відповідність нормативам;

− *забезпечення доступу до інформації:* ППП може сприяти покращенню інформаційної свідомості споживачів, забезпечуючи широкий доступ до інформації про товари і послуги, їх характеристики, якість, безпеку, а також права та обов'язки споживачів;

− *колективна відповідальність:* залучення приватного сектору до захисту прав споживачів створює більшу відповідальність за якість і безпеку продукції. Компанії, що забезпечують якісні товари та послуги, здатні отримати позитивний імідж та здобути довіру споживачів [1].

Слід додати, що єдиний ефективний механізм публічно-приватного партнерства в сфері захисту прав споживачів полягає в тісному співробітництві між державними органами, представниками приватного сектору та громадськістю. Такий підхід допоможе гармонізувати інтереси всіх зацікавлених сторін і досягти кращих результатів у захисті прав споживачів в Україні.

На думку вченого А. Мосейка [3], який вважає, що для публічно-приватного партнерства в сфері захисту прав споживачів в Україні, слід зазначити деякі інші ключові аспекти:

− *гармонізація стандартів:* важливим аспектом ППП є гармонізація стандартів і нормативів між державними органами та приватними компаніями. Це допоможе уникнути непотрібної подвійної регуляції і збільшить ефективність процесу забезпечення якості товарів і послуг на ринку;

− *сприяння конкуренції:* правильно організоване публічно-приватне партнерство допомагає стимулювати конкуренцію серед приватних компаній, що забезпечує вищу якість продукції та послуг, а також більший вибір для споживачів;

− *моніторинг і оцінка:* ефективність ППП вимагає постійного моніторингу і оцінки результатів. Державні органи повинні бути здатні вчасно реагувати на будь-які негативні наслідки

та виклики, що виникають на ринку, і забезпечити необхідні корективи;

− *захист прав споживачів у сфері цифрових послуг:* особлива увага має надаватися захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі, онлайн-платформ та цифрових послуг. Держава і приватний сектор повинні співпрацювати, щоб забезпечити безпеку та захист персональних даних споживачів;

− *роль громадських організацій:* у партнерстві також важлива роль громадських організацій та недержавних акторів. Вони можуть виступати як посередники між державними органами та приватним сектором, представляти інтереси споживачів і вносити пропозиції щодо покращення захисту прав споживачів;

− *запобігання корупції:* забезпечення прозорості та запобігання корупції є важливими аспектами ефективного публічно-приватного партнерства. Державні органи та приватні компанії повинні дотримуватись принципів доброчесності та етичних стандартів.

Важливо зазначити, щоб досягти успіху у публічно-приватному партнерстві в сфері захисту прав споживачів в Україні, необхідно забезпечити взаємодію між усіма зацікавленими сторонами, включаючи урядові органи, бізнес-структури, громадські організації та споживачів. Такий підхід допоможе забезпечити більшу захищеність споживачів, стимулювати економічний розвиток та покращити довіру до бізнесу та державних органів.

Крім того, що ППП в сфері захисту прав споживачів є спільною ініціативою державних органів та приватного сектору для забезпечення якості та безпеки товарів і послуг, які споживачі придбавають на ринку. Україна може скористатися таким партнерством для покращення умов споживання та захисту прав своїх громадян [2].

Варто підкреслити думку М. Парасюка [4], що основні принципи ППП в цій галузі полягають у взаємодії держави та приватного сектору, кожен з яких несе свою відповідальність. Держава має створити необхідну нормативну базу, розробити правила та стандарти для захисту прав споживачів, а також відповідати за контроль і нагляд за дотриманням цих правил. Приватний сектор, у свою чергу, повинен забезпечити виробництво і надання якісних продуктів і послуг, які відповідають встановленим стандартам та вимогам.

Крім цього, партнерство також сприяє підвищенню ефективності, оскільки дозволяє уникнути зайвої бюрократії та здійснювати швидший реагування на зміни ринкових умов. Державні органи можуть довірити деякі функції та обов'язки приватному сектору, що забезпечить більшу гнучкість та швидкість в прийнятті рішень.

Слід зазначити, що ППП допомагає стимулювати конкуренцію між компаніями, що змушує їх прагнути до якості і безпеки своїх продуктів та послуг. Громадські організації також відіграють важливу роль у ППП, представляючи інтереси споживачів та контролюючи діяльність державних органів та приватного сектору. Навряд чи можна говорити про однозначну формулу успішного ППП в сфері захисту прав споживачів, оскільки кожна країна має свої особливості та виклики. Але ключовими чинниками успіху є прозорість, довіра, ефективний обмін інформацією між всіма учасниками та постійна моніторинг і оцінка результатів.

Доречно зауважити, що публічно-приватне партнерство в сфері захисту прав споживачів може значно підвищити якість життя громадян та довіру до товарів і послуг, що надаються на ринку. Забезпечуючи взаємодію і взаємовигідний співробітництво між державними органами та приватним сектором, можна створити більш безпечне, стабільне та процвітаюче середовище для споживачів та бізнесу.

Отже, завдяки публічно-приватному партнерству в сфері захисту прав споживачів, Україна може впроваджувати інноваційні підходи та вирішувати складні проблеми, які вимагають спільних зусиль держави та приватного сектору. Одним із прикладів такого партнерства може бути створення спеціальних платформ або електронних сервісів, які дозволять споживачам легко перевіряти якість продуктів, порівнювати ціни та отримувати доступ до інформації про права споживачів.

Відзначаючи погляди В. Круглова [2] на питання публічно-приватного партнерства, варто звернути увагу на глибокий розумінням процесів та складнощів, які супроводжують такий вид співпраці. Він стверджує, що незважаючи на численні переваги ППП, важливим є реалістичний підхід до його впровадження.

Успіх публічно-приватного партнерства в сфері захисту прав споживачів в Україні залежить від кількох критичних факторів. Серед них вирізняються: забезпечення балансу інтересів між учасниками, підтримка прозорості та відповідальності, ефективне фінансування, підвищення свідомості серед споживачів та готов-

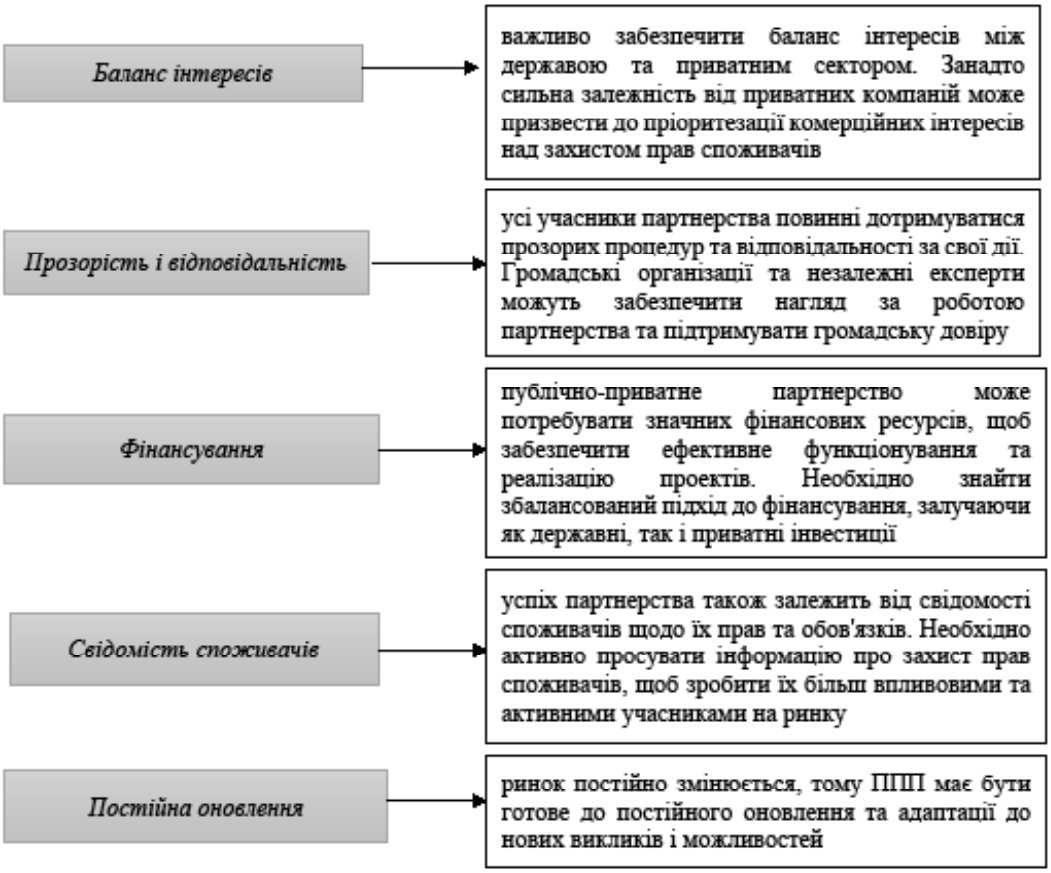

Рис. 1. Ключові фактори успіху публічно-приватного партнерства в захисті прав споживачів. Складено та узагальнено на основі аналізу джерела [2]

ність до постійних оновлень у відповідь на зміни на ринку. Врахування цих аспектів може допомогти забезпечити стабільний та продуктивний розвиток ППП в цій важливій сфері.

Варто підкреслити, що успіх публічно-приватного партнерства в сфері захисту прав споживачів в Україні залежить від активної співпраці між державними органами, приватним сектором, громадськими організаціями та споживачами. Це вимагає високого рівня взаємодії, довіри, чесності та взаємоповаги. Якщо всі сторони будуть працювати разом, можна досягти значного покращення у захисті прав споживачів та створенні більш справедливого та стабільного ринкового середовища.

Завдяки публічно-приватному партнерству в сфері захисту прав споживачів, Україна може створити більш ефективну систему захисту та підтримки своїх громадян на ринку товарів і послуг. Партнерство між державою та приватним сектором дозволяє об'єднати ресурси та експертизу обох сторін для досягнення спільних цілей – забезпечення якості, безпеки та захисту прав споживачів [5].

Крім того, один із головних аспектів, на який варто звернути увагу у продовженні публічно-приватного партнерства, це забезпечення балансу між комерційними інтересами приватного сектору та загальним благополуччям споживачів. Держава має виступати в ролі регулятора, створюючи чіткі норми та стандарти для товарів і послуг, які дозволять підтримувати безпеку та якість. Водночас, приватні компанії повинні бути зацікавлені в дотриманні цих норм і наданні якісних продуктів, що забезпечить їм довіру споживачів та конкурентні переваги. Іншим важливим аспектом є розробка інноваційних рішень і впровадження сучасних технологій для забезпечення безпеки і якості товарів та послуг. Технологічні рішення можуть допомогти відстежувати походження продуктів, контролювати їх якість на всіх етапах виробництва та постачання, а також забезпечити ефективний обмін інформацією між державними органами та підприємствами [7].

Крім цього, прозорість і відкритість інформації для споживачів є також важливим аспектом успішного ППП. Споживачі повинні мати доступ до інформації про свої права та обов'язки, а

також про якість і безпеку товарів, що допоможе їм приймати обґрунтовані рішення при покупках. Залучення громадських організацій та активних споживачів є важливим фактором успіху ППП в сфері захисту прав споживачів. Громадські організації можуть виступати у ролі проміжника між державою та споживачами, представляючи їхні інтереси та надавати експертну допомогу у вирішенні проблем [6].

Отже, оновлення та постійне вдосконалення партнерства важливо для адаптації до нових викликів та розвитку ринкових умов. Публічно-приватне партнерство повинно бути гнучким та готовим до впровадження інновацій, щоб ефективно реагувати на зміни у суспільстві та попиті споживачів. В результаті успішного публічно-приватного партнерства в сфері захисту прав споживачів, Україна може забезпечити високий рівень захисту і підтримки своїх громадян на ринку, збільшити довіру до бізнесу та державних органів, а також створити сприятливі умови для сталого розвитку економіки.

Висновок. Таким чином, публічно-приватне партнерство в сфері захисту прав споживачів є потужним механізмом, який може допомогти Україні створити більш ефективну систему захисту та підтримки споживачів на ринку товарів і послуг. Партнерство між державними органами та приватним сектором дозволяє поєднати ресурси, знання та експертизу обох сторін для досягнення спільних цілей – забезпечення якості, безпеки та захисту прав споживачів. Щоб досягти успіху у публічно-приватному партнерстві, необхідно забезпечити баланс інтересів між державою та приватним сектором, зберегти прозорість і відкритість інформації для споживачів та залучити громадські організації та активних споживачів як активних учасників процесу.

Отже, оновлення та адаптація партнерства до змін у суспільстві та ринкових умов дозволить забезпечити стійке покращення у захисті прав споживачів, підвищенні довіри до бізнесу та державних органів, а також створенні сприятливих умов для сталого розвитку економіки. В цілому, успішне публічно-приватне партнерство в сфері захисту прав споживачів є ключовим інструментом для створення захищеного, стабільного та процвітаючого ринкового середовища в Україні, що сприятиме підвищенню якості життя громадян та підтримці економічного розвитку країни.

Список використаної літератури:

1. Бородієнко О. Сучасний стан розвитку громадсько публічного управління університетами України. *Молодь і ринок.* 2022 р. № 6. URL: http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722
2. Круглов В. В. Механізми державного регулювання розвитку державно-приватного партнерства в Україні. Харків 2020 р. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/kbuapa/filesforpages/science/kvv_dis_20202606.pdf
3. Мосейко А. Г. Особливості правового регулювання договорів у сфері трансферу технологій нормами господарського права України. *Право і суспільство.* № 4, 2022 р. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/4_2022/23.pdf
4. Парасюк М. В Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Науковий вісник: Ужгородського національного університету.* 2017 р. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/pdf
5. Удосконалення механізмів саморегулювання у відносинах публічно-приватного партнерства. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Boychuk/1_3.pdf
6. Шура Н. О., Смірнов О. В. Дослідження ефективності застосування механізмів прийняття рішень місцевими адміністраціями у контексті публічного адміністрування. *Ефективна економіка.* № 12, 2017 р. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6023
7. Яремко І. Ефективність публічного управління та адміністрування: проблеми та напрями вдосконалення процесів оцінювання. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку.* № 1 (7), 2022 р. URL : https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jun/28231/220373menedzhment-49-56.pdf

Mamatova T. V., Shkurat I. V. Principles and efficiency of public-private partnership in the field of consumer rights protection in Ukraine

The article examines the role of public-private partnership (hereinafter - PPP) in ensuring effective protection of consumer rights in Ukraine. It explores the basic principles and challenges of PPPs in this field and focuses on key aspects of cooperation between public authorities, the private sector and civil society organizations. Noted, real examples and experience of other countries, the article seeks to find out how an effective partnership can contribute to the improvement of consumption conditions and protection of citizens' rights regarding goods and services. Specific recommendations and conclusions regarding optimal approaches to the development of PPPs in the field of

consumer rights protection have been determined. Special attention is paid to issues of increasing transparency, efficiency and trust in market participants. Reasoned recommendations are aimed at improving mechanisms of cooperation between state bodies, public organizations and the private sector in order to ensure effective protection of consumer rights. The purpose of the article is to promote understanding and increase awareness of the importance of public-private partnerships for the protection of consumer rights in Ukraine. Through the analysis of recommendations and conclusions, the importance of cooperation between different actors is highlighted, and the need to create a more stable and transparent market environment for consumers is emphasized. Specific aspects of public-private partnership in the context of consumer rights protection are defined. It analyzes examples of successful projects and initiatives where cooperation between public authorities and the private sector has yielded positive results in ensuring product quality, product safety and consumer rights. It is emphasized that the public-private partnership in the field of consumer rights protection is defined as a powerful tool for achieving improvement of citizens' living conditions, creating a safe and stable market environment and promoting sustainable development of the country. The need for coordinated cooperation, transparency and trust between all participants in the process to achieve common goals - protecting consumer rights and ensuring the quality of products and services - was studied. With the help of public-private partnership, it is possible to effectively solve problems arising in the field of consumer rights protection and achieve positive results for society as a whole.

Key words: *public-private partnership, protection of consumer rights, sphere of consumer rights protection, effectiveness of partnership, public organizations.*

УДК 351.851
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.13

В. Л. Матієнко
аспірант кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МОДЕРНІЗАЦІЄЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті розглянуто напрями державного управління модернізацією вищої освіти в контексті євроінтеграції України. Проаналізовано поточний стан освітньої системи країни та виокремлено необхідність її адаптації до європейських стандартів. Розглядається вплив євроінтеграції на освітню політику України та визначаються важливі напрямки модернізації, виходячи з європейського досвіду. У центрі уваги статті – роль державного управління у модернізації освіти. Аналізуються різні інструменти та стратегії, які використовуються для досягнення поставлених цілей у цій сфері. Особлива увага приділяється проблемам та перешкодам, що виникають на шляху впровадження модернізаційних змін у систему освіти. Також аналізуються можливі шляхи подолання цих перешкод. Метою цієї роботи є визначення та аналіз напрямів державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України. Результати дослідження вказують на те, що державне управління в Україні активно працює над модернізацією освітньої системи з метою відповідності європейським стандартам. Нові ініціативи та стратегії спрямовані на поліпшення якості освіти, розвиток професійних компетентностей учасників освітнього процесу та підвищення конкурентоспроможності українських випускників на міжнародному ринку праці. Однак виявлено певні виклики й перешкоди, серед яких бюрократія, нестача фінансування та нестабільність політичного контексту. Для подолання цих перешкод необхідно здійснювати системні зміни в державному управлінні, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, створення стабільного правового середовища та активну комунікацію між усіма зацікавленими сторонами. Узагальнюючи, дослідження напрямків державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України дозволило виявити, що країна активно працює над адаптацією своєї освітньої системи до європейських стандартів, зокрема шляхом впровадження нових стратегій та ініціатив. Попри це, існують виклики, такі як бюрократія та нестача фінансування, які потребують уваги. Для подолання цих перешкод важливо забезпечити системні зміни в управлінні, створити стабільне правове середовище та підтримати активну комунікацію між усіма зацікавленими сторонами.

Ключові слова: *освітня система, європейські стандарти, інтеграційні процеси, управлінські інструменти, модернізація, розвиток професійних компетентностей, міжнародна співпраця.*

Постановка проблеми. Модернізація вищої освіти стала однією з важливих стратегічних цілей за останні десятиліття в Україні. У контексті євроінтеграції ця тема набуває особливого значення, оскільки вона впливає на конкурентоспроможність країни на міжнародній арені. Однак, розв'язання цієї проблеми потребує комплексного підходу та впровадження сучасних методів управління в освітній сфері [1, с. 54]. Державне управління модернізацією освіти в рамках євроінтеграції України має містити розробку стратегій, спрямованих на адаптацію освітньої системи до міжнародних стандартів та вимог, що передбачає впровадження міжнародних програм та стандартів оцінювання.

Для ефективного управління модернізацією вищої освіти важливо враховувати думку та інтереси всіх зацікавлених сторін, включаючи педагогічні колективи, здобувачів освіти, батьківську громадськість та бізнес-середовище [2, с. 125]. Широкий діалог й партнерство є важливими складовими успішного впровадження реформ у галузі освіти. Крім того, державне управління повинно сприяти забезпеченню доступності якісної освіти для всіх верств суспільства [3, с. 84], що означає створення рівних можли-

© Матієнко В. Л., 2024

востей для навчання, в тому числі за допомогою розвитку дистанційних та онлайн-форматів навчання.

Необхідно звернути увагу на підвищення форм та методів якості підготовки науково-педагогічних кадрів. Для цього мають бути розроблені програми професійного розвитку, підтримка дослідницької діяльності в галузі освіти та створення стимулів для педагогічних працівників.

Урядове управління модернізацією вищої освіти в контексті євроінтеграції України також повинно активно співпрацювати з міжнародними організаціями, партнерами з країн-членів Європейського Союзу та іншими зацікавленими сторонами, адже це дозволить використовувати міжнародний досвід та ресурси для впровадження кращих практик у сфері освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України вказують на кілька важливих напрямків та викликів. Вавренюк С., Головач Н., Гонтар З., Гречанюк З., Дмитренко Г., Хитько М. акцентують на потребі впровадження міжнародних стандартів та методик оцінювання якості освіти для забезпечення відповідності української системи освіти міжнародним нормам. Ажажа М., Никорак Я., Радиш Я., Червінська І., Хімчук Л. вказують на необхідність створення ефективних механізмів моніторингу та оцінки результатів модернізаційних процесів у сфері освіти. Це дозволить урядовим структурам вчасно виявляти проблемні аспекти та коригувати стратегії відповідно до потреб суспільства та міжнародних стандартів.

Крім того, Головач Н., Дмитренко Г., Застрожнікова І., Огороднік М., Похресник А. вказують на важливість забезпечення доступності та рівності усім верствам суспільства до якісної освіти. Зокрема, у публікаціях наголошується на важливості розвитку інклюзивної освіти та заходів щодо підтримки учнів з особливими потребами. Акімов О., Гончарук В., Гончарук В., Грушецький Б. стверджують, що успішна модернізація освіти в Україні в контексті євроінтеграції вимагає комплексного підходу, враховуючи як внутрішні, так і зовнішні чинники. Забезпечення відповідності освітньої системи міжнародним стандартам, підвищення якості навчання та забезпечення доступності освіти для всіх верств населення – це основні напрямки, на які варто звернути увагу при розробці та реалізації стратегій управління модернізацією освіти в Україні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення та аналіз напрямів державного управління модернізацією вищої освіти у контексті євроінтеграції України.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, де технологічні зрушення та глобалізація швидко перетворюють нашу реальність, державне управління модернізацією освіти стає важливим чинником для забезпечення конкурентоспроможності нації та розвитку суспільства. Вища освіта, як основний ресурс формування людського капіталу, визначає успіх країни у всіх сферах її діяльності – від економіки до культури [4, с. 64]. У цьому контексті, ефективне управління освітніми процесами та їх адаптація до вимог сучасності стають стратегічним завданням для державних структур.

Основою успішної модернізації освіти є розробка цільових стратегій та програм, спрямованих на підвищення якості навчання та розвиток освітніх стандартів [5, с. 116], тому документи повинні відповідати потребам суспільства, прогнозувати майбутні виклики та передбачати шляхи їх вирішення. А також, важливо встановити ефективні механізми моніторингу та оцінки результатів впровадження цих стратегій для постійного вдосконалення системи. Модернізація освіти є одним із важливих напрямків розвитку держави, особливо в контексті євроінтеграції. Україна, прагнучи до вступу до європейського співтовариства, адаптує свою систему вищої освіти до вимог європейських стандартів і цінностей, а саме: стратегічне планування – розробка довгострокових стратегій модернізації освіти, враховуючи потреби ринку праці, соціальні зміни, технологічні виклики та європейські стандарти; удосконалення законодавства, що регулює освітні процеси, відповідно до європейських стандартів та рекомендацій; забезпечення достатніх фінансових ресурсів для реалізації програм модернізації освіти, включаючи інвестиції у високотехнологічне обладнання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та розвиток наукових досліджень у сфері освіти; реформування навчальних програм, методик викладання та оцінювання з метою забезпечення високої якості освіти та відповідності європейським стандартам; модернізація освітніх закладів, створення комфортних умов для навчання та використання сучасних технологій в освітньому процесі; розвиток співпраці з європейськими країнами у сфері освіти, обмін досвідом, участь у міжнародних освітніх програмах

та ініціативах; стимулювання наукових досліджень у галузі освіти, впровадження інноваційних методик навчання та використання передових технологій [5, с. 221, 226, 237, 241].

Важливим аспектом є створення сприятливих умов для професійного зростання педагогічних кадрів та підтримки їхньої інноваційної діяльності [6, с. 161]. Адже викладацький склад відіграє вирішальну роль у реалізації освітніх програм, тому необхідно забезпечити доступ до перепідготовки та підвищення кваліфікації, створити стимули для впровадження новаторських методик та технологій. Також важливим напрямком такого розвитку є залучення громадськості та бізнес-середовища до процесу модернізації освіти [7, с. 214]. На нашу думку, широкий соціальний діалог сприяє формуванню консенсусу щодо стратегічних напрямків розвитку системи вищої освіти, а партнерство з приватним сектором дозволяє використовувати його ресурси та експертизу для впровадження інноваційних підходів.

Сьогодні на порядку денному стоїть завдання забезпечення доступності та рівноправності освітніх можливостей для усіх верств суспільства [8, с. 42]. Це передбачає не лише матеріальну підтримку, але й розробку програм інклюзивної освіти, спрямованих на забезпечення рівних умов навчання для усіх груп населення. Тому, державне управління модернізацією вищої освіти має бути спрямоване на створення умов для розвитку кожної особистості та забезпечення її успішного впровадження у сучасне суспільство.

Варто зауважити, що управління модернізацією вищої освіти ґрунтується на низці принципів, які визначають ефективність реалізації та сприяють досягненню поставлених цілей:

– принцип науково обґрунтованого підходу, тобто розвиток освітніх стратегій та програм повинен ґрунтуватися на актуальних наукових дослідженнях та експертних оцінках, що дозволяє враховувати найновіші тенденції та інновації у галузі освіти;

– принцип системності, тобто управління модернізацією освіти має бути орієнтоване на комплексний підхід до всіх аспектів освітнього процесу, включаючи якість навчання, професійний розвиток педагогічних кадрів, інфраструктуру освіти та інші складові системи;

– принцип гнучкості та адаптивності, тобто управління модернізацією освіти повинно бути гнучким та здатним швидко реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, забезпечуючи адаптацію освітніх систем до нових викликів та потреб;

– принцип партнерства та участі, тобто ефективне управління модернізацією освіти передбачає активну участь різних суб'єктів, включаючи урядові органи, громадські організації, бізнес-середовище та громадянське суспільство, у процесі розробки та впровадження освітніх ініціатив;

– принцип доступності та рівноправності, тобто управління модернізацією освіти повинно бути спрямоване на забезпечення рівних умов доступу до якісної освіти для всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання чи інших характеристик [9, с. 11; 10, с. 81].

Вищезазначені принципи, на нашу думку, є основою для розробки та впровадження стратегій управління модернізацією вітчизняної вищої освіти, спрямованих на досягнення високих стандартів освіти та розвиток суспільства в цілому.

Аналізуючи поточний стан освітньої системи в Україні, можемо дійти висновку, що вона виявляє складність і потребує належної уваги. Незважаючи на те, що уже були зроблені вагомі кроки у напрямку модернізації та реформування, усе ще залишилась низка проблем [11, с. 107] та перешкод, які ускладнюють її впровадженню, та потребують невідкладного вирішення. Недостатність фінансової підтримки системи вищої освіти, необхідність інвестицій у вдосконалення інфраструктури, професійний розвиток вчителів, придбання сучасного обладнання та навчальних матеріалів може виявитися проблемним завданням для бюджету країни. Додатковою проблемою є опір з боку певних груп населення або професійних спільнот. Модернізація може вимагати змін у традиційних методах навчання або структурі освітньої системи, що може спричиняти опір і недовіру з боку вчителів, батьків чи інших зацікавлених сторін [12, с. 95]. І саме імплементація європейського досвіду в даному контексті може бути корисним для нашої держави, який включає комбінування джерел фінансування освітніх установ, а також зміцнення ролі регіональних та місцевих органів управління [13, с. 9-10]. Без сумніву, спільна робота на національному, регіональному та місцевому рівнях дозволить об'єднати усі ресурси з максимальною ефективністю їх розподілу та підвищить ефективність управління освітньою системою країни.

Теоретична освіта та її зв'язок із практичним застосуванням теж заслуговують на ґрунтовне переосмислення та оновлення. Програми навчання повинні акцентувати увагу на розвитку практичних навичок, що допоможе здобувачам освіти пристосуватися до вимог сучасного ринку праці. Це критично важливо для формування конкурентоздатних фахівців, здатних успішно працювати в умовах європейського ринку. Наразі багато програм навчання та методик викладання залишаються застарілими, не відповідають сучасним вимогам як загальної, так і професійної освіти. У цьому контексті українська освітня система має пристосуватися до європейських стандартів, щоб забезпечити здобувачам освіти актуальні знання та навички, необхідні для успішної конкурентності на міжнародному ринку праці. А українським дипломам та сертифікатам – визнання на міжнародному рівні та можливості конкурувати з документами інших країн.

Крім того, необхідно враховувати культурні та інституційні особливості країни, які можуть впливати на ефективність модернізаційних змін. Наприклад, інноваційні підходи можуть потребувати адаптації до місцевих умов та цінностей. Для подолання цих перешкод необхідно вжити ряд заходів. Спочатку, уряд повинен забезпечити достатні ресурси для фінансування модернізації освіти, а також розвинути ефективні механізми контролю за їх використанням [14, с. 114]. Крім того, важливо залучити всі зацікавлені сторони до діалогу та співпраці, щоб зменшити опір та створити широку підтримку для змін.

З метою врахувати культурних та інституційних особливостей, необхідно проводити обстеження та аналіз, щоб визначити, які модернізаційні стратегії найкраще відповідають потребам і контексту країни [14, с. 115]. Важливо також забезпечити навчання та підтримку для вчителів і адміністраторів, щоб вони могли успішно впроваджувати нові методи навчання та управління.

Іще одним із важливих напрямків є збільшення доступності та рівності у наданні освітніх послуг. Держава вживає заходів для зменшення відмінностей у доступі до якісної освіти між різними регіонами країни. Крім того, акцентується увага на розвитку професійної освіти та навчання, спрямованого на підготовку кваліфікованих фахівців, які зможуть ефективно конкурувати на міжнародному ринку праці. Держава також вдосконалює систему оцінювання, зокрема, впроваджує нові методики оцінювання, що відповідають європейським стандартам та сприяють об'єктивності визначення навчальних досягнень.

Значна увага приділяється розвитку міжнародного співробітництва у сфері освіти, зокрема, розвитку програм обміну студентами та викладачами, що сприяє обміну досвідом та знаннями між українськими та європейськими освітніми закладами.

Отже, подолання перешкод у впровадженні модернізаційних змін у систему освіти вимагає комплексного підходу, який враховує фінансові, соціальні, культурні та інституційні аспекти. Важливо підтримати широкий соціальний консенсус та реалізувати стратегії, спрямовані на забезпечення високої якості освіти для всіх громадян країни.

Хотілось би підкреслити, що євроінтеграція здійснює значний вплив на освітню політику України, спонукаючи країну до адаптації вищої освіти у відповідності європейським стандартам та вимогам, а відтак, можемо зазначити, що основі напрямки модернізації вітчизняної освітньої системи є наступні:

1. Потрібно адаптувати освітні програми й стандарти до європейських, щоб забезпечити взаємне визнання дипломів і кваліфікацій, тобто це включає перегляд і оновлення навчальних планів, а також впровадження європейських підходів до оцінювання навчальних досягнень.

2. Варто взяти на замітку європейський досвід у розвитку системи професійної освіти та навчання, спрямованої на підготовку кваліфікованих фахівців для ринку праці, тобто створення партнерств з підприємствами для забезпечення практичного навчання та стажування.

3. Варто вдосконалити освітню систему, забезпечуючи доступність та рівність у наданні освіти для всіх груп населення, розвиток системи грантів та стипендій, а також заходи для зменшення відмінностей у доступі до якісної освіти між різними регіонами країни.

4. Слід впроваджувати європейські підходи до підвищення якості викладання та навчання, включаючи підтримку для вчителів у професійному розвитку, створення стимулів для викладачів і дослідників, а також розвиток інноваційних методик навчання.

5. Україна може перейняти європейський досвід у стимулюванні наукових досліджень та інновацій у сфері освіти через сприяння

науковій діяльності в університетах та дослідницьких інститутах, а також підтримку співпраці між університетами та промисловими підприємствами [15, с. 7, 9].

Також відзначимо, що для досягнення цілей модернізації освітньої системи, включаючи адаптацію до європейських стандартів, Україна використовує різноманітні інструменти та стратегії, а саме: створення національної стратегії розвитку освіти (Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки), якими передбачена розробка цільових програм та стратегій національного рівня, які визначають пріоритети у розвитку освітньої системи, включаючи адаптацію до європейських стандартів; запровадження програм професійного розвитку для вчителів і викладачів, що спрямовані на ознайомлення з сучасними методиками навчання та європейськими стандартами; створення центрів якості освіти (УЦОЯО), тобто розробка та підтримка центрів, які забезпечують моніторинг якості освіти, надання консультацій та підтримки для шкіл і закладів вищої освіти у впровадженні європейських стандартів; співпраця з міжнародними організаціями, університетами та експертами для обміну досвідом та отримання підтримки у впровадженні сучасних методик навчання; впровадження нових методів оцінювання, таких як компетентнісний підхід, портфоліо або проєкти, які відповідають європейським стандартам та допомагають визначати рівень навчальних досягнень; розвиток міжнародних програм обміну студентами та викладачами: стимулювання участі українських студентів та викладачів у програмах обміну, таких як програми Еразмус+, для отримання нового досвіду та знайомства з європейськими освітніми системами; забезпечення фінансової підтримки та стимулювання наукових досліджень у сфері освіти, що сприяє впровадженню інноваційних підходів та підвищенню якості освіти [12, с. 94].

Здійсненний аналіз свідчать про активність державного управління в Україні у сфері модернізації освітньої системи з метою відповідності європейським стандартам. Різноманітні нові ініціативи та стратегії націлені на поліпшення якості освіти та розвиток професійних компетентностей учасників освітнього процесу.

Результати дослідження підтверджують, що державне управління в Україні відзначається активністю та наполегливістю у роботі над модернізацією освітньої системи, спрямованою на відповідність європейським стандартам та підвищення конкурентоспроможності українських випускників на міжнародному ринку праці. Україна продемонструвала дієвість у впровадженні стратегій та ініціатив з метою адаптації своєї освітньої системи до європейських стандартів. Але зайві адміністративні перешкоди уповільнюють впровадження необхідних змін. Для подолання цього, необхідно спростити процедури та процеси, пов'язані з управлінням освітою, і забезпечити більшу ефективність у прийнятті рішень. Ми вважаємо, що ще одним важливим викликом є нестача фінансування. Недостатнє фінансування є перешкодою для впровадження нових стратегій та програм. Для подолання цієї проблеми важливо забезпечити збільшення інвестицій у сектор освіти та розробити механізми для ефективного використання наявних ресурсів.

Для подолання вищезазначених перешкод необхідно провести системні зміни в управлінні освітою, що включає удосконалення законодавства, створення стабільного правового середовища та розвиток ефективної системи моніторингу та оцінювання результатів реформ. Також важливо забезпечити активну комунікацію між усіма зацікавленими сторонами – урядом, закладами вищої освіти, педагогічним співтовариством, здобувачами освіти та їхніми батьками. Тільки через спільні зусилля усіх зацікавлених сторін можна досягти успішного впровадження модернізаційних змін в освітню систему України.

Висновок. Модернізація освіти в контексті євроінтеграції України вимагає комплексного підходу та активної участі державного управління. На основі аналізу досліджень та публікацій виділяються важливі напрямки, які варто розглядати при формулюванні стратегій управління у цій сфері. Перш за все, це означає потребу у реформах, спрямованих на вдосконалення якості освіти з урахуванням європейських стандартів. Для цього важливо розробити та впровадити стратегічні програми, спрямовані на модернізацію навчальних планів, методик викладання та оцінювання. Державне управління також повинне забезпечувати створення відповідної інфраструктури для реалізації освітніх реформ, підтримку розвитку закладів вищої освіти, створення доступу до новітніх технологій та інноваційних методик навчання. Крім того, важливо забезпечити належне підвищення кваліфікації педагогічного персоналу з урахуванням європейських стандартів та практик.

Ефективне державне управління у цій сфері передбачає також впровадження механізмів моніторингу та оцінки результатів освітніх реформ, тобто вчасно виявляти проблемні аспекти та коригувати стратегії розвитку освіти з урахуванням європейських тенденцій та потреб суспільства.

Крім того, державне управління повинне активно співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами з метою обміну досвідом та залучення зовнішньої підтримки для реалізації освітніх проєктів що сприятиме впровадженню кращих практик та стимулюванню інновацій у сфері освіти відповідно до європейських стандартів.

В цілому, державне управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України вимагає системного підходу, врахування міжнародного досвіду та створення сприятливих умов для розвитку освітньої системи відповідно до сучасних європейських стандартів та потреб суспільства.

Для успішної модернізації освіти необхідно активно залучати усі зацікавлені сторони, адже діалог та співпраця є важливими елементами, які сприятимуть ефективному впровадженню реформ.

Пропозиції включають розробку програм професійного розвитку та створення стимулів для науково-педагогічних працівників. Це сприятиме підвищенню якості освіти та забезпеченню відповідності її вимогам міжнародних стандартів. Крім того, важливо розвивати інклюзивну освіту та створювати умови для доступності навчання усім верстам суспільства, включаючи здобувачів освіти з особливими потребами та осіб з обмеженими можливостями. Державні установи повинні здійснювати моніторинг та оцінку результатів модернізаційних процесів, щоб вчасно виявляти проблеми та вносити корективи у стратегії управління освітою.

Список використаної літератури:

1. Похресник А. Синергетично-форсайтні підходи до змін національної вищої освіти. *Вища освіта України.* 2014. № 1. С. 54-59.
2. Хитько М.М. Управлінський вимір стратегічного планування в освіті. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 17. С. 124-129.
3. Головач Н.В., Дмитренко Г.А. Інноваційна змістовна складова модернізації освіти в Україні. *Науковий вісник: державне управління.* 2020. № 2(4). С. 81-89.
4. Червінська І., Хімчук Л., Никорак Я. Інноваційні підходи до соціокультурної модернізації освітнього простору закладу загальної середньої освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2021. № 4. С. 64-71.
5. Головач Н.В., Дмитренко Г.А. Системне формування нового покоління нації: гуманістичний контекст: монографія. К.: ДКС-Центр, 2019. 350 с.
6. Застрожнікова І.В. Зарубіжний досвід електронного урядування сфери освіти в Україні. *Науковий вісник: Державне управління.* 2020. № 2(4). С. 160-167.
7. Гончарук В.В., Гончарук В.А. Модернізація вищої освіти України з орієнтацією на світові тенденції. *The 14th International youth conference «Perspectives of science and education»* (January 17, 2020) SLOVO\WORD, New York, USA. 2020. С. 213-224.
8. Ажажа М.А. Нормативна база державного регулювання процесу модернізації вищої освіти України. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: «Державне управління»*. 2018. № 3. С. 40-46.
9. Гречанюк З.С. Системний підхід до управління загальноосвітнім закладом як теоретичне підґрунтя управління освітніми ризиками. *Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами.* 2021. С. 8-12.
10. Вавренюк С.А. Проблеми та напрямки досягнення якості освіти на етапі реформування вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал. Серія Державне управління. К.: ТОВ «ДКС Центр».* 2018. Вип. 14. С. 79-83.
11. Грушецький Б.В., Акімов О.О. Реалізація механізмів державного управління розвитком вищої освіти в Україні. *Економіка, управління та адміністрування.* 2023. № 3(105). С. 103-109.
12. Радиш Я.Ф. Модернізація механізмів публічного управління в системі безперервної освіти педагогічних працівників. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2023. № 6. С. 91-96.
13. Матієнко В. Л. Проблеми підвищення ефективності державного управління якістю освіти: європейський та вітчизняний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 3023. № 10. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2248/2277
14. Огороднік М. Шляхи удосконалення механізму публічного управління у сфері освіти України. *Grail of Science*. 2023. № 24. С. 113-118.
15. Гонтар З.Г. Державне управління розвитком вищої освіти в Україні: європейський вимір. *Публічне управління та соціальна робота.* 2023. № 1. С. 5-11.

Matiienko V. L. Directions of state governance in the modernization of higher education in the context of Ukraine's European integration

The article is devoted to the problem of the directions of public administration of higher education modernization in the context of Ukraine's European integration. The current state of the country's educational system is analyzed and the need for its adaptation to European standards is highlighted. The author examines the impact of European integration on Ukraine's educational policy and identifies important areas of modernization based on European experience. The article focuses on the role of public administration in the modernization of education. The article analyzes various tools and strategies used to achieve the goals in this area. Particular attention is paid to the problems and obstacles that arise on the way to implementing modernization changes in the education system. It also analyzes possible ways to overcome these obstacles. The purpose of this paper is to identify and analyze the directions of public administration of education modernization in the context of Ukraine's European integration. The results of the study indicate that public administration in Ukraine is actively working to modernize the educational system to meet European standards. The new initiatives and strategies are aimed at improving the quality of education, developing the professional competencies of participants in the educational process, and increasing the competitiveness of Ukrainian graduates in the international labor market. However, certain challenges and obstacles have been identified, including bureaucracy, lack of funding, and an unstable political context. To overcome these obstacles, it is necessary to implement systemic changes in public administration, ensuring efficient use of resources, creating a stable legal environment and active communication between all stakeholders. To summarize, the study of the areas of public administration of education modernization in the context of Ukraine's European integration has revealed that the country is actively working to adapt its educational system to European standards, in particular by introducing new strategies and initiatives. Nevertheless, there are challenges, such as bureaucracy and lack of funding, that need to be addressed. To overcome these obstacles, it is important to ensure systemic changes in governance, create a stable legal environment, and maintain active communication between all stakeholders.

Key words: *education system, European standards, integration processes, management tools, modernization, development of professional competencies, international cooperation.*

УДК 614.88
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.14

О. І. Ханіна
кандидат медичних наук,
докторант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету
https://orcid.org/0000-0002-8738-0805

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВОЮ НОВИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

В статті визначено, що формування напрямів інноваційної трансформації системи державного управління охороною здоров'я повинно враховувати зміну організаційно-економічних форм організації діяльності. В системі охорони здоров'я України проходять процеси активної трансформації форм власності. Ми можемо визначити декілька причин, що сприяють цьому процесу. По-перше, вже історичний для нашої країни процес роздержавлення власності, значною частиною якого була приватизація призвів до багатоукладності в окремих сегментах економіки. По-друге, на сучасному етапі практично такий же потенціал, що свого часу роздержавлення, набула система децентралізації управлінських функцій держави. По-третє, в системі охорони здоров'я України на теперішній час проходить процес активної трансформації системи охорони здоров'я за світовими аналогами.

Сучасні науковці в своїх працях виходили з трактування здоров'я як: здатності до повноцінного виконання основних соціальних функцій, участі в соціальній діяльності та суспільно корисній праці, цілковитому фізичному, духовному, розумовому та соціальному добробуті. Такі трактування здоров'я формують різні методологічні умови запровадження державою різних форм організації медичної допомоги. Такі форми допомоги кожен член суспільства може обрати на основі власних уподобань, фінансових можливостей, життєвих поглядів та з міркувань зручності.

Визначено, що формування напрямів інноваційної трансформації системи державного управління охороною здоров'я набуло особливого значення під час пандемії коронавірусу та коронакризи. Менш невідкладні медичні послуги були скасовані або відкладені, а бар'єри через комендантську годину, закриття транспорту та накази залишатися вдома не дозволяли деяким пацієнтам відвідати прийом у лікаря. Нами виявлено наступні форми організації медичного обслуговування, що могли б бути корисними для впровадження в вітчизняні реалії: організація керованого догляду, медичний будинок, орієнтований на пацієнта, організація первинної медичної допомоги, орієнтованої на пацієнта, консьєрж-практика, клініка Pay-As-You-Go.

Ключові слова: *держава, форми, медична допомога, догляд, будинок, первинна, конс'єрж-практика, клініка.*

Постановка завдання. Формування напрямів інноваційної трансформації системи державного управління охороною здоров'я повинно враховувати зміну організаційно-економічних форм організації діяльності. В системі охорони здоров'я України проходять процеси активної трансформації форм власності. Ми можемо визначити декілька причин, що сприяють цьому процесу. По-перше, вже історичний для нашої країни процес роздержавлення власності, значною частиною якого була приватизація призвів до багатоукладності в окремих сегментах економіки. По-друге, на сучасному етапі практично такий же потенціал, що свого часу роздержавлення, набула система децентралізації управлінських функцій держави. По-третє, в системі охорони здоров'я України на теперішній час проходить процес активної трансформації системи охорони здоров'я за світовими аналогами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Державне регулювання охорони здоров'я в сучасному концептуальному баченні сформовано як соціальний феномен. Актуальні питання охорони здоров'я, сутність охорони здоров'я, трансформацію системи управління охороною здоров'я як суспільні цінності досліджували вітчизняні науковці. Серед них необхідно визначити праці таких вчених як Агарков О. А.,

© Ханіна О. І., 2024

Баб'як О. В., Вівсянник О. М., Джинджоян В. В., Зима І. Я., Сазонець І. Л., Сазонець О. М. [1- 9]. В своїх працях ці науковці виходили з трактування здоров'я як: здатності до повноцінного виконання основних соціальних функцій, участі в соціальній діяльності та суспільно корисній праці, цілковитому фізичному, духовному, розумовому та соціальному добробуті. Такі трактування здоров'я формують різні методологічні умови запровадження державою різних форм організації медичної допомоги. Такі форми допомоги кожен член суспільства може обрати на основі власних уподобань, фінансових можливостей, життєвих поглядів та з міркувань зручності. Натомість, ці форми медичної допомоги можуть по різному забезпечувати здоров'я людини.

Мета дослідження. У відповідності до цих міркувань, в поданому дослідженні нами було поставлено за мету проаналізувати необхідність, доцільність та ефективність запровадження державою нових форм організації медичної допомоги та визначити їх переваги та недоліки. Такий аналіз може в подальшому вплинути на розвиток нетрадиційних для нашої країни форм медичної допомоги та їх широке запровадження, як на основі державної підтримки, так і на комерційних, ринкових засадах.

Виклад основного матеріалу. В процесі дослідження нами виявлена доцільність аналізу окремих сучасних форми надання медичної допомоги, які ще не отримали визнання в середовищі державного управління охороною здоров'я. До таких форм можна віднести наступні:

1. Організація керованого догляду. Термін «керована медична допомога» або «організація керованого догляду» використовується для опису групи заходів, спрямованих на зниження вартості надання прибуткової медичної допомоги та забезпечення медичного страхування, які, одночасно, покращують якість цієї медичної допомоги. Керована медична допомога складається з двох ключових компонентів: медична допомога всередині медичної мережі, яка містить можливі плани лікування, методи доступу до медичних послуг і форми оплати таких послуг і медичні будинки, орієнтовані на пацієнта.

Допомога всередині медичної мережі ґрунтується на підписаних планах медичної допомоги. Плани з мінімальною медичною допомогою зазвичай коштують дешевше. Якщо пацієнтам потрібен більш гнучкий план, він, ймовірно, коштуватиме дорожче. Існує три моделі планів керованого догляду: 1. організації охорони здоров'я, які зазвичай оплачують медичне обслуговування в межах певної мережі; пацієнт обирає лікаря первинної ланки і медичний заклад, який надає їм допомогу; 2. організації пріоритетних постачальників медичних послуг, які зазвичай фінансують лікування пацієнта якщо він отримуєте допомогу в межах мережі. В цьому випадку пацієнт обирає страхову компанію, або фонд, який сам вирішує питання організації лікування; 3. плани точки обслуговування, які є більш гнучкими та дозволяють вибирати між лікувальними установами постачальниками медичних послуг щоразу, коли пацієнту потрібна допомога.

2. Медичний будинок, орієнтований на пацієнта — це модель надання медичної допомоги, за якої лікування пацієнтів координується їхнім лікарем первинної ланки, щоб гарантувати, що пацієнти отримують необхідну допомогу. Сімейний лікар повинен знати коли та де пацієнти її потребують, у зрозумілий для нього спосіб. Мета цієї форми медично-го обслуговування полягає в тому, щоб мати централізовану координацію лікувальних дій. Концепція медичного будинку виникла зі спеціальності педіатрія для надання допомоги дітям зі складними захворюваннями, і подібні концепції були прийняті професійними організаціями первинної медичної допомоги та підтримуються багатьма іншими організаціями в різних країнах світу. Впровадження таких практик окремими групами лікарів поширюється завдяки новим моделям оплати та іншим ключовим факторам. Відмінною рисою успішної практики медичного будинку є допомога в команді. Лікарі, як правило, повинні витрачати свій час на діагностику та призначення лікування. Це означає, що такі завдання, як початковий збір анамнезу, які не вимагають високого рівня підготовки лікаря та певної ліцензії, виконують інші. Для багатьох випадків розробляються протоколи, які дозволяють лікарям швидко діяти. Ефективне делегування та встановлені процедури лікування дозволяють лікарям виконувати завдання, які може виконувати лише лікар високої кваліфікації, і надають час, необхідний для ефективної роботи з пацієнтом.

3. Організація первинної медичної допомоги, орієнтованої на пацієнта – це форма надання медичної допомоги відповідно до якої відбувається поєднання традиційної оплати за відвідування медичного закладу та додаткові наступні платежі:

щомісячний платіж за координацію догляду (також відомий як «комплексна плата за координацію догляду», який враховує можливості надання додаткових послуг) за роботу, яка виходить за межі традицій-ного відвідування та враховує системну інфраструктуру, наприклад ви-трати медичної організації на запровадження новітніх інформаційних технологій;

компонент плати за послуги за кожне відвідування, який зберігає винагороду для лікаря за прийом пацієнта в кабінеті, не дивлячись на мету перебування пацієнта у закладі;

елемент, заснований на продуктивності, який спрямований на стимулювання лікарів з ефективними показниками медичної допомоги і тих, що мають більш високу кваліфікацію. Цей вид платежів може спрямовуватися на фінансування лікарських об'єднань догляду. До таких об'єднань входять групи лікарів, лікарні та інші постачальники медичних послуг, які добровільно збираються разом, щоб надавати скоординовану високоякісну допомогу своїм пацієнтам. Мета цього підходу до охорони здоров'я полягає в тому, щоб пацієнти, особливо з хронічними захворюваннями, постійно отримували якісний догляд без ризику медичних помилок або непотрібних додаткових процедур, візитів і послуг. Члени такої організації працюють разом, щоб знизити витрати на медичне обслуговування, а також колективно відповідати встановленим стандартам якості догляду. Однак, якщо вони не відповідають показникам ефективності та економії, вони можуть отримати штрафи. Основним ключем до такої форми надання кваліфікованої допомоги є встановлення та заохочення почуття спільної відповідальності за вартість та якість медичної допомоги в усій мережі закладів охорони здоров'я.

4. Консьєрж-Практика. Консьєрж-догляд, або медицина на основі «утримування», — це модель, за якою пацієнти сплачують передоплату, щоб забезпечити послуги лікаря. Хоча деякі пацієнти сплачують п'ятизначну суму за своє обслуговування, середня плата за членство в консьєрж-практику сьогодні становить від 1500 до 2400 доларів на рік або від 125 до 200 доларів на місяць. Зростаючі цифри викликають за-непокоєння багатьох спостерігачів у сфері охорони здоров'я, які вважають, що модель консьєржа є виключно «бутіковим» підходом. Негативні статті про цю тенденцію зазвичай зображують концепцію як «платіть або втрачайте допомогу», зосереджуючись на тих лікарях, які пере-ходять на модель консьєржа, щоб обмежити базу своїх пацієнтів до не-великої кількості та заробити більше грошей на пацієнтах із великим статком.

5. Клініка Pay-As-You-Go. Платні клініки, також відомі як громадські медичні клініки або клініки для відвідування, пропонують доступне медичне обслуговування пацієнтам без страхування. Однією з найбільш привабливих переваг клінік для прийому гостей є те, що, хоча у пацієнта є можливість записатися на прийом, якщо він цього хочете, то можете просто прийти без попереднього запису. Це означає, що пацієнт може отримати необхідну медичну допомогу, без довгого очікування прийомуму у свого лікаря первинної медичної допомоги. Клініки прийому за-звичай приймають готівку, кредитні картки та платежі страхових компаній, тому пацієнти мають значний вибір, коли справа доходить до оплати за медичне обслуговування.

Громадські клініки доступні у кожному районі. Вони можуть бути безкоштовними або за низькою ціною для пацієнтів та, водночас, забезпечувати деякі з надважливих видів медичної допомоги людям, наприклад, профілактичні огляди та вакцинації. Така допомога надається без високих цін безпосереднього постачальника первинної медичної допо-моги чи страхової компанії. Багато з клінік дозволяють пацієнтам плати-ти за «ковзною шкалою» залежно від їхніх доходів або навіть пропонують безкоштовні послуги.

Клініки також доступні для більш рутинних питань, і вони часто приймають оплату готівкою, якщо пацієнти не мають медичного страхування. Пацієнти можуть звернутися до лікаря в клініці для прийому з незначними проблемами та отримати рахунок за візит. Окремі клініки для прийому пропонують лікування за низькими або зниженими ставками, тоді як інші можуть допомогти вам подати заявку безкоштовно або за низькою ціною медичне страхування, наприклад Medicaid.

Висновки. Формування напрямів інноваційної трансформації системи державного управління охороною здоров'я набуло особливого значення під час пандемії коронавірусу та коронакризи. Поява COVID-19 різними способами порушила систему охорони здоров'я. Менш невідкладні медичні послуги були скасовані або відкладені, а бар'єри через комендантську годину, закриття транспорту та накази залишатися вдома не дозволяли деяким пацієнтам від-

відати прийом у лікаря. Тому важливим стало застосування різних форм медичної допомоги. Нами виявлено наступні форми організації медичного обслуговування, що могли б бути корисними для впровадження у вітчизняні реалі: організація керованого догляду, медичний будинок, орієнтований на пацієнта, організація первинної медичної допомоги, орієнтованої на пацієнта, консьєрж-практика, Клініка Pay-As-You-Go.

Список використаної літератури:

1. Адаптація: психолого – медичні проблеми : колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Прісняковоі ; [авт. кол.: Прісняковa Л. М., Деркач Л. М., Агарков О. А., Спіріна І. Д., Гарець Н. О., Сергієні О. В., Реуцький М. В.]. Дніпро : ВНПЗ «ДГУ», 2022. 275 с.
2. Охорона здоров'я та рекреація: понятійно-термінологічний словник / за ред. О. М. Вівсянника. Рівне : Волин. обереги, 2023. 168 с.
3. Зима І. Я., Обуховська Л. І. Механізми забезпечення діяльності комунальних підприємств – закладів охорони здоров'я в умовах децентралізації. Рівне : Волин. обереги, 2020. 168 с.
4. Сазонець І. Л., Зима І. Я. Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я : монографія. Рівне : Волин. обереги, 2018. 168 с.
5. Сазонець І. Л., Джинджоян В. В. Соціальний потенціал та перспективи функціонування санаторно-курортних підприємств. *Вісник НУВГП. Економічні науки* : зб. наук. пр. Рівне : НУВГП, 2020. Вип. 1 (89). С. 188–209.
6. Сазонець О. М., Саричев В. І. Міжнародні організації в управлінні людським розвитком: глобалізаційний вимір : монографія. Дніпро : Нова ідеологія, 2012. 252 с.
7. Сазонець О. М., Ващішин А. О. Використання об'єктів критичної інфраструктури для забезпечення продовольчої безпеки та санітарних норм. *Стратегія і тактика державного управління* : зб. наук. праць. Рівне : НУВГП, 2020. № 1–2. С. 115–128.
8. Баб'як О. В. Визначення теоретичних засад та принципів державного управління охороною здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід.* 2023. № 13. С. 148–156.
9. Баб'як О. В. Теоретико-прикладні аспекти вдосконалення системи державного управління профілактикою та реабілітацією : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2023. 332 с.

Khanina O. I. Implementation of new forms of the organization of medical assistance by the state

The article defines that the formation of directions for the innovative transformation of the system of state management of health care should take into account the change in the organizational and economic forms of the organization of activity. Active transformation of forms of ownership is taking place in the healthcare system of Ukraine. We can identify several reasons contributing to this process. First of all, the already historic process of denationalization of property for our country, a significant part of which was privatization, led to complexity in certain segments of the economy. Secondly, at the present stage, the system of decentralization of the administrative functions of the state has acquired almost the same potential as at the time of denationalization. Thirdly, the health care system of Ukraine is currently undergoing a process of active transformation of the health care system according to world analogues.

In their writings, modern scientists started from the interpretation of health as: the ability to fully perform basic social functions, participation in social activities and socially useful work, complete physical, spiritual, mental and social well-being. Such interpretations of health form different methodological conditions for the introduction by the state of various forms of medical care organization. Each member of society can choose such forms of assistance based on their own preferences, financial capabilities, outlook on life, and for reasons of convenience.

It was determined that the formation of directions for the innovative transformation of the state health care management system acquired special importance during the coronavirus pandemic and the corona crisis. Less urgent medical services were canceled or delayed, and barriers due to curfews, transport closures and stay-at-home orders prevented some patients from attending doctor's appointments. We identified the following forms of medical care organization that could be useful for implementation in domestic realities: managed care organization, patient-centered medical home, patient-centered primary care organization, concierge practice, Pay-As-You-clinic Go

Key words: *state, forms, medical assistance, care, home, primary, concierge practice, clinic.*

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

УДК 352/354.084:342.98(477)
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.15

О. Д. Лазор
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

О. Я. Лазор
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

І. Г. Юник
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ УКРАЇНИ

У статті розкрито особливості становлення патронатної служби в органах публічного управління та адміністрування України у трьох її аспектах: правовому, організаційному та соціальному. Правове забезпечення патронатної служби започатковано положеннями чинної Концепції адміністративної реформи в Україні (1998 р.). Згідно з якою пропонувалось закріпити три типи посад: політичні, патронатні та адміністративні, де дві останні належали до посад державної служби. В організаційній площині сучасна патронатна служба в державних органах значно розширилась не лише за переліком інституцій, де вона запроваджена, але і за посадами. Відбулась трансформація статусу патронатних службовців державної служби відповідно до Концепції адміністративної реформи на працівників патронатної служби як окремого виду публічної служби згідно із нормами нової редакції Закону України «Про державну службу» (2015 р.). Виявлено особливості інституціоналізації патронатної служби в органах місцевого самоврядування. Актуалізовано різні питання, пов'язані з функціонуванням патронатної служби в цих інституціях. Означено можливості адаптивного потенціалу інновацій, що запроваджуватимуться новою редакцією Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.) у зв'язку з його прийняттям. Аргументовано, що особливостями процесу інституціоналізації патронатної служби є з одного боку виведення її представників зі складу державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, а з другого – створення нових посад працівників патронатної служби. Вказано на необґрунтованість формування структурних підрозділів органів публічного управління та адміністрування, збільшення їх штату, які фактично дублюють функції патронатної служби. Проаналізовано організаційний аспект становлення патронатної служби, у зв'язку з чим розглянуто особливості змін адміністративно-правового статусу працівників патронатної служби, зокрема питання прийняття та звільнення, їх кваліфікаційних вимог, завдань та ін. Розкрито особливості трансформації соціального захисту працівників патронатної служби (у частині оплати праці, стажу, матеріальної допомоги), що зумовлено прийняттям нових законів та внесенням змін у діючі. Із прийняттям нових редакцій законів «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування» обґрунтовано необхідність розрізняти патронатну службу в державних органах та патронатну службу в органах місцевого самоврядування. Представлено класифікацію публічної служби з визначенням патронатної служби як важливої її складової. Матеріали дослідження уможливили формулювання пропозицій, а також дефініції «патронатна служба», виокремлення специфічних ознак патронатної служби в Україні.

Ключові слова: *публічна служба, патронатна служба, державна служба, служба в органах місцевого самоврядування, посада, державний орган, органи публічного управління та адміністрування, система правосуддя, помічник судді, оплата праці працівників патронатної служби.*

© Лазор О. Д., Лазор О. Я., Юник І. Г., 2024

Постановка проблеми в загальному вигляді. Із прийняттям нової редакції Закону України «Про державну службу» (2015 р.) [10] виокремлено вид публічної служби як патронатна служба в державних органах. Уперше про виокремлення патронатної служби як самостійного виду служби було заявлено у 2005 р. у Кодексі адміністративного судочинства України (далі – Кодекс) [1].

Інститут патронатної служби, функціонування якого регламентується чинним законодавством України, зокрема Законом України «Про державну службу» (2015 р.), у зв'язку із прийняттям Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.) [15], продовжує своє становлення та розвиток, вийшовши на новий його рівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти патронатної служби торкаються більш раннього періоду її становлення, до прийняття нових редакцій законів про державну службу та службу в органах місцевого самоврядування, розкриті у публікаціях науковців В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, Л. Р. Білої-Тіунової, О. І. Костилєва, В. Я. Малиновського, В.М. Тимощука та ін. Питання сутності патронатної служби, особливостей її організації та функціонування розкрито також і в авторському посібнику [2].

Деякі питання становлення патронатної служби вже після змін у 2015 р. закону про держслужбу підіймали у своїх працях: І. Зарубіна, Т.О. Коломоєць, Д.В. Приймаченко, Л. Шевченко, О.С. Шеремет та інші фахівці. Серед останніх публікацій варто надати належну увагу навчальним виданням: підручнику В. Я. Малиновського (2018 р.) [5], де представлено особливості патронатної служби; підручнику колективу авторів Запорізького національного університету за загальною редакцією Т. О. Коломоєць і В. К. Колпакова (2018 р.) [6], де патронатну службу розглянуто як системну складову публічної служби та відповідної галузі законодавства. Проблематика визначення сучасного правового статусу патронатних служб в органах публічного управління та адміністрування обговорювалась також і на науково-комунікативних заходах та актуалізувалась в авторських публікаціях [3, 4].

Мета: розкрити особливості інституціоналізації патронатної служби в органах публічного управління та адміністрування України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Концепції адміністративної реформи в Україні (1998 р.) [11], на основі класифікації державних органів виокремлено: політичні, патронатні та адміністративні посади, дві останні з яких належали до державної служби. У цьому документі йшлося і про те, що на цих посадах «працівники є державними службовцями і беруть участь у здійсненні завдань та функцій державної влади, займаються державною управлінською діяльністю (керують, організують, виконують) в органах трьох гілок влади. Ці працівники мають державно-владні повноваження, несуть відповідальність за посадою, отримують від держави винагороду за свою працю». Також передбачалось створення патронатної служби Прем'єр-міністра та віце-прем'єр-міністрів, міністрів.

Згідно із нормами п. 17 ч. 1 ст. 4 Кодексу (2005 р.) [1], публічна служба визначається як «діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування». Із цього механічного переліку різних видів служб стає зрозумілим, що необхідно відрізняти патронатну службу від державної служби, служби в органах місцевого самоврядування та інших видів служб, які є компонентами публічної служби.

Сучасна патронатна служба у порівнянні із Концепцією адміністративної реформи, значно розширилась не лише за інституціями, де вона запроваджена, але і за посадами, тобто як за змістом, так і за обсягом самого поняття. Слідуючи положенням ч. 1 ст. 92 нової редакції Закону України «Про державну службу» (2015 р.) [10] до патронатної служби в державних органах належать посади: радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також посади патронатних служб в інших державних органах, що детальніше представлено у табл. 1. Такому розширеному їх переліку

сприяло з одного боку виведення працівників патронатної служби зі складу державних службовців, а з другого – шляхом створення нових посад патронатної служби.

На вказаних працівників патронатної служби не поширюється дія закону про державну службу, хоча конкретно про це у тексті закону не вказується, натомість зазначено, що їх діяльність регулюється законодавством про працю, крім статей 39[1],41-43[1], 49[2] та ч. 3 ст. 184 КЗпП України (ч. 4 ст. 92) [10].

У чинному законодавстві, здебільшого, не зазначається кількість працівників патронатної служби, але є певні застереження щодо її формування. Так, про кількість посад працівни-

Таблиця 1

Посади працівників патронатних служб у державних органах, на які не поширюється дія Закону України «Про державну службу»

№ з/п	Державні органи	Посади працівників патронатних служб у державних органах
1.	Верховна Рада України	Керівник Секретаріату Голови Верховної Ради України
		Перший заступник Керівника Секретаріату Голови Верховної Ради України
		Заступник Керівника Секретаріату Голови Верховної Ради України
		Керівник секретаріату Першого заступника, заступника Голови Верховної Ради України
		Прес-секретар Голови Верховної Ради України
		Перший помічник Голови Верховної Ради України
		Керівник секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України
		Перший заступник керівника секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України
		Заступник керівника секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України
		Керівник підрозділу в Секретаріаті Голови Верховної Ради України
		Радник, помічник Голови Верховної Ради України
		Радник, помічник Першого заступника, заступника Голови Верховної Ради України, керівника Апарату Верховної Ради України
		Головний консультант Секретаріату Голови Верховної Ради України,
		Головний консультант секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України
		Старший консультант секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України
		Консультант секретаріату депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України
2.	Президент України, Офіс Президента України	Перший помічник, помічники Президента України
		Радники Президента України
		Прес-секретар Президента України
		Представники Президента України
		Уповноважені Президента України
		Керівник патронатної служби
		Перший заступник керівника, заступник керівника патронатної служби
		Керівник структурного підрозділу в патронатній службі
		Заступник керівника структурного підрозділу в патронатній службі, радник
		Помічник, референт
		Головний консультант структурного підрозділу в патронатній службі
3.	Апарат Ради національної безпеки і оборони України	Керівник Служби Секретаря Ради національної безпеки і оборони України
		Радник, прес-секретар Секретаря Ради національної безпеки і оборони України
		Помічник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України
		Помічник Першого заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України
		Помічник заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України
4.	Кабінет Міністрів України	Керівник патронатної служби
		Перший заступник, заступник керівника патронатної служби, керівник структурного підрозділу в патронатній службі, керівник протоколу Прем'єр-міністра України, прес-секретар, радник
		Заступник керівника протоколу Прем'єр-міністра України, керівника структурного підрозділу в патронатній службі
		Помічник
		Заступник прес-секретаря Прем'єр-міністра України
		Референт Прем'єр-міністра України, консультант

Продовження таблиці 1

№ з/п	Державні органи	Посади працівників патронатних служб у державних органах
5.	Національна рада з питань телебачення і радіомовлення	Завідувач сектору в патронатній службі
		Помічник голови Національної ради з питань телебачення і радіомовлення
		Помічник-консультант члена Національної ради з питань телебачення і радіомовлення
6.	Інші державні органи	Керівник патронатної служби (секретаріату, апарату)
		Заступник керівника патронатної служби (секретаріату, апарату)
		Керівник структурного підрозділу в патронатній службі
		Радник
		Заступник керівника структурного підрозділу в патронатній службі
		Прес-секретар
		Помічник
		Референт
7.	Система правосуддя	Керівник патронатної служби
		Заступник керівника патронатної служби
		Прес-секретар, референт
		Радник: голови, заступника голови, Генерального прокурора, першого заступника та заступників Генерального прокурора
		Керівник служби інспекторів
		Інспектор
		Науковий консультант
		Науковий радник
		Помічник: голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати, секретаря пленуму, судді

Джерело: укладено на основі [16]

Таблиця 2

Співвідношення кількості членів ЦВК та працівників її патронатної служби

№ з/п	Члени ЦВК		Патронатна служба ЦВК	
	Назва посади	Кількість штатних посад	Назва посади	Кількість штатних посад
1.	Голова Комісії	1	Радник Голови Комісії	3
			Помічник Голови Комісії	1
2.	Заступник Голови Комісії	2	Помічник заступника Голови Комісії	4
3.	Секретар Комісії	1	Помічник секретаря Комісії	2
4.	Член Комісії	13	Помічник члена Комісії	13
	Разом	17	Разом	23

Джерело: укладено на основі [18]

ків патронатної служби Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК) можна дізнатись зі штатного розпису (табл. 2).

Наведений кількісний склад працівників патронатної служби ЦВК становить 9,1 % від загальної кількості персоналу Секретаріату ЦВК (252 ос.). Однак, чи обґрунтована така кількість персоналу Секретаріату ЦВК, у структурі якого є декілька управлінь та низка відділів: організаційний (17 ос.), по забезпеченню діяльності членів комісії (17 ос.), взаємодії із засобами масової інформації (3 ос.) та інші для забезпечення діяльності 17 її членів – невідомо.

Положеннями Концепції адміністративної реформи також передбачалось, що міністр «має право формувати власну патронатну службу. Патронатна служба міністра як його особистий апарат має бути спрямована на підготовку необхідних матеріалів для міністра, організацію його контактів з громадськістю та засобами масової інформації. Водночас вона повинна виконувати роль сполучної ланки між міністром та колективом службовців – апаратом міністерства, а також між певним міністром та іншими міністрами» [11].

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [17], міністр, у межах граничної чисельності державних службовців та працівників міністерства і витрат, передбачених на утримання міністерства, фор-

мує патронатну службу, чисельність якої становить не більше десяти осіб. Міністром також визначається особовий склад патронатної служби. Зміст закріплених завдань працівників патронатної служби міністра передбачає: здійснення консультування міністра, підготовка необхідних для виконання завдань міністерства матеріалів; забезпечення зв'язку із посадовими особами інших органів державної влади; організація зустрічей і зв'язків із громадськістю, медіа; виконання інших доручень міністра (ч. 2 ст. 12) [17].

Особливістю патронатної служби міністра є те, що працівники патронатної служби призначаються на посаду та звільняються з неї державним секретарем міністерства за поданням міністра. З метою збереження висококваліфікованого потенціалу державної служби, соціального захисту патронатних службовців у положеннях Концепції адміністративної реформи, яка є чинною, передбачалось, що «У разі зміни державним службовцем внаслідок зміни керівника (для патронатної служби) та ліквідації або реорганізації державних органів йому повинна надаватися робота з установленням посадового окладу не нижче від попереднього» [11]. Однак, із прийняттям нової редакції Закону України «Про державну службу», організаційно-правовий статус працівників патронатної служби змінився, хоча і суперечить Концепції.

Загалом, трудові відносини з працівниками патронатної служби припиняються в день припинення повноважень тієї особи, працівником патронатної служби якої він призначений. Проте, можливе і дотермінове звільнення з посади за ініціативою суб'єкта, наприклад міністра, працівником патронатної служби якої він є чи, як було вже зазначено, у випадку звільнення самої особи, тобто міністра. Керівником державної служби міністерства приймається акт про звільнення працівника патронатної служби у порядку, передбаченому законодавством про працю.

Із набранням чинності нової редакції Закону України «Про державну службу» [10], окремі працівники системи правосуддя, зокрема помічники суддів, втратили статус державних службовців та набули статусу працівників патронатної служби. Виведення помічників суддів зі складу державних службовців мотивується тим, що вони забезпечують роботу суддів, допомагаючи у «виконанні суддею повноважень щодо здійснення правосуддя» згідно із п. 2 Положення про помічника судді (далі – Положення) [8], але не виконують функцій із «практичного виконання завдань і функцій держави» відповідно до ч. 1 ст. 1 [10].

Водночас зі зняттям статусу державного службовця для помічників суддів зникла і необхідність проходження спеціальної перевірки. Відповідно до Положення [8], затвердженого рішенням Ради суддів України, його обов'язки як помічника судді визначаються посадовою інструкцією, яка затверджується керівником апарату суду за погодженням зі зборами суддів відповідного суду. Керівник апарату органу, а саме керівник апарату відповідного суду, здійснює контроль за дотриманням помічником судді правил внутрішнього трудового розпорядку суду та правил поведінки працівника суду.

У цьому Положенні визначено також кваліфікаційні вимоги до помічників суддів, зокрема у частині наявності громадянства України та вищої юридичної освіти, вільного володіння державною мовою. Для помічників суддів Верховного Суду необхідним є наявність стажу професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

Призначення на посаду помічника судді здійснюється на підставі письмового подання судді без конкурсного відбору наказом керівника апарату відповідного суду. Помічник судді може бути звільнений з посади за наказом керівника апарату суду в порядку, визначеному законодавством про працю, на підставі заяви про звільнення за власним бажанням або за поданням судді, зокрема у зв'язку з дискредитацією помічника судді. Помічник судді несе дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Чимало питань виникло з оплатою праці працівників патронатної служби державних органів, на врегулювання яких прийнято відповідні нормативно-правові акти. Так, постанови Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» (від 09.03.2006 р. № 268) та «Питання оплати праці працівників державних органів» (від 18.01.2017 р. № 15) втратили чинність у зв'язку із прийняттям іншої постанови «Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»» (2019 р.) [16], якою затверджено умови, зокрема механізм оплати праці працівників патронатних служб у державних органах, де встановлено:

• конкретні розміри посадових окладів – відповідно до схем посадових окладів (у коефіцієнтах), визначених відповідно до п. 2 цих Умов;

• надбавка за інтенсивність праці;

• надбавка за виконання особливо важливої роботи – до 100 % посадового окладу;

• надбавка за вислугу років (табл. 3).

Таблиця 3

Розмір надбавки за вислугу років у державних органах, на які не поширюється дія Закону України «Про державну службу»

Показники	Величина надбавки у % до посадового окладу в залежності від стажу, понад:					
Кількість років, роки	3	5	10	15	20	25
Відсотки посадового окладу, %	10	15	20	25	30	40

Джерело: укладено на основі [16]

Необхідно зазначити, що, у зв'язку зі зміною статусу окремої категорії державних службовців, для працівників патронатної служби в зазначеній постанові передбачено для встановлення надбавки за вислугу років додання до стажу раніше набутого стажу державної служби, зокрема з урахуванням періодів роботи, передбачених у ст. 46 Закону України «Про державну службу».

У межах фонду преміювання відповідного державного органу працівники патронатної служби відповідно до їх особистого внеску у загальні результати роботи також преміюються згідно із відповідним положенням цього державного органу. Для вирішення соціально-побутових питань працівникам патронатної служби надається матеріальна допомога у розмірі, що не перевищує їх середньомісячної заробітної плати.

Отже, остаточне виокремлення цього виду публічної служби на практиці, запровадження інституту публічної служби розпочалося із введенням з 01.05.2016 р. у дію нової редакції Закону України «Про державну службу». Законодавчо «саме з 2015 р. патронатні службовці, які залишились працювати в органах державного управління, позбавлені статусу державних службовців і зайняли окрему нішу в класифікації видів публічної служби» [3, с. 153]. Із цього часу функціонує окремий вид публічної служби – патронатна служба, проте, вона діє тільки у межах функціонування державних органів, що корелюється з Кодексом адміністративного судочинства України, але аж ніяк не узгоджується із загальною стратегією розвитку публічної служби. Адже до сьогодні патронатні службовці, які працюють в органах місцевого самоврядування, мають статус посадових осіб органів місцевого самоврядування, що абсолютно не гармонізує із Законом України «Про державну службу».

Формуванню інституту патронатної служби у самоврядних інституціях передувало закріплення окремих положень у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) [13], а саме про:

• надання консультативно-дорадчих функцій посадовими особами місцевого самоврядування (ст. 1);

• затвердження відповідною місцевою радою Положення про помічника-консультанта депутата ради (п. 53 ч. 1 ст. 26; п. 35 ч. 1 ст. 43).

• У Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» 2001 р. [14] викладено засадничі положення патронатної служби, зокрема про:

• право голів районних, районних у містах, обласних рад, Київського та Севастопольського міських голів та міських голів (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) самостійно (без конкурсу) добирати та приймати на службу своїх помічників, радників (патронатну службу) (ч. 4 ст. 10) [14];

• перевибори сільських, селищних, міських голів, зміна керівників органів місцевого самоврядування, що є підставою для припинення служби для працівників патронатної служби (ч. 5. ст. 20) [14].

Інституціоналізація патронатної служби в органах місцевого самоврядування до прийняття нової редакції відбувалась також і шляхом внесення до цього закону відповідних змін іншими нормативно-правовими актами, де йшлося зокрема про:

• можливість перебування на службі в органах місцевого самоврядування посадових осіб місцевого самоврядування після досягнення граничного віку за рішенням відповідного голови можуть на посадах радників чи консультантів (патронатна служба), якщо такі посади передбачені штатним розписом, на умовах строкового трудового договору (ч. 3. ст. 18) [14] на підставі Закону [12];

• визначення категорій посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема і працівників

патронатної служби, які не підлягають атестації (ч. 2. ст. 17) [14] на підставі Закону [9].

Незважаючи на спроби законотворців врегулювати питання правового статусу патронатної служби, у практичній площині чимало проблем у цій сфері залишилось невирішеними. Так, результати проведеного дослідження Рухом ЧЕСНО [20] засвідчили відсутність кореляції кількісного складу патронатної служби міських голів обласних центрів та чисельності їх жителів, намагання голів використати лазівки чинного законодавства у своїх цілях та ін.

Вважаємо, що у правовому вимірі найбільш сформованим інститут патронатної служби став унаслідок гармонізації функціонування двох найчисленніших видів служб: державної та муніципальної, що пов'язують із прийняттям нової редакції Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.) [15], який набере чинності через півроку після скасування воєнного стану. Попри інші узгодження із законодавством про державну службу, нормами цього закону із числа посадових осіб місцевого самоврядування патронатних службовців виокремлено в окремий вид служби – патронатну, закріплену нормами ст. ст. 88-90 Розділу XI «Особливості проходження патронатної служби в органах місцевого самоврядування» цього закону [15], на противагу Закону України «Про державну службу» (2015 р.), де патронатній службі відведено лише одну ст. 92.

У ст. 88 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.) [15] доповнено перелік посадових осіб територіальних громад, які мають право формувати патронатну службу, зокрема що стосується сільських, селищних та міських голів, а не лише голів рад, Київського та Севастопольського міських голів та міських голів (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення). Отже, нормами цієї статті визначено чітке коло осіб: посадові особи територіальних громад та голови відповідних місцевих рад, які в межах загальної чисельності посадових осіб і працівників органів місцевого самоврядування з урахуванням витрат на їх утримання, мають право формувати патронатну службу.

Положеннями ч. 3 цієї статті визначено посади патронатної служби, перелік яких розширено у порівнянні з відомими, зокрема до неї належать посади: радника, консультанта, помічника та керівника патронатної служби сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 6 [15] посади працівників патронатної служби поміж інших категорій належать до посад в органах місцевого самоврядування, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті (у разі створення), районної, обласної ради на строк його повноважень відповідно до законодавства про працю з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Також нормами цієї статті та ч. 2 ст. 88 встановлено завдання патронатної служби, а саме: здійснення організаційного, інформаційного та експертно-аналітичного забезпечення повноважень відповідного голови. Розподіл завдань, залишається правом особи, яка формує патронатну службу, або ж у випадку призначення керівника патронатної служби – мабуть, делегується йому. Необхідно зазначити, що службовці місцевого самоврядування під час виконання своїх обов'язків не зобов'язані виконувати доручення працівників патронатної служби.

Не дивлячись на те, що відповідно до ст. 3 «Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку зі вступом громадян України на службу в органи місцевого самоврядування, її проходженням та припиненням, визначає правовий статус службовців місцевого самоврядування, особливості служби виборних посадових осіб, а також особливості трудових відносин, що виникають у зв'язку із перебуванням осіб на патронатній службі в органах місцевого самоврядування», на патронатних службовців органів місцевого самоврядування не поширюються вимоги Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.) як до посадових осіб. Їх діяльність регулюється законодавством про працю за винятком тих самих статей, що вказуються і в ст. 92 Закону України «Про державну службу» (2015 р.) [10]. Патронатна служба може формуватись у місцевій раді та виконавчому комітеті (апараті) як структурний підрозділ або введенням окремих посад. Служба управління персоналом відповідного органу місцевого самоврядування здійснює повноваження щодо документального оформлення вступу на службу, її проходження та припинення, укладання та розірвання трудових договорів з працівниками патронатної служби. Серед вимог до таких патронатних службовців закон встановлює тільки дві: громадянство України та вільне володіння державною мовою, що вважаємо недостатнім.

Висновки та пропозиції. Викладені результати проведеного дослідження уможливлюють удосконалення дефініції, наведеної В. Я. Малиновським [5, с. 281]. Відтак, патронатна служба – це самостійний вид публічної служби, функціональним призначенням якої є здійснення консультативно-дорадчих, аналітичних і комунікаційних функцій її працівниками, які призначаються на посаду на період легітимності мандату керівних працівників органів публічного управління та адміністрування з метою забезпечення їх діяльності. Специфічними ознаками патронатної служби, сформованої на основі європейських стандартів, є:

- самостійність її як окремого виду публічної служби;
- одночасна присутність патронатної служби та іншого виду служби практично в усіх органах публічного управління та адміністрування;
- консультативно-дорадчий, організаційно-інформаційний та експертно-аналітичний функціонал;
- відсутність кваліфікаційних вимог до претендентів на патронатні посади, крім патронатних службовців системи правосуддя (помічників суддів, наукових консультантів суддів Конституційного Суду України та ін.);
- строкове призначення працівника патронатної служби на посаду здійснюється без конкурсного відбору, на підставі письмового подання особи, що володіє правом формування патронатної служби, шляхом видання наказу керівника апарату відповідного органу;
- перебування працівника патронатної служби на посаді в залежності від легітимності мандату на здійснення повноважень суб'єкта, що володіє правом формування патронатної служби;
- відсутність єдиної класифікації посад патронатної служби;
- визначення посад працівників патронатної служби на штатних та громадських засадах (приміром, за інформацією сайту [7] у міського голови Львівської територіальної громади А. Садового 24 позаштатні радники);
- регулювання діяльності працівників патронатної служби законодавством про працю;
- здійснення оплати праці за рахунок державного та місцевих бюджетів.

Із прийняттям нових редакцій законів «Про державну службу» (2015 р.) та «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.) чіткіше окреслюється новий вид публічної служби – патронатна служба, яку можна розмежувати, враховуючи вказані нововведення, на два підвиди: патронатну службу в державних органах (як зазначено в Кодексі адміністративного судочинства України) та патронатну службу в органах місцевого самоврядування (рис. 1).

Однак, беручи до уваги специфіку патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя, діяльність яких регулюється Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (абз. 2 ч. 4 ст. 92) [10], пропонуємо виокремити із підвиду «патронатна служба в державних органах» патронатну службу в системі правосуддя (суддівській службі). З огляду на викладені міркування, пропонуємо також внесення відповідних змін і в Кодекс [1], а саме у п. 17 ч. 1 ст. 4, що стосується визначення «публічна служба», де у перерахованих видах служб словосполучення «патронатна служба в державних органах» замінити на «патронатну службу». Доречно було б, актуалізувати у чинному законодавстві і єдині вимоги щодо громадянства України, наявності вищої освіти, вільного володіння держав-

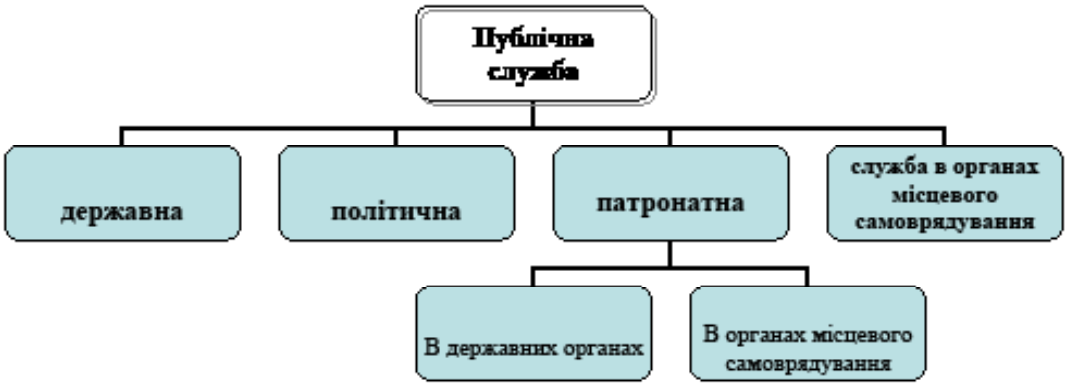

Рис. 1. Патронатна служба в системі публічної служби

Джерело: укладено на основі [1]

ною мовою та досвіду роботи у претендентів на посади патронатної служби в органах публічного управління та адміністрування. Адже чим більше фахових змін буде у чинних законах, тим швидшими та якіснішими відбудуться процеси, що впливатимуть на становлення як публічної служби загалом, так і кожного із її видів, зокрема й інституту патронатної служби з урахуванням європейських стандартів.

Сьогодні також можна стверджувати про правовий, організаційний і соціальний аспекти інституту патронатної служби, які однак, потребують доопрацювання з урахуванням специфіки функціонування різних органів публічного управління та адміністрування. Водночас необхідно наголосити на тому, що у жодному зі стратегічних документів, пов'язаних із реформуванням державного управління в Україні, зокрема і на період 2022-2025 рр. [19], патронатна служба навіть не згадується. Розробники цієї Стратегії, утверджуючи мету її напряму «Професійна публічна служба та управління персоналом» як «продовження розбудови професійної, доброчесної, політично нейтральної державної служби та служби в органах місцевого самоврядування», мабуть, не розуміють, що окрім указаних двох є ще й інші її види, а відтак заходи, спрямовані на покращення функціонування інституту патронатної служби – відсутні. Важливими питаннями є відсутність суб'єкта ведення статистичної інформації щодо працівників патронатної служби, що пов'язано зі зміною їх статусу, актуалізація розроблення єдиної класифікації посад, професіоналізація їх діяльності, прийняття та звільнення – більшість яких була б знята за умови розроблення та прийняття Закону України «Про патронатну службу» чи Кодексу про публічну службу в Україні.

Прийняття Закону України «Про державну службу» (2015 р.) та Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.), внесення відповідних змін, сприятиме не лише уточненню організаційно-правового статусу працівників патронатної служби, але й її інституціоналізації як важливої компоненти у розбудові публічної служби в Україні загалом.

Список використаної літератури:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua
2. Лазор О Д., Лазор О. Я. Державна служба в Україні : навч. посіб. : у 4 ч. Ч. 1. К. : Дакор, 2005. 372 с. (Серія: Публічна служба).
3. Лазор О. Д. Лазор О. Я. До питання розроблення класифікації служби в Україні: теоретико-правові підходи. *Політичні, правові та організаційні проблеми діяльності органів публічної влади та публічних службовців у воєнний та повоєнний періоди (до Дня державної служби)* : матер. II Всеукр. наук.-практ конф. (Вінниця, 23 черв.2023р.). Вінниця : ТОВ «Друк», 2023. С. 148-155.
4. Лазор О. Д. Лазор О. Я. Формування інституту патронатної служби як компоненти публічної служби. *Глобальні тенденції та національні особливості публічного управління та адміністрування* : матер. круглого столу (м. Вінниця, 22.12.2023 р.). Вінниця : ТОВ «Друк», 2024. С. 14-17.
5. Малиновський В.Я. Публічна служба в Україні : підручник. К. : Видавничий дім «Кондор», 2018. 312 с.
6. Патронатна служба : підручник / Н.В. Галіцина, Д.О. Калниш, Б.В. Коваленко [та ін.] ; за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова ; Запорізький національний університет. К. : Ін Юре, 2018. 180 с.
7. Позаштатні радники Львівського міського голови : офіційний сайт Львівської міської ради. URL : https://city-adm.lviv.ua/lmr/pozashtatni-radnyky-miskoho-holovy (Дата звернення: 01.01.2024 р.)
8. Положення про помічника судді : Рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL : https://zakon.rada.gov.ua
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку інституту старост : Закон України від 14.07.2021 р. № 1638-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua
10. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua
11. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text
12. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua
13. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua
14. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua
15. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua
16. Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України "Про державну службу" : Постано-

ва Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1112. URL : https://zakon.rada.gov.ua
17. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua
18. Про штатний розпис Центральної виборчої комісії на 2020 рік : постанова Центральної виборчої комісії від 29.01.2020 р. № 19. URL : https://zakon.rada.gov.ua
19. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua
20. 6,3 млн. грн. з міського бюджету на премії для працівників та збільшення патронатної служби мера Франківська в 5 разів. URL : https://www.cps.net.ua/post4280/ (Дата звернення: 01.01.2024 р.)

Lazor O. D., Lazor O. Ya., Yunyk I. G. Institutionalization of the patronage service in the bodies of public management and administration of Ukraine

The article reveals the peculiarities of the establishment of patronage service in the bodies of public management and administration of Ukraine in its three aspects: legal, organizational and social. Legal support of the patronage service was initiated by the provisions of the current Concept of Administrative Reform in Ukraine (1998). According to the Concept, three types of positions were proposed: political, patronage and administrative, where the latter two were civil service positions. In terms of organizational structure, the modern patronage service in state bodies has significantly expanded not only in terms of the list of institutions where it is introduced, but also in terms of positions. The status of patronage civil servants was transformed in accordance with the Concept of Administrative Reform into employees of the patronage service as a separate type of public service in accordance with the provisions of the new version of the Law of Ukraine "On Civil Service" (2015). The article identifies the peculiarities of institutionalization of the patronage service in the bodies of local self-government. Various issues related to the functioning of the patronage service in these institutions are actualized. The possibilities of the adaptive potential of innovations that will be introduced by the new version of the Law of Ukraine "On Service in Local Self-Government Bodies" (2023) in connection with its adoption are outlined. It is argued that the peculiarities of the process of institutionalization of the patronage service are, on the one hand, the removal of its representatives from the ranks of civil servants and local self-government officials, and, on the other hand, the creation of new positions of patronage service employees. The author points out that it is unreasonable to form structural subdivisions of the bodies of public management and administration and increase their staff, which actually duplicate the functions of the patronage service. The author analyses the organizational aspect of the formation of the patronage service, and in this regard, the peculiarities of changes in the administrative and legal status of employees of the patronage service, in particular, the issues of hiring and dismissal, their qualification requirements, tasks, etc. The author reveals the peculiarities of transformation of social protection of patronage service employees (in terms of remuneration, length of service, and financial assistance), which is due to the adoption of new laws and amendments to existing ones. With the adoption of the new versions of the laws "On Public Service" and "On Service in Local Self-Government Bodies", the author substantiates the need to distinguish between patronage service in public bodies and patronage service in local self-government bodies. The author presents a classification of public service with the definition of patronage service as its important component. The research materials made it possible to formulate proposals, as well as the definition of "patronage service", and to identify specific features of patronage service in Ukraine.

Key words: *public service, patronage service, civil service, service in local self-government bodies, position, state body, public management and administration bodies, justice system, judge's assistant, remuneration of employees of the patronage service.*

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.16

М. М. Ярмистий
кандидат політичних наук
ORCID ID: 0009-0007-5288-111X

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ ПРОФЕСІЙНИХ ФУНКЦІЙ У ПРОЦЕСІ АДМІНІСТРУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито проблему реалізації державними службовцями професійних функцій у процесі адміністрування управлінської діяльності; визначено складники професіоналізму державного службовця; з'ясовано чинники впливу на службову пасивність представників державної служби та окреслити шляхи їх усунення. Зазначено, що питання здійснення професійних функцій та посадових обов'язків державними службовцями тісно пов'язане з власне управлінською діяльністю, з роботою над розпорядчою та організаційною документацією тощо. Підкреслюється, що від якості виконання державними службовцями своїх професійних функцій у процесі адміністрування управлінської діяльності залежить ефективність системи адміністративного менеджменту, який охоплює дві підсистеми: керуючу (суб'єкт адміністративного управління) та керовану (об'єкт адміністративного управління). Акцентується на тому, що професійні функції державного службовця корелюються з його професіоналізмом. Ключове значення у визначенні характеристик фахівця державної служби належить професійним рисам особистості конкретного державного службовця, що тісно взаємопов'язані з його індивідуальними ознаками як суб'єкта професійної діяльності. Виокремлено складники професіоналізму державного службовця: ґрунтовна фахова підготовка та володіння професійними компетентностями; вільне володіння державною мовою, основними знаннями і навичками з психології управління; здатність до безперервного професійного розвитку та самовдосконалення; прагнення до підвищення кваліфікації; володіння навичками самоаналізу, планування часу; вміння працювати в команді, стресостійкість, особиста ефективність, володіння основами конфліктології; дотримання норм професійної культури; володіння мистецтвом прийняття адекватних управлінських рішень; володіння фінансовими, інноваційними, інвестиційними питаннями; вміння управляти персоналом; здатність визначати поточні та стратегічні цілі, шляхи досягнення їх тощо. Зауважується, що всі посадові особи органів державного управління повинні володіти високим рівнем професіоналізму та компетентності для якісного виконання своїх державно-розпорядчих функцій та службових обов'язків.

Ключові слова: *адміністрування, держава, державне управління, державні службовці, кадрова політика, посадові обов'язки, професійні функції, управлінська діяльність.*

Постановка проблеми. Регулювання процесу реалізації державними службовцями професійних функцій у процесі адміністрування управлінської діяльності регламентується законодавчими актами та правовим полем, що спонукає представників органів державної влади на високому рівні виконувати свої службові обов'язки. Питання здійснення професійних функцій та посадових обов'язків державними службовцями тісно пов'язане з власне управлінською діяльністю, з роботою над розпорядчою та організаційною документацією тощо. На якість виконання такої роботи чинять суттєвий вплив як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори, що накладає певний відбиток на результативність, ефективність, прозорість діяльності органу державної влади, який представляють ці службовці. Тому актуалізується питання про посилення професійної відповідальності державних службовців різних категорій і рангів у процесі адміністрування управлінської діяльності та в контексті виконання покладених на них державницьких функцій та посадових обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що стосуються реалізації державними службовцями професійних функцій у процесі адміністрування певним чином розглядали у сво-

© Ярмистий М. М., 2024

їх працях такі вчені, як В. Бакуменко (публічне адміністрування як процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень [2]), Т. Василевська (етика в публічній службі [4]), проблеми та перспективи розвитку державної кадрової політики в Україні [5]), О. Зінченко (питання професіоналізму в державній службі [6]), Л. Кійко (професіоналізація державних службовців [7]), В. Луговий (професіоналізація державного управління [8]), Г. Саймон (адміністративна поведінка, дослідження прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції [16]), Ю. Шаров (інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст [19]) та ін.

Мета статті – розкрити проблему реалізації державними службовцями професійних функцій у процесі адміністрування управлінської діяльності; визначити складники професіоналізму державного службовця; з'ясувати чинники впливу на службову пасивність представників державної служби та окреслити шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна управлінська діяльність передбачає чітко регламентовані функції державних службовців, які займають адміністративні посади. Від якості виконання державними службовцями своїх професійних функцій у процесі адміністрування управлінської діяльності залежить ефективність системи адміністративного менеджменту, який охоплює дві підсистеми: керуючу (суб'єкт адміністративного управління) та керовану (об'єкт адміністративного управління).

Поняття «адміністрування» в загальному сенсі тлумачиться як професійна діяльність державних службовців та вся система адміністративних інститутів з достатньо суворою ієрархією відповідальності за виконання державних рішень згори – донизу. У вузькому сенсі термін «адміністрування» – це професійна діяльність державних службовців, спрямована на виконання рішень керівництва та використання організаційно-розпорядчих методів адміністрування щодо встановлення, підтримки та поліпшення організаційних структур, розподілу і закріплення функцій (обов'язків), завдань, прав і відповідальності суб'єктів та об'єктів (І. Сурай [18]).

Загалом, публічне адміністрування є регламентованою законами та іншими нормативно-правовими актами системною організуючою, владно-розпорядчою діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямованою на «впорядкування їх організаційної структури, планування, підготовку, розробку та реалізацію управлінських рішень, організацію діяльності апарату управління, здійснення документального, інформаційного, кадрового, психологічного забезпечення їх повсякденної діяльності з метою досягнення суспільно корисних цілей і самої мети створення та діяльності відповідного суб'єкта адміністрування» (К. Бугайчук [3, с. 43]).

Як зауважують дослідники (В. Бакуменко, П. Надолішній) у вузькому сенсі адміністрування (так зване внутрішнє адміністрування) означає «діяльність суб'єкта публічного адміністрування з питань впорядкування організаційно-управлінської структури, документація, розпорядження трудовими, матеріальними, фінансовими ресурсами, документообіг» [1, с. 9].

Дослідник Ю. Шаров під адмініструванням розуміє чіткий розподіл повноважень і обов'язків між учасниками процесу та інформаційно-комунікативне забезпечення вертикальної та горизонтальної координації дій між суб'єктами врядування [19, с. 7].

У контексті адміністрування управлінської діяльності виокремлюють два види управлінської діяльності: 1) яка спрямовується за межі відповідного органу і регулює визначені суспільні відносини; 2) внутрішньоорганізаційна, спрямована на регулювання адміністративно-правових і трудових відносин усередині органу публічної влади [9].

Характерними для публічного адміністрування є нормативно-правові та організаційно-розпорядчі документи, наради, протоколи, доповіді, інформаційно-аналітичні, пояснювальні та службові записки, договори, угоди, регламенти, інструкції, акти прийому-передачі, плани, графіки, звіти тощо (В. Бакуменко [2, с. 23]).

Професійні функції державного службовця корелюються з його професіоналізмом.

Професіоналізм державних службовців трактують як вищий ступінь досконалості, визначений вид діяльності, найвищий рівень майстерності, здійснення справи на високому рівні (М. Севтунов [17]).

Спираючись на законодавчі акти [11] та наукові праці вчених [6, с. 18] можна виокремити низку складників професіоналізму державного службовця:

– ґрунтовну фахову підготовку та володіння професійними компетентностями (володіння

теоретико-методологічними основами публічного управління й адміністрування, соціально-політичними, нормативно-правовими, управлінськими та економічними знаннями; уміннями та навичками наукового аналізу та критичного, аналітичного і творчого мислення);

– вільне володіння державною мовою, основними знаннями і навичками з психології управління;

– здатність до безперервного професійного розвитку та самовдосконалення, до модернізації фахових знань;

– прагнення до підвищення кваліфікації;

– володіння навичками самоаналізу та самоконтролю, планування ефективного використання робочого часу;

– вміння працювати в команді, стресостійкість, особиста ефективність, володіння основами конфліктології;

– дотримання норм професійної культури у процесі реалізації державними службовцями посадових обов'язків;

– володіння мистецтвом прийняття адекватних управлінських рішень;

– володіння фінансовими, інноваційними, інвестиційними питаннями;

– вміння управляти персоналом, ефективно спілкуватися в професійному середовищі;

– здатність визначати поточні та стратегічні цілі, шляхи досягнення їх;

– спрямованість особистої діяльності і своїх підлеглих на забезпечення виконання поставлених завдань, досягнення ефективності й результативності.

На думку дослідника В. Лугового, «реалізація принципу професіоналізму і компетентності на державній службі забезпечується системою професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців. Задля посилення дієздатності держави, створення ефективної системи державного управління необхідною є всебічна та глибока професіоналізація державного управління» [8, с. 19].

Ключове значення у визначенні характеристик фахівця державної служби належить професійним рисам особистості конкретного державного службовця, що тісно взаємопов'язані з його індивідуальними ознаками як суб'єкта професійної діяльності.

У цьому контексті доречними є погляд учених (Ю. Ковбасюк, К. Ващенко, Ю. Сурмін та ін. [5, с. 27]) щодо кар'єрного розвитку державного службовця як професійно-посадового розвитку його особистості, який пов'язаний з раціональним добором і розстановкою кадрів на основі використання здібностей і професійних можливостей кожного працівника»

Нам імпонує думка, висловлена Л. Кійко [7, с. 3] про доцільність нижченаведених заходів при виконанні державними службовцями своїх професійних функцій (з огляду на європейські вимоги до організації публічної служби): якісно виконувати поставлені завдання у відповідності до своїх посадових інструкцій; орієнтуватися на виконання потреб споживачів публічних послуг при їх зверненні до органу публічної влади; оновлювати та постійно вдосконалювати свої професійні якості, знання та навички; цікавитися можливостями для свого подальшого кар'єрного зростання та професійного розвитку; мати само мотивацію для постійного підвищення своїх знань та проходити підвищення кваліфікації.

Державні службовці згідно зі специфікою своєї професійної діяльності безпосередньо причетні до реалізації державної політики, забезпечення умов для прояву довіри до працівників, свободи творчості та самостійності, «гуманізації праці».

Як зауважує Т. Василевська, гуманізація праці в системі державної служби базується на моральноетичних засадах, впровадження організаційної культури, створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. Від ціннісних основ публічно-управлінської діяльності, етичної обґрунтованості в прийнятті та етичної чутливості в реалізації управлінських рішень, моральних якостей державних службовців, рівня їхньої етичної культури залежить ступінь довіри до владних структур [4, с. 8].

Головним у процесах адміністрування управлінської діяльності є визначення пріоритетів та стратегічне планування, яке покладається на політичні та керівні посади вищого корпусу державної служби центральних органів влади. Не менш важливим є реалізація стратегічних завдань та функціонування всієї системи державної служби як в окремому органу влади, так і в їх структурних підрозділах. На державних службовців керівного складу середньої ланки покладається налагодження ефективної організації праці та контролю за виконанням стратегічних і поточних завдань у підпорядкованих їм структурних підрозділів [14].

У контексті реалізації професійних функцій у процесі адміністрування управлінської діяльності керівний апарат вищого корпусу визна-

чає пріоритетні цілі, стратегії розвитку та плану роботи державного органу, забезпечує зовнішню та внутрішню комунікацію.

Державні службовці, керівники середньої ланки мають забезпечувати реалізацію державної політики, процесів адміністрування та надання публічних послуг, державного нагляду та контролю, управління персоналом, діловодства, проведення заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням, налагодження комунікацій, забезпечення кіберзахисту та безпеки інформаційних технологій, координація міжнародного співробітництва тощо.

Як зазначають дослідники [10, с. 433], низький рівень реалізації державними службовцями професійних функцій призводить до службової пасивності у процесі адміністрування управлінської діяльності. Основними чинниками, що впливають на службову пасивність, вчені називають: 1) особистісні – прагматизм, власні інтереси, невиправдані очікування, незадоволеність кар'єрним зростанням, рівнем зарплати; 2) організаційні – перевантаження поточною роботою, не чіткий або не справедливий розподіл завдань, порушений режим праці та відпочинку, відсутні умови праці; 3) компетентністні – низький рівень професійності, відсутність або недостатній обсяг знань, умінь, навичок для виконання службових обов'язків; 4) соціально-психологічні причини – емоційне вигорання, стомленість, конфлікти з колегами, інтереси людини не відповідають займаній посаді, неоцінені або несправедливо оцінені результати власної роботи та ініціативність службовця; 5) ділові якості службовців – низький рівень дисциплінованості та відповідальності за виконання завдань, відсутність творчого підходу, порушення регламентів управлінської діяльності тощо.

Проте, слід зауважити, що в процесі адміністрування управлінської діяльності необхідно, передусім, дбати про дотримання нормативно-правових актів щодо виконання посадових обов'язків та готовність нести відповідальність за результати їхнього виконання. Саме тому такі заходи, як вдосконалення нормативно-правової регламентації діяльності державних службовців; гуманізація службової діяльності; організація діяльності службовців та оптимізація трудових відносин; оцінка та стимулювання персоналу за результатами роботи; оцінка державних службовців за виконання посадових обов'язків – можуть сприяти подоланню службової пасивності в контексті адміністрування управлінської діяльності. Другим аспектом на шляху усунення чи уникнення службової пасивності може бути врахування мотиваційних та особистісних компонентів діяльності державних службовців.

Науковець Г. Саймон підкреслює, що для вироблення раціональної поведінки службовця потрібно ефективно використовувати всі форми зовнішнього впливу, щоб вмотивованість працівника була головним чинником у бажані виконувати свої обов'язки на високому професійному рівні, а не під тиском наказів та інструкцій [16].

Згідно з ч. 1 ст. 65 Закону України «Про державну службу» за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень передбачається дисциплінарна відповідальність державних службовців. Порядок здійснення дисциплінарного провадження затверджується Кабінетом Міністрів України [12].

У цьому контексті доцільно згадати про наказ Національного агентства України з питань державної служби «Про затвердження Типових правил внутрішнього службового розпорядку», в якому прописано загальні правила етичної поведінки, організації праці державних службовців [15]. У цьому документі акцентується увага на тому, що службова дисципліна в державному органі ґрунтується на засадах сумлінного та професійного виконання державним службовцем своїх обов'язків, заохочення за результатами роботи [там само].

Але для реалізації питання щодо дисциплінарного впровадження або адміністративної відповідальності за не якісне виконання посадових обов'язків необхідна розробка чітких критеріїв та доказової бази щодо сумлінного та професійного виконання державним службовцем своїх професійних функцій, що потребує розробки спеціального нормативного документу, який би регламентував порядок визначення та повідомлення державному службовцю про неналежне виконання посадових обов'язків та порушення етичної поведінки.

Відповідно до Закону України «Про державну службу» та постанови Кабінету Міністрів України про проведення оцінювання результатів службової діяльності оцінювання проводиться на підставі показників результативності, ефективності та якості виконання посадових обов'язків державного службовця,

а також дотримання ним правил етичної поведінки та вимог законодавства у сфері запобігання корупції [13]. Проте процедура оцінювання роботи діяльності державного службовця іноді носить суб'єктивний характер, в залежності від того, як оцінює себе сам службовець та яку оцінку дає йому керівник. Для проведення більш об'єктивної оцінки потрібні додаткові засоби оцінювання результатів праці службовців, зокрема, потрібно запровадити соціально-психологічну оцінку керівників і спеціалістів. Така оцінка повинна передбачити два напрями: 1) оцінка впливу службовця на формування сприятливого психологічного клімату в колективі та ступінь довіри, авторитетності до нього зі сторони колег по роботі та ступінь його довіри до колег; 2) оцінка ділових якостей службовця: компетентність, комунікабельність, відповідальність, креативність, ініціативність, працездатність тощо. Комплексний підхід до оцінювання результатів службової діяльності з врахуванням інтегральної оцінки за результатами нормативно визначеної процедури проведення щорічної оцінки та соціальнопсихологічної оцінки державних службовців дозволить об'єктивувати діяльності державних службовців щодо виконання ними посадових обов'язків, дати реальну та справедливу оцінку, підвищити мотивацію до адміністрування управлінської діяльності.

Висновки. Отже, в сучасних умовах проблема реалізації державними службовцями професійних функцій у процесі адміністрування управлінської діяльності є надзичайно актуальною. Всі посадові особи органів державного управління повинні володіти високим рівнем професіоналізму та компетентності для якісного виконання своїх державно-розпорядчих функцій та службових обов'язків. Вирішення цього питання, а також проблеми подолання службової пасивності у процесі адміністрування управлінської діяльності, підвищення якості та ефективності виконання професійних завдань потребує системного, комплексного підходу, зокрема, включаючи підвищення кваліфікації державних службовців, що сприяє вдосконаленню їхнього професіоналізму та компетентності, зокрема використанню технологій штучного інтелекту у прийнятті управлінських рішень, аналізу багатофакторних даних, прогнозуванні, оцінці явищ, ситуацій, процесів у контексті адміністрування управлінської діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бакуменко В. Д. Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 256 с.
2. Бакуменко В. Д. Публічне адміністрування як процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2015. № 1 с. 8–26.
3. Бугайчук К. Л. Публічне адміністрування: теоретичні засади та підходи до визначення. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 38–44.
4. Василевська Т. Е. Етика в публічній службі : підручник. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.
5. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенка, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2012. 72 с.
6. Зінченко О. До питання професіоналізму в державній службі. *Вісник державної служби*. 2006. № 1. С. 17–21.
7. Кійко Л. Професіоналізація державних службовців: теоретичний аспект. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ Edu/2010_23/ fail/Kiyko.
8. Луговий В. І. На службі професіоналізації державного управління. *Вісник державної служби України*. 2003. № 2. С. 18–24.
9. Новікова М. М. Конспект лекцій з дисципліни «Менеджмент і адміністрування (адміністративний менеджмент)». Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 98 с.
10. Орбан-Лембрак Л. Е. Психологія управління: навчальний посібник. Івано-Франківськ : «Плай», 2001. 695 с.
11. Про забезпечення функціонування української мови як державної, наукові розвідки дослідників : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T192704?an=1.
12. Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців : Постанова КМУ від 23 серпня 2017 р. № 640. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/72726.html.
13. Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження: Постанова КМУ від 4 грудня 2019 р. № 1039. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-2019- %D0%BF#n8.
14. Про затвердження Рекомендацій з організації праці державних службовців в органах виконавчої влади: наказ Міністерства праці та соціальної політики України. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/116641.
15. Про затвердження Типових правил внутрішнього службового розпорядку: наказ НАДС від

03.03.2016 № 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-16#n12.
16. Саймон Г. Адміністративна поведінка : Дослідження прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції. пер. з англ. вид. Київ : Артек, 2001. 392 с.
17. Севтунов М. А. Ефективність розвитку професіоналізму службовця місцевого самоврядування, як складова успішного просування по службі. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_57.
18. Сурай І. Г. Адміністрування. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/.
19. Шаров Ю. П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 1. С. 5–9.

Yarmystyi M. M. Implementation of professional functions by civil servants in the process of administration of managerial activities

The article reveals the problem of implementation of professional functions by civil servants in the process of administration of managerial activities; the components of the professionalism of a civil servant are defined; the factors influencing the official passivity of civil service representatives are clarified and the ways of their elimination are outlined. It is noted that the issue of the performance of professional functions and official duties by civil servants is closely related to the actual management activity, work on regulations and organizational documentation, etc. It is emphasized that the effectiveness of the administrative management system, which includes two subsystems: the controlling (subject of administrative management) and the managed (object of administrative management) depends on the quality of performance of their professional functions by civil servants in the process of administration of management activities. Emphasis is placed on the fact that the professional functions of a civil servant are correlated with his professionalism. The key importance in determining the characteristics of a civil service specialist belongs to the professional personality traits of a specific civil servant, which are closely interconnected with his individual characteristics as a subject of professional activity. The components of the professionalism of a civil servant are singled out: thorough professional training and possession of professional competencies; fluency in the state language, basic knowledge and skills in management psychology; ability for continuous professional development and self-improvement; desire for professional development; possessing the skills of introspection, time planning; the ability to work in a team, stress resistance, personal effectiveness, mastering the basics of conflict theory; observance of norms of professional culture; mastering the art of making adequate management decisions; mastery of financial, innovative, investment issues; ability to manage personnel; the ability to determine current and strategic goals, ways to achieve them, etc. It is noted that all officials of state administration bodies must possess a high level of professionalism and competence for the high-quality performance of their public administrative functions and official duties.

Key words: *administration, state, public administration, civil servants, personnel policy, job duties, professional functions, managerial activity.*

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 35:342.25
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.17

О. А. Кавилін
кандидат політичних наук,
доцент кафедри публічного управління та земельного кадастру
Класичного приватного університету

СИСТЕМА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

У статті досліджено систему органів місцевого самоврядування в Україні та проблеми щодо реформування національних органів місцевого самоврядування.

Наголошено на тому, що місцеве самоврядування в державі є вагомим показником рівня централізації чи децентралізації державної влади, рівня демократії, змісту існуючого політичного режиму, переважання демократичних або автократичних тенденцій. Високий рівень розвитку місцевого самоврядування забезпечує демократичність політичного режиму та є проявом демократичної політики держави. Демократичне правління дає можливість кожному громадянину брати участь у вирішенні проблем, які стосуються його безпосередньо, та бути учасником демократичного процесу. Така форма правління найбільшою мірою гарантує порядок, політичну стабільність, свободу слова, захист прав та свобод людини і громадянина.

Визначено поняття та основні особливості органів місцевого самоврядування. В процесі проведеного дослідження з'ясовано систему органів місцевого самоврядування в Україні. Розглянуто загальні засади діяльності органів місцевого самоврядування. Досліджено систему органів місцевого самоврядування в Україні відповідно до національного законодавства.

Досліджено проблеми щодо правового статусу і повноважень сільських, селищних, міських рад та сільських, селищних, міських голів, а також старости відповідно до Конституції України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та за сукупністю усіх повноважень сільських, селищних, міських голів.

Зроблено висновок про нагальну необхідність узгодження вітчизняного законодавства щодо повноважень сільських, селищних, міських рад та повноважень сільських, селищних, міських голів, а також старости.

Ключові слова: *місцеве самоврядування; органи місцевого самоврядування; децентралізація; демократія; органи публічної влади; реформування місцевого самоврядування; сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; староста.*

Постановка проблеми. Наявність інституту місцевого самоврядування в державі не тільки свідчить про існування можливості здійснення народом на місцях належної йому влади, але й створює можливість для реалізації їх безпосередніх потреб шляхом узгодження загальнодержавних та місцевих інтересів, що є однією з основних ознак системи сучасного демократичного правління.

Демократія – форма організації та функціонування політичної системи в державі, яка ґрунтується на визнанні народу джерелом влади. Народ наділений правом брати участь у вирішенні державних питань у поєднанні з громадянськими правами та свободами, що забезпечуються на законодавчому рівні. Демократичне правління дає можливість кожному громадянину брати участь у вирішенні проблем, які стосуються його безпосередньо, та бути учасником демократичного процесу. Тож така форма правління найбільшою мірою гарантує порядок, політичну стабільність, свободу слова, захист прав та свобод людини і громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні питання щодо місцевого самоврядування регулюються, перш за все, положеннями одинадцятого Розділу Конституції України. Інститут місцевого самоврядування впливає на полі-

© Кавилін О. А., 2024

тичні, соціальні та економічні умови як основи громадянського суспільства. Розвиток місцевого самоврядування та вдосконалення його нормативно-правового забезпечення в нашій державі є одним з важливих напрямів реформування сучасного українського суспільства.

Проблеми які торкаються модернізації системи державного управління та становлення і розвитку органів місцевого самоврядування в Україні є предметом наукового пошуку протягом тривалого проміжку часу. Свої наукові дослідження цим питанням присвячували такі вітчизняні науковці та державні діячі як В. Авер'янов, Б. Андресюк, М. Баймуратов, О. Батанов, В. Борденюк, В. Барвіцький, В. Вакуленко, К. Ващенко, І. Бойко, О. Вовк, Т. Гошко, М. Грушевський, І. Грицяк, О. Дарнопих, Р. Делімарський, Ю. Делія, О. Євтушенко, Б. Калиновський, Н. Камінська, Ю. Кириченко, Ю. Ковбасюк, І. Коліушко,Т. Котенко, В. Куйбіда, І. Лопушинський, Т. Лушагіна, В. Мамонова, М. Михальченко, Ю. Наврузов, М. Орлатий, Ю. Панейко, П. Покатаєв, В. Погорілко, В. Пустовой, К. Ровинська, П. Сас, С. Саханенко, Ю. Сурмін, Ю. Тодика, В. Трояновський Г. Чапала, І. Шкляж та інші. Однак, як на наш погляд, суперечливість та невизначеність системи місцевого самоврядування в Україні дає привід для подальших досліджень в цій сфері.

Мета статті. Дослідити систему органів місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі відповідно до національного законодавства, а також проблеми і перспективи їх реформування.

Виклад основного матеріалу. У ст. 140 Конституції України наголошується, що «Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради. Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад. Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна» [1]. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. (далі – Закон № 280/97-ВР) територіальною громадою визнаються жителі, які об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, які є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр (ст. 1) [2].

Система місцевого самоврядування в Україні включає в себе:

1) територіальну громаду;

2) сільську, селищну, міську раду;

3) сільського, селищного, міського голову;

4) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;

5) старосту;

6) районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;

7) органи самоорганізації населення.

У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету (ст. 5 Закону № 280/97-ВР) [2].

Територіальною громадою є, відповідно до абзацу 2 ст. 1 Закону № 280/97-ВР, жителі, які об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, які представляють собою самостійні адміністративно-територіальні одиниці, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [2]. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 157-VIII від 05.02.2015 р. суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст. Об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої є місто, визнається міською територіальною громадою, центром якої визначено селище є селищною територіальною громадою, а центром якої визначено село – сільською [3]. Цей Закон передбачає, також, декілька послідовних етапів процесу

об'єднання таких територіальних громад, таких як: ініціювання; підготовка рішень про об'єднання; рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад; утворення об'єднаної територіальної громади.

Подібне об'єднання, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» може відбутися за наступних умов:

1) «у складі об'єднаної територіальної громади не може існувати іншої територіальної громади, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування;

2) територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися;

3) об'єднана територіальна громада має бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області;

4) при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади;

5) якість та доступність публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання;

6) об'єднання територіальних громад здійснюється відповідно до перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, області» [3].

Ініціаторами добровільного об'єднання територіальних громад можуть бути: 1) сільський, селищний, міський голова; 2) не менш як третя частина депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради; 3) члени територіальної громади в порядку місцевої ініціативи; 4) органи самоорганізації населення відповідної території, якщо вони представляють інтереси не менш як третини членів відповідної територіальної громади (ч. 1 ст. 5 вказаного Закону) [3].

Сільські, селищні, міські ради – органи місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади, а також здійснюють від їх імені і в їх інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами. Сільські, селищні та міські ради мають право розглядати та вирішувати питання, віднесені Конституцією України, вказаним Законом та іншими законами до їх відання. Для реалізації своїх повноважень сільські, селищні, міські, районні, обласні ради можуть утворювати консультативно-дорадчі органи (ч. 6 ст. 10 Закону № 280/97-ВР).

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських та районних (у містах) рад підконтрольні та підзвітні відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади. При цьому у сільських радах, які представляють територіальні громади, що налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (за виключенням розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснюються одноособово сільським головою (ст. 11 Закону № 280/97-ВР) [2].

Сільські, селищні, міські, районні в місті ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна (ст. 14 Закону № 280/97-ВР) [2]. Тобто це органи, які в Україні утворюються жителями населених пунктів (та їх частин) задля вирішення окремих питань місцевого значення.

Розділом II Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «Організаційно-правова основа місцевого самоврядування» детально визначено компетенції сільських, селищних, міських рад. Також цей розділ включає в себе статті, що регулюють повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, зокрема:

– у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;

– в галузі бюджету, фінансів і цін;

– щодо управління комунальною власністю;

– в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку;

– у галузі будівництва;

– у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту,

утвердження української національної та громадянської ідентичності;

– у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;

– у сфері соціального захисту населення;

– в галузі зовнішньоекономічної діяльності;

– в галузі оборонної роботи;

– щодо організації та забезпечення цивільного захисту;

– щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою;

– у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб;

– щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;

– у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги;

– щодо відзначення державними нагородами України [2].

Сільський, селищний, міський голова, відповідно до ст. 12 Закону № 280/97-ВР:

1) Є головною посадовою особою територіальної громади, відповідно:

– села (чи добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл);

– селища;

– міста.

2) Обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі;

3) Очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради та головує на її засіданнях;

4) Не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (або підприємницькою діяльністю). Виключенням є викладацька, наукова та творча діяльність, медична практика, інструкторська та суддівська практика із спорту [2].

Старостою є посадова особа місцевого самоврядування яка представляє інтереси жителів села, здійснює комунікацію між владою та громадою села. Це посадова особа місцевого самоврядування. Інституція старостату була створена у 2015 р. задля того, щоб інтереси всіх жителів сіл і селищ в територіальних громадах були належним чином представлені в адміністративному центрі громади. Староста має робоче місце на території свого старостинського округу. Така посадова особа організовує заходи у селі, відслідковує проблеми громади і пропонує варіанти їх вирішення, а також працює з місцевими громадськими об'єднаннями та відповідає за активізацію громади у прийнятті рішень щодо інтересів громади [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 54^{-1} Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови, що вноситься за результатами громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю), проведеного у межах відповідного старостинського округу [2].

Проте правовий статус сільського, селищного, міського голови, також як і старости, наразі чітко не визначено, навіть з урахуванням розширення повноважень сільського, селищного, міського голови останнім часом.

Розділом ІІІ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» регулюється питання щодо повноважень сільського, селищного, міського голови. Стаття 42 цього Закону (частини 1-3) визначає момент початку та закінчення повноважень новообраного сільського, селищного, міського голови.

Сільський, селищний, міський голова:

1) «забезпечує здійснення у межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, додержання Конституції та законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади;

2) організує в межах, визначених *Законом № 280/97-ВР*, роботу відповідної ради та її виконавчого комітету;

3) підписує рішення ради та її виконавчого комітету;

4) вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради;

5) вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради;

7) здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету;

8) скликає сесії ради, вносить пропозиції та формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради;

9) забезпечує підготовку на розгляд ради проектів програм соціально-економічного

та культурного розвитку, цільових програм з інших питань самоврядування, місцевого бюджету та звіту про його виконання, рішень ради з інших питань, що належать до її відання, *а також* оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання;

10) призначає на посади та звільняє з посад керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 21 Закону України «Про культуру»;

11) скликає загальні збори громадян за місцем проживання;

11[1]) вносить на розгляд ради пропозиції про утворення спеціалізованої установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги;

11[2]) вносить на розгляд ради пропозиції щодо кандидатури на посаду керівника спеціалізованої установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги;

12) забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради, її виконавчого комітету;

13) є розпорядником бюджетних коштів, використовує їх лише за призначенням, визначеним радою;

14) представляє територіальну громаду, раду та її виконавчий комітет у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах відповідно до законодавства;

15) звертається до суду щодо визнання незаконними актів інших органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси територіальної громади, а також повноваження ради та її органів;

16) укладає від імені територіальної громади, ради та її виконавчого комітету договори відповідно до законодавства, а з питань, віднесених до виключної компетенції ради, подає їх на затвердження відповідної ради;

17) веде особистий прийом громадян;

18) забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та їх об'єднань;

18[1]) бере участь у здійсненні державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності в межах та у спосіб, встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

19) здійснює інші повноваження місцевого самоврядування, визначені цим та іншими законами, якщо вони не віднесені до виключних повноважень ради або не віднесені радою до відання її виконавчих органів;

20) видає розпорядження у межах своїх повноважень» [2].

До того ж сільський, селищний, міський голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому повноважень. Він є: підзвітним, підконтрольним та відповідальним перед територіальною громадою; відповідальним перед відповідною радою; підконтрольним відповідним органам виконавчої влади з питань здійснення виконавчими органами ради повноважень органів виконавчої влади (частини 5-6 ст. 42 Закону № 280/97-ВР) [2].

Порядок організації роботи старости визначається Законом № 280/97-ВР та іншими законами України, а також Положенням про старосту.

Згідно з ч. 5 ст. 54[-1] Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» староста:

1) «уповноважений сільською, селищною, міською радою, яка його затвердила, діяти в інтересах жителів відповідного старостинського округу у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради;

2) бере участь у пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради та засіданнях її постійних комісій з правом дорадчого голосу. Бере участь у засіданнях виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради;

3) має право на гарантований виступ на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій та виконавчого комітету з питань, що стосуються інтересів жителів відповідного старостинського округу;

4) сприяє жителям відповідного старостинського округу у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, а також у поданні відповідних документів до зазначених органів. За рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради надає адміністративні послуги та/або виконує окремі завдання адміністратора центру надання адміністративних послуг (у разі утворення такого центру);

5) бере участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого

комітету, розпоряджень сільського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу та у здійсненні контролю за їх виконанням;

6) бере участь у підготовці пропозицій до проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу;

7) вносить пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб;

8) бере участь у підготовці проектів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території відповідного старостинського округу;

9) бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, розташованих на території відповідного старостинського округу;

10) бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного старостинського округу та інформує сільського, селищного, міського голову, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради про результати такого контролю;

11) отримує від виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, необхідні для здійснення наданих йому повноважень;

12) сприяє утворенню та діяльності органів самоорганізації населення, організації та проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення у відповідному старостинському окрузі;

13) здійснює інші повноваження, визначені *Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»* та іншими законами України» [2].

Досліджуючи правовий статус та повноваження сільського, селищного, міського голови, та старости слід, в першу чергу, звернути увагу на деякі положення Основного Закону України. У ст. 140 Конституції дається визначення територіальній громаді, яка наділяється законом правом здійснювати місцеве самоврядування. Територіальна громада обирає сільського, селищного, міського голову, та затверджує старосту. В свою чергу, відповідно до ч. 2 ст. 141 Конституції України, сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий орган ради і головує на її засіданнях. А отже, згідно з положеннями Основного Закону вказані посадові особи не є головою відповідної ради. Вони лише мають статус особи, яка керує на її засіданнях. При цьому сільський, селищний, міський голова має статус керівника виконавчого органу, який така рада утворює і який є підконтрольним та підзвітним цій раді. В той же час староста, у процесі здійснення наданих йому повноважень, є відповідальним перед та підзвітним сільській, селищній, міській раді і підконтрольним сільському, селищному, міському голові (ч. 6 ст. 54^{-1} Закону № 280/97-ВР).

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» на сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, що передбачені Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» № 93-IV від 11.07.2002 р. (ч. 5 ст. 12) [5]. У ч. 2 ст. 59 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що у процесі встановлення результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, в тому випадку, коли він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос. Протоколи сесій сільської, селищної, міської ради підписуються сільським, селищним, міським головою (ч. 15 ст. 46 Закону № 280/97-ВР) [2]. Тож, якщо Конституція України визначає сільського, селищного, міського голову як посадову особу, яка очолює виконавчий орган відповідної ради та тільки головує на її засіданнях, то, в свою чергу, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» наділяє такого голову повноваженнями, згідно з якими він, фактично, є головою як виконавчого органу ради так і самої ради. Враховуючи зазначене можна погодитись з думкою І. О. Єлісєєвої, про те що згідно з чинним вітчизняним законодавством, сільський, селищний, міський голова є:

– «невід'ємним елементом системи місцевого самоврядування в Україні;

– основною посадовою особою відповідної територіальної громади, яка обирається нею на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на визначений Конституцією строк;

– посадовою особою місцевого самоврядування, на яку поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад;

– головою виконавчого органу ради – за Конституцією;

– головою ради – за повноваженнями, наданими Законом;

– головою відповідної територіальної громади – за сукупністю повноважень, визначених Конституцією і наданих законом» [6, с. 47-48].

Висновки. Таким чином варто було б узгодити національне законодавство щодо повноважень сільських, селищних, міських рад та повноважень сільських, селищних, міських голів, а також старости, задля виключення законодавчих колізій. Враховуючи і так суттєвий обсяг повноважень сільських, селищних, міських голів, немає потреби у володінні ними ще й повноваженнями сільської, селищної, міської ради або її виконавчих органів задля здійснення своїх повноважень.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/ konstituciya-ukrayini-rozdil-ii
2. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1 %80#Text
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України № 157-VIII від 05.02.2015 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 13. ст. 91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text
4. Децентралізація. URL: https://decentralization.ua/starosta
5. Про статус депутатів місцевих рад. Закон України № 93-IV від 11.07.2002 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2002. № 40. ст. 290. URL: https://zakon.rada.gov.ua
6. Єлісєєва І. О. Сільський, селищний, міський голова: статус посадової особи за Конституцією України та повноваженнями, наданими йому законом. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2019. Вип. 15. С. 40-49.

Kavylin O. A. System of local government bodies in Ukraine: current state and problems

The article examines the system of local self-government bodies in Ukraine and problems related to the reform of national local self-government bodies.

It is emphasized that local self-government in the state is a significant indicator of the level of centralization or decentralization of state power, the level of democracy, the content of the existing political regime, the predominance of democratic or autocratic tendencies. A high level of development of local self-government ensures the democracy of the political regime and is a manifestation of the democratic policy of the state. Democratic governance gives every citizen the opportunity to participate in solving problems that affect him directly and to be a participant in the democratic process. This form of government to the greatest extent guarantees order, political stability, freedom of speech, protection of human and citizen rights and freedoms.

The concept and main features of local self-government bodies are defined. In the process of the conducted research, the system of local self-government bodies in Ukraine was clarified. The general principles of the activities of local self-government bodies are considered. The system of local self-government bodies in Ukraine in accordance with national legislation has been studied.

Problems related to the legal status and powers of village, settlement, city councils and village, settlement, city heads, as well as elders in accordance with the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine» and the totality of all the powers of village, settlement, city heads were studied.

It was concluded that there is an urgent need to harmonize domestic legislation regarding the powers of village, settlement, and city councils and the powers of village, settlement, and city heads, as well as elders.

Key words: *local Government; local governments; decentralization; democracy; public authorities; reforming of local self-government; village, settlement, city council; village, settlement, city mayor; monitor.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.08(477)+007
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.18

О. М. Руденко
доктор наук з державного управління, професор,
завідувачка кафедри менеджменту та адміністрування,
Національний університет «Чернігівська політехніка», ORCID ID: 0000-0002-2807-1957

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті обґрунтувано особливості забезпечення професійного розвитку державних службовців в Україні в умовах воєнного стану. Для цього проведено аналіз стану наукової розробленості проблематики дослідження та розглянуто наукові підходи до трактування сутності поняття "професійний розвиток державних службовців". Проаналізовано стан нормативно-правового регулювання особливостей професійного розвитку державних службовців в Україні. Враховуючи особливості чинного законодавства, виокремлено базові постулати професіоналізації державних службовців в Україні. З використанням офіційних статистичних даних Національного агентства України з питань державної служби (НАДС) з'ясовано специфіку та проблеми професійного навчання державних службовців в Україні (у тому числі й в умовах воєнного стану). Встановлено, що серед державних службовців найбільш популярними видами професійного навчання залишаються підвищення кваліфікації та самоосвіта. Відзначено, що протягом 2022-2023 років в Україні активно розвивався Портал управління знаннями, який допомагає забезпечувати професійний розвиток державних службовців. Зроблено висновок, що повномасштабна російська агресія проти суверенної України, розпочата в лютому 2022 року, суттєво змінила підходи до організації роботи усіх державних органів, в тому числі і у сфері здійснення якісного професійного розвитку державних службовців з огляду на пріоритетні потреби суспільства, кібербезпекові ризики та загальні умови життя. Проте, до цього часу законодавча зарегульованість питань підвищення кваліфікації державних службовців фактично паралізує цей напрямок HRM. При цьому в Україні набуває поширення поняття "інформального навчання" як процесу набуття професійних знань, умінь і навичок (у тому числі у процесі трудової діяльності або самоосвіти), що залишається не регламентованим навчальними планами, освітніми програмами, строком, методами та формами навчання". Проте, саме інформальне професійне навчання надає максимально можливу ініціативу для саморозвитку та самореалізації державних службовців.

Ключові слова: *воєнний стан, державна служба, державне управління, державні службовці, людські ресурси, компетентнісний підхід, підвищення кваліфікації, професійний розвиток, професійна компетентність, професіоналізація державної служби, управління людськими ресурсами на державній службі.*

Постановка проблеми. Військова агресія російської федерації в один день змінила нашу реальність, створивши нові загрози та інституціональні виклики в усіх сферах життя. Не виключенням у даному випадку стала й вітчизняна державна служба, яка з лютого 2022 року й до сьогодні змушена забезпечувати безперебійне виконання функцій держави, що знаходиться в умовах війни. Державна служба України залишається тією сферо професійної діяльності, що невпинно продовжує працювати завдяки пулу державних службовців, які змогли адаптуватися до нових (часто форс-мажорних) реалій своєї діяльності, забезпечуючи при цьому прискорення прийняття ефективних управлінських рішень, гнучкість стилю керівництва, удо-

© Руденко О. М., 2024

сконалення комунікаційних процесів, безпеку робочих процесів, підтримання продуктивності та вмотивованості тощо. Тому забезпечення результативності та ефективності функціонування державної служби України залишається наразі однією з найважливіших проблем, що потребує ґрунтовного дослідження і якнайшвидшого вирішення.

Водночас державно-управлінська практика засвідчує, що запорукою забезпечення результативності й ефективності функціонування державної служби України загалом та системи управління людськими ресурсами (Human Resource Management (HRM)) в тому числі є створення належних умов для успішного професійного розвитку державних службовців. Адже на сьогодні постійне навчання в контексті професійного розвитку є одним із найважливіших факторів ефективної діяльності системи будь-якої публічної адміністрації. Саме тому абсолютно логічною виглядає теза в новій Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, в якій відзначається, що "невід'ємним компонентом модернізації державного управління є підвищення якості професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування", а також те, що "зміст цього навчання не повною мірою відповідає потребам у такому навчанні" [1].

Вищезазначене актуалізує необхідність детального вивчення особливостей забезпечення професійного розвитку державних службовців в Україні в умовах сучасних суспільних викликів та загроз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відзначимо, що теоретичні положення щодо модернізації державної служби та управління людськими ресурсами в Україні досить комплексно висвітлені у працях вітчизняних науковців, а саме: Н. Алюшиної, В. Бакуменка, О. Васильєвої, Н. Гончарук, О. Євсюкової, О. Линдюк, Ю. Лихач, В. Мельника, О. Оболенського, Н. Обушної, О. Пархоменко-Куцевіл, Л. Прудиус, С. Селіванова, С. Серьогіна, та ін.

Проблематика професійного розвитку державних службовців займає одне з центральних місць у наукових публікаціях таких науковців як Л. Антонова, Т. Василевська, К. Ващенко, І. Дегтярьова, С. Зелінський, Н. Липовська, І. Поліщук, А. Рачинський, С. Хаджирадєва та ін.

Праці вищезгаданих науковців є важливим внеском у розвиток теорії та практики публічного управління. Разом із тим, актуалізована в цій статті проблематика, у вітчизняному науковому дискурсі ще не розглядалася комплексно з позиції, насамперед, специфіки реалізації в умовах воєнного стану.

Формулювання мети статті. З огляду на зазначене, головна ідея статті полягає обґрунтуванні особливостей забезпечення професійного розвитку державних службовців в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Професійний розвиток державних службовців є важливим інструментом формування високопрофесійного інституту державної служби в Україні, особливо в умовах нових викликів та загроз для українського суспільства.

Загалом професійний розвиток у науковій літературі розглядається як основний результат навчання, тобто, як:

− системно-організований процес безперервного професійного навчання персоналу для підготовки його до виконання нових виробничих функцій, професійно-кваліфікаційного просування, формування резерву керівників та вдосконалення структури персоналу;

− забезпечення і організацію процесу навчання для досягнення поставлених організацією цілей;

− удосконалення навичок та вмінь, розширення обсягу знань, підвищення компетенції, схильності до навчання і ентузіазму співробітників на всіх рівнях організації, що сприяє безперервному зростанню [2].

При цьому професійний розвиток у сфері державної служби – багатогранне та складне поняття, що охоплює широке коло взаємозв'язаних психологічних, педагогічних, соціальних та економічних проблем.

У даному контексті відзначимо, що одним із базових принципів функціонування державної служби в Україні відповідно до чинного законодавства [3; п. 3 ч. 1 ст. 4] визначено принцип професіоналізму, який дефініційовано як "компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону" [3]. Основою забезпечення принципу професіоналізму державної служби можна вважати професійну компетентність державного службовця, яку у зазначеному законі визначено як здатність особи застосовувати

спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистого розвитку [3].

З огляду на це, С. Серьогін, Є. Бородін, Н. Липовська та інші констатують, що "професійний розвиток полягає у формуванні у державних службовців якостей, професійно значимих знань, умінь і навичок, необхідних для виконання ними своїх посадових функцій та повноважень, реалізації прав і виконання посадових обов'язків. Професійний розвиток державних службовців традиційно поєднує в собі професійно-кваліфікаційний та професійно-посадовий розвиток" [4, с. 16−20].

Глосарії європейської освіти та професійного навчання визначають професійний розвиток як сукупність процесів, дій, рішень, які спрямовані на покращення професійної діяльності [5, с. 131]. Але таке визначення демонструє, що процес професійного розвитку не має суб'єктного орієнтиру, тобто невідомо хто саме керує, організовує цей процес, чи службовець самостійно має його здійснювати.

У чинному Законі України "Про державну службу" 89-VIII від 10.12.2015 року також надається визначення професійного розвитку державних службовців як "безперервного, свідомого, цілеспрямованого процесу особистісного та професійного зростання, що базується на інтеграції знань, умінь і компетентностей" [3].

Аналогічний підхід до трактування сутності поняття "професійний розвиток державних службовців" міститься також і в Розпорядженні Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад" (від 01.12.2017 року № 974-р) [6], а також у Постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад" (від 06.02.2019 року № 106) [7].

Професійний розвиток державних службовців, як пріоритетний напрям і завдання, передбачено також у Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 року № 831-р. [1].

Отже, положення зазначених нормативно-правових актів визначають шляхи практичної реалізації та функціонування системи державної служби в Україні та наголошують на необхідності посилення уваги на людський фактор (розвиток професійного потенціалу державних службовців, формування інформаційних компетенцій, розвиток компетентнісного підходу до управління персоналом у сфері державної служби тощо).

Водночас ми погоджуємося, що у наведених вище визначеннях, "вся комплексність професійного розвитку зводиться лише до організації навчання державних службовців та підвищення ними кваліфікації, що не може вважатися комплексним та, головне, цілісним процесом "професійного зростання, що базується на інтеграції знань, умінь і компетентностей"" [8].

Разом із цим, І. Поліщук ув'язує професійний розвиток із процесом управління публічною службою, стверджуючи, що професійний розвиток − це процес розкриття та реалізації професійного потенціалу особи, яка отримує новий статус – статус державного службовця [9]. Тобто, враховуючи, що процес розвитку − це сам по собі поступальний, але повсякчасний процес, а тому цілком логічним є твердження, що навіть коли система публічної служби та відповідні служби не чинять управлінський вплив на державних службовців, останні все одно проходять тривалий процес еволюції та самовдосконалення. Власне саморозвиток/самовдосконалення і доцільно розуміти як втілення процесу професійного розвитку в загальному вигляді [10].

Як відомо, Законом України "Про державну службу" [3] встановлюється саме компетентнісний підхід до управління персоналом державних органів. Такий підхід має на меті всебічну підготовку особи як фахівця своєї справи та повноправного члена соціуму. Зауважимо, що впровадження компетентнісного підходу у практику публічного управління, досить логічно пояснюється особливістю імплементації положень менеджменту людських ресурсів у сфері державної служби згідно з вимогами до країн-кандидатів на вступ до ЄС (розділ 3 "Публічна служба і менеджмент людських.

Враховуючи особливості чинного законодавства, доцільно виокремити базові постулати професіоналізації державних службовців в Україні:

− право державного службовця на "професійне навчання" та "просування по службі

з урахуванням професійної компетентності" (п.п. 6 та 8 ч. 1 ст. 7 Закону України "Про державну службу");

− обов'язок державного службовця "професійно виконувати свої службові обов'язки" та "постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності" (п.п. 7 та 11 ч. 1 ст. 8 Закону України "Про державну службу");

− державним службовцям створюються умови для підвищення рівня професійної компетентності шляхом професійного навчання, яке проводиться постійно (ч. 1 ст. 48 Закону України "Про державну службу");

− професійне навчання державних службовців проводиться за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством, через систему підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації, зокрема у сфері публічного управління та адміністрування, у встановленому законодавством порядку в навчальних закладах, установах, організаціях незалежно від форми власності, які мають право надавати освітні послуги, у тому числі за кордоном (ч. 2 ст. 48 Закону України "Про державну службу");

− підвищення рівня професійної компетентності державних службовців проводиться протягом проходження служби, а підвищення кваліфікації − не рідше одного разу на три роки (ч. 5 ст. 48 Закону України "Про державну службу") [11].

При цьому у чинному законодавстві [3] поняття "професійна компетентність" визначається як "здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку". Відповідно просування по службі здійснюється виключно з урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків [12].

З огляду на викладене вище відзначимо, що важливим кроком реформування системи професійного розвитку в Україні стало схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.12.2017 р. № 974-р Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад (далі – Концепція реформування системи професійного навчання) [6]. Метою цього документа є визначення основних напрямів, механізмів та строків формування сучасної ефективної системи професійного навчання, яка забезпечуватиме підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, буде зорієнтована на потреби особистості у професійному розвитку протягом усього життя та сприятиме впровадженню принципів належного врядування [6].

Концепція реформування системи професійного навчання стала дороговказом для формування нової моделі системи професійного навчання, окресливши шляхи розв'язання проблеми неефективності системи підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад [6].

На сьогодні зміна пріоритетів та завдань у сфері державної служби України, необхідність адаптації до нових викликів в умовах воєнного стану, підвищення ефективності роботи, підготовка до повоєнного відновлення країни – усе це вимагає від державних службовців максимально ефективно організувати свою роботу, оптимізувати робочі процедури та приймати більш зважені управлінські рішення. Саме тому підвищення кваліфікації державних службовців, опанування новими знаннями та навичками є надзвичайно актуальними в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану професійний розвиток у сфері державної служби в Україні здійснюється на основі поєднання постійної професійної освіти, такої як підготовка та перепідготовка, стажування, підвищення кваліфікації, самопідготовка та навчання, та набуття практичного досвіду безпосередньо на робочому місці при виконанні професійних обов'язків. Хоча, можемо стверджувати, що сучасна система професійного навчання державних службовців сформована за результатами її реформування, що здійснювалося у період 2018-2022 років відповідно до цілей, завдань і напрямів, визначених Концепцією реформування системи професійного навчання [6].

Наразі професійне навчання у сфері державної служби в Україні очолює та координує Національне агентство України з питань державної служби (НАДС). Воно затверджує цен-

тральні програми навчання, так звані загальні програми підвищення кваліфікації. Так, наприклад, протягом 2020–2022 років НАДС затвердило 1570 загальних програм підвищення кваліфікації, з яких реалізовано 1090 (69%) [13].

З огляду на те, що успіх щодо досягнення запланованих у Стратегії реформування державного управління до 2025 року результатів за напрямом "Професійна публічна служба та управління персоналом" визначається, у тому числі, й за таким індикатором, як частка державних службовців, які підвищили кваліфікацію (відсоток від загальної кількості державних службовців), нагадаємо, що заплановане значення індикатора "Частка державних службовців, які підвищили кваліфікацію" у 2022 році становить – 55 % від загальної кількості державних службовців, 2023 році – 60%, у 2024 та 2025 роках – 65% та 70 % відповідно [14].

Водночас статистичні дані щодо підвищення кваліфікації державних службовців в Україні засвідчують, що кількість осіб, які проходили навчання у 2022 році склала 65 892осіб (39,8% від загальної чисельності державних службовців) у 2022 році. Хоча у 2022 році, порівняно з 2021 роком, кількість учасників навчання вже демонструє тенденцію до зменшення на 8 526 осіб (або 7,2 %) [13].

Аналіз інформації щодо професійного навчання державних службовців Офісу Президента України, Секретаріату КМУ, Апарату Верховної Ради України, Державного управління справами, апаратів та територіальних органів центральних органів влади у 2022 році у розрізі категорій та підкатегорій посад показав таку особливість професійного навчання [13]:

– зі зниженням категорії посади державної служби частка державних службовців, які пройшли професійне навчання, зменшується. Так, у загальній структурі державних службовців категорії "А" професійне навчання пройшли 80 % від їх загальної кількості, державних службовців категорії "Б" – 39%, державних службовців категорії "В" – 32 %;

– частка державних службовців у розрізі підкатегорій посад у межах категорії посад "Б", які пройшли професійне навчання, також зменшується зі зниженням підкатегорії посади: державні службовці підкатегорії Б1 категорії "Б" – 52 %; державні службовці підкатегорії Б3 категорії "Б" – 37 %.

Важливо звернути увагу й на те, що майже повний перехід на дистанційне навчання в Україні, що відбувся протягом останніх років внаслідок надзвичайних обставин (пандемія COVID-19), змусив дуже швидко переосмислити підходи до організації та функціонування всієї сфери державної служби, підвищивши при цьому адаптивність системи професійного навчання до змін і зберігши доступність такого навчання. Проте, з іншого боку, зо оцінками фахівців, відбулося значне зниження ефективності такого навчання. Ці ж обставини фактично унеможливили стажування державних службовців та негативно вплинули на активність навчальних поїздок та інших форм обміну досвідом, у тому числі за кордоном.

За даними НАДС, у 2022 році підвищення кваліфікації учасників навчання здійснювалось за програмами підвищення кваліфікації, що за змістом, тривалістю та інтенсивністю навчання поділяються на загальні професійні (сертифікатні), спеціальні професійні (сертифікатні), загальні та спеціальні короткострокові програми. При цьому зберігся попит на програми підвищення кваліфікації, які охоплюють як загальні питання державного управління та місцевого самоврядування, так і питання удосконалення особистісних та професійних компетентностей. Зріс попит на навчання за загальними програмами підвищення кваліфікації щодо удосконалення цифрових навичок та роботи з інформацією, зокрема, за такими напрямами, як впровадження стандартів захисту персональних даних, цифрова грамотність, доступ до публічної інформації, державна політика цифрового розвитку, інформаційна безпека [13].

Серед державних службовців найбільш популярними видами професійного навчання залишаються підвищення кваліфікації та самоосвіта.

З огляду на це, зауважимо, що протягом 2022 року активно розвивався Портал управління знаннями. Він допомагає забезпечувати професійний розвиток державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, ПОМС. За рік роботи Портал довів свою ефективність та актуальність. Станом на кінець 2022 року зареєстровано 130 провайдерів освітніх послуг та більше 50 000 зареєстрованих користувачів [14].

Важливо також відзначити, що в серпні 2023 року Координаційною радою з питань професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових

осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад при НАДС України схвалено Рішення про затвердження Стратегії розвитку системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих держадміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб органів місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад до 2027 року.

У грудні 2023 року Розпорядженням КМУ № 1206-р затверджено план заходів із розвитку системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад до 2027 року [15]. Зокрема, головними акцентами Розпорядження КМУ №1206-р є:

– цифровізація послуг та управлінських процесів у сфері професійного навчання;

– удосконалення професійних компетентностей публічних службовців, необхідних для післявоєнного відновлення та розвитку України, побудови спроможної сервісної та цифрової держави;

– моніторинг якості професійного навчання;

– розроблення та впровадження типових загальних професійних (сертифікатних) програм підвищення кваліфікації;

– упровадження програм (навчальних модулів) підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо нових засад здійснення адміністративної процедури;

– організація професійного навчання ОМС;

– вивчення іноземних мов тощо [15].

Насамкінець відзначимо, що, не зважаючи на сучасні військові реалії України, законодавством передбачено, що державні службовці у межах виконання індивідуальних програм та посадові особи місцевого самоврядування мають набирати не менше 1-го кредиту ЄКТС протягом календарного року. При цьому згідно Наказу НАДС від 12.12.2019 р. № 226-19, вбачається, що навчання на освітніх онлайн платформах, а також участь у тренінгах, конференціях тощо вважається лише самоосвітою, сумарна частка якої все ще може бути лише 20% від загальної обов'язкової кількості кредитів на рік [16]. Таким чином, вважаємо, що обраний вектор державної політики у сфері підвищення кваліфікації державних службовців, якого наразі притримується НАДС, певним чином нівелює значення внутрішнього навчання у державних органах та не враховує збільшення навантаження на державних службовців та особливості їх роботи в умовах воєнного стану.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що повномасштабна російська агресія проти суверенної України, розпочата в лютому 2022 року, суттєво змінила підходи до організації роботи усіх державних органів, в т.ч., і у сфері здійснення якісного професійного розвитку державних службовців з огляду на пріоритетні потреби суспільства, кібербезпекові ризики та загальні умови життя. Проте, до цього часу законодавча зарегульованість питань підвищення кваліфікації державних службовців фактично паралізує цей напрямок HRM. При цьому в Україні набуває поширення поняття "інформального навчання" як процесу набуття професійних знань, умінь і навичок (у т. ч. у процесі трудової діяльності або самоосвіти), який залишається не регламентованим навчальними планами, освітніми програмами, строком, методами та формами навчання". Проте, саме інформальне професійне навчання надає максимально можливу ініціативу для саморозвитку та самореалізації персоналу.

Список використаної літератури:

1. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки: Розпорядження КМУ № 831-р від 21.07. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/831-2021-%D1%80
2. Гриньова, В. Адміністративне управління трудовим потенціалом. Харків: ХНЕУ, 2012. 228 с.
3. Про державну службу : Закон України № 889-19 від 10.12.2015 р. URL: http: zakon.rada.gov.ua/go/889-19
4. Реформування професійного навчання державних службовців в Україні: проблеми та перспективи : монографія / С.М. Серьогін, Є.І. Бородін, Н.А. Липовська та ін. Київ : НАДУ, 2013. 112 с.
5. European Centre for the Development of Vocational Training. Terminology of European education and training policy. Second edition. A selection of 130 key terms. Luxembourg : Publications office of the European Union, 2014. 331 p.
6. Про схвалення Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 974-р. від 01.12.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974-2017-%D1%80
7. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців,

голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Постанова Кабінету Міністрів України № 106 від 06.02.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974-2017-%D1%80
8. Година М.А. Зміст, структура та значення професійного розвитку державних службовців у системі заходів організаційно-правового забезпечення публічної служби в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. Том 31 (70). № 2 С. 18023. DOI https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/03
9. Поліщук І.В. Механізми забезпечення розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні : автореф. дис. к. держ. упр. : 25.00.03. Київ, 2018. 22 с
10. Багрім О. Особливості розвитку професійного потенціалу державних службовців у воєнний та поствоєнний період в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 2. С. 9-14. URL: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.1
11. Проневич О.С. Професіоналізація як стратегічний імператив європеїзації державної служби в Україні. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/dop/366/files/2ccc8b94-53c2-4c08-8250-ee944f08b06f.pdf
12. Селіванов С.В., Н.І. Обушна, С.К. Хаджирадєва. Розвиток кадрового потенціалу державної служби в Україні в умовах реформ : проблеми теорії та практики : монографія. Київ: Вид-во “Каравелла”, 2019. 293.
13. Офіційний сайт Національного агентства України з питань державної служби. URL: https://nads.gov.ua/ https://nads.gov.ua/
14. Державне управління в Україні: Оцінювання на відповідність Принципам державного управління. 2024. OECD Publishing. URL: https://doi.org/10.1787/b0dd70ef-uk
15. Про затвердження плану заходів з розвитку системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад до 2027 року: розпорядження КМУ № 1206-р від 27.12.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1206-2023-%D1%80
16. Про затвердження Порядку нарахування кредитів ЄКТС за результатами професійного навчання: Наказ НАДС № 226-19 від 12.12.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-19#Text

Rudenko O. M. Providing the professional development of civil servants in Ukraine under the conditions of marital state

The article substantiates the peculiarities of ensuring the professional development of civil servants in Ukraine under martial law. For this, an analysis of the state of scientific development of the research problem was carried out and scientific approaches to the interpretation of the essence of the concept of "professional development of civil servants" were considered. The state of regulatory and legal regulation of the peculiarities of the professional development of civil servants in Ukraine is analyzed. Taking into account the peculiarities of the current legislation, the basic postulates of the professionalization of civil servants in Ukraine are highlighted. With the use of official statistical data of the National Agency of Ukraine for Civil Service, the specifics and problems of professional training of civil servants in Ukraine (including under martial law) were clarified. It was established that professional training and self-education remain the most popular types of professional training among civil servants. It was noted that during 2022-2023, the Knowledge Management Portal was actively developed in Ukraine, which helps ensure the professional development of civil servants. It was concluded that the full-scale Russian aggression against sovereign Ukraine, which began in February 2022, significantly changed the approaches to the organization of the work of all state bodies, including in the field of high-quality professional development of civil servants, taking into account the priority needs of society, cyber security risks and general living conditions. However, until now, the legislative regulation of the issues of raising the qualifications of civil servants actually paralyzes this area of HRM. At the same time, the concept of "informal education" is becoming widespread in Ukraine as a process of acquiring professional knowledge, skills and abilities (including in the process of work or self-education), which remains unregulated by curricula, educational programs, terms, methods and forms of education." However, it is informal professional training that provides the maximum possible initiative for self-development and self-realization of civil servants.

Key words: *martial law, civil service, public administration, civil servants, human resources, competence approach, professional development, professional development, professional competence, professionalization of civil service, human resources management in civil service.*

УДК 351.74
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.19

Н. О. Березка
аспірантка кафедри публічного управління та економіки
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
ORCID ID: 0009-0003-8978-7187

ВПЛИВ ЛОБІЗМУ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Стаття досліджує вплив громадських організацій та лобістських груп на процеси формування державної політики, акцентуючи на залученні цих організацій у прийняття рішень органами публічної влади. Авторка розглядає лобіювання як інструмент демократичного участі, що дозволяє представляти інтереси ширших верств населення в урядових ініціативах, а також висвітлює потенційні ризики та виклики, пов'язані з лобіюванням.

Основна увага приділяється аналізу механізмів, через які громадські організації впливають на державне управління, включаючи стратегії лобіювання, формування партнерств між громадським і приватним секторами, а також взаємодію з політиками та урядовцями. Важливість прозорості та етичних стандартів у лобіюванні висувається на перший план як критичний аспект для забезпечення справедливості та довіри в політичному процесі.

Стаття також розглядає сучасні виклики, як-то потенційну корупцію, конфлікти інтересів та нерівний доступ до ресурсів для лобіювання, які можуть вплинути на здатність громадських організацій ефективно захищати інтереси громадян. Дослідження підкреслює необхідність розробки та впровадження строгіших законодавчих рамок для регуляції лобістської діяльності, щоб забезпечити більшу прозорість і відповідальність у цій сфері.

У статті запропоновано рекомендації щодо поліпшення політичних процесів через зміцнення ролі громадського сектору в лобіюванні, підвищення обізнаності серед громадян про механізми лобіювання та залучення більшої кількості груп до процесу прийняття рішень. Це дозволить створити більш інклюзивне, ефективне та справедливе суспільство.

Ключові слова: *лобіювання, громадські організації, публічне управління, прозорість, демократичний процес, конфлікт інтересів, етичні стандарти.*

Постановка проблеми. Актуальність питання впливу лобізму на прийняття рішень органами публічної влади визначається декількома ключовими аспектами, які мають значущий вплив на суспільство та демократичний процес.

Дослідження впливу лобізму є важливою галуззю наукових досліджень з кількох причин.

Вплив лобізму на прийняття рішень може відображати справедливість та рівність участі в політичних процесах. Дослідження визначають, наскільки різноманітні групи мають можливість впливати на прийняття рішень та чи дотримуються ці процеси демократичних стандартів.

Дослідження лобізму може виявити ознаки корупційних практик та конфліктів інтересів. Це важливо для забезпечення чесності в прийнятті рішень на різних рівнях влади.

Вивчення впливу лобізму дозволяє оцінити, наскільки ефективно працюють політичні структури, як вони реагують на потреби різних груп населення та чи враховують загальні інтереси.

Дослідження лобізму допомагає ідентифікувати групи чи організації, які активно впливають на прийняття рішень. Це може бути важливо для розуміння динаміки влади та взаємовідносин між різними суб'єктами.

Аналіз впливу лобізму сприяє створенню більш прозорих та відкритих політичних процесів. Це може визначити проблемні питання, пов'язані із зловживанням владою чи неетичними практиками.

Результати досліджень лобізму можуть служити підґрунтям для розробки політичних реформ, спрямованих на покращення ефективності та справедливості в прийнятті рішень.

Вивчення лобізму має важливе значення для розширення розуміння громадськістю того, як працює політичний процес та як впливають різні групи на ухвалення рішень.

Проблемні питання, пов’язані з впливом лобізму на прийняття рішень органами публічної влади, охоплюють широкий спектр етичних, правових та соціальних аспектів.

© Березка Н. О., 2024

Слід враховувати, що не всі групи мають однаковий доступ до ресурсів та можливостей для лобіювання. Великі корпорації чи багаті особи можуть мати більше впливу на політичний процес у порівнянні з менш забезпеченими групами.

Брак прозорості у лобістських діяльностях може призвести до приховування істинних мотивів за внесеними політичними пропозиціями, ускладнюючи громадський контроль та відповідальність політиків.

Лобізм може сприяти корупції, особливо коли він включає непрозорі фінансові угоди між лобістами та законодавцями.

Лобізм часто забезпечує переваги окремим інтересам на шкоду загальному благу, що може призвести до ухвалення політики, яка не відображає потреби або думки більшості населення.

Недостатнє або застаріле законодавче регулювання лобізму може ускладнити здійснення ефективного контролю і нагляду за цією діяльністю.

Лобізм часто ставить політиків перед етичними дилемами, де вони мають вирішувати між дотриманням інтересів своїх виборців та пропозиціями лобістів, які можуть пропонувати значні переваги.

Хоча лобізм може бути інструментом для представництва інтересів у демократії, існує ризик, що він може підривати демократичні процеси, зосереджуючи владу та вплив у руках обмеженої групи акторів.

Ці питання вимагають уваги та ретельного балансування між визнанням права на лобіювання як форми вираження політичних інтересів і необхідністю запобігання його негативним наслідкам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання лобіювання прийняття рішень органами публічної влади було предметом наукового дослідження Д. Базілевича, М. Бризіцького, М. Газізова, Н. Гнатенко, О. Дягілєва, В. Мандрик, В. Нестеровича, Н. Одінцової, Л. Полішкевич, В. Сумської, О. Шведи та інших.

Вчені досліджували явище лобізму з позицій публічного управління, юриспруденції, політології та інших наук.

Динаміка суспільних відносин дозволяє повернутись до вивчення питання впливу лобізму на прийняття рішень органами публічної влади.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу лобізму на процеси прийняття рішень у публічній владі, з особливим акцентом на ролі громадських організацій. Доля цього потрібно проаналізувати, як через лобіювання відбувається представлення інтересів різних соціальних груп, оцінити ефективність цих впливів на політичні процеси, а також визначити можливі ризики та виклики, що супроводжують лобістську діяльність.

Виклад основного матеріалу. Під лобізмом розуміють процес взаємодії між представниками спеціальних інтересів, які діють на користь певних груп чи індивідів, і представниками владних структур, з метою впливу на процес прийняття рішень. Цей вплив може здійснюватися на різних рівнях влади, включаючи законодавчий, виконавчий та судовий. Лобісти, як правило, використовують різні стратегії, такі як представництво інтересів, спілкування з законодавцями, аргументація та збір даних для впливу на формування політики або прийняття рішень відповідно до своїх інтересів [8, с. 32].

Процес прийняття рішень органами публічної влади є важливим етапом у функціонуванні демократичного суспільства. Такий процес передбачає аналіз різних аспектів та врахування різноманітних інтересів громадян, груп, та суспільства в цілому.

Процес прийняття рішення починається з ідентифікації конкретної проблеми чи питання, що вимагає вирішення.

Органи влади збирають необхідну інформацію, проводять дослідження та аналіз, щоб зрозуміти ситуацію та врахувати різні погляди.

Для прийняття рішення повинна бути розробка різних варіантів рішень, які можуть вирішити визначену проблему, аналіз плюсів та мінусів кожного варіанту, оцінка його можливих наслідків та визначення його відповідності цілям та цінностям суспільства [1, с. 6].

Позитивним аспектом є залучення громадськості через відкриті консультації, громадські слухання або інші форми збору відгуків та думок.

У подальшому органи влади обирають оптимальний варіант, враховуючи отриману інформацію, результати аналізу та громадську думку.

Впровадження прийнятого рішення в життя може включати розробку законопроектів, програм, бюджетів та інших інструментів.

Визначення ефективності та відстеження наслідків прийнятого рішення має значення для готовності до коригування стратегії в разі необхідності.

У такому багатоелементному процесі прийняття рішень існує потреба у залученні широкого кола суб’єктів.

Лобізм може бути представлений як важливий елемент демократичного процесу, де різні групи мають можливість висловити свої погляди, але в той же час існує потенційна загроза виникнення конфлікту інтересів, корупції чи нерівності в впливі. Ключовою рисою лобізму є спроба впливати на процеси прийняття рішень у свою користь через здійснення ефективної лобістської діяльності.

Лобізм, у контексті публічного управління, представляє собою систему взаємодії між різними суб'єктами, яка спрямована на вплив на процеси прийняття рішень в органах влади. Цей феномен визначається рядом ключових аспектів, які варто розглядати для глибшого розуміння його місця та ролі в державному управлінні [4, с. 247].

Лобізм взаємодіє з політичною системою та структурами держави і місцевого самоврядування через різноманітні канали, такі як участь у виборчих кампаніях, фінансова підтримка політичних партій чи індивідуальних кандидатів, а також через прямий лобізм у законодавчих органах. Ці взаємодії можуть визначати стратегії розвитку країни, формування бюджету, регулювання ринків та соціально-економічні політики.

Лобізм є ключовим чинником у формуванні законодавства. Лобісти активно впливають на розробку та реалізацію законів через представлення інтересів певних груп чи секторів суспільства. Участь лобістів у законодавчих процесах може призводити до створення правових актів, які відповідають конкретним потребам та цілям представлених груп.

Лобізм також впливає на бюджетний процес, забезпечуючи виділення коштів на конкретні програми чи проекти. Фінансова підтримка лобістів може визначати пріоритети у фінансовому плану держави та спрямовувати ресурси на реалізацію конкретних ініціатив.

Важливим аспектом місця лобізму є його роль у формуванні галузевої політики та регулюванні ринків. Лобісти можуть взаємодіяти з відповідними органами та впливати на прийняття нормативних актів, що регулюють діяльність конкретних секторів економіки.

Лобізм може приймати різні форми і мати різноманітні прояви.

Лобісти можуть виступати публічно, використовуючи різні медіа та платформи для висловлення своїх поглядів і аргументів. Це може включати участь у дискусіях, публікації статей чи інших матеріалів.

Лобісти активно спілкуються з представниками влади, законодавцями та чиновниками з метою впливу на прийняття рішень. Ці зустрічі можуть відбуватися в офісах владних структур, під час робочих обідів чи за інших обставин.

Надання фінансової підтримки політичним кампаніям або партіям, що може сприяти створенню впливового становища.

Лобісти можуть використовувати свої експертні знання для надання консультацій з питань, що стосуються їхніх інтересів, і впливати на формування рішень [3, с. 11].

Важливо відзначити, що лобізм може бути законним і відігравати конструктивну роль у демократичному процесі. Однак неетичний лобізм може призводити до конфліктів інтересів, корупції та спотворення політичних процесів.

Вплив лобізму на прийняття рішень органами публічної влади є складним та багатогранним явищем. Нижче представлені деякі ключові аспекти впливу лобізму на процес прийняття рішень:

Лобісти можуть впливати на формування політики, пропонуючи конкретні законопроекти, модифікації чи вилучення певних положень. Їхні рекомендації можуть бути враховані при розробці законодавства та стратегій.

В галузях, де існують чітко визначені правила і стандарти, лобісти можуть намагатися впливати на процес регулювання, зокрема вимоги щодо безпеки, стандарти якості, оподаткування тощо [5, с. 98].

Лобісти можуть звертатися до владних структур для забезпечення фінансової підтримки своїх інтересів через бюджетні виділення або податкові винятки.

Звертання до органів влади для отримання ліцензій, дозволів чи змін у правилах може бути предметом лобістської діяльності для забезпечення певних вигід.

Лобісти можуть впливати на вибір підприємств або постачальників при укладанні контрактів з державними органами, відчужуючи угоди на користь певних сторін.

Лобісти можуть намагатися впливати на призначення коштів у державному бюджеті для фінансування конкретних програм чи проектів, взаємодіяти з політичними лідерами та впливовими особами для забезпечення призначення чи обрання осіб, які поділяють їхні інтереси, впливати на зміни в законодавстві для регулювання конкретних питань чи виправлення невигідних положень.

Вплив лобізму може проявлятися через створення громадської думки та вплив на реакцію суспільства на певні питання чи ініціативи.

Ці прояви лобізму можуть мати різний ступінь впливу залежно від різноманітних факторів, таких як ефективність лобістської кампанії, рівень підтримки, етичність дій тощо.

Лобісти можуть впливати на владу різними способами, зокрема через взаємодію з виборцями, представниками владних структур, та іншими зацікавленими сторонами.

Лобісти можуть взаємодіяти з членами органів влади, виражаючи свої погляди та аргументи, подавати пропозиції та просити підтримки для конкретних ініціатив чи рішень.

Також можливе надання фінансової підтримки кандидатам або кампаніям, які підтримують інтереси лобістів, може впливати на політичну лояльність і підтримку [6, с. 15].

Лобізм реалізовується через організацію громадських кампаній для залучення громадської уваги та підтримки до конкретних питань чи проектів.

Лобісти можуть надавати органам влади важливі експертні знання щодо конкретних питань.

Лобісти проявляють свою діяльність через взаємодію з громадськістю, формуючи думку громадян, організовуючи заходи та публічні виступи, які підтримують їхні позиції.

Лобісти можуть впливати на розробку та прийняття нових законів чи змін до існуючих.

Без цивілізованого застосування лобізму, без нормативно-правового його регулювання можливі певні негативні прояви.

Лобізм може порушувати демократичні принципи, зокрема рівність участі та представництва громадян. Нерівність у доступі до прийняття рішень може підривати основи демократії та призводити до втрати довіри до владних структур.

Лобізм може бути супутником корупції, особливо тоді, коли існують нечесні чи непрозорі методи впливу на прийняття рішень. Це викликає загрозу для етичності публічних інститутів.

Великі корпорації та спеціальні інтереси можуть мати значний вплив на політичний процес через лобізм. Це може сприяти створенню влади, яка служить обмеженому колу осіб чи організацій, і порушувати принципи рівності.

Лобізм може призводити до економічної концентрації влади, де великі підприємства або групи мають переваги в прийнятті рішень на користь своїх інтересів. Це може ускладнювати боротьбу за рівні можливості та розподіл ресурсів [2, с. 12].

Недостатня прозорість в лобіюванні може ускладнювати оцінку впливу груп на прийняття рішень та ускладнювати визначення, чий голос слухають органи влади.

Наявність системних вад у регулюванні лобізму може призводити до недостатньої ефективності контролю та нагляду за лобіюванням, що робить його більш схильним до зловживань.

Прийняття рішень, які враховують лише інтереси обмеженого кола осіб чи організацій, може мати негативні соціальні наслідки для широкого суспільства.

Подолання негативного впливу лобізму може вимагати системних реформ та заходів для забезпечення прозорості, етичності та врахування широкого спектру громадських інтересів [7, с. 2].

Існує потреба у:

– введенні чітких правил і вимог щодо реєстрації та звітності лобістів. Публікація інформації про їхню діяльність, зустрічі та фінансові взаємодії дозволить громадськості відстежувати та контролювати цей процес;

– встановлені максимальних розмірів фінансових внесків та обмежень для лобістів, щоб зменшити ризик корупції чи неетичного впливу на прийняття рішень;

– розробці та впровадженні кодексів етики для лобістів, які визначають стандарти поведінки та вимоги до їхньої професійної діяльності;

– забезпеченні активної участі громадськості у прийнятті рішень та проведенні консультаційних процесів. Це дозволить враховувати різноманітні голоси інтересів громадян;

– створенні незалежних органів, які відповідають за моніторинг дотримання правил лобізму, реєстрації та етичних норм;

– проведенні освітніх заходів для громадськості, журналістів та представників влади про ролі лобізму в політиці, корупційні ризики та можливі шляхи подолання негативного впливу;

– встановленні обмежень щодо переходу осіб з лобістської діяльності до посад у владних структурах та навпаки, для уникнення конфлікту інтересів;

– розвитку та підтримці громадянських організацій, які слідкують за лобізмом, викривають конфлікти інтересів та сприяють впровадженню реформ.

Висновки. Враховуючи ці аспекти, важливо шукати шляхи реформ та поліпшень у системі лобізму, так щоб вона була більш справедливою, прозорою та демократичною.

Список використаної літератури:

1. Богиня Т. Ю. Інституціоналізація лобізму: світовий досвід та Україна : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Богиня Тетяна Юріївна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2014. 20 с.
2. Годний С. П. Інститут лобізму в політиці як чинник демократизації українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Годний Сергій Петрович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2019. 20 с.
3. Лавренов Д. А. Особливості лобізму в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Лавренов Данило Андрійович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 17 с.
4. Мацкевич Р. М. Лобістська діяльність: вітчизняний та зарубіжний досвід. Одеса : Фенікс, 2016. 316 с.
5. Одінцова О. О. Правове регулювання лобізму в сучасній Україні (загальнотеоретичне дослідження). Донецьк : [ДонНУЕТ], 2011. 150 с.
6. Сумська В. В. Інституціоналізація лобіювання в державному управлінні України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Сумська Вікторія Володимирівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2014. 20 с.
7. Шведа О. С. Міжнародно-правове регулювання інституту лобіювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Шведа Ольга Сергіївна ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ, 2019. 20 с.
8. Яровой Т. С. Державне управління системою лобізму в Україні в інтересах громадянина, суспільства, безпеки держави : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01, 25.00.05 / Яровой Тихон Сергійович ; Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. Київ, 2021. 40 с.

Berezka N. O. Influence of lobbying on decision-making by public authority bodies

The article examines the influence of public organizations and lobby groups on the processes of state policy formation, focusing on the involvement of these organizations in decision-making by public authorities. The author considers lobbying as a tool of democratic participation, which allows representing the interests of the wider population in government initiatives, and also highlights the potential risks and challenges associated with lobbying.

The focus is on analyzing the mechanisms through which civil society organizations influence public administration, including lobbying strategies, the formation of partnerships between the public and private sectors, and interactions with politicians and government officials. The importance of transparency and ethical standards in lobbying is brought to the fore as a critical aspect to ensure fairness and trust in the political process.

The article also examines contemporary challenges, such as potential corruption, conflicts of interest, and unequal access to lobbying resources, which may affect the ability of public organizations to effectively protect the interests of citizens. The study highlights the need to develop and implement a stricter legislative framework for the regulation of lobbying activities to ensure greater transparency and accountability in this area.

The article offers recommendations for improving political processes by strengthening the role of the public sector in lobbying, raising awareness among citizens about lobbying mechanisms, and involving more groups in the decision-making process. This will create a more inclusive, efficient and fair society.

Key words: *lobbying, public organizations, public management, transparency, democratic process, conflict of interests, ethical standards.*

УДК 324.85 + 336.1
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.20

С. М. Охонько
аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
ORCID ID: 0009-0005-5252-4644

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ

Дослідження фокусується на аналізі впливу державного фінансування політичних партій на запобігання корупції в політичних процесах. Ця стаття розглядає державне фінансування як засіб зміцнення демократичних принципів і важливий елемент національного самоврядування, забезпечуючи рівний доступ політичних сил до ресурсів, необхідних для ефективної участі у виборчих процесах.

Стаття підкреслює, що однією з основних функцій державного фінансування є зменшення впливу приватних інтересів та великих корпорацій на політичний процес. Використання державних коштів дозволяє створювати конкурентне та прозоре політичне середовище, де рішення приймаються на користь загального блага. Такий підхід не тільки сприяє стабільності політичної системи, але й відіграє ключову роль у запобіганні фінансовим кризам, пов'язаним з діяльністю партій.

Автор аргументує, що обов'язковий аудит та регулярне звітування партій, які отримують державні кошти, є ефективними механізмами для стимулювання прозорості та відповідального використання коштів, мінімізуючи можливість корупційних схем. Водночас, незважаючи на потенційні переваги, існують значні виклики, такі як справедливе розподілення ресурсів та ефективність використання виділених коштів.

Стаття також обговорює можливості для подальшого вдосконалення механізмів фінансування. Рекомендується впровадження більш строгих нормативів для регулювання державного фінансування, що включає визначення чітких критеріїв та умов використання коштів, а також розробка стратегій для залучення громадянської участі, спрямованих на забезпечення більшої прозорості та зменшення політичної корупції. Виокремлюються перспективи подальших досліджень у цій галузі, оскільки питання державного фінансування політичних партій залишається актуальним у контексті змін у сучасному політичному середовищі.

Ключові слова: *державне фінансування, політичні партії, корупція, прозорість, демократичні принципи, політичний процес, регулювання.*

Постановка проблеми. Державне фінансування політичних партій вважається важливим інструментом для зменшення корупції, однак існує питання, наскільки ефективно політичні партії використовують державні кошти. Часто фінансування витрачається не на розвиток партійної діяльності або залучення громадян, а на покриття поточних витрат або піар-кампанії.

Незважаючи на те, що державне фінансування має сприяти прозорості, іноді складно контролювати, як саме використовуються кошти. Недоліки в регулюванні та аудиті можуть призводити до зловживань.

Політичні партії можуть стати залежними від державних субсидій, що потенційно послаблює їхню мотивацію до самостійного залучення ресурсів та знижує інноваційність у політичній діяльності.

Часто системи державного фінансування вигідні великим, вже встановленим партіям, що може обмежувати можливості менших або нових політичних груп.

Існує ризик, що державне фінансування може використовуватися для непрямого впливу на партії з метою здобуття політичних переваг, особливо у періоди передвиборчих кампаній.

Часто законодавство не встигає за динамікою розвитку політичних процесів, що призводить до правових прогалин у врегулюванні державного фінансування.

Державне фінансування може викликати етичні питання щодо того, чи має держава фінансувати політичну діяльність і як забезпе-

© Охонько С. М., 2024

чити, щоб таке фінансування не обмежувало політичний плюралізм або волю виборців.

Державне фінансування політичних партій є предметом значущого академічного і практичного дослідження у контексті сучасної публічноуправлінської теорії та практики.

Державне фінансування політичних партій варто розглядати як засіб зміцнення демократичних принципів. Згідно з теорією демократії, участь громадян у політичних процесах є фактором національного самоврядування. Державне фінансування стає механізмом, який забезпечує рівний доступ політичних сил до ресурсів, необхідних для залучення громадян до участі у виборчих процесах.

Однією з ключових функцій державного фінансування є зменшення впливу приватних інтересів та великих корпорацій на політичний процес. Забезпечуючи стандартні фінансові умови для всіх партій, державне фінансування сприяє створенню конкурентної та прозорої політичної арени, де рішення приймаються відповідно до загального блага, а не інтересів окремих груп.

Державне фінансування політичних партій виступає як гарантія стабільності політичної системи. Забезпечуючи фінансові ресурси для різних політичних сил, держава сприяє уникненню кризових ситуацій, пов'язаних із фінансовою нестабільністю партій та їх діяльності.

Державне фінансування пов'язане із встановленням високих стандартів відповідальності та прозорості. Партії, які отримують державні кошти, підлягають обов'язковому аудиту та регулярному звітуванню. Це стимулює ефективне використання коштів та виключає можливість корупційних схем.

Незважаючи на потенційні переваги державного фінансування, існують виклики, пов'язані з ефективністю та справедливим розподілом ресурсів. Перспективи включають подальше вдосконалення механізмів фінансування та врахування динамічного політичного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика політичних партій є актуальною серед представників наукових кіл. Так, на сучасному етапі окремим аспектам їх виникнення та функціонування присвятили свої доробки Л. Гонюкова, О. Воскобойников. Під юридичним кутом зору утворення політичних партій розглядають В.М. Бесчасний, О.С. Денисова, О.П. Кудлай, С.М. Пашков.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз впливу державного фінансування на зменшення корупційних ризиків у політичній діяльності та на забезпечення демократичних стандартів в політичному процесі. Стаття прагне виявити, як фінансова підтримка з боку держави може сприяти прозорості політичних кампаній, зниженню залежності партій від приватних інтересів, і тим самим підвищенню загального рівня довіри до політичних інститутів.

Основні завдання статті включають:

– дослідження механізмів державного фінансування політичних партій і їх вплив на політичну конкуренцію і корупцію;

– оцінка ефективності існуючих законодавчих рамок у різних країнах для регулювання фінансування політичних партій;

– аналіз переваг і недоліків державного фінансування з точки зору зменшення корупції та підвищення прозорості;

– виявлення найкращих практик та рекомендацій для оптимізації систем фінансування, щоб максимально знизити корупційні ризики та підвищити ефективність використання державних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Політична партія – це організована частина суспільства, члени якої об'єднуються з метою вибороти владу в державі та утримати її.

Політична партія – це найбільш активна та організована частина населення, якогось класу, класів, соціальної верстви, верств, яка виражає їхні інтереси.

Основний зміст діяльності будь-якої політичної партії – здобути політичну владу в державі та реалізовувати свої програмні цілі – економічні, політичні, ідейно-теоретичні, моральні за допомогою законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Свої програмні цілі політичні партії проводять у життя через ідейно-політичну, організаційну, пропагандистську, державну (коли оволодівають державною владою) діяльність, виробляючи стратегію й тактику своєї поведінки на різних історичних етапах розвитку і за різних політичних умов [4, с. 71].

Державне фінансування статутної діяльності політичних партій, відповідно до внесених змін до Закону України «Про політичні партії в Україні», розпочалося з третього кварталу 2016 року.

Основними законодавчими актами, що регулюють державне фінансування політичних партій є:

– Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III;

– Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 08.10.2015 № 731- VIII [7].

Однією з основних мотивацій державного фінансування політичних партій є створення рівних умов для всіх учасників політичного процесу. Державне фінансування дозволяє уникнути ситуації, коли певні партії мають фінансові переваги, забезпечуючи адекватний доступ до ресурсів навіть менш впливовим політичним формаціям.

Важливим аспектом державного фінансування є зменшення впливу приватних інтересів та бізнес-структур на політичні рішення. Фінансування з державного бюджету сприяє незалежності політичних сил від корпоративних чинників та допомагає уникнути виникнення конфлікту інтересів.

Державне фінансування політичних партій виступає як засіб, спрямований на забезпечення демократичних принципів. Воно дозволяє партіям працювати на користь громадян, незалежно від їхнього фінансового становища, та сприяє збалансованому представництву різних соціальних груп [9].

Іншим важливим мотивом є стимулювання громадянської участі. Забезпечення фінансових ресурсів дозволяє партіям ефективно проводити кампанії, залучаючи увагу та участь громадян в політичному процесі.

Державне фінансування виступає як засіб забезпечення стабільності політичної системи. Забезпечуючи ресурси для функціонування партій, держава допомагає уникнути фінансових криз та подолати виклики, пов'язані з фінансовою нестабільністю.

Державне фінансування надає можливість державі регулювати та контролювати фінансові потоки у політичному процесі. Це забезпечує ефективне використання грошей та мінімізує ризик корупції та недостовірного використання коштів [8].

Основними моделями фінансування політичних партій є:

– англосаксонська модель, у якій правове регулювання переважно недержавного фінансування;

– європейсько-континентальна модель, де спостерігається перевага державного фінансування, що гарантується законодавством;

– змішана модель, для якої є характерним поєднання державного та приватного фінансування.

Англосаксонська модель державного фінансування політичних партій є підходом до фінансування політичних організацій, який характерний для країн з англосаксонською правовою традицією, таких як Велика Британія, Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія та інші.

В англосаксонській моделі, політичні партії отримують фінансування в основному від приватних джерел, таких як членські внески, пожертви від корпорацій та громадян, а також фондів.

У порівнянні з іншими моделями, державне фінансування політичних партій є обмеженим та не визначає основний джерело їхніх фінансових ресурсів [2, с. 52].

Англосаксонська модель покладає великий акцент на прозорість та обліковість фінансових операцій політичних партій. Це передбачає публічне оприлюднення витрат та джерел фінансування.

Партії мають значний ступінь фінансової автономії та можливість самостійно залучати кошти на свою діяльність.

Фінансування спрямовується відповідно до широкої підтримки громадськості. Партії, що мають більше підтримки від громадян, можуть отримати більше фінансових ресурсів.

Ця модель ставить під сумнів важливість державного фінансування, а замість цього акцентує на потребі привертати кошти від приватних осіб і корпорацій. Однак вона також покладає великий наголос на прозорість та відкритість, щоб забезпечити відсутність корупції та недостовірного використання фінансових ресурсів у політиці.

Європейсько-континентальна модель державного фінансування політичних партій є підходом, який характеризує деякі країни Європи та континентальні частини світу, такі як Франція, Німеччина, Італія, Іспанія та інші [5, с. 283].

У рамках європейсько-континентальної моделі, держава відіграє значну роль у фінансуванні політичних партій. Це може включати в себе надання субсидій на партійні програми, виборчі кампанії та інші витрати.

Державне фінансування супроводжується високим рівнем контролю та регулювання. Є строгі правила щодо того, як партії можуть використовувати отримані кошти, та які витрати вони можуть здійснювати.

У деяких випадках політичні партії можуть отримувати фінансування від приватних джерел, таких як членські внески та пожертви від

громадян, але державне фінансування залишається ключовим джерелом.

Партії мають певний рівень фінансової автономії, але вони також обмежені правилами, що регулюють використання державних коштів.

Державне фінансування спрямовується на забезпечення рівних можливостей для всіх партій, залежно від їхнього представництва та успіху на виборах [1, с. 189].

Модель спрямована на стимулювання участі громадян у політичному процесі та забезпечення здорового політичного змагання.

Ця модель прагне збалансувати фінансову незалежність партій з їхньою фінансовою відповідальністю перед суспільством та державою. Вона передбачає важливий рівень державного контролю, щоб уникнути корупції та недостовірного використання фінансових ресурсів у політиці.

Змішана модель державного фінансування політичних партій – це підхід, який комбінує елементи різних моделей фінансування політичних партій, таких як модель англосаксонська, європейсько-континентальна та інші.

Політичні партії отримують фінансування як від держави, так і від приватних джерел. Державне фінансування може включати субсидії, гранти, а також інші види допомоги від держави. Паралельно з цим, партії можуть отримувати кошти від членів, пожертводавців, корпорацій та інших приватних джерел.

Як правило, змішана модель передбачає високий рівень контролю та регулювання щодо використання отриманих коштів. Це може включати в себе встановлення правил щодо того, як партії можуть витрачати державні кошти, а також вимоги до прозорості та обліковості.

Партії можуть мати певний рівень фінансової автономії, але одночасно вони залежать від державного та/або приватного фінансування. Це створює баланс між незалежністю партій та їхньою відповідальністю перед державою та громадянами.

Модель може спрямовуватися на стимулювання громадянської участі у політичному процесі та забезпечення конкурентоспроможного політичного змагання.

Змішана модель може бути структурована так, щоб підтримувати різні типи політичних партій, враховуючи їхні різноманітні потреби та роль у політичній системі [3, с. 8].

Змішана модель може виявитися ефективною для багатьох країн, оскільки вона дозволяє поєднати переваги різних систем фінансування, а також реагувати на конкретні особливості політичного середовища та культури країни.

Серед джерел фінансування політичних партій виділено наступні:

– самофінансування;

– приватне фінансування;

– державне фінансування.

Членський внесок як джерело самофінансування політичної партії – це передбачений законодавством регулярний грошовий внесок, який сплачується на користь партії її членами в порядку, розмірах та в строки, передбачені статутом або окремими положеннями партії про членські внески, і є обов'язковим для всіх членів партії, окрім випадків, передбачених статутами або окремими положеннями партії.

На нашу думку виділення в Законі України «Про політичні партії в Україні» спонсорства як окремої форми приватного фінансування політичних партій потенційно сприяє політичній корупції і зловживанням у сфері політичних фінансів, оскільки спонсорство (у загальноприйнятому розумінні цього терміну) передбачає отримання спонсором відповідної вигоди і не є безкорисливим, на відміну від пожертвувань.

Найбільш істотними надходженнями в межах приватного фінансування політичних партій у країнах ЄС є пожертвування, під яким розуміється добровільне надання політичній партії грошових або майнових цінностей у порядку та розмірах, передбачених законодавством [6, с. 75].

Поширеним у країнах ЄС і новим для України є державне фінансування політичних партій.

Основними проблемами здійснення державного фінансування політичних партій є те, що:

1) ніхто в Україні не знає, на які потреби партіям можна використовувати державні кошти, а на які – ні (відсутність легального визначення терміну «статутна діяльність партії»; відсутність чіткого розуміння того, яка діяльність партії є «пов'язаною з участю у виборах», та що таке «витрати на фінансування передвиборної агітації»; неоднозначність питання про те, чи поширюються на політичні партії обмеження, обумовлені визначеним видом економічної класифікації видатків бюджету);

2) всупереч очікуванням експертів і громадськості абсолютну більшість коштів державного фінансування партії витрачають на банальні потреби, які не спрямовані на розвиток інституційної та аналітичної спроможності цих партій,

а отже й не сприяють розвитку плюралістичної демократії в Україні.

Фінансово-економічний механізм підтримки політичних партій може бути удосконалений насамперед шляхом покращення його нормативно-правового забезпечення [10, с. 95].

Доцільно заборонити фінансування політичних партій із боку юридичних осіб, що суттєво знизить ризики політичної корупції та підвищить прозорість системи фінансування політичних партій в Україні.

У Законі України «Про політичні партії в Україні» необхідно закріпити виключний перелік потреб, на які політичні партії можуть використовувати кошти, отримані з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичної партії, оскільки законодавство України не містить визначення поняття «статутна діяльність політичної партії», а встановлення судом фактів, що кошти, виділені з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичної партії, використані політичною партією на цілі, не пов'язані із здійсненням її статутної діяльності, є підставою для припинення державного фінансування.

Оскільки, за чинним законодавством України, політичні партії не завжди можуть належним чином перевірити громадянство особи, яка зробила внесок на підтримку політичної партії, або є кінцевим бенефіціарним власником, Національне агентство з питань запобігання корупції потрібно зобов'язати повідомити політичну партію про таке порушення із рекомендацією повернути протягом трьох днів внесок особі, а в разі неможливості повернення – перерахувати такий внесок до державного бюджету.

Висновки.

Роль державного фінансування політичних партій є складною та багатогранною. Вона не лише сприяє демократії та стабільності, але й вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змін у суспільстві та політиці.

В контексті вищевикладених обґрунтувань можна зробити висновок, що державне фінансування політичних партій є ключовим інструментом для забезпечення рівних умов, захисту від впливу приватних інтересів, підтримки демократії та забезпечення стабільності політичної системи. Це питання залишається актуальним у контексті змін у сучасному світі та вимагає подальших досліджень для вдосконалення механізмів фінансування.

Список використаної літератури:

1. Антонова О. С. Теоретико-методологічні аспекти дослідження партійної фракції в українській системі поділу влади / О. С. Антонова. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 1 (24). С. 184-193.
2. Гошовська В. А. Політична корупція. Київ : НАДУ, 2018. 99 с.
3. Джуган В. В. Конституційно-правові засади фінансування політичних партій в Україні та країнах ЄС: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Джуган Володимир Васильович ; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т» МОН України. Ужгород, 2017. 17 с.
4. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз. К. : НІСД, 2013. 230 с.
5. Кушнарьов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація. Київ : Юридична думка, 2018. 406 с.
6. Огляд судової практики у справах про адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення правил фінансування політичних партій та виборчих кампаній: посібник для суддів / за ред. М. Цуркана. Київ : Друкарський двір Олега Федорова, 2021. 148 с.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції : Закон України від 08.10.2015 № 731- VIII.
8. Про затвердження Положення про порядок подання Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру : Рішення від 28.07.2016 №3 Національного агентства з питань запобігання корупції.
9. Про затвердження форми Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру : Рішення від 09.06.2016 №3 Національного агентства з питань запобігання корупції.
10. Романюк А. С. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна / А. С. Романюк [та ін.]. Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. 132 с.

Okhonko S. M. State financing of political parties as a prerequisite for preventing political corruption

The study focuses on the analysis of the influence of state financing of political parties on the prevention of corruption in political processes. This article considers public funding as a means of strengthening democratic principles and an important element of national self-governance, ensur-

ing equal access of political forces to the resources necessary for effective participation in electoral processes.

The article emphasizes that one of the main functions of state funding is to reduce the influence of private interests and large corporations on the political process. The use of public funds makes it possible to create a competitive and transparent political environment where decisions are made in favor of the common good. This approach not only contributes to the stability of the political system, but also plays a key role in preventing financial crises related to party activities.

The author argues that mandatory audits and regular reporting of parties that receive state funds are effective mechanisms for promoting transparency and responsible use of funds, minimizing the possibility of corruption schemes. At the same time, despite the potential benefits, there are significant challenges, such as the equitable distribution of resources and the efficiency of the use of allocated funds.

The article also discusses opportunities for further improvement of funding mechanisms. It is recommended to implement stricter regulations for the regulation of public funding, including the definition of clear criteria and conditions for the use of funds, as well as the development of strategies for attracting citizen participation, aimed at ensuring greater transparency and reducing political corruption. Prospects for further research in this area are highlighted, as the issue of state financing of political parties remains relevant in the context of changes in the modern political environment.

Key words: *state funding, political parties, corruption, transparency, democratic principles, political process, regulation.*

УДК 327:5+327:8
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.21

О. Д. Терещук
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри національної безпеки
Інституту безпеки ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0001-7469-0620

С. Ф. Кривошликов
кандидат технічних наук, доцент кафедри національної безпеки,
Інституту безпеки ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0008-5494-8880

ДІАГНОСТИКА ЗАГРОЗ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ ПО МОТИВАМ ДАВОСУ-2024

Статтю присвячено проблематиці окреслення та оцінки найновіших загроз міжнародній безпеці та визначення алгоритму першочергових дій для підготовки до протидії цим загрозам і їх наслідкам.

Детальну увагу зосереджено на особливостях загроз міджнародній безпеці, які найбільш активно обговорювалися на майданчику Міжнародного економічного форуму у Давосі (World Economic Forum-2024). Ключовими загрозами сучасній міжнародній безпеці можна вважати: геополітичні ризики, що загострюються новими війнами; появу/поширення умовної хвороби «Х»; неконтрольоване поширення штучного інтелекту.

Не менш небезпечними є ще й такі загрози міжнародній безпеці як: міжнародний тероризм; екологічні проблеми; перспективи застосування ядерної зброї; етнічні й релігійні війни; діяльність тоталітарних сект; неконтрольована міграція; організована злочинність.

Наголошено на тому, що поява вказаних нових загроз і викликів, змушує уряди різних країн переглянути традиційні підходи до розв'язання проблем безпеки. Самі ці загрози й виклики завжди взаємопов'язані та взаємозалежні. Тому, глобалізація міжнародних проблем змушує держави змінювати не тільки свої підходи до забезпечення власної безпеки, визначення сутності нових загроз і викликів, а й розробляти нові засоби і заходи їх нейтралізації.

Окремої уваги дослідників заслуговують питання достовірності прогнозування загроз. Наявний методологічний апарат чудово адаптований до специфіки геополітичної взаємодії, проте не завжди досзволяє врахувати сучасні особливості розвитку технологій та супутніх управлінських рішень. Зазначене обумовлює потребу оптимізації методології прогнозування безпекових загроз як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Ключові слова: *міжнародна безпека; загрози міжнародній безпеці; Міжнародний економічний форум 2024; прогнозування загроз; воєнні конфлікти; агресія російської федерації проти України; хвороба «Х», штучний інтелект; правове регулювання штучного інтелекту.*

Обґрунтування актуальності теми дослідження. Сучасний світ, з огляду на ряд суб'єктивних та об'єктивних обставин, характеризується високим ступенем нестабільності. При цьому, загрози міжнародній безпеці існують майже в кожній сфері людської життєдіяльності. Як попереджав світ ще у 1979 році Папа Римський Іван Павло II - сучасній людині постійно загрожує те, що є справою її рук, що є результатом діяльності її розуму, прагнень її волі. В цьому і полягає трагедія людського існування в її широкому значенні [1]. І хоча здавалося б очевидним, що глобалізація, науковий прогрес та розвиток різних сфер сучасної діяльності, дозволяють задовольняти все більші потреби, варто пам'ятати, що при цьому вони ж породжують і певні загрози міжнародній безпеці. Більше того, долаючи одні виклики, світ може створювати для себе нові загрози, і деколи «ліки можуть бути гіршими за хворобу».

© Терещук О. Д., Кривошликов С. Ф., 2024

До виникнення чергових локальних та регіональних конфліктів призводять не тільки політичні й дипломатичні суперечки, а також і слаборозвинена економіка окремих країн, торгові суперечності, неконтрольовані переміщення мігрантів та біженців, екологічний стан, наркобізнес, тероризм і релігійне різноманіття. Сучасні інформаційні технології зв'язку часто загострюють проблеми, які існували століттями, проте перебували не у такому активному стані. Зазначене й обумовлює актуальність дослідження загроз міжнародній безпеці, з огляду на проведення Міжнародного економічного форуму у Давосі (World Economic Forum-2024).

Метою дослідження є окреслення та оцінка найновіших загроз міжнародній безпеці та визначення алгоритму першочергових дій для підготовки до протидії цим загрозам і їх наслідкам.

Виклад основного матеріалу. Традиційно міжнародною загрозою вважається обставина або подія, після появи якої виникають конкретні негативні наслідки, що стосуються певних матеріальних активів, знань, здоров'я населення, викривлення інформації, насильства, технічних збоїв тощо. Поява різних загроз очікувано викликає почуття тривоги та безвиході у населення світу. Тому, цим проблемам все частіше приділяють увагу різні міжнародні організації та заходи, навіть якщо історично вони були орієнтовані на інші аспекти міжнародних відносин.

Міжнародний економічний форум, що проходить кожен рік у Давосі, присвячений, виходячи з назви, економічним проблемам у світі. Проте в ході останнього форуму – Давосу-2024 (World Economic Forum-2024), спостерігали дещо іншу картину. Учасники визнали, що ситуація у світовій економіці спостерігається як відносно непогана чи не така вже й проблемна, як це прогнозували два роки тому. Натомість, головними предметами для обговорення стали проблеми, які не є економічними, але були заявлені ключовими загрозами для сучасного світу в цілому, а відтак - і для глобальної економіки зокрема.

Перша загроза – геополітичні ризики. У даному контексті, Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляйєн (Ursula Gertrud von der Leyen) повідомила, що у світі дедалі ширше розгортається епоха «конфліктів та конфронтації, роздробленості та страху». Вона переконана, що накопичення конфліктів несе загрозу для глобального порядку та післявоєнного відновлення суспільства [2].

Друга загроза – страх населення Землі перед можливими викликами нової пандемії, умовної хвороби «X». Після пандемії COVID-19 та глобального вжиття заходів з протидії їй, громадяни десятків країн з острахом сприймають новини про нові хвороби.

Загроза третя – розповсюдження штучного інтелекту і руйнівні наслідки його безконтрольного впровадження в різні сфери сучасного життя [3].

Розробка превентивних та поточних заходів протидії цим загрозам наразі вважається актуальним питанням міжнародної безпеки [4].

Найбільш традиційною з перелічених проблем є геополітичні ризики. Але міжнародні загрози та збройні конфлікти вже не просто накопичуються, вони стали розвиватися за принципом ланцюгової реакції. Попередній світовий порядок, описаний Генрі Кісінджером [1] значною мірою зруйнований, а яким стане новий, ніхто не розуміє. І неспівпадіння інтересів ключових суб'єктів, у процесі формування нових правил міжнародної безпеки, лише посилюються. Універсальних моделей безпеки немає, а ті, які пропонуються, можуть бути погано поєднуваними, або й взагалі - суперечити одна одній.

Росія послідовно просуває порядок, побудований на власній «Ординській моделі безпеки», заснований на домінуванні агресивної військової сили з боку кількох держав, із розподілом між ними сфер впливу [5]. Китай же використовує росію як таран для руйнування попередньої системи міжнародної безпеки, а сам покроково формує організаційну базу та мережу свого глобального впливу.

Україна, разом із кількома своїми партнерами, пропонує зупинити та покарати головного порушника системи міжнародної безпеки – російську федерацію, а також вдосконалити глобальну систему міжнародної безпеки. Проте, ні США ні ЄС наразі ще не здатні до рішучих дій. В кращому випадку - вони намагаються пригасити наявні кризові ситуації та зупинити масштаби їх небезпечного поширення. Водночас, попередження про можливі загрози майбутньої війни з росією (та в перспективі й з Китаєм), як і попередження про необхідність підготовки до такої війни, лунають на Заході дедалі частіше.

Якщо описані ризики міжнародної безпеки у Світі продовжать поширюватись (навіть - стихійно), на Світ чекає неминучий конфлікт коаліції держав «Вестфальської моделі безпеки» [5] із найбільш агресивними тоталітарними режимами Ординської моделі безпеки (Росія, Північ-

на Корея, Іран) [3]. Зрозуміло, що Китай деякий час не приєднуватиметься до цієї війни, алене-одмінно використовуватиме її у своєму геополітичному протистоянні зі США.

Водночас, Китай має власну точку протистояння з США, яка пов'язана зі статусом Тайваню. Протягом десятиліть США дотримувалися політики «стратегічної неоднозначності», згідно з якою Китай не міг бути впевненим, чи стануть США на захист Тайваню в разі китайського вторгнення [6]. Прогнози західних аналітиків щодо дедлайну ймовірного китайського вторгнення на Тайвань варіюються здебільшого від 2027 до 2050 років [7]. Водночас, деякі фахівці вже почали попереджати про можливість більш раннього вторгнення, якщо керівництво Китаю вважатиме, що Сполучені Штати все більше вплутуються у війни в Європі та на Близькому Сході. Адже в такому разі США доведеться мати можливу війну на три фронти [7]. І з огляду на поступову ескалацію війни як в Україні, так і на Близькому Сході, такі прогнози не видаються надто фантастичними.

Більш простими для розуміння й прогнозування, видаються загрози, пов'язані з хворобою «Х». Про неї нагадав Генеральний директор Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) Тедрос Гебрейєсус (Tedros Adhanom Ghebreyesus). Він закликав світ належним чином готуватися до «майбутніх невідомих пандемій», які можуть загрожувати планеті та людству – хворобам «Х». Цей термін, до речі, не новий, ВООЗ використовує його ще з 2018 року, як символічне позначення хвороб, про які Світ ще не знає. Характерно, що у 2018 році на таку потенційну проблему не звернули достатньо уваги, але все змінилося після спалаху пандемії Covid-19 [8]. Тепер же у суспільстві сформувалося розуміння проблеми. Водночас, напрацьовано й дієві заходи протидії пандемії, що робить загрозу більш прогнозованою.

Серед іншого, вже запропоновано тезове формулювання алгоритмів знешкодження медичних загроз. Але тут вбачається явно виражений корпоративний інтерес ВООЗ. Адже помітно, що керівництву організації сподобалося виступати в ролі міжнародного антикризового менеджера, і хочеться зберегти за собою цю роль і надалі. Звісно, на тлі інших проблем міжнародної безпеки, багато хто з цим не погодиться, особливо з огляду на різноманітність та жорсткість пропонованих ВООЗ епідеміологічних обмежень. Проте, відповідні суб'єкти постійно розробляють механізми швидкого та глобального реагування на загрозу виникнення умовної хвороби «Х», враховуючи, також і вже наявний досвід боротьби з пандемією COVID-19.

Помітно складнішим видається питання щодо загрози розповсюдження неконтрольованого штучного інтелекту. Міжнародні масштаби цієї загрози наразі перебувають лише на стадії усвідомлення. Крім того, це не тільки ризик та загроза, які вбачаються в різних сенсах, від втрати великої кількості робочих місць, до несподіваних наслідків впровадження штучного інтелекту у багатьох сферах суспільного існування, а й новий потужний інструмент розвитку Світу.

Заборонити адміністративним шляхом подальше впровадження штучного інтелекту в суспільне життя вже не вдасться, тому що обмежити процес еволюції досить важко. Швидше буде навпаки, держпаи намагатимуться бути лідерами, і ми спостерігатимемо у галузі штучного інтелекту зростання вже розпочатої глобальної конкуренції. У кращому випадку, цей процес варто спробувати наздогнати в нормативному полі та адмініструвати задля глобального контролю. Зрештою, в ЄС уже здійснюються певні спроби реагування на дану проблему [9]. Якою буде їх ефективніть, покаже час.

Окрім зазначених на особливу увагу заслуговують ще й такі загрози міжнародній безпеці, як:

– міжнародний тероризм,
– екологічні проблеми,
– застосування ядерної зброї,
– етнічні і релігійні війни,
– діяльність тоталітарних сект,
– неконтрольована міграція,
– організована злочинність.

Перелічені явища завдають шкоди не окермій конкретній країні, але й усфій системі європейської та міжнародної безпеки.

Під кінець Давоського форуму з'явилося усвідомлення ще однієї потенційної загрози, яка пов'язана із можливим обранням неоднозначних осіб на пост президентів великих країн, що матиме відчутний вплив на всю систему міжнародної безпеки [10]. Наприклад, особа Донадьда Трампа (Donald John Trump) викликає різні думки про перспективи стабільності світового порядку, після можливого його обрання. Коли він отримав впевнену перемогу на республіканському праймерізі в Айові, в кулуарах Давосу, почали інтенсивно обговорювати ймовірні сценарії наслідків для міжнародної безпе-

ки від можливої перемоги Трампа на президентських виборах у США [11]. При цьому, думки коливались від досить негативних оцінок (політична криза в США, криза єдності та ослаблення Західного світу, вихід США з НАТО тощо), до оптимістичних (мовляв, жити можна і з Трампом, але необхідно запровадити особливу стратегію взаємовідносин із ним та його командою).

Проте, більшість експертів погоджуються, що ймовірна перемога Трампа на президентських виборах у США призведе до справжнього міжнародного струсу із глобальними безпековими наслідками, до яких варто готуватися вже зараз. І зрештою це стане ще одним вагомим ризиком продовження, а можливо, й зростання міжнародної політичної турбулентності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Яскравим доказом зниження стабільності міжнародної безпеки в сучасному світі можна вважати перехід до обговорення проблем безпеки навіть на таких традиційних для інших галузей суспільних відносин майданчиках, як Міжнародний економічний форум у Давосі (World Economic Forum-2024).

Ключовими загрозами сучасній міжнародній безпеці можна вважати: геополітичні ризики, що загострюються новими війнами; появу/поширення умовної хвороби «Х»; неконтрольоване поширення штучного інтелекту.

Окремої уваги заслуговують ще й такі загрози міжнародній безпеці як: міжнародний тероризм; екологічні проблеми; перспективи застосування ядерної зброї; етнічні й релігійні війни; діяльність тоталітарних сект; неконтрольована міграція; організована злочинність.

Поява вказаних нових загроз і викликів, змушує уряди різних країн переглянути традиційні підходи до розв'язання проблем безпеки. Самі ці загрози й виклики завжди взаємопов'язані та взаємозалежні. Тому, глобалізація міжнародних проблем змушує держави змінювати не тільки свої підходи до забезпечення власної безпеки, визначення сутності нових загроз і викликів, а й розробляти нові засоби і заходи їх нейтралізації.

Окремої уваги дослідників заслуговують питання достовірності прогнозування загроз. Наявний методологічний апарат чудово адаптований до специфіки геополітичної взаємодії, проте не завжди дозволяє врахувати сучасні особливості розвитку технологій та супутніх управлінських рішень. Що й обумовлює потребу оптимізації методології прогнозування безпекових загроз як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Список використаної літератури:

1. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Генрі Кіссінджер. Київ, *Наш Формат*. 2020. 320 с.
2. Володимир Зеленський та Урсула фон дер Ляєн у Давосі домовилися про початок скринінгу українського законодавства в межах переговорів щодо членства України в ЄС. 16 січня 2024 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-ta-ursula-fon-der-lyayen-u-davosi-domovi-88369
3. Lysenko S.,... The Analysis of World Information Warfare and Information Security in the Context of the Russian-Ukrainian War. *Studies in media and communication*. Vol. 11, No7 (2023), pp. 150-158. v11i7.6414. DOI: https://doi.org/10.11114/smc. URL: https://redfame.com/journal/index.php/smc/article/view/6414
4. Global Risks Report 2024: The risks are growing – but so is our capacity to respond. *World Economic Forum official site*. Jan 10, 2024. URL: https://www.weforum.org/agenda/2024/01/global-risk-report-2024-risks-are-growing-but-theres-hope/
5. С. Лисенко-Зарецький, Безпека на межі світів. Київ. *ВД Дакор*, 2022. 416с.
6. Why Xi tried to assure U.S. he has no plans for Taiwan invasion. KEN MORIYASU, Nikkei Asia diplomatic correspondent. November 18, 2023. *Nikkei Asia*. URL: https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/APEC/Why-Xi-tried-to-assure-U.S.-he-has-no-plans-for-Taiwan-invasion
7. China Won't Invade Taiwan – For Now. *The Diplomat*. By Philip Hou. December 08, 2023. URL: https://thediplomat.com/2023/12/china-wont-invade-taiwan-for-now/
8. Валерія Глінка. «10 років на завершення війни в Україні». На четвертий день ВЕФ світові лідери говорили про майбутнє України та РФ, конфлікт в Ізраїлі, загрози ШІ та економіку майбутнього. *Щоденник Давосу від Forbes. Forbes*. 18 січня 2024. URL: https://forbes.ua/svit/vsesvitniy-ekonomichniy-forum-u-davosi-den-chetvertiy-18012024-18612
9. Europe reaches a deal on the world's first comprehensive AI rules. *Associated press*. *BUSINESS*. December 9, 2023. URL: https://apnews.com/article/ai-act-europe-regulation-59466a4d8fd3597b04542ef25831322c
10. Трамп про Україну та Путіна: аналітики оцінили висловлювання головного конкурента Байдена. *Радіо Свобода*. 19 січня 2024. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/tramp-vyslovlyuvannya-pro-ukrayinu-reaktsiyi-analitykiv/32783655.html

Tereshchuk O. D., Kryvoshlykov S. F. Diagnostics of international security threats for Davos-2024

The article is devoted to the problems of delineating and assessing the latest threats to international security and determining the algorithm of priority actions for preparing to counter of these threats and their consequences.

Detailed attention is focused on the features of threats to international security, which were most actively discussed on the site of the International Economic Forum in Davos (World Economic Forum-2024). Key threats to modern international security can be considered: geopolitical risks exacerbated by new wars; appearance/spread of conditional disease "X"; uncontrolled spread of artificial intelligence.

No less dangerous are such threats to international security as: international terrorism; ecological problems; prospects for the use of nuclear weapons; ethnic and religious wars; activities of totalitarian sects; uncontrolled migration; organized crime.

It is emphasized that the appearance of these new threats and challenges forces the governments of various countries to review traditional approaches to solving security problems. These threats and challenges are always interconnected and interdependent. Therefore, the globalization of international problems forces states to change not only their approaches to ensuring their own security, defining the essence of new threats and challenges, but also to develop new means and measures to neutralize them.

The issue of reliability of threat forecasting deserves special attention of researchers. The existing methodological apparatus is perfectly adapted to the specifics of geopolitical interaction, but it does not always allow taking into account the modern features of the development of technologies and related management decisions. This determines the need to optimize the methodology of forecasting security threats both at the national and international levels.

Key words: *international security; threats to international security; World Economic Forum-2024; forecasting threats; military conflicts; aggression of the russian federation against Ukraine; disease "X", artificial intelligence; legal regulation of artificial intelligence.*

УДК 330.33/36: 332.1
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.22

О. С. Дмитрова
кандидат економічних наук, керівник напряму фінансового моніторингу АТ «УКРПОШТА»,
заступник завідувача кафедри фінансово-економічної безпеки
Інституту безпеки ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0007-4928-2191

К. Г. Гончарова
кандидат економічних наук, заступник керівника напряму фінансового моніторингу АТ «УКРПОШТА»,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки
Інституту безпеки ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0002-6716-3934

К. В. Карпова
кандидат економічних наук, доцент
завідувач кафедри управління фінансово-економічною безпекою,
Інституту безпеки ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0007-7705-8808

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ПОКАЗНИК ДІЄВОСТІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Статтю присвячено аналізу стану фінансової стабільності України. В роботі висвітлюється, зв'язок між фінансовою стабільністю держави та дієвістю системи економічної безпеки. Фінансова стабільність розглядається як ключовий показник ефективності функціонування економічної системи та її стійкості до зовнішніх та внутрішніх загроз. Авторами проаналізовано основні фактори, що впливають на фінансову стабільність держави, такі як: стан бюджетної системи, економічна безпека, моніторинг.

Визначено основні моменти фінансової стабільності держави, яка слугує відображенням дієвості системи економічної безпеки. Ефективна та стійка фінансова система, яка характеризується збалансованим бюджетом, низьким рівнем інфляції, стійким валютним курсом та розвиненим фінансовим ринком, є запорукою економічного зростання та добробуту населення. З іншого боку, стійкість фінансової системи до зовнішніх та внутрішніх загроз свідчить про ефективність механізмів захисту економіки, які втілюються системою економічної безпеки.

Наведено авторське тлумачення поняттю «фінансова стабільність», як сукупність певних умов та факторів дієвості системи безпеки економіки. Фінансова стабільність розглянута, як стан фінансової системи держави, який характеризується збалансованістю бюджету та стійкістю банківської системи, а також здатністю протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Важливо зазначити, що фінансова стабільність – це не статичне явище. Вона постійно змінюється під впливом різних факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, що примушують державу знаходити нові шляхи для забезпечення її сталості.

Наголошено на ключовій ролі системи економічної безпеки у забезпеченні фінансової стабільності держави, де автори стверджують що стійка та ефективна система економічної безпеки є фундаментом для стійкої фінансової системи. На думку дослідників, це досягається за рахунок захисту економічного суверенітету країни від зовнішніх економічних та політичних загроз.

Ключові слова: *фінансова стабільність, Національний банк України, економічна безпека,національна безпека, стабільність держави, загрози, моніторинг.*

© Дмитрова О. С., Гончарова К. Г., Карпова К. В., 2024

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Не зважаючи на повномасштабну військову агресію Росії, на сьогоднішній день Україна змогла досягти безперебійної роботи фінансового сектора України, який відіграє все більш важливу роль у відновленні економіки, попри збереження воєнних ризиків. Рівень фінансової стабільності являється суттєвим показником дієвості системи економічної безпеки, оскільки ці поняття взаємоп'язанні між собою. Зміна рівня фінансової стабільності, може вказувати на недоліки та недосконалості у системі фінансово – економічної безпеки .

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням фінансової стабільності та її впливу на фінансову безпеку і як наслідок, впливу на економічну безпеку держави, у різний час приділяли увагу такі вчені та дослідники. Як: Барановський О.І, Єрмошенко М.М. Жаліло Я. А. Маринич Т. О, Наконечна Н. В., Сухоруков А. І., Г. Пастернака-Таранушенка, В Шлемко [1-8] та інші. Але, на думку авторів, це питання залишається не достатньо розкритим та потребує подальшого вивчення.

Метою дослідження є аналіз фінансової стабільності України, як основного показника який дає змогу оцінити рівень ефективності роботи державних органів, щодо дієвості побудованої системи фінансово – економічної безпеки, на третій рік повномасштабного вторгнення росії .

Виклад основного матеріалу. Ефективність фінансової системи, а також її стабільність, викликає довіру у громадян та власників бізнесу, тому вона є передумовою економічного розвитку. Закон України «Про Національний Банк» визначає «фінансову стабільність — умову, яка гарантує, що фінансова система ефективно виконує свої основні функції, такі як фінансове посередництво та платіжні операції, сприяючи, таким чином, сталому економічному зростанню та протистоянню впливу, який є негативним кризи на економіку.» [9] В межах даної статті, під стійкістю фінансової системи автори розуміють її здатність протидіяти загрозам та пристосовуватися до їхнього впливу, а також безперервно працювати до та під час загроз військової агресії, яка призвела до кризи, а також їх можливість відновлюватися після кризових явищ до бажаної рівноваги.

На фінансову стабільність активно впливає політика Національного банку та Міністерства фінансів. Зокрема Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, також має вплив на стабільність фінансів.

Для досягнення фінансової стабільності, державні органи повинні діяти спільно між собою по трьом обов'язкових крокам:

1. Побудови системи запобіганню кризам;

2.Підтримка сталого розвитку фінансової системи та вдосконалення шліхів її посилення ;

3. Мінімізація наслідків від настання кризових явищ.

На розвиток та стійкість фінансової системи впливає також дії та рішення також діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших державних органів. Але, враховуючи, що в наслідок реформування фінансового сектора України, головним органом, який контролює роботу банківського та небанківського фінансового сектора виступає Національний банк України, його вплив на фінансову стабільність є найбільш відчутним та зрозумілим для пересічних громадян України.

Відповідно до Закону, НБУ має аналізувати стан фінансової системи з точки зору фінансової стабільності та сприяти фінансовій стабільності, зокрема стабільності банківської системи, якщо це не перешкоджає досягненню та підтримці цінової стабільності в державі.

Метою державного регулювання НБУ на ринку банківських послуг в першу чергу є безпека та фінансова стабільність банківської системи, а також захист інтересів вкладників і кредиторів. Водночас на ринках небанківських фінансових послуг основою також є «фінансова стабільність та безпека фінансової системи, а захист інтересів вкладників, кредиторів та інших споживачів небанківських фінансових послуг здійснюється НБУ, як і запобігання кризовим явищам» [9].

Для оцінки фінансової стабільності, НБУ використовує індикатори та критерії, кожен з яких відображає окремі аспекти стійкості фінансової системи. За основу беруться існуючи методичні підходи з використанням досвіду та методології Світового банку, Європейської комісії та МВФ. Досвід багатьох країн світу, які пройшли через економічні кризи засвідчує гнучкість застосування критеріїв фінансової стабільності, та дозволяє їх використовувати на практиці в нашій державі. Власні підходи

НБУ, зокрема щодо «оцінки фінансової стійкості у банківському на небанківському фінансовому секторі», [9] та підходи (щодо визначення фіскальної, а також боргової стійкості держави) Міністерства фінансів України.

Регулярна оцінка ризиків здійснюється Національним банком для фінансового сектору та економіки в цілому, а «результати досліджень на постійній основі публікуються на сайті НБУ.» [10] Враховуючи повноту даних досліджень та широкий спектр статистичних даних, можна зробити висновки щодо стану фінансової стабільності у певний проміжок часу.

Для досягнення фінансової стабільності НБУ в межах своєї компетенції здійснює нагляд (оверсайт) за банками, платіжними системами та системами розрахунків, стрес-тестування банківської системи та провадження макропруденційної політики також є важливими скадовими, а підтримка системно важливих банків та банків-кредиторів має високий рівень впливу на фінансову стабільність.

Одним із критеріїв фінансової стабільності можна вважати те, що НБУ разом із іншими державними органами домігся безперебійності роботи банківських та небанківських фінансових установ. Всі суб'єкти продовжили працювати не зважаючи на обстріли, перебої із живленням, тощо. Банки пропонують всі умови, щоб довіра клієнтів до них залишалася на високому рівні, а кредитування бізнесу та домогосподарств зростало. За дослідженнями НБУ, у 2023 році фінансовий сектор працював загалом у сприятливих макроекономічних умовах. Головним чином це досягалось завдяки міжнародній фінансовій підтримці (рис. 1).

Рис. 1. (За даними НБУ)

Не зважаючи на це, українська економіка має певний запас міцності: внутрішній попит відновився, економіка зростає, інфляція під контролем, а міжнародні резерви наближаються до історичних максимумів (рис. 2).

Стабілізувались окремі сегменти житлового сектору, а стабільності вони досягли, за рахунок сповільнення цін на вторинному ринку житла, а в свою чергу вартість оренди значно зросла, тому співвідношення "ціна до оренди" вказує, що ринок наближається до збалансованого стану. Але, інвестиційна привабливість нерухомості низька (рис. 3).

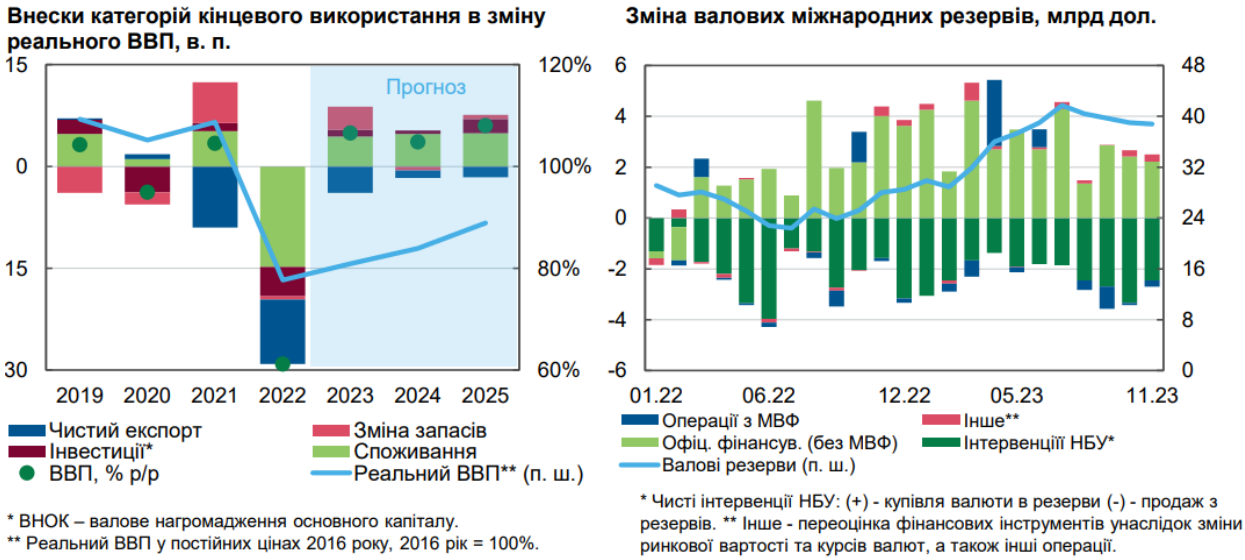

Рис. 2. (За даними НБУ)

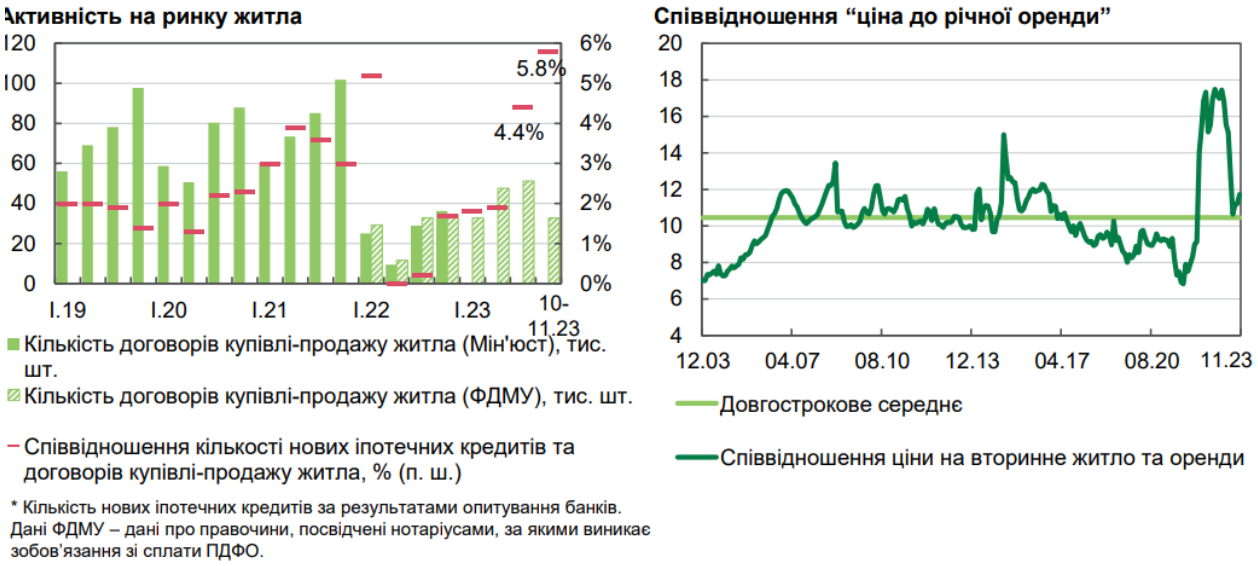

Рис. 3. (За даними НБУ)

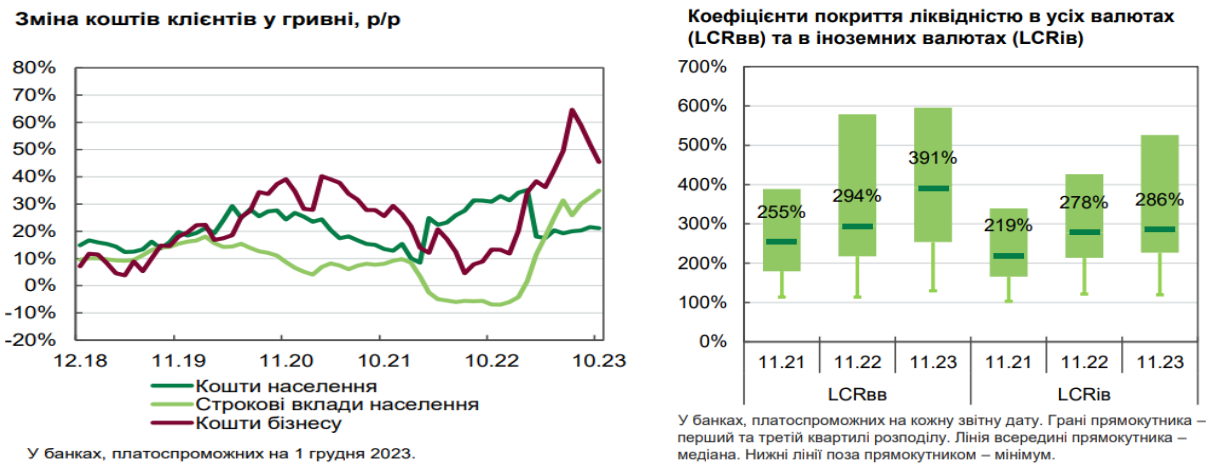

Рис. 4. (За даними НБУ)

Стабілізувався Індекс фінансового стресу, на противагу цьому, банківський субіндекс знаходиться на низькому рівні і продемонстрував незначне зниження за останні шість місяців (рис. 4).

Банки зберігають високу ліквідність завдяки припливу коштів. Але стрімко зростають незабезпечені та іпотечні кредити населенню

Роздрібний портфель почав свій зріст у в області іпотеки та незабезпечено споживчому.

Притік грошей від жителів та бізнесу продовжується, і банки майже повністю фінансуються за рахунок коштів клієнтів (рис. 5).

Банки є стійкими до ризиків і більшість з них мають адекватні резерви капіталу.

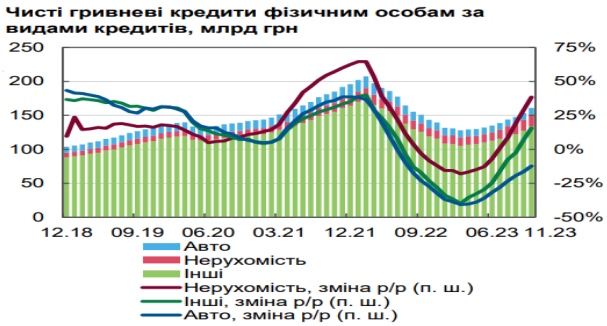

Рис. 5. (За даними НБУ)

Цього року 20 банків було оцінено на стійкість лише за консервативним сценарієм, тому припускається, що кредитний ризик матеріалізуєть-

Достатність основного капіталу (Н3) в прогнозних періодах за альтернативних сценаріїв*

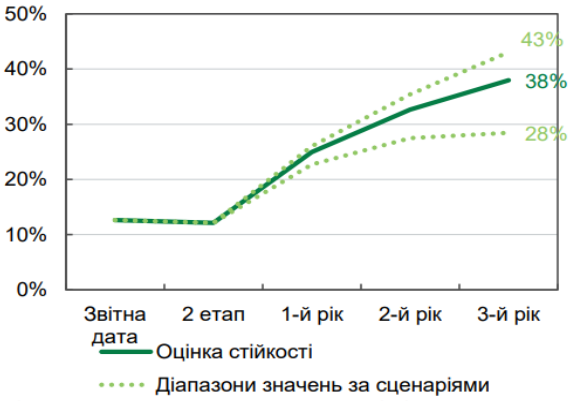

* Два сценарії припускають удвічі менший або більший негативний впив макроекономічних факторів на процентну маржу та коефіцієнти міграцій кредитів.

Фактори зміни основного капіталу банків за результатами оцінки стійкості

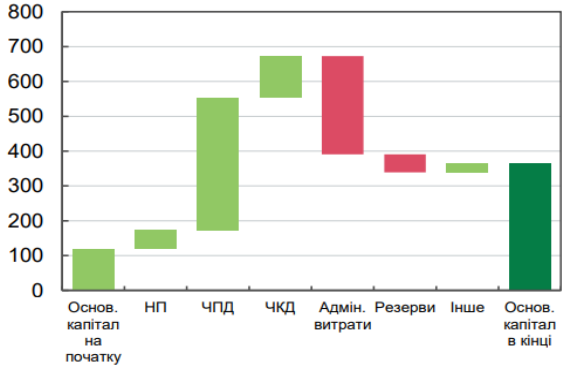

НП – нерозподілений прибуток, ЧПД – чистий процентний дохід, ЧКД – чистий комісійний дохід.

За даними НБУ*

ся, а процентна маржа знизиться. Лише у п'яти банків коефіцієнт достатності капіталу був встановлений вищим за мінімальний рівень, здебільшого внаслідок давніх проблем. За більш консервативних припущень банки можуть уникнути ризиків достатності капіталу навіть після врахування нових факторів, таких, як повторне запровадження вимоги щодо покриття операційного ризику та вищі податкові ставки.

У власності банків значні резерви капіталу, найважливішим з яких є основний капітал. Цей капітал більш в 2 рази перевищує нормативний рівень. Підвищення ставки податку на прибуток підприємств мало б вплинути на капітальні активи банків. Однак постійне підвищення ставки податку до 25% зробить більш повільне зростання прибутків банків та нарощування ними капіталу. Виходячи з високого рівня буферу капіталу та результатів оцінки стійкості, НБУ вирішить наступного року, коли спрацьовуватиме буфер капіталу. Після цього обмеження на розподіл капіталу, в тому числі на виплату дивідендів, можуть бути пом'якшені.

Підсумовуючи, можна виокремити такі основні моменти:

– Фінансовий сектор все ще лишається під загрозою, бо ключовими системними ризиками є повномасштабна війна та пов’язані з нею загрози безпеці.

– Значні військові витрати означають, що економіка залишається залежною від фінансової міжнародної підтримки, що збільшує ризики неритмічності.

– Утім, Національний банк очікує, що макроекономічні передумови для стабільного функціонування фінансового сектору зберігатимуться, оскільки існує ймовірність ухвалення пакетів фінансової допомоги від партнерів.

– Триваючий приплив гривневих депозитів підтримує високий рівень ліквідності у фінансовому секторі, забезпечуючи достатній запас міцності для протистояння шокам, які наразі є малоймовірними.

– Завдяки відновленню попиту та подальшій державній підтримці відновлюється кредитування в гривні, яке тривалий час перебувало в стані стагнації, включаючи кредити для бізнесу, житлові кредити та незабезпечені споживчі кредити.

– Пік кредитних втрат, пов'язаних з війною, минув, але високі рівні кредитного ризику зберігатимуться в секторах з повільним відновленням. Зокрема, фінансове становище деяких сільськогосподарських виробників погіршилося через низькі внутрішні ціни на сільськогосподарську продукцію.

– Висока відсоткова маржа робить банки наразі прибутковими та стійкими до зниження процентних ставок. У майбутньому прибутковість знизиться через підвищення корпоративного оподаткування.

– Оцінка стійкості підтверджує, що банки добре капіталізовані, і лише декілька фінансових установ потребують підвищення рівня достатності капіталу.

– Поточний рівень достатності капіталу в секторі сприяє подальшому підвищенню вимог до капіталу банків, включаючи активацію буферів капіталу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз стану фінансової стабіль-

ності України, показує системні ризики для фінансового сектору економіки. Не зважаючи на значну міжнародну фінансову та військову підтримку, третій рік війни виснажує України, тривалі бойові дії посилюють ризики для економіки України та сповільнюють її зростання. Це актуалізує завдання щодо формування на стратегічних засадах та послідовного впровадження політики зміцнення стійкості фінансової системи України, яка б могла Необхідно також враховувати, що кризові явища почали проявлятися ще до військової агресії внаслідок всесвітньої пандемії, яка також негативно позначилася на економіці. Все це доводить наявність певних недоліків у стані системи економічної безпеки України.

Тому, наукові праці, які стосуються розробки та вдосконалення заходів економічної – фінансової безпеки, які повинні бути впровадженні з метою підтримки фінансової стабільності повинно займати одно з провідних місці серед тем наукових досліджень.

Список використаної літератури:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека: Монографія. Київ: *Київ. нац. торг.-екон. ун-т*, 2004. 759 с.
2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ. *Вид. КНТЕУ,* 2001. 309 с.
3. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: Монографія. Київ. НІСД, 2003. 368 с.
4. Маринич Т. О. Компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України. *Механізм регулювання економіки*. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mre/2010_3/5_2.pdf
5. Наконечна Н. В. Львівський ДУВС Тенденції індикаторів фінансової безпеки України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_9/295_Nak.pdf.
6. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: Монографія / Передмова акад. НАН С. І. Пирожкова. Київ. *НІПНБ*, 2005. 140 с.
7. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко Київ. *Київський ек-ний інститут менеджменту*, 2003. 320 с.
8. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Київ : *НІСД*, 1997. 144 с.
9. Про Національний банк України : закон України від 22.05.1992 № 679-XIV. База даних «Законодавство України» Офіційний веб-сай Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14
10. 10. Звіт НБУ про фінансову стабільність за 2023 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=7

Dmytrova O. S., Honcharova K. H., Karpova K. V. Financial stability of the state as an indicator of the effectiveness of the economic security system

The article is devoted to the analysis of the financial stability of Ukraine. The work highlights the connections between the financial stability of the state and the viability of the economic security system. Financial stability is seen as a key indicator of the effectiveness of the economic system and its resistance to current and internal threats. The authors analyzed the main factors that influence the financial stability of the state, such as: budgetary system, economic security, monitoring.

The main points of the financial stability of the power are identified, which serve to reflect the viability of the economic security system. A stable financial system is effective if it is characterized by a balanced budget, low inflation, a stable exchange rate and flexible financial market, and a guarantee of economic growth and well-being of the population. On the other hand, the stability of the financial system to current and internal threats testifies to the effectiveness of the economic protection mechanisms introduced by the economic security system.

The author has brought to light the concept of "financial stability", as the totality of great minds and factors in the viability of the economic security system. Financial stability is considered as the state of the financial system of a power, which is characterized by the balance of the budget and the stability of the banking system, as well as the ability to withstand external and internal threats. It is important to note that financial stability is not a static phenomenon. It is constantly changing due to the influx of various factors, both internal and external, which prompt the state to find new ways to ensure its stability.

The key role of the economic security system in a secure financial stability of the state is emphasized, and the authors affirm that a stable and effective economic security system is the foundation for a stable financial system. In the opinion of the predecessors, this is aimed at protecting the economic sovereignty of the region from external economic and political threats.

Key words: *financial stability, National Bank of Ukraine, economic security, national security, stability of the state, threats, monitoring.*

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.23

Т. С. Яровой

доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри національної безпеки, менеджменту та публічного адміністрування Чернігівського інституту Інформації, бізнесу і права ЗВО «Міжнародний Науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»
ORCID ID: 0000-0002-7266-3829

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЇ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ В УКРАЇНІ: КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Статтю присвячено узагальненню сучасних підходів та інновацій у державному управлінні, що можуть бути застосовані в Україні, з метою підвищення ефективності державного механізму.

В ході дослідження окреслено коло проблем, які сьогодні стоять перед державним управлінням в Україні. До таких віднесено: безпекові виклики (зокрема війну російської федерації проти України); наявні економічні диспропорції між регіонами; проблеми політичної децентралізації та місцевого самоврядування, що перебувають у стадії невпинного реформування; корупцію та недостатню прозорість у діяльності органів державної влади; вплив інформаційних технологій та надто швидку цифровізація.

Запропоновано найбільш корисними для запровадження в Україні вважати такі прогресивні концептуальні підходи до державного управління, як «Нове державне управління» (New Public Management, або ж NPM) та «Теорія Урядування» (Governance).

Особлива увага у дослідженні приділяється інноваційним методам управління, які можуть сприяти підвищенню ефективності регіонального розвитку, зокрема, впровадження цифрових технологій, новітніх форм участі громадськості у процесах прийняття рішень та стратегічного планування. Значення цих нововведень аналізується на фоні викликів, з якими стикається Україна, включно з потребою в посиленні місцевого самоврядування, забезпеченні сталого розвитку та оптимізації управлінських процесів у різних регіонах.

Подальшої уваги дослідників заслуговує проблематика взаємоузгодження тих методів та інструментів підвищення ефективності державного управління, які можуть бути запозичені з провідного іноземного досвіду. Будь яке застосування такого досвіду потребує належної адаптації в реаліях України, задля уникнення несумісності, що завдасть більше шкоди ніж користі.

Ключові слова: *державне управління, державна служба, концептуальні засади, ефективність, результативність, чинники ефективності, англо-американська модель ефективності, європейська модель ефективності, механізми забезпечення контролю в системі публічної влади, євроінтеграція, реформи, воєнний стан, компетентність, демократичне суспільство, інституційні чинники ефективності державного управління, регіональний розвиток, безпека в умовах воєнного часу, ефективність державного управління в умовах воєнного часу.*

Обґрунтування актуальності обраної теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації та постійних соціально-економічних змін, державне управління, як інструмент реалізації національної політики, вимагає постійного оновлення та адаптації до сучасних викликів. В Україні, зокрема, актуальність реформування державного управління обумовлена не лише воєнними викликами, що засвідчили недостатню ефективність того механізму, який наявний у нашій державі, але й потребою інтеграції країни в європейські та світові економічні простори, а також необхідністю ефективного реагування на внутрішні соціально-економічні та політичні виклики.

Звісно ж, навряд чи вдалою стратегією можна вважати спроби сліпого копіювання готових рішень. Натомість, будь-які нові ідеї варто впроваджувати, виключно аналізуючи ключові аспекти та вектори змін, що вже відбуваються в українській системі державного управління

Зазначене й обумовлює потребу дослідити сучасні підходи та інновації у державному управлінні які можуть бути застосованими як

© Яровой Т. С., 2024

на загальнонаціональному рівні, так і на рівні областей, у контексті регіонального розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Окремим проблемам підвищення ефективності сучасної системи публічного управління на національному та регіональному рівнях, присвячували свою увагу численні дослідники, зокрема: М. Андрієнко, Р. Баженов, С. Банніков, П. Гаман, В. Дабіжа, О. Делія, А. Дорош, С. Завиваєв, А. Колодій, Л. Сморгунов, І. Понкін, В. Солових, О. Курчин, Л. Лукашук, М. Міщук, В. Нудельман, К. Кравченко, М. Скиба та інші.

Проте, сучасні безпекові виклики, необхідність прискорення модернізації вітчизняної системи державного управління та висока динаміка суспільних процесів, вимагають нових досліджень у галузі вивчення та впровадження сучасних підходів до підвищення ефективності державного управління.

Метою дослідження виступає узагальнення особливостей сучасних підходів до підвищення ефективності державного управління в Україні з урахуванням потреб регіонального розвитку.

Основний зміст дослідження. Будь-який аналіз інструментів і стратегій в галузі державного управління, який претендує на системність, вимагає передусім здійснити ідентифікацію та систематизацію передових практик та новаторських підходів у державному управлінні, які вже були адаптовані або могли б бути адаптовані для покращення умов життя населення та ефективного вирішення регіональних проблем в Україні. Крім того, аналіз сучасних підходів дозволяє оцінити можливості та обмеження їх застосування в контексті української специфіки.

Варто зазначити, що державне управління в Україні стикається з низкою викликів, які мають як внутрішній, так і зовнішній характер [1]. При цьому, врахування регіональної політики особливо важливо в контексті наших національних особливостей, адже в Україні значні регіональні диспропорції та історично складені відносини вимагають особливої уваги та підходів. Основні виклики можна класифікувати наступним чином:

1. *Безпекові виклики.* Мова йде не лише про зовнішнє втручання та бойові дії на сході й півдні країни, що вже створюють великий тиск на державне управління (яке повинно забезпечувати не тільки оборону, але й соціально-економічну стабільність в регіонах, що страждають від конфліктів). Ситуація також впливає на розподіл ресурсів та політичну стабільність в цілому [2]. Колосальне переміщення населення вимагає від держави швидкого реагування на проблеми різного роду – від фінансової підтримки постраждалих, до перерозподілу енергоресурсів.

2. *Економічні диспропорції між регіонами.* Україна характеризується значними економічними відмінностями між західними та східними областями, а також між міськими центрами та сільськими районами. Відсутність збалансованої регіональної політики невпинно призводить до збільшення соціального напруження та міграції населення, що, у свою чергу, лише посилює демографічну кризу [3]. Цілком очікувано, ця проблема ще більше загострюється в умовах війни.

3. *Політична децентралізація та місцеве самоврядування, що перебувають у стадії реформування.* Десятиліття тому Україна розпочала процес децентралізації, метою якого є передача повноважень від центральної влади до місцевих органів управління. В теорії, цей процес має на меті підвищити ефективність управління та зробити його більш відповідальним перед громадянами [4]. Втім, децентралізація також створює виклики щодо координації між різними рівнями влади та забезпечення достатніх ресурсів для новостворених громад.

4. *Корупція та відсутність прозорості.* Незважаючи на значний прогрес у боротьбі з корупцією, ця проблема все ще залишається актуальною і серйозно впливає на ефективність та справедливість управлінських рішень [5]. Корупція підриває довіру до державних інститутів та обмежує інвестиційну привабливість країни.

5. *Вплив інформаційних технологій та надто швидка цифровізація.* Швидкий розвиток технологій надає можливості для підвищення прозорості та ефективності державного управління через імплементацію цифрових рішень [6]. Водночас, це вимагає від держави адекватної ІТ-інфраструктури, кваліфікованих фахівців та заходів безпеки для захисту даних.

Зазначені та інші виклики потребують комплексного підходу та вдосконалення стратегій державного управління, що має включати як інституціональні зміни, так і адаптацію до сучасних умов. І мова має йти про дійсно системний підхід, бо ситуативне реагування на проблеми, або антикризове управління «в ручному режимі» вже давно не є прийнятним рішенням.

Світовий досвід підвищення ефективності державного управління дає широку палітру напрацювань. Однак, у першу чергу, увагу привертають прогресивні ідеї, такі як ***«Нове державне управління» (New Public Management***, або ж ***NPM***), що акцентує на орієнтації державної служби на клієнта, ефективності, інноваціях, і впровадженні практик приватного сектору в публічний. Не менш цікавою є так звана ***«Теорія Урядування» (Governance)***, яка включає більш широке залучення громадськості до управлінського процесу через партнерство між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Нове державне управління ***(New Public Management, NPM)*** як концептуальний підхід до підвищення ефективності державного управління, виникло в 1980-х роках у якості реакції на тоді вже очевидні недоліки традиційної бюрократії і стало домінантною парадигмою в реформуванні публічного сектору в багатьох країнах світу [7]. Основою NPM є застосування практик і методів управління, шляхом перенесення їх з приватного сектору до державного, з метою підвищення ефективності, гнучкості та орієнтованості на результат.

З точки зору теоретичних аспектів, концепція NPM базується на ряді теоретичних основ, серед яких виділяються ***Теорія вибору (Public Choice Theory)***, що ставить під сумнів ефективність традиційних державних інституцій і пропонує збільшення ролі ринкових механізмів у державному управлінні та ***Менеджеріалізм (Managerialism)***, який вважає, що ефективність у державному секторі може бути досягнута через призму професіоналізації управління і впровадження бізнес-практик.

На практиці ж NPM опирається на наступні ключові принципи:

– орієнтація на клієнта (переорієнтація державних служб на потреби громадян, які розглядаються як клієнти, з метою підвищення їх задоволеності);

– розподіл відповідальності (введення чіткого розмежування між формуванням політики та її виконанням, що дозволяє краще контролювати виконавчі процеси);

– результативність (зосередження уваги на кінцевих результатах управлінської діяльності, а не лише на процесах);

– автономія і підзвітність (надання більшої автономії державним установам при одночасному збільшенні їх підзвітності);

– впровадження конкуренції (використання конкурентних механізмів, таких як аутсорсинг і приватизація, для зниження витрат і підвищення якості послуг).

Проте, незважаючи на свою популярність, NPM також зазнає і значної критики. Більшість дослідників акцентують увагу на таких проблемах як: занадто великий акцент на ефективності; проблеми з якістю послуг; соціальна відповідальність [7]. Ведучи мову про занадто великий акцент на ефективності, критики стверджують, що перенаголошення на «вартості за гроші» може підірвати інші цінності публічного сектору, такі як справедливість та доступність. Крім того, зростають проблеми з якістю послуг. Конкуренція та аутсорсинг можуть призвести до зниження якості послуг, коли приватні постачальники послуг переслідують прибуток на шкоду сервісу [8]. Щодо соціальної відповідальності, то переміщення відповідальності з держави на приватний сектор може знизити здатність уряду реагувати на соціальні потреби.

Варто зазначити, що Україна вже не перший рік впроваджує окремі елементи NPM у свою систему державного управління, включаючи реформи з децентралізації, впровадження електронного урядування, і спрощення адміністративних процедур [9]. Однак, для повної реалізації потенціалу NPM потрібно подальше зміцнення інституційних засад, покращення правової бази та посилення громадського контролю.

Застосування NPM може відіграти значну роль у подоланні інституціональних викликів та підвищенні ефективності управління в Україні, але важливо враховувати й можливі ризики та недоліки цього підходу.

Ретельного аналізу заслуговує і згадана ***Теорія Урядування (Governance)***, яка передбачає більш широке залучення громадськості до управлінського процесу через партнерство між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Її подеколи відносять до теорії відкритих систем, що розглядає організацію державного управління як відкриту систему, здатну до адаптації та саморегуляції в реагуванні на зовнішні і внутрішні зміни [10]. Зазначений та інші теоретичні підходи можуть бути використані для створення фундаменту, на якому може бути побудована ефективна система управління в Україні. Адже саме забезпечення адаптивності та гнучкості, необхідних для реагування на постійні зміни в сучасному світі, є ключовими чинниками успіху.

Окремої уваги дослідників також заслуговує аналіз та порівняння двох поширених моделей ефективності державного управління – англо-американської та європейської. Основні принципи англо-американської моделі ефективності сфокусовані на прозорості та підзвітності, тоді як європейська модель зосереджується на соціальній відповідальності та підтримці вразливих верств населення і соціально-орієнтованого бізнесу з боку держави. Європейська модель ефективності державного управління виступає важливим контрастом до англо-американської моделі, відображаючи різноманітність управлінських практик та культурних особливостей країн Європи. І Україні, так чи інакше, доводиться акцентувати зусилля на тих чи інших складових цих моделей. Адже цього вимагає і євроінтеграційний курс нашої держави і прагнення та очікування пасіонарної частини населення.

Водночас, варто мати на увазі, що імплементація будь-яких запозичених підходів та інновацій вимагає не лише внесення змін на законодавчому рівні, але й глибокої переорієнтації управлінської культури, що вже сьогодні дедалі більше спирається на принципи відкритості, прозорості, відповідальності та громадянської участі. Але воно того варте, адже ці зміни можуть суттєво вплинути на подальший розвиток державного управління в Україні, забезпечуючи його адаптацію до сучасних викликів та вимог.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Перспективи підвищення ефективності вітчизняного державного управління, шляхом використання найбільш оптимального досвіду провідних країн світу, вимагають врахування тих проблем, які сьогодні стоять перед державним управлінням в Україні. До таких можна віднести: безпекові виклики (зокрема війну російської федерації проти України); наявні економічні диспропорції між регіонами; проблеми політичної децентралізації та місцевого самоврядування, що перебувають у стадії невпинного реформування; корупцію та недостатню прозорість у діяльності органів державної влади; вплив інформаційних технологій та надто швидку цифровізація.

При цьому, найбільш корисними для запровадження в Україні видаються такі прогресивні ідеї, як «Нове державне управління» (New Public Management, або ж NPM) та «Теорія Урядування» (Governance). «Нове державне управління» (New Public Management, або ж NPM) акцентує на орієнтації державної служби на клієнта, ефективності, інноваціях, і впровадженні практик приватного сектору в публічний. «Теорія Урядування» (Governance), включає більш широке залучення громадськості до управлінського процесу через партнерство між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Окремої уваги дослідників заслуговує проблематика взаємоузгодження методів та інструментів підвищення ефективності державного управління, які можуть бути запозичені з провідного іноземного досвіду. Будь яке сліпе застосування навіть найбільш перспективного досвіду, без належної адаптації в реаліях України, може призвести до системних протиріч, що завдасть більше шкоди ніж користі. Особливо ж обережно будь-які реформи потрібно проводити в умовах війни, коли система державного управління щодня піддається випробуванням.

Список використаної літератури:

1. Андрієнко М., Гаман П. Проблеми та перспективи державного управління України в умовах глобалізації економіки. *Науковий вісник: Державне управління*, Вип. 1(7), Березень 2021, с. 6-25, doi:10.32689/2618-0065-2021-1(7)-6-25.
2. Самаєва Ю., «Як повернути людей в Україну», Інтерв'ю з експертом у сфері міграційної політики Андрієм Гайдуцьким, *ZN.UA* 2022., [Online], URL : https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-povernuti-ljudej-v-ukrajinu.html
3. Литвинчук, О. В., і О. Й. Юрківський. «Міграційні процеси в Україні: загрози в умовах російсько-української війни». *Економіка, управління та адміністрування*, Вип. 2(104), Липень 2023, с. 71-78, doi:10.26642/ema-2023-2(104)-71-78.
4. Тихон Яровой, Віра Дабіжа. Роль держави у фінансово-господарській стабілізації в умовах трансформації суспільства. № 11(25) (2023): *Наукові інновації та передові технології*. С. 134-143. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-11(25)-134-143
5. Oliinyk, O., Kolos, O.V., Servetsky, I.V., Golubitsky, S.G., & Amelin, O.Y. (2022). Criminal legal and administrative methods of ensuring the economic security of the state in the context of globalization and modernization of the economy. *International Journal of Agricultural Extension*, 1, 91-103. doi:10.33687/ijae.010.00.3867.
6. Khatniuk, N., Shestakovska, T., Pobiianska, N., Rovnyi, V., & Surzhik, Y. (2023). Legal principles and features of the use of artificial intelligence in the provision of legal services. *Journal of Law and*

Sustainable Development, 11(5). Retrieved from https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i5.1173
7. Jannatul Ferdous. THE JOURNEY OF NEW PUBLIC MANAGEMENT: AN ANALYSIS. *International Journal of Business, Economics and Law*, 2016. Vol. 11, Issue 2 (Dec.). URL : https://ijbel.com/wp-content/uploads/2017/01/BUS-139.pdf
8. Alonso, J. M., Clifton, J., & Díaz-Fuentes, D. (2015). Did new public management matter? An empirical analysis of the outsourcing and decentralization effects on public sector size. *Public Management Review*, 17(5), 643–660.
9. Цифрова трансформація в Україні: реформа, яку прискорила війна. SMART MEDIA. 9 лют. 2023 р. URL : https://www.smartmedianews.org/post/%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%8D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%-D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0-%D1%8F%D0%BA%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0
10. Солових В. П. «Good governance» як одна із сучасних моделей державного управління. Науковий вісник Академії муніципального управління. 2010. Вип.1. С.112–121.

Yarovoi T. S. The modern approaches and innovations in public administration in Ukraine: through the prism of regional development

The article is devoted to the generalization of modern approaches and innovations in public administration, which can be applied in Ukraine, in order to increase the efficiency of the state mechanism.

In the course of the study, a range of problems facing public administration in Ukraine today was outlined. These include: security challenges (in particular, the war of the russian federation against Ukraine); existing economic disparities between regions; problems of political decentralization and local self-government, which are in the stage of constant reformation; corruption and lack of transparency in the activities of state authorities; the impact of information technologies and too fast digitization.

It is proposed to consider such progressive conceptual approaches to public administration as "New Public Management" (NPM) and "Governance Theory" as the most useful for introduction in Ukraine.

Special attention in the research is paid to innovative management methods that can contribute to increasing the efficiency of regional development, in particular, the introduction of digital technologies, the latest forms of public participation in decision-making processes and strategic planning. The significance of these innovations is analyzed against the background of challenges facing Ukraine, including the need to strengthen local self-government, ensure sustainable development, and optimize management processes in various regions.

The problem of mutual coordination of those methods and tools for improving the efficiency of public administration, which can be borrowed from leading foreign experience, deserves further attention of researchers. Any application of such experience needs proper adaptation in the realities of Ukraine, in order to avoid incompatibility, which will cause more harm than good.

Key words: *public administration, public service, conceptual principles, efficiency, effectiveness, efficiency factors, Anglo-American model of efficiency, European model of efficiency, mechanisms for ensuring control in the system of public authority, European integration, reforms, martial law, competence, democratic society, institutional factors of public administration efficiency, regional development, security in wartime conditions, efficiency of state administration in wartime conditions.*

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.24

О. Л. Бобось
кандидат ветеринарних наук,
доцент кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна академія управління персоналом
ORCID ID: 0009-0004-1827-5640

К. М. Майстренко
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0001-8586-9271

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню нормативно-правових ресурсів в Україні, пов'язаних із захистом прав споживачів, зокрема: реклами, якості харчових продуктів, захисту персональних даних. Обґрунтовано, що захист прав споживачів є важливою стороною суспільного життя, а для цього в Україні існує система нормативно-правових засобів, які регулюють відносини між споживачами та постачальниками товарів і послуг. Автори узагальнили основні нормативно-правові акти щодо захисту прав споживачів в Україні. Підкреслено важливість цих нормативно-правових актів для забезпечення прав та інтересів споживачів, заборони недостовірної реклами, забезпечення якості та безпеки харчових продуктів, а також конфіденційності персональних даних. У цій роботі акцент зроблено на критичну важливість підвищення рівня обізнаності громадян щодо їхніх прав і можливостей захисту у споживчому середовищі. Розглядається, як збільшення інформованості може вплинути на поведінку споживачів та їх здатність відстоювати свої права. Також у дослідженні визначено важливість дотримання законів, що регулюють захист прав споживачів, для створення довірливого, етичного та прозорого споживчого середовища. Завершальна частина підкреслює необхідність цих законів для створення справедливого, безпечного та взаємовигідного споживчого середовища. Викладено заклик до всіх зацікавлених сторін: державних органів, бізнесу та громадськості, щодо дотримання та впровадження нормативно-правових заходів, які забезпечують високий рівень захисту прав і інтересів споживачів, а також зміцнення довіри між цими сторонами. Особлива увага приділяється ініціативам, що сприяють підвищенню обізнаності споживачів, допомагають у вирішенні конфліктних ситуацій із порушенням їхніх прав, та стимулюють постачальників дотримуватись високих стандартів якості та безпеки продукції. Висвітлено, що дотримання законодавства є не лише захистом, але й важливим інструментом для підвищення загальної якості споживчого середовища та сприяння зміцненню взаємодії між споживачами, бізнесом та державою.

Ключові слова: *Захист прав споживачів, реклама, якість харчових продуктів, персональні дані, нормативно-правові акти, безпека, конфіденційність.*

Постановка проблеми. Дослідження проблематики публічного управління у сфері захисту прав споживачів полягає в тому, що в сучасному споживчому середовищі існують виклики, пов'язані з недостатнім захистом прав споживачів, недостовірною рекламою, низькою якістю харчових продуктів та можливим порушенням конфіденційності персональних даних. Однак ефективність їхнього впровадження та дотримання може вимагати подальших заходів аналізу та вдосконалення нормативно-правової та інституційної бази, щоб гарантувати повну захищеність прав громадян та відповідної якості продуктів і послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі нормативно-пра-

© Бобось О. Л., Майстренко К. М., 2024

вових ресурсів для забезпечення захисту прав споживачів в Україні досліджували такі науковці, як: І. Бєлова, Т. Горохова, Ю. Крегула, М. Муляра, Н. Піцурія та інші.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз та узагальнення ключових аспектів нормативно-правових ресурсів, які регулюють захист прав споживачів, зокрема: рекламу, якість харчових продуктів та персональні дані в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Захист прав споживачів є важливим аспектом суспільного життя, і для цього в Україні існує система нормативно-правових ресурсів, яка регулює відносини між споживачами та постачальниками товарів та послуг.

Варто розглянути, основні нормативно-правові акти, що стосуються захисту прав споживачів в Україні, включають такі: "Конституція України" від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [3], Законами України "Про захист прав споживачів" від 12 травня 1991р. № 1023-XII [8], "Про захист прав споживачів" від 10 червня 2023 року № 3153-IX (не набрав чинності), "Про рекламу" від 03 липня 1996 р. № 270/96-ВР [9], "Про якість і безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини" від 06 вересня 2005р. № 2809-IV [10], "Про захист персональних даних" від 01 червня 2010 р. № 2297-VI [7].

Доречно наголосити, що Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [3], закріплює основні принципи правового статусу громадян, включаючи права споживачів на безпеку, інформацію, вибір і компенсацію за шкоду.

Доречно зауважити, що Закон України "Про захист прав споживачів" від 12 травня 1991р. № 1023-XII [8], є одним з основних нормативно-правових актів, який регулює відносини між споживачами та постачальниками товарів та послуг у сфері захисту прав споживачів. Цей Закон прийнятий для забезпечення якості та безпеки товарів, а також захисту прав та інтересів споживачів в Україні.

Необхідно відмітити думку вченої Н. Пацурії [1, с.194-202], яка розглядає основні положення цього закону:

− *сфера застосування:* закон застосовується до відносин, пов'язаних із захистом прав споживачів при придбанні, використанні або замовленні товарів та послуг для особистого, родинного, домашнього або іншого вжитку, який здійснюється в Україні;

− *основні права споживачів:* закон визначає права споживачів на інформацію, на безпеку, на вибір, на вимогу якості товарів та послуг, на захист від обману, на компенсацію шкоди в разі порушення прав;

− *інформація для споживачів:* закон встановлює вимоги до інформації, яка надається споживачам перед покупкою товару або послуги. Інформація повинна бути чіткою, правдивою та зрозумілою;

− *якість та безпека товарів та послуг:* постачальники зобов'язані забезпечувати якість і безпеку наданих товарів та послуг відповідно до стандартів та вимог законодавства;

− *право на відмову*: споживач має право відмовитися від товару в межах встановленого терміну після його придбання або отримання;

− *право на гарантійне та післягарантійне обслуговування*: постачальники зобов'язані надавати гарантійний та післягарантійний сервіс для товарів;

− *відповідальність за порушення прав споживачів:* Закон передбачає відповідальність постачальників за порушення прав споживачів, включаючи відшкодування збитків.

Важливим кроком у реформуванні законодавства про захист прав споживачів стало ухвалення нового Закону України "Про захист прав споживачів" від 10 червня 2023 року № 3153-IX (опублікованого у "Голосі України" 7 липня 2023 року). Цей закон має вступити в силу через рік після публікації, але лише за умови припинення або анулювання воєнного стану, який було введено Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні" (окрім деяких положень, які наберуть чинності раніше). У тексті Закону оновлено визначення та термінологію, зокрема переглянуто основний термін споживчого законодавства. Також термінологія приведена у відповідність з сучасними умовами бізнес-середовища, включаючи електронну комерцію: введено поняття маркетплейса (електронного торговельного майданчика), прайс-агрегатора (електронного сервісу порівняння продукції), класифайда (електронного майданчика для оголошень). Законом також запроваджено Єдиний державний веб-портал для споживачів у сфері електронної комерції (Портал "е-Покупець"). Посилено повноваження Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, яка отримала право обмежувати доступ до веб-сайту (недобросовісних електронних торговельних майданчиків) підприємства за її рішенням у разі

порушення законодавства з боку зазначеного підприємства шляхом звернення до провайдера інтернет-послуг.

Доцільно підкреслити, що Закон України "Про рекламу" від 03 липня 1996 р. № 270/96-ВР [9], є важливим нормативно-правовим актом, який регулює відносини в сфері реклами на території України. Його прийнято з метою забезпечення чесності, правдивості та етичності рекламної діяльності, а також захисту прав та інтересів споживачів.

Доречно розглянути думку вченого М. Муляра [5, с.243], який розглядає більш детально цей закон:

− *визначення реклами:* закон визначає поняття реклами як інформаційної діяльності, яка здійснюється в будь-якій формі та за допомогою будь-яких засобів з метою стимулювання продажу товарів, послуг, прав чи обов'язків;

− *принципи реклами:* закон встановлює принципи, на яких має базуватися рекламна діяльність, зокрема принципи чесності, правдивості, точності, порівняння, гідності, об'єктивності та невживання маніпулятивних засобів;

− *заборонені види реклами:* закон встановлює заборони на рекламу, яка може завдати шкоди громадському здоров'ю, порушити гідність особи, викликати недовіру, вводити в оману, містити недостовірну інформацію тощо;

− *маркування реклами:* реклама повинна бути відзначена як така та вказана її ідентифікація. Також встановлюються вимоги до розміщення реклами в засобах масової інформації та в інших місцях;

− *відповідальність за порушення закону:* закон передбачає відповідальність за порушення вимог щодо реклами, включаючи адміністративні штрафи та інші санкції;

− *контроль та розгляд скарг:* закон визначає органи, які відповідають за контроль за дотриманням вимог рекламного законодавства та процедуру розгляду скарг споживачів.

Слід додати, що цей закон спрямований на забезпечення чесності та правдивості реклами, захист прав споживачів від обманливої інформації, а також заборони вживання маніпулятивних методів у рекламній діяльності. Регулювання реклами відіграє важливу роль у забезпеченні справедливої та етичної бізнес-практики та захисту прав споживачів в Україні.

Необхідно звернути увагу на Закон України "Про якість і безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини" від 06 вересня 2005р. № 2809-IV [10], є важливим нормативно-правовим актом, який регулює сферу якості та безпеки харчових продуктів на території України. Його прийнято для забезпечення високого стандарту якості та безпеки продуктів харчування, а також захисту прав та інтересів споживачів.

Варто більш детально розглянути зміст цього закону, щоб зрозуміти його ключові аспекти та вплив на сферу захисту прав споживачів:

− *визначення понять:* закон визначає поняття, пов'язані з якістю і безпекою харчових продуктів, такі як "харчовий продукт", "якість", "безпека", "декларація про відповідність", "генетично модифікований організм" та інші;

− *забезпечення якості і безпеки:* закон встановлює вимоги до якості та безпеки харчових продуктів, які включають стандарти щодо складу, маркування, пакування, зберігання, транспортування та реалізації;

− *маркування продуктів:* закон встановлює вимоги до обов'язкового маркування харчових продуктів, включаючи інформацію про склад, термін придатності, виробника, країну походження та іншу необхідну інформацію;

− *генетично модифіковані організми*: закон встановлює вимоги до маркування та інформування споживачів про використання генетично модифікованих організмів у харчових продуктах;

− *система контролю та нагляду:* закон визначає механізми державного контролю та нагляду за дотриманням вимог до якості та безпеки харчових продуктів, включаючи реєстрацію виробників та обов'язкові перевірки;

− *відповідальність за порушення:* закон передбачає відповідальність за порушення вимог до якості і безпеки харчових продуктів, включаючи адміністративні штрафи та інші санкції [11].

Варто наголосити, що цей закон спрямований на забезпечення високої якості та безпеки харчових продуктів, що споживаються на території України. Він має на меті захистити права та інтереси споживачів, запобігти поширенню низькоякісних та небезпечних продуктів харчування, а також підвищити рівень довіри до продуктів, які ми споживаємо.

Також слід зазначити, що Закон України "Про захист персональних даних" від 01 червня 2010 р. № 2297-VI [7] є важливим нормативно-правовим актом, який регулює обробку та захист персональних даних громадян на території України. Цей Закон прийнятий для

забезпечення приватності та конфіденційності особистої інформації, яка може бути зібрана та оброблена різними організаціями та особами. Основна мета закону - захист прав та свобод осіб у відносинах з обробкою їхніх персональних даних.

Варто наголосити, що закон визначає поняття, пов'язані з захистом персональних даних, такі як "персональні дані", "обробка персональних даних", "суб'єкт персональних даних", "оператор", "спеціальні категорії персональних даних" тощо. Закон встановлює принципи, на яких повинна базуватися обробка персональних даних, включаючи принципи легальності, справедливості, обмеження цілей, мінімізації, точності, обмеження зберігання, цілісності та конфіденційності [6, с.196-201].

Крім цього, визначає права осіб, чиї персональні дані обробляються, такі як право на доступ до власних даних, право на виправлення, блокування або видалення неправомірно оброблених даних, право на вимагання зупинення обробки тощо. Встановлює обов'язки організацій та осіб, які здійснюють обробку персональних даних, включаючи зобов'язання забезпечувати належний захист даних, збирати дозвіл на обробку, надавати інформацію суб'єкту даних тощо. Закон визначає правила обробки персональних даних за межами України та взаємодію з іншими країнами з точки зору захисту даних. Закон передбачає відповідальність за невиконання вимог щодо захисту персональних даних, включаючи адміністративні та кримінальні санкції [12, с.34].

Отже, цей Закон спрямований на забезпечення прозорості, приватності та конфіденційності обробки персональних даних громадян. Він встановлює стандарти та правила, які повинні дотримуватися організаціями та особами, що займаються обробкою персональних даних, для забезпечення належного захисту особистої інформації громадян.

Варто не погоджуватися с думкою І. Бєлова [1, с. 29-30], який вважає що ці нормативно-правові акти спрямовані на забезпечення прав та інтересів споживачів, регулювання відносин між споживачами та постачальниками товарів та послуг, а також забезпечення якості і безпеки продукції та послуг на ринку. Забезпечення захисту прав споживачів в Україні також включає діяльність різних органів та структур, які виконують контроль за дотриманням правил і стандартів.

− *Державна служба України з питань захисту прав споживачів:* орган, який здійснює державний контроль за дотриманням законодавства про захист прав споживачів, розглядає скарги та звернення споживачів, проводить розслідування порушень;

− *Міністерство економіки, торгівлі та розвитку:* орган, відповідальний за реалізацію державної політики у сфері захисту прав споживачів, розробку нормативно-правових актів та програм;

− *Антимонопольний комітет України:* відповідає за контроль за дотриманням антимонопольного законодавства та запобігання недобросовісній конкуренції на ринку;

− *Міністерство охорони здоров'я:* відповідає за контроль якості та безпечності медичних послуг та продукції, включаючи ліки та медичні вироби;

− *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг:* відповідає за контроль за якістю та безпекою енергетичних та комунальних послуг, які надаються споживачам;

− *Національний банк України:* здійснює контроль за дотриманням прав споживачів у фінансовому секторі, регулює відносини між банками та клієнтами;

− *судова система:* забезпечує захист прав споживачів через розгляд судових справ та винесення рішень у випадках порушень законодавства [4, с.264].

Отже, це лише деякі з органів та структур, які залучені до забезпечення захисту прав споживачів в Україні. Зараз також дедалі більше уваги приділяється захисту прав споживачів в інтернет-просторі, в тому числі за допомогою додаткових нормативно-правових актів та ініціатив з покращення кібербезпеки.

Важно наголосити, що захист прав споживачів в Україні також включає різні програми, ініціативи та організації, які працюють на благо споживачів: Асоціація захисту прав споживачів, Українська асоціація фінансових споживачів, проєкт "Я обираю здоров'я", електронні платформи для розгляду скарг, ініціативи з ознайомлення споживачів з їхніми правами, електронні сервіси для перевірки товарів [2, с. 45-54]. Слід додати, що такі ініціативи сприяють підвищенню рівня свідомості споживачів, допомагають у вирішенні ситуацій з порушенням їхніх прав та стимулюють постачальників до дотримання стандартів якості та безпеки.

Таблиця 1

Ключові принципи законодавства у сфері захисту прав споживачів

Право	Основні обов'язки та можливості споживачів
Якість товарів і послуг	− мають право на товари та послуги, які відповідають вимогам якості та безпеки; − можуть вимагати заміну або повернення коштів, якщо продукт не відповідає стандартам
Інформація для споживачів	− мають право на чітку та правдиву інформації про товари та послуги перед покупкою; − мають можливість зробити свідомий вибір на підставі наданої інформації
Право на відмову	мають можливість відмовитися від угоди протягом певного часу, якщо змінили своє рішення щодо покупки
Розгляд скарг	мають право звертатися до органів, які контролюють дотримання їхніх прав у разі мають претензії до товару або послуги

Складено та узагальнено на основі аналізу джерела [12].

Доречно зауважити, що захист прав споживачів в Україні − це важливий аспект, що стосується якості та безпеки товарів та послуг, які ми купуємо. Для забезпечення цього захисту існують правила та закони, які контролюють відносини між нами, як споживачами, і тими, хто нам надає товари та послуги.

Згідно думки вченої Г. Яновицької [12, с. 34], яка вважає, що необхідно виділити ключові принципи, які формують основу цього законодавства.

Отже, таблиця відображає ключові принципи законодавства у сфері захисту прав споживачів, які сформульовані згідно з думкою вченої Г. Яновицької. Вони становлять основу для створення ефективної системи захисту інтересів споживачів та регулювання відносин між споживачами і постачальниками товарів та послуг. Принцип якості і безпеки підкреслює важливість встановлення стандартів та вимог до якості та безпеки продукції, щоб споживачі мали можливість отримувати товари та послуги, які відповідають визначеним нормам. Крім того, принцип інформації підтримує право споживачів на чітку та правдиву інформацію перед покупкою, що допомагає їм робити свідомий вибір і уникати недостовірної інформації.

Наочно зрозуміло, що принцип права на відмову надає споживачам можливість відмовитися від угоди, якщо вони змінили своє рішення щодо покупки, забезпечуючи їм додатковий рівень захисту. Принцип розгляду скарг закріплює право споживачів звертатися до відповідних органів для вирішення конфліктів та претензій стосовно товарів і послуг.

Отже, принципи є важливою основою для розвитку ефективної системи захисту прав споживачів і сприяють забезпеченню їхніх інтересів в різних сферах споживчого ринку.

Таким чином, також існують організації та ініціативи, які допомагають нам у цьому процесі, надають консультації, організовують освітні заходи та допомагають розглядати скарги.

Висновок. Проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що нормативно-правові ресурси в Україні, пов'язані зі захистом прав споживачів, зокрема: рекламою, якістю і безпечністю харчових продуктів, захистом персональних даних, грають важливу роль у забезпеченні прав та інтересів громадян. Ключові нормативно-правові акти обґрунтовують права та обов'язки сторін, встановлюють принципи чесності, правдивості та конфіденційності, а також визначають механізми контролю та відповідальності за порушення вимог. Вони допомагають забезпечити якість та безпеку товарів і послуг, захистити споживачів від обманливої реклами, створити прозорість та приватність обробки персональних даних.

Таким чином, за допомогою цих нормативно-правових ресурсів громадяни мають можливість здійснювати свої покупки та взаємодію з бізнесом на основі чітких правил, знати свої права і можливості захисту, а також бути впевненими в тому, що їхні персональні дані обробляються з належною обережністю та конфіденційністю.

Список використаної літератури:

1. Бєлова І. Соціально-правове забезпечення електронного бізнесу. Вектори інноваційного розвитку освіти, науки і бізнесу в умовах глобальних змін. IX міжнародна науково-практична конференція. Київ, 2020 р. С. 29-30.
2. Горохова Т.В. Вплив розвитку цифрових технологій на поведінку споживачів. *Вісник аграрної науки Причорномор'я. № 4,* 2021р. С. 45-54.
3. Конституція України: від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.

rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
4. Крегул Ю. І. Захист прав споживачів фінансових послуг. Київ, 2018 р. С. 264
5. Муляр М.С. Цивільно-правове регулювання споживчого кредитування в Україні. Київ, 2019 р. С. 243
6. Пацурія Н. Окремі питання цифровізації відносин щодо захисту прав та законних інтересів споживачів та небанківських фінансових послуг. *Підприємництво, господарство і право*. № 8, 2020 р. Київ, С. 196-204.
7. Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text
8. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991р. № 1023-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text
9. Про рекламу : Закон України від 03 липня 1996 р. № 270/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text
10. Про якість і безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини: Закон України від 06 вересня 2005р. № 2809-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15#Text
11. Сатир Л. М. Захист прав споживачів у сфері економіки та організації торгівлі: концептуальні засади та економічний аналіз. *Ефективна економіка.. № 8, 2020 р.* URL: http://www.economy.nayka.com.ua
12. Яновицька Г. Б. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів в Україні. *Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.03. Львівський національний університет імені Івана Франка.* Львів, 2021р. С. 34

Bobos O. L., Maistrenko K. M. Regulatory and legal security of public administration in the field of consumer rights protection in Ukraine

The article is devoted to the study of regulatory and legal resources in Ukraine related to the protection of consumer rights, in particular: advertising, quality of food products, protection of personal data. It is substantiated that the protection of consumer rights is an important aspect of public life, and for this purpose in Ukraine there is a system of regulatory and legal means that regulate relations between consumers and suppliers of goods and services. The authors summarized the main legal acts on the protection of consumer rights in Ukraine. The importance of these legal acts for ensuring the rights and interests of consumers, the prohibition of false advertising, ensuring the quality and safety of food products, as well as the confidentiality of personal data is emphasized. This work emphasizes the critical importance of raising citizens' awareness of their rights and opportunities for protection in the consumer environment. Considers how increased awareness can affect consumer behavior and their ability to assert their rights. The study also identified the importance of compliance with consumer protection laws to create a trusting, ethical and transparent consumer environment. The final part emphasizes the need for these laws to create a fair, safe and mutually beneficial consumer environment. A call is made to all interested parties: state bodies, business and the public, regarding compliance and implementation of regulatory measures that ensure a high level of protection of the rights and interests of consumers, as well as strengthening of trust between these parties. Special attention is paid to initiatives that promote awareness among consumers, help in resolving conflict situations with violation of their rights, and encourage suppliers to adhere to high standards of product quality and safety. It is highlighted that compliance with legislation is not only a protection, but also an important tool for improving the overall quality of the consumer environment and promoting the strengthening of interaction between consumers, business and the state.

Key words: *Protection of consumer rights, advertising, food quality, personal data, regulatory acts, security, privacy.*

УДК 351:316.774]:378.091.8
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.25

П. Р. Фармхаус
аспірант кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0009-0001-7718-3314

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВЗАЄМОДІЮ ЗІ СТУДЕНТСЬКИМ СЕРЕДОВИЩЕМ: АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття аналізує студентське середовище як об'єкт державної інформаційної політики. Зосереджується увага на взаємодії та комунікації органів державної влади зі студентством, а також різних аспектах державної політики, яка формує умови для освітнього процесу, включаючи фінансування навчання, підтримку наукових досліджень та міжнародної мобільності студентів. Важливо, що розглядаються шляхи, якими ці заходи впливають на соціалізацію, професійний розвиток та лідерські якості молоді, а також рівень взаємодії між різними органами. Аналізується, як українські практики порівнюються з європейськими та американськими моделями, демонструючи зусилля України інтегруватися в глобальний освітній простір. Далі, стаття висвітлює виклики, з якими стикається Україна, зокрема низьку залученість студентів у процеси прийняття рішень, що впливають на їх освіту та повсякденне життя. Обговорюється вплив законодавчих та інституційних бар'єрів, які ускладнюють самоврядування та ініціативність студентів. Стаття надає перспективи та рекомендації щодо поліпшення взаємодії між державою та студентськими спільнотами через реформування освітньої політики, враховуючи сучасні тенденції та потреби студентів. Таким чином, стаття робить внесок у розуміння того, як державні установи можуть оптимізувати свої стратегії та концепції для забезпечення більш ефективної реалізації державної інформаційної політики, сприяючи при цьому розвитку взаємовигідних відносин зі студентським середовищем, що сприятиме підвищенню загальної якості вищої освіти в країні. Автором розроблена та запропонована актуальна структура комунікаційної взаємодії органів державної влади зі студентством і навпаки, що допоможе зміцнити взаєморозуміння та підвищити ефективність освітньої політики. Цей новий підхід до комунікації обумовлений необхідністю адаптувати державну політику до змінюваних умов сучасного інформаційного суспільства, де студентська молодь відіграє ключову роль як активний учасник соціальних і культурних процесів. Пропоновані зміни мають на меті не лише збільшення участі студентів у управлінні освітою, але й формування їхньої відповідальності за якість навчального процесу та розвиток інноваційних ініціатив.

Ключові слова: *державна інформаційна політика, студентське середовище, взаємодія, комунікація, студентство.*

Постановка проблеми. Проблема ефективності взаємодії та комунікації держави зі студентським середовищем залишається важливою та невирішеною в умовах сучасного етапу розвитку освітньої системи України. Основний фокус дослідження спрямовано на аналіз державних політик, які мають забезпечити доступ до вищої освіти, активну участь студентів у прийнятті рішень, їх професійну підготовку, та розвиток лідерських якостей. Проте, існуючі підходи часто є неефективними, що призводить до недовіри студентів до державних інституцій і низької активності у студентському самоврядуванні. Це викликано неефективною інформаційною політикою та комунікацією з боку держави, слабким охопленням студентської аудиторії та недостатньою нормативно-правовою базою, що робить діалог зі студентством більше формальністю, ніж реальною взаємодією. Велика чисельність студентської спільноти та її автономність вимагають розробки більш ефективних методів взаємодії, що сприятиме підвищенню якості комунікації та взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сфери вищої освіти в Україні а також студентське самоврядування розглядали такі

© Фармхаус П. Р., 2024

дослідники як Л. Гриневич, О. Семенов, С. Квіт. Водночас В. Ковальчук, М. Швець розглядали питання державної інформаційної політики та її вплив на суспільство.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є огляд взаємодії студентства та органів державної влади, ідентифікація існуючих проблем та перспектив, та розробка нових підходів у комунікації державних установ та студентського середовища.

Виклад основного матеріалу. Термін «студентське середовище» включає сукупність соціальних, академічних та культурних взаємодій, які формують досвід студентів у закладах вищої освіти. Термін охоплює не тільки академічний аспект, а й соціалізацію, професійне зростання та розвиток лідерських якостей серед студентів [1].

Держава відіграє ключову роль у формуванні політики та регулюванні освітнього процесу, що безпосередньо впливає на студентське середовище. Це включає в себе розробку стандартів освіти, фінансування закладів освіти, а також підтримку наукових досліджень, студентської мобільності та інших аспектів студентського життя [2]. Варто підкреслити, що студентська аудиторія є вкрай специфічною з точки зору психологічних та соціальних аспектів взаємодії з державою та державними органами. Сучасні дослідження підкреслюють важливість врахування різних соціальних, ментальних та психологічних аспектів у взаємодії зі студентами, тож, вкрай важливим є професійний підхід до мотивації, включення та залученості студентського середовища у процеси прийняття рішень на різних рівнях, оскільки вони сприяють академічному успіху та особистісному розвитку студентів [3].

Варто проаналізувати основні обов'язки студентського середовища та держави по відношенню один до одного.

Серед державних обов'язків можна виділити: забезпечення доступної вищої освіти для всіх громадян України, Захист прав та інтересів студентів, Розвиток студентського самоврядування, Створення сприятливих умов для наукової діяльності, Підтримка молодіжних ініціатив та проектів, Створення програм соціально-економічної підтримки студентів, Підтримка міжнародних обмінів та мобільності студентів, Розвиток інфраструктури студентського житла, Підтримка культурного та соціального життя студентської спільноти, Розвиток інноваційних та підприємницьких ініціатив серед студентів [4]. Серед державних політик по відношенню до студентства також слід виділити: Стипендіальну підтримку, програми підтримки молодих вчених та дослідників, підтримку міжнародних обмінів та мобільності студентів, розвиток студентського самоврядування, програми культурно-освітнього розвитку, підтримку стартапів та інноваційних проектів.

Серед студентських обов'язків варто виділити: активну участь у навчальному процесі та самоосвіту, збереження та використання освітніх ресурсів з повагою до навколишнього середовища, дотримання академічної доброчесності та запобігання плагіату, дотримання етичних та моральних норм в поведінці та взаємовідносинах та інших правил передбачених законодавством та внутрішніми правилами закладів освіти [5].

Можна побачити, що обов'язків держави перед студентами суттєво більше, це означає, що відповідальність за побудову якісної інформаційної політики спрямованої на ефективну взаємодію зі студентським середовищем в більшій мірі покладається на державу.

Розглянемо методи, види комунікації та взаємодії між державними структурами та студентським середовищем, передбачені діючим законодавством України.

1. Інформування і спілкування: державні структури, такі як міністерства та інші відомства, повинні забезпечувати ефективне інформування студентства про свої дії, політики, програми та можливості. Це може регулюватися законами про доступ до інформації, положеннями про звітність та іншими нормативними актами, які визначають процедури розповсюдження інформації. Інформування студентства може відбуватися різними методами, які включають, але не обмежуються: офіційними веб-сайтами державних установ, електронними розсилками та листівками, соціальними медіа, організаціями заходів і презентацій, публікаціями в засобах масової інформації.

2. Партнерство і співпраця: Для успішної взаємодії важливо створювати партнерські стосунки між державними органами та студентськими організаціями. Такі стосунки можуть бути формалізовані законами про громадські об'єднання, положеннями про партнерство та співпрацю в галузі освіти. Партнерство і співпраця між державними структурами та студентським середовищем можуть здійснюватися за допомогою різних механізмів та інструментів. Основними є:

студентські ради і представницькі органи, круглі столи і робочі групи, проєкти та програми співпраці, консультації ті діалоги, участь у рішеннях, громадські дорадчі органи, меморандуми та угоди.

3. Посилення представництва студентства: Для забезпечення ефективної комунікації та взаємодії важливо, щоб студентські організації були представлені в органах державного управління та приймали участь у прийнятті рішень, які стосуються студентства. Це регулюється законами про участь громадян у прийнятті рішень та іншими нормативними актами: Студентські представники в органах управління, участь у робочих групах та комісіях, звернення до державних органів з петиціями та заявами, участь у громадських радах та комітетах.

4. Забезпечення доступу до ресурсів: державні структури повинні забезпечувати студентам доступ до різноманітних ресурсів, таких як навчальні матеріали, фінансова підтримка, медична допомога та інші послуги, які сприяють їхньому навчанню та розвитку. Здебільшого це регулюється законами про соціальний захист, нормами про фінансову підтримку освіти та іншими нормативними актами. До цього пункту можуть належати: системи стипендій і фінансової підтримки, доступ до освітніх ресурсів, культурні та розважальні заходи, психологічна та медична підтримка, мережі кар'єрного розвитку.

5. Врахування потреб студентства: державні структури повинні активно враховувати потреби та інтереси студентства при формуванні своїх політик та програм. Це може включати проведення досліджень, опитувань та консультацій з представниками студентської спільноти. Це регульовано законами про права студентів, положеннями про соціальну відповідальність державних структур та іншими нормативними актами і в конкретизованому вигляді наступні: анкетування та опитування, створення робочих груп та комітетів, консультації та зустрічі зі студентами, постійний моніторинг та оновлення програм, участь студентів у прийнятті рішень.

Логічним є порівняння деяких аспектів українського та європейського досвіду взаємодії держави зі студентським середовищем. Наприклад, у Німеччині студентське самоврядування є інтегральною частиною освітньої політики, де студенти активно беруть участь в управлінських та академічних комітетах університетів [6]. Це забезпечує не тільки високий рівень задоволення освітніми послугами, але й сприяє розвитку відповідального ставлення до навчального процесу серед студентів. Так, можна констатувати, в порівнянні з Німеччиною українська практика достатньо інтегрована та адаптована до однієї з провідних країн Європейського Союзу. Шведська модель освіти відома своєю відкритістю та інклюзивністю, де студенти мають можливість впливати на різні аспекти своєї освіти, від курсів до управління університетами. Однак, це також призводить до певних викликів, зокрема, складнощів у координації між студентськими органами та адміністрацією [7]. Порівнюючи зі Шведською інклюзивною моделлю можна констатувати, що українська модель ще не достатньо сформована для конкуренції зі Шведською. Можна розглянути досвід США, де традиційно окрім класичних студентських організацій діють так звані братства та сестринства, маючі власну інфраструктуру, великий культурний та традиційний спадок минулих поколінь та специфічну систему взаємодії. Варто відзначити, що не дивлячись на абсолютну несхожість американської та українських моделей, поява нових приватних закладів вищої освіти таких як American University Kyiv [8], підсилюють український потенціал у наближенні до країни кращих університетів світу.

Слід підкреслити, що курс України в Європейський Союз та відповідні реформи у сфері освіти суттєво поліпшили рівень самоорганізації студентів, відповідно підвищивши рівень реалізації державної інформаційної політики, децентралізація та створення молодіжних консультативних органів при різних державних та місцевих органах очевидно позитивно вплинули та розвиток взаємодії студентського середовища з державою. Прикладом цього можна назвати створену в 2023 році Київську міську молодіжну раду при київській міській ради [9], де кількість студентських представників суттєво перебільшує інші категорії молоді, подібні молодіжні органи при різних міністерствах, наприклад Міністерстві Закордонних Справ куди входять студентські лідери [10], достатні студентські квоти до складу Вчених Рад закладів освіти [11], сталий вплив національного студентського об'єднання Українська Студентська Ліга на законотворчу діяльність у сфері освіти [12], та інтеграцію студентського середовища в безліч інших місцевих, регіональних та національних державних та не державних суб'єктів.

Разом з тим, слід констатувати, що не дивлячись на позитивні тенденції в цій сфері,

Україна суттєво відстає від західних партнерів. Серед ключових проблематик на думку автора є вкрай низька залученість студентства у будь які види взаємодії з третіми особами, тобто всіма, що не стосуються їх навчального процесу напряму. Проаналізувавши інформаційні канали та ресурси в соціальних мережах органів студентського самоврядування по відношенню до кількості студентів, можна зробити висновок, що кількість зацікавлених студентів у так званому «активному студентському житті» не перевищує 20% по країні. Проаналізувавши кількість членів та\або активних діячів в органах студентського самоврядування серед здобувачів денної форми навчання цифра не перебільшить 3% по країні. Проаналізувавши кількість студентів в повній мірі розуміючих свої права, можливості, котрі передбачені закладами вищої освіти та органами студентських самоврядувань не перевищує 15% по країні. З цього випливає розуміння ключової проблеми а саме: з юридичної та публічної точки зору студентське середовище представлене в багатьох органах та має взаємодію з органами державної влади, а фактично ці представництва та взаємодія відбуваються з мізерним числом активних студентів, котрі абсолютно не відображають думки студентського середовища як такого і ланцюг ефективної взаємодії держава-студент відсутній як такий.

Проблема неефективної взаємодії зумовлена декількома факторами, котрі зустрічаються достатньо часто. По-перше недосконалість діючого законодавства, закон України про вищу освіту вкрай загально та поверхнево регулює органи студентського самоврядування, прикладом чого може слугувати відсутність можливості проведення виборів до органів студентського самоврядування онлайн, що під час корона вірусу в 2020-2021 роках ледь не паралізувало всю студентську діяльність Країни. По-друге вплив адміністрацій закладів освіти на діяльність студентських органів із перетворенням їх в підконтрольні, особливо це стосується фінансування, через відсутність котрого органи студентського самоврядування не здатні реалізовувати якісні проєкти та ініціативи, через що втрачається інтерес у звичайних студентів до залученості в ОСС. По-третє відсутність сталого розвитку та традицій студентського життя в університетах, таке явище як «студентське самоврядування» в Україні відносно нове і не мало достатньо часу на формування внутрішньо-студентських традицій як в західних країнах, де соціально-культурний напрям студентського життя формувався десятками а іноді сотнями років. Так, обираючись на посаду голови органу студентського самоврядування терміном на 1 рік, здебільшого новий лідер не має ніяких інструкцій та алгоритмів дій окрім закону про вищу освіту та внутрішнього положення і поки лідер сформує команду, пропрацює над помилками та отримає необхідні навички в особливості ті, котрі дозволяють вести ефективну взаємодію з державними органами не порушуючи правило аполітичності – рік каденції вже добігає кінця і все починається спочатку без сталого розвитку.

Враховуючи вищенаведене можна ідентифікувати основні виклики у взаємодії зі студентським середовищем – нестача ресурсів, обмежена участь студентів у прийнятті рішень, рівень якості освіти, перехід студентів в онлайн формат навчання, недостатня законодавча база, відсутність спадковості та сталого розвитку ОСС, низький рівень довіри до органів державної влади. В 2022 році кабінетом міністрів України було ухвалено стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [13], в ній частково закладені завдання по вирішенню описаних викликів, але в рамках взаємодії зі студентством залишається низка напрямків на котрі варто звернути увагу, а саме: формування програми наставництва, впровадження механізмів представництва та зворотнього зв'язку, а також покращення законодавства регулюючого діяльність органів студентського самоврядування.

Повертаючись до питання взаємодії та комунікації, на думку автора найбільш оптимальна комунікаційна модель держава-студент, студент-держава в наявних обставинах може виглядати наступним чином:

Органи державної влади методами описаними вище доносять інформацію та взаємодіють зі студентським середовищем одразу декількома суб'єктами, а саме: адміністраціями університетів, органами студентського самоврядування, студентськими громадським організаціям та спілкам, варто підкреслити, що відповідно до діючого законодавства та принципом невтручання адміністрацій в діяльність ОСС, написані вище суб'єкти можуть взаємодіяти між собою та передавати інформацію один одному, а можуть ігнорувати або не ефективно взаємодіяти з іншими, також три суб'єкта мають свої різні студентські аудиторії. Адміністрації та ОСС

залежно від внутрішніх положень передають інформацію до старостатів, котрі в свою чергу розповсюджують інформацію по студентським групам, чатам. Це один з найбільш ефективних методів розповсюдження інформації. Також адміністрації, ОСС та студентські ГО, спілки можуть розповсюджувати отриману інформацію через свої інформаційні ресурси та соціальні мережі, тут також варто зазначити, що три типи ресурсів є незалежними один від одного а також мають різну студентську аудиторію, тому взаємодія може відбуватися з власниками інформаційних ресурсів окремо. Такий тип структури взаємодії органів державної влади зі студентством зображено нижче схемою.

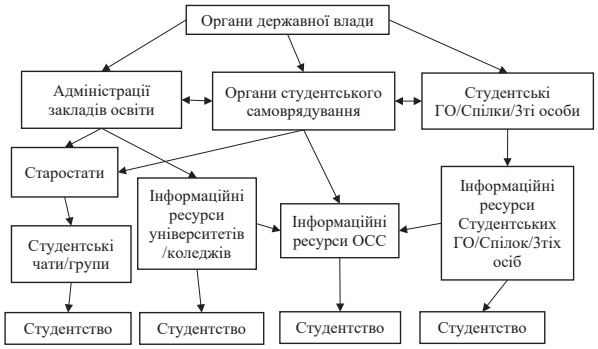

Структура комунікаційної взаємодії органів державної влади зі студентством

Студентство в свою чергу може взаємодіяти з органами державної влади через адміністрації університетів, органи студентського самоврядування, студентські громадські організації, спілки. Тут слід також підкреслити, що три суб'єкта можуть взаємодіяти між собою у комунікації з державою як разом так і окремо, зазвичай така комунікація відбувається через представництва, робочі групи, тощо. Методи взаємодії також можуть відрізнятися і мати різний характер, починаючи від представництва та прямої комунікації і закінчуючи інформаційними ресурсами та мирними акціями, тощо. Ілюстрація такої взаємодії відображена на схемі.

Висновки. У ході дослідження державної інформаційної політики в напрямку реалізації взаємодії зі студентським середовищем в Україні, було виявлено ряд важливих аспектів та ідентифіковано ключові виклики, особливості та методи взаємодії. Держава використовує різноманітні ініціативи для підтримки та розвитку студентської молоді, що включають стипендіальні програми, студентське самоврядування та залучення до управлінських процесів. Залучення студентів до процесів прийняття рішень на університетському рівні сприяє не тільки розвитку їхніх лідерських та управлінських навичок, але й забезпечує більшу відповідальність і прозорість в освітніх інституціях. Однак, існують виклики, які потребують додаткових зусиль і ресурсів, зокрема, необхідність підвищення якості освіти та розширення можливостей для студентів. На основі міжнародного досвіду, Україна має значний потенціал для впровадження практик, які дозволять підвищити ефективність комунікації держави зі студентським середовищем. Рекомендується зосередити зусилля на створенні умов для прозорої участі студентів у управлінні освітніми процесами, впровадженні інноваційних освітніх технологій, та забезпеченні неперервного зворотного зв'язку від студентської спільноти.

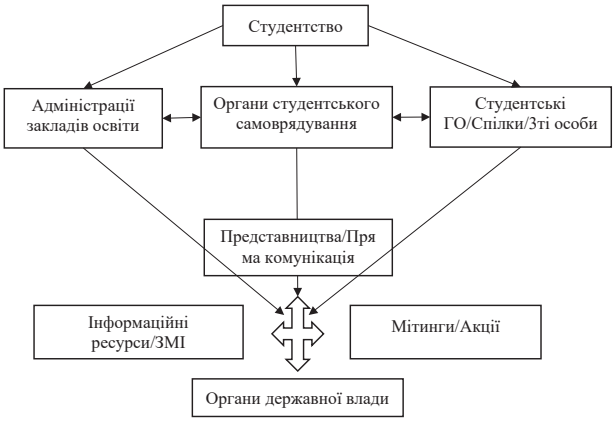

Структура комунікаційної взаємодії студентства з органами державної влади

Список використаної літератури:

1. Tinto V. Classrooms as communities: Exploring the educational character of student persistence // Journal of Higher Education. 1997.
2. Johnstone D. B., Marcucci P. N. Financing higher education worldwide: Who pays? Who should pay? Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010.
3. Kuh G. D. What student affairs professionals need to know about student engagement // Journal of College Student Development. 2009.
4. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index (дата звернення: 05.02.2024).
5. Верховна Рада України. Закон України "Про вищу освіту". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 05.02.2024).
6. European Higher Education Area. The European Higher Education Area in 2020: Bologna Process

Implementation Report. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c90aaf32-4fce-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-183354043 (дата звернення: 05.02.2024).
7. Swedish Higher Education Authority. An Overview of Swedish Higher Education and Research 2022. URL: https://publikationer.uka.se/site/books/e/10.53340/UKAP-6/ (дата звернення: 06.02.2024).
8. American University Kyiv. About us. URL: https://auk.edu.ua/en/about-us/ (дата звернення: 06.02.2024).
9. Київська міська рада. Склад молодіжної ради. URL: https://kmr.gov.ua/uk/deputats-alphabet-molod-rada (дата звернення: 07.02.2024).
10. Міністерство закордонних справ України. Зустріч міністра Дмитра Кулеби з членами Молодіжної ради при МЗС. URL: https://mfa.gov.ua/news/ministr-dmitro-kuleba-zustrivsya-z-chlenami-molodizhnoyi-radi-pri-mzs (дата звернення: 07.02.2024).
11. Верховна Рада України. Закон України "Про освіту". Стаття 36, пункт 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 07.02.2024).
12. Українська студентська ліга. V Конгрес Української Студентської Ліги. URL: https://www.usl.org.ua/usl-news/v-kongres-ukrayinskoyi-studentskoyi-ligi (дата звернення: 07.02.2024).
13. Міністерство освіти і науки України. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki (дата звернення: 07.02.2024).

Farmkhaus P. R. State information policy and its impact on interaction with the student environment: implementation analysis

the article examines the student environment as a focus of state information policy. It emphasizes interactions and communication between government authorities and students, and various aspects of state policy that shape the educational process, including funding, support for research, and international student mobility. It assesses how these measures influence socialization, professional development, and leadership qualities, and compares Ukrainian practices with European and American models to highlight Ukraine's efforts to integrate into the global educational space. The article identifies challenges such as low student engagement in decision-making that affects their education and daily life. It discusses the impact of legislative and institutional barriers that complicate student governance and initiative, and offers perspectives and recommendations for improving interactions through educational policy reform, considering current trends and student needs. The article contributes to understanding how state institutions can optimize their strategies to implement effective state information policy, fostering mutually beneficial relationships with the student environment, thereby enhancing the overall quality of higher education. It proposes a new communication structure between government authorities and students to strengthen mutual understanding and enhance educational policy effectiveness, adapting state policy to the evolving conditions of the modern information society, emphasizing the active role of students in social and cultural processes. The proposed changes aim not only to increase student participation in education management but also to shape their responsibility for the quality of the educational process and the development of innovative initiatives.

Key words: *state information policy, student environment, interaction, communication, students.*

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.26

М. П. Стовбан
кандидат медичних наук, доцент кафедри фтизіатрії і пульмонології з курсом професійних хвороб, заступник генерального директора Комунального некомерційного підприємства «Івано-Франківська обласна клінічна інфекційна лікарня Івано-Франківської Обласної Ради»
ORCID ID: 0000-0002-6576-7494

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СНЯТИНСЬКОЇ ЦРЛ: АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДО ТА ПІСЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГОСПІТАЛЬНОГО ОКРУГУ

Стаття присвячена дослідженню питання фінансово-економічного аналізу стану Снятинської ЦРЛ в частині державного управління до та після впровадження госпітального округу. Медичний заклад ефективно управляє власними фінансами та практично повністю вкладається у виділені державою кошти.

Об'єктом дослідження даної наукової статті є діяльність Снятинської центральної районної лікарні, яку на сьогодні експерти визнали однією із найбільш успішних не тільки у регіоні, однак і в Україні. Це унікальний досвід побудови ефективної фінансової та економічної системи, який варто взяти до уваги практично кожному госпітальному округу при побудові ефективної системи закладів медичних послуг.

Метою дослідження є аналіз фінансового економічного стану Снятинської центральної районної лікарні з метою визначення ефективності запровадження госпітального округу.

Результат: Незважаючи на те, що фінансовий результат Снятинської ЦРЛ за період що досліджувався є від'ємним, фінансовий стан визначається стабільністю, стійкістю, автономністю, незалежністю, ліквідністю та платоспроможністю. Це такі показники, які дозволяють організації планувати свої витрати відповідно до потреб, удосконалювати штат та розширювати матеріальну та технічну базу. Що стосується соціального аспекту формування фінансів в період формування госпітальних округів, то в цілому слід зазначити що реорганізаційні зміни негативно відобразилися на діяльності організації, оскільки довелося скоротити 45 працівників. Однак даний факт дозволив підвищити заробітну плату персоналу та здійснити незначні інвестиції в оновлення основного капіталу. Фінансова система закладу продовжує удосконалюватися, а її основною метою є формування умов для надання якісних послуг населення через використання сучасних медичних технологій та за допомогою консультацій висококваліфікованих працівників.

Ключові слова: *управління охороною здоров'я, фінансово-економічний стан, госпітальний округ, до та після впровадження госпітального округу, діяльність закладу охорони здоров'я, ефективність.*

Постановка проблеми. Для багатьох країн Європи, у тому числі й для України, актуальним є питання вибору найкращої архітектури системи охорони здоров'я для забезпечення та покращення стану здоров'я населення. На сьогоднішній час на систему охорони здоров'я покладається відповідальність не тільки за стан здоров'я громадян, але і за відновлення його здоров'я після пандемії Covid-19 та війни 2022р. Проблема ускладняється гострою нестачею коштів, які практично в основному обсязі поступлень спрямовуються на військові потреби.

Система охорони здоров'я повинна вирішувати низку завдань, пов'язану із розподілом хворих за регіонами, активним розподілом ресурсів для того, щоб максимально ефективно надавати медичні послуги людям, що потребують цього найбільше. Окрім цього, фінансові ресурси повинні використовуватися виважено та економно, що особливо актуально в період воєнних дій.

© Стовбан М. П., 2024

Сьогоднішня медицина України значною мірою вже є трансформованою до європейських стандартів через реалізацію медичної реформи, яка була здійснена у 2017р. Саме тоді численна кількість медичних закладів були об'єднані, реформовані та спеціалізовані відповідно до програми формування госпітальних округів. Практично кожен заклад медицини зіткнувся із певними організаційними змінами, які безумовно вплинули на фінансовий стан установи. При цьому важливо в умовах реформ побудувати правильну фінансову систему, яка буде достатньою, збалансованою, ліквідною та стійкою в довгостроковій перспективі.

Реорганізовані організаційні структури теоретично повинні працювати більш ефективно і надавати населенню регіону весь спектр медичних послуг, тим самим забезпечуючи збереження на підтримку здоров'я населення. Однак фактично після реалізації даної програми багато громад зіткнулися із проблемою скорочення медичних закладів і навіть звільненням медичних працівників, що означає втрату не просто трудових ресурсів, а висококваліфікованих спеціалістів медичного профілю, на підготовку яких держава витрачає близько 10 років. Щоб відновити медичний потенціал, державі доведеться докласти чимало зусиль, тому усі реформи потрібно проводити обґрунтовано і виважено, а для того щоби зрозуміти ефективність даних реформ, слід на постійній основі здійснювати аналіз фінансово-економічного стану закладів медицини для того, щоби визначити їх сильні та слабкі сторони, зменшити ризики та усунути проблеми фінансування.

Об'єктом дослідження даної наукової статті є діяльність Снятинської центральної районної лікарні, яку на сьогодні експерти визнали однією із найбільш успішних не тільки у регіоні, однак і в Україні. Це унікальний досвід побудови ефективної фінансової та економічної системи, який варто взяти до уваги практично кожному госпітальному округу при побудові ефективної системи закладів медичних послуг.

Метою дослідження є аналіз фінансового економічного стану Снятинської центральної районної лікарні з метою визначення ефективності запровадження госпітального округу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання аналізу фінансового стану у комерційних та некомерційних організаціях є широко досліджуваним у літературі. Зокрема, варто виділити ряд праць, що стосуються особливостей аналізу фінансового стану некомерційних організацій таких авторів як: Базілінської О.Я. [1], Белялова Т.Е. [2] та інших.

Що стосується фінансово-економічного аналізу закладів медицини, то тут методологія є різною і вона залежить від цілей, які переслідує дослідник. Разом з тим, слід виділити аналогічні за змістом праці таких авторів як Черненок К.П., Семененко Г.М., Луконін О.В. [3], в яких відображається аналіз фінансового стану закладів медицини. Окремої уваги заслуговують дослідження зі здійснення медичних реформ Західної О.Р. та Мидлик Ю.І. [4], Мамчин М.М. [5] та інших, які показують позитивні та негативні наслідки змін у медичній сфері.

Викладення матеріалу. У сучасних умовах якісні медичні послуги є пріоритетом розвитку не тільки закладів охорони здоров'я, однак і країни. Саме якість виступає ключовим індикатором функціональності медичного закладу. Якість у медицині є поняттям специфічним та комплексним, яке поєднує не тільки техніко-технологічне, однак і кадрове забезпечення медичних послуг. Відповідно до цього будуються і стратегії розвитку медицини, які повинні бути орієнтовані на постійне та регулярне осучаснення медичних технологій та стимулювання роботи лікарів.

У багатьох країнах світу впроваджується різні концепції розвитку системи охорони здоров'я, які у результаті стають підґрунтям розвитку національної політики забезпечення та відновлення здоров'я населення на високому рівні. Розвиток медицини стає важливим компонентом державної стратегії розвитку, що особливо стало актуальним в період пандемії, коли різні політичні сили використовують підтримку медицини як інструмент впливу на громадську думку. Чим розвиненішою є система охорони здоров'я, тим розвиненішою у результаті стає держава. При цьому правило працює і у зворотному напрямі: чим розвиненіша держава, тим краща медицина в ній, оскільки якісні медичні послуги потребують достатнього рівня фінансування, кваліфікованих працівників та ефективного адміністрування.

На сьогодні вважається, що ефективним напрямом оптимізації медичних закладів є створення єдиного медичного простору. У літературі досить часто використовується визначення «кластер», який характеризує об'єднання

медичних закладів різної спеціалізації в межах певного регіону. Такі кластери дозволяють ефективно працювати різним закладам в межах однієї мережі для задоволення потреб громади.

В Україні протягом останніх років активно здійснюється реформування системи охорони здоров'я. При цьому реформи включають три основні етапи. За результатами першого етапу сформовано нову систему діяльності медичних закладів, зокрема систему госпітальних округів. Госпітальний округ – це є форма кластеризації, яка дозволяє побудувати ефективну взаємодію лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я в межах певної територіальної громади [6].

У процесі реформування у багатьох областях та населених пунктах спостерігався високий рівень незадоволеності населення таким реформами. Це пояснюється тим, що деякі представники місцевих адміністрацій обирають перепрофілювання або розформування закладів медицини для того, щоб зберегти кошти місцевих бюджетів. Цілком ймовірно, що багато таких рішень є обґрунтованими, однак часто політичні діячі концентрують увагу саме на найгірших моментах реформування, коли певні заклади медицини через неефективність роботи зачиняються. Зі зрозумілих причин у суспільстві виникає побоювання того, що населення певного регіону не матиме де отримувати медичну допомогу. Разом з тим рівень незадоволення тривав досить недовго, оскільки практика показала, що досить багато проблем є перебільшеними і вони піднімаються спеціально для розігріву електорату [7].

По факту госпітальні округи створюються тому, що мережа вторинної медичної допомоги, так само як і мережа первинної медичної допомоги, не готова до нових методів фінансування, які базуються на правилі «гроші ідуть за клієнтом», тобто фінансується не заклад медицини з його штатом та поточними потребами, а лікування конкретного пацієнта. Практика показала, що в Україні існує чимала кількість медичних закладів, які відвідують незначна кількість пацієнтів, а тому ні приміщення, ні медичне обладнання не використовується ефективно. Саме тому такі заклади слід об'єднати або реорганізувати в інші медичні заклади для того, щоб медичне обладнання, персонал, та навіть медичні ліжка використовувалися повною мірою за прямим призначенням.

Метою створення госпітальних округів було впорядкування мережі медичних закладів, щоб у пацієнта був гарантований доступ до медичної послуги, яку він може отримати протягом години. Для цього потрібно, щоб госпітальний округ був сформований в межах 60 кілометрів – це така відстань, яка дозволяє будь-якій людині своєчасно попасти до відповідного закладу медицини та вирішити критичні питання.

У багатьох країнах західної Європи готують генеральні плани мереж лікарень, розвиток яких регулярно переглядається для того, щоб система надання медичних послуг була більш досконалою і населення навіть найвіддаленіших куточків країни були задоволені послугами. Тому і не дивно, що реформування закладів медицини проводиться в Україні по сьогоднішній день – територіальні громади знаходяться все ще в пошуку оптимальної моделі фінансового забезпечення. Госпітальний округ є дієвим інструментом для вирішення проблем фінансування. Кожен округ при цьому включає мережу закладів, яка гарантує пацієнту, що в разі гострого стану він доїде до закладу і отримає кваліфіковану допомогу [11].

Формування госпітальних округів було складним завданням, яке вирішити протягом короткого періоду часу практично неможливо. Першим етапом у 2017р. було формування округів та визначення географічних меж їх роботи. Другим завданням було визначення громадами меж округу і планування побудови досконалої системи медичного забезпечення. Самі громадяни вирішували як розвивати мережу лікарень для того, щоб в подальшому населення могло отримувати якісну та своєчасну медичну допомогу. Третій етап – безпосередньо впровадження реформи.

Міністерство охорони здоров'я визначило критерії того, до яких стандартів повинні прагнути госпітальні округи. Державою чітко встановлено допустиме навантаження на заклади медицини, а також переліки устаткування для кожної лікарні, яке повинно відповідати сучасному рівню медичних послуг.

Для того, щоб здійснювати організаційні реформи необхідно щоб мережа закладів медицини мала єдиний центр управління. Для цього створюється спеціальна Госпітальна рада яка фактично виступає майданчиком для переговорів. Госпітальна рада не ухвалює ніяких рішень, однак дозволяє запропонувати рішення або спільне бачення, яким повинно бути майбутнє кожного закладу медицини. Основне завдання госпітальної ради – розробити проект п'ятиріч-

ного розвитку госпітального округу та визначити обсяг інвестицій необхідних для матеріального технічного та кадрового забезпечення [7].

Однак не від госпітальної ради, а тільки від громади залежить, яким чином поступово вийти на дані стандарти медицини. Для того, щоби заклад медицини мав достатньо коштів, потрібно вирішити питання із фінансами, куди їх спрямувати: чи на опалення всієї площі закладу медицини, чи на заробітну плату, чи на придбання сучасного обладнання. Звичайно, мова не йде про те, що пріоритети потрібно ставити на користь певних видів матеріального забезпечення, відмовляючи у достойній оплаті праці персоналу. Також держава не визначає, які лікарні повинні закриватися. Громада на чолі із місцевими органами самоврядування сама повинна стежити за ефективністю витрачання коштів і приймати рішення як ними розпоряджатися правильно. Відповідальними за добробут закладу медицини лежить і на адміністрації закладу. Саме всередині організації формуються плани використання коштів та розвитку закладу. Чим ефективнішим є управління, тим успішнішою стає організація.

Гарним прикладом ефективної реформи медицини є Снятинська центральна районна лікарня. На сьогодні даний заклад медицини дозволяє забезпечувати доступну та якісну медичну допомогу, підвищувати рівень задоволеності клієнтів, проводити реформи інформатизації медичної галузі, формувати ефективний штат працівників, збільшувати їх заробітну плату, підвищувати кваліфікаційний рівень персоналу тощо [10].

Лікарня в середньому має у штаті понад 420 працівників. В одну зміну поліклініка при лікарні може приймати до 240 людей в одну зміну. На стаціонарі одночасно може лікуватися до 190 людей. При цьому на території лікарні розміщені не тільки стаціонарні корпуси, однак і клініко-діагностична лабораторія, харчоблок, господарські приміщення. В окремому корпусі лікарні знаходиться і поліклініка, яка включає терапевтичний, кардіологічний, пульманологічний, гастроентерологічний, нефрологічний, гематологічний, інфекційний, хірургічний, травматологічний, урологічний, онкологічний, стоматологічний, акушер-гінекологічний, офтальмологічний, фтизіатричний, неврологічний, психіатричний, дерматовенерологічний, наркологічний, ендокринологічний, рентгенологічний та ЛОР відділи. В лікарні також є вільні площі, які використовуються для здачі в оренду аптекам, лабораторіям та кабінету комп'ютерної томографії [8].

Перш ніж проводити аналіз впровадження медичної реформи для Снятинської ЦРЛ, здійснимо аналіз фінансового стану організації на період впровадження організаційних змін. Розглянемо зміну структури майна Снятинської ЦРЛ в період реформувань.

Таблиця 1

Аналіз структури майна Снятинської ЦРЛ станом на 2017-2018 рр

Показники	На кінець року			Абсолютне відхелення	
	2016	2017	2018	2018-2017	2018-2016
НА/А	0,80	0,67	0,67	-0,01	-0,13
ОА/А	0,20	0,33	0,33	0,01	0,13
ВК/П	0,94	0,95	0,96	0,01	0,02
ПЗ/П	0,06	0,05	0,04	-0,01	-0,02

де НА – необоротні активи; ОА – оборотні активи; А – активи; ВК – власний капітал; ПЗ – поточні зобов'язання; П – пасиви.

Джерело: звітність Снятинської ЦРЛ

Примітка: розраховано автором

За результатами аналізу встановлено, що основну частину майна становить основний капітал. Станом на кінець 2018 року показник НА/А становить 0,67 відн.од. Для лікарні, це безумовно є позитивним показником, що свідчить про високий рівень технічного забезпечення, що є важливим показником для забезпечення високої якості надання медичних послуг. Слід зазначити, що питома вага необоротних активів у загальній вартості майна за 3 роки дещо знизилася, однак вона все ще складає основну частину капіталу. Що стосується формування майна, то більшою мірою майно сформовано за рахунок власних коштів – додаткового капіталу та прибутку. Організація має практично повну фінансову незалежність, що підтверджується високим рівнем показника ВК/П, що становить на кінець 2018 року 0,96. Слід зазначити, що з кожним роком структура майна організації покращується, а показник питомої ваги власного капіталу у пасивах стабільно наближується до одиниці. Відповідно, показник питомої ваги поточних зобов'язань у пасивах становить на кінець 2018 року 0,04, що підтверджує вищесказане – фінансову автономність та стабільність Снятинської центральної районної лікарні. Вагомим показником фінансового стану є показник власного оборотного капіталу. В цілому слід зазначити, що власний оборотний

капітал Снятинської центральної районної лікарні є додатнім, станом на кінець 2018 року він становить 1954 тис грн.

Необхідно зазначити, що у порівнянні із показником на 2016 рік, власний оборотний капітал суттєво зріс. Якщо в 2016 році він становив 1687 тис грн., то в 2018 році зріс на 267 тис грн. Комплексний аналіз показників, наведених у табл.2 підтверджує стабільність фінансового стану та визначає його як повністю стійкий. Щоб переконатися у стійкості фінансового стану, слід дослідити показники ліквідності та фінансової стійкості. Проведемо даний аналізу у таблиці 3 та 4.

Коефіцієнт покриття має високе значення, вище нормативного. Станом на кінець 2018 року показник становить 8,54, що в декілька разів вище показника 2016 року. Слід зазначити, що і показники швидкої та абсолютної ліквідності є досить високими, що свідчить про те, що лікарня має достатньо власних коштів, які може використовувати на задоволення нагальних потреб. Ліквідність для закладу медицини є досить вагомим показником, що засвідчує про ефективне управління фінансами та закладом медицини в цілому.

Показник фінансового ризику (співвідношення позичкового капіталу до власного) складає 0,04 що безумовно є хорошим показником. При цьому позитивною є і динаміка показника, яка засвідчує про щорічне зниження фінансового ризику. Разом з тим маневреність власного капіталу має стрімку зростаючу тенденцію, що також підтверджує можливість організації оперативно використовувати кошти для вирішення нагальних потреб закладу медицини.

За результатами досліджень можна уточнити, що фінансовий стан визначається стабільністю, стійкістю та помітним покращенням за 2018 рік,

Таблиця 2

Аналіз власного оборотного капіталу Снятинської ЦРЛ станом на 2017-2018 рр

Показники	На кінець року			Абсолютне відихелення	
	2016	2017	2018	2018-2017	2018-2016
Власний оборотний капітал	1687	1937	1954	17	267
Власний обороний капітал – Запаси	-168,00	311,00	594,00	283,00	762,00
Власний оборотний капітал + Довгострокова заборгованість – Запаси	-168	311	594	283	762
Власний оборотний капітал + Короткострокова заборгованість + Довгострокова заборгованість – Запаси	535	661	853	192	318

Джерело: звітність Коломийської РЦПМСД

Примітка: розраховано автором

Таблиця 3

Аналіз показників ліквідності Снятинської ЦРЛ станом на 2017-2018 рр

Показники	На початок року			Абсолютне відихелення	
	2016	2017	2018	2018-2017	2018-2016
Коефіцієнт покриття	3,40	6,53	8,54	2,01	5,14
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,76	1,89	3,29	1,40	2,53
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,33	1,61	2,78	1,17	2,45

Джерело: звітність Коломийської РЦПМСД

Примітка: розраховано автором

Таблиця 4

Аналіз показників фінансової стійкості Снятинської ЦРЛ станом на 2017-2018 рр

Показники	На початок року			Абсолютне відихелення	
	2016	2017	2018	2018-2017	2018-2016
Коефіцієнт фінансового ризику	0,06	0,05	0,04	-0,01	-0,02
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,15	0,29	0,31	0,02	0,15

Джерело: звітність Коломийської РЦПМСД

Примітка: розраховано автором

що може свідчити про ефективність реформ, які були впроваджені у 2017 році. В цілому ж, для комерційного підприємства основними показниками, що доповнюють показники фінансового стану є показники ділової активності та рентабельності. Слід зазначити, що Снятинська центральна районна лікарня протягом всього періоду дослідження є збитковою. Однак як видно, наявність збитку не свідчить про неефективність фінансового структури та управління капіталом. Державні організації в цілому характеризуються дефіцитом коштів, при цьому така тенденція спостерігається не тільки в Україні, однак і в розвинених країнах світу. Заклад медицини не має можливості бути повністю фінансово незалежним та отримувати достатньо доходів для покриття усіх витрат. Проблема стає все більш виразною в останні роки, коли кожен заклад медицини стикається із новими загрозами системи охорони здоров'я – пандемією, стрімким ростом рівня поранень військових та цивільних, постраждалих внаслідок обстрілів.

Проведемо аналіз показників ділової активності Снятинської центральної районної лікарні.

За результатами аналізу можна дійти висновку, що оборотність активів підприємства є досить високою, а період оборотності знижується. Зокрема, якщо в 2017 році для обороту активів потрібно було 95 днів, то вже в 2018 році для цього потрібно 63 дні, тобто оборотність скоротилася більше чим на місяць, що безумовно заслуговує високої оціни. Покращились і показники оборотності оборотних коштів, зокрема період їх обороту скоротився на 3 дні. Оборотність основного капіталу скоротилась на 29 днів. Позитивним є фактор зменшення кредиторської заборгованості. Середній термін її погашення становить всього 3 дні, що свідчить про те, що організація практично є фінансово незалежною та автономною та не відчуває загроз від наявних тимчасових заборгованостей. Що стосується показників рентабельності, то тут спостерігається їх стабільний стан.

Організація має від'ємні показники рентабельності, однак вони максимально наближені до 0, що свідчить про те, що збитки не є суттєвими. Разом з тим слід відмітити незначну негативну тенденцію за останній рік – це погіршення показника рентабельності активів на 0,03 та показника рентабельності власного капіталу на 0,03. В цілому така ситуація не є загрозливою, а тому можна підтвердити те, що збиток не завжди характеризує фінансову систему організації як незадовільну.

За результатами дослідження можна дійти висновку, що Снятинська центральна районна лікарня дійсно заслуговує високу оцінку за ефективне управління фінансами, зокрема

Таблиця 5

Аналіз показників ділової активності Снятинської ЦРЛ станом на 2017-2018 рр

Показники	Оборотність за рік, разів		Період обороту, днів		Абсолютне відхилення, +-
	2017	2018	2017	2018	
Коефіцієнт оборотності активів	3,8	5,7	95,6	63,2	-32,4
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	179,3	375,0	2,0	1,0	-1,0
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	15,1	17,2	23,9	20,9	-3,0
Коефіцієнт оборотності основних фондів	5,4	9,7	66,2	37,3	-28,9
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	66,9	127,4	5,4	2,8	-2,6

Джерело: звітність Коломийської РЦПМСД

Примітка: розраховано автором

Таблиця 6

Аналіз показників рентабельності Снятинської ЦРЛ станом на 2017-2018 рр

Показники	За рік		Абсолютне відхилення, +-
	2017	2018	
Коефіцієнт рентабельності активів	-0,1	-0,1	-0,03
Коефіцієнт рентабельності діяльності	-0,02	-0,02	0,00
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	-0,07	-0,10	-0,03

Джерело: звітність Коломийської РЦПМСД

Примітка: розраховано автором

Таблиця 7

Соціальні показники Снятинської ЦРЛ станом на 2017-2018 рр

Показники	За рік		Абсолютне відхилення, +-
	2017	2018	
Витрати на оплату праці, тис грн	23829	25973	2144,0
Кількість персоналу, осіб	497	452	-45,0
Середньомісячна заробітна плата, тис грн	4,00	4,79	0,8
Залишкова вартість основних засобів, тис грн	4184	3855	-329,0
Первісна вартість основних засобів, тис грн	20565	20587	22,0
Знос, тис грн	16381	16732	351,0
Зношеність основних засобів, відн од	0,80	0,81	0,0

Джерело: звітність Коломийської РЦПМСД

Примітка: розраховано автором

важливими є показники ліквідності організації, яка дозволяє вирішувати всі необхідні потреби закладу, у тому числі і з оновлення матеріально-технічної бази. Така фінансова система дозволяє організації розвиватися на створювати конкурентоспроможний продукт.

Основними показниками соціального значення є показники укомплектованості лікарні та показники соціального забезпечення працівників. Щоб зробити відповідні висновки щодо даних цільових показників, проведемо наступні розрахунки.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що реформа все таким має негативний вплив на структуру організації, зокрема довелося скоротити 45 працівників медицини для того, щоб заклад працював більш ефективно та вкладався у виділені громадою кошти. За рахунок даного скорочення штат лікарні має змогу збільшити заробітну плату, хоча вона не визначалася великим розміром. В 2018 році середня заробітна плата по Україні становила близько 8 тисяч гривень на місяць, в той час як медичні працівники мали середньомісячну заробітну плату 4790 грн – на рівні мінімальної. Слід зазначити, що організація за останній рік не суттєво удосконалила свою технічну базу, так вартість основного капіталу зросла тільки на 22 тисячі гривень. Це збільшення не змогло позитивно вплинути на рівень оновлення обладнання, а тому показник зношеності основного капіталу зріс на 0,01.

Висновки. За результатами дослідження можна зробити висновок про те, що Снятинська центральна районна лікарня є однією із найуспішніших в країні, що підтверджено відповідним сертифікатом. Медичний заклад ефективно управляє власними фінансами та практично повністю вкладається у виділені державою кошти. Незважаючи на те, що фінансовий результат організації є від'ємним ,фінансовий стан визначається стабільністю, стійкістю, автономністю, незалежністю, ліквідністю та платоспроможністю. Це такі показники, які дозволяють організації планувати свої витрати відповідно до потреб, удосконалювати штат та розширювати матеріальну та технічну базу. Що стосується соціального аспекту формування фінансів в період формування госпітальних округів, то в цілому слід зазначити що реорганізаційні зміни негативно відобразилися на діяльності організації, оскільки довелося скоротити 45 працівників. Однак даний факт дозволив підвищити заробітну плату персоналу та здійснити незначні інвестиції в оновлення основного капіталу. Фінансова система закладу продовжує удосконалюватися, а її основною метою є формування умов для надання якісних послуг населення через використання сучасних медичних технологій та за допомогою консультацій висококваліфікованих працівників.

Список використаної літератури:

1. Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 328 с.
2. Белялов Т.Е., Олійник А.В. Фінансова стійкість підприємства та шляхи її зміцнення. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2016. № 12. С. 22-26.
3. Черненок К.П., Семененко Г.М., Луконін О.В. Оцінка фінансового стану медичного закладу в умовах реформи фінансування системи охорони здоров'я. *Ефективна економіка.* 2020. № 12. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.105

4. Західна О.Р., Мидлик Ю.І. (2017) Медична реформа в умовах децентралізації влади в Україні. *Молодий вчений.* 2017. № 11. С. 1155–1158.
5. Мамчин М.М. Організація служби управління госпітальною допомогою. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Логістика.* 2018. № 892. С. 149–159.
6. Деякі питання створення госпітальних округів. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Положення від 27.11.2019 № 1074. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-2019-п#Text
7. Проблеми з госпітальними округами з'являються там, де хочуть роздути політичний скандал. Децентралізація. 2017. URL: https://decentralization.gov.ua/news/4344
8. Снятинська ЦРЛ. Офіційний сайт. URL: https://snyatyn.crl.org.ua/organizacijna-struktura-snyatinskoi-crl-19-55-13-10-12-2018/
9. Госпітальні округи утворені. Що далі? Ваше здоров'я. 2018. URL: https://www.vz.kiev.ua/gospitalni-okrugy-utvoreni-shho-dali/

Stovban M. P. Financial and Economic Analysis of the Sniatyn Central District Hospital: Aspect of Public Administration Before and After the Introduction of the Hospital District

The article is devoted to the study of the issue of medical and social substantiation of the financial and economic status of the Snyatyn CRL before and after the introduction of the hospital district. The medical institution effectively manages its own finances and is almost completely invested in the state allocated.

The object of the study of this scientific article is the activity of the Snyatyn Central District Hospital, which experts have recognized as one of the most successful not only in the region, but also in Ukraine. It is a unique experience in building an effective financial and economic system, which should be taken into account almost every hospital district when building an effective system of medical services.

The purpose of the study is to analyze the financial economic status of the Snyatyn Central District Hospital in order to determine the efficiency of the introduction of the hospital district.

Result: despite the fact that the financial result of the Snyatyn CRL during the period being studied is negative, the financial condition is determined by stability, stability, autonomy, independence, liquidity and solvency. These are the indicators that allow the organization to plan their expenses according to needs, improve the staff and expand the material and technical base. With regard to the medical and social aspect of the formation of finances during the formation of hospital districts, it should be noted that the reorganization changes have been negatively reflected in the organization's activities, as 45 employees had to be reduced. However, this fact has allowed to increase the salary of staff and make minor investments in the upgrade of fixed capital. The financial system of the institution continues to improve, and its main purpose is to form the conditions for providing quality services to the population through the use of modern medical technologies and through consultations of highly qualified workers.

Key words: *health care management, financial and economic condition, hospital district, before and after the hospital district, health care institution, efficiency.*

УДК 351.86
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.27

С. О. Лисенко
доктор юридичних наук, професор,
директор Інституту безпеки
ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0002-7050-5536

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ЇХНЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Статтю присвячено дослідженню принципів державного управління інформаційною безпекою та їхня роль у суспільстві та державі. Під час проведення дослідження було виконано аналіз сучасних стратегій та методів забезпечення інформаційної безпеки на державному рівні, що включає в себе як стратегічне, так і тактичне планування. Вивчення цих підходів дозволило отримати глибше розуміння та оцінку ефективності заходів, спрямованих на збереження та захист інформаційних ресурсів держави.

Великої уваги заслуговує підхід управління інформаційною безпекою держави, тому варто спочатку визначити певні принципи державного управління інформаційною безпекою суспільстві та державі, які становлять фундаментальну основу для розробки ефективних стратегій та тактик у цій сфері. Такий підхід дозволяє розуміти важливість управління інформаційною безпекою як ключового елементу національної безпеки та стабільності, а також сприяє визначенню пріоритетних напрямків діяльності для забезпечення захисту інформаційних ресурсів та мінімізації загроз їхньому недоторканню.

Основна увага прикута до принципів управління державною інформаційною безпекою оскільки вона є основою, яку встановлюють ключові правила організації та проведення управлінських заходів у сфері захисту інформації. Вони визначаються законодавством або узагальнюють існуючі юридичні норми країни. Ці принципи сприяють забезпеченню відповідного рівня інформаційної безпеки, що є важливим фактором для ефективного функціонування суспільства, зміцнення національної безпеки та захисту національних інтересів у світі, а також забезпеченню недоторканості та приватності особистої інформації громадян, що є фундаментальним для збереження демократичних цінностей та правової держави.

У статті розглянуто основні категорії принципів державного управління та їхні особливості, включаючи соціально-політичні, організаційні та функціональні аспекти. Також будуть визначені додаткові принципи розвитку управління в галузі інформаційної безпеки, зокрема у контексті впровадження штучного інтелекту, яке відбувається не лише в Україні, а й у всьому світі.

Ключові слова: *державне управління, штучний інтелект, інформаційна безпека, правове забезпечення, OSINT, принципи державного управління, управління інформацією.*

Обґрунтування актуальності обраної теми. Інформаційна безпека стає все більш важливою у контексті зростання кіберзагроз та технологічного розвитку. Зростання кількості кібератак та інформаційних вторгнень свідчить також про необхідність ефективного управління інформаційною безпекою. Вразливість держав перед кіберзагрозами може помітно впливати на економіку, політичну стабільність та національну безпеку. В свою чергу швидкий технологічний розвиток (зокрема - в галузі штучного інтелекту, обробки великих даних та Інтернету речей), ставить перед урядами нові виклики щодо забезпечення безпеки інформаційних систем та даних громадян. Інформаційна безпека є ключовою у вирішенні питань приватності та захисту особистої інформації громадян. Високий рівень інформаційної безпеки дозволяє зберігати довіру громадян до уряду та захищати їхні права на конфіденційність.

Актуальність теми визначається не лише тим, що сучасний світ стає все більш цифровим і залежним від інформаційних технологій, але й тим, що це створює нові виклики та загрози. Зростання кількості кібератак, витоків даних, маніпуляцій з інформацією, а також вплив штуч-

© Лисенко С. О., 2024

ного інтелекту та автоматизованих систем на суспільство, вимагає розробки та впровадження ефективних стратегій та принципів управління інформаційною безпекою. Ці принципи повинні враховувати не лише технічні аспекти, але й правові, етичні та соціальні аспекти, щоб забезпечити високий рівень захисту інформації та приватності громадян, а також зберегти довіру до цифрових технологій та державних установ.

Метою статті є систематизація та аналіз принципів державного управління інформаційною безпекою, з метою надання чіткого уявлення про їхню сутність та значення в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз основних категорій принципів державного управління та їх характеристики, дає підстави вважати, що соціально-політичні, організаційні та функціональні принципи залишаються основними групами принципів, відповідно до теоретичної класифікації в даній галузі.

Соціально-політичні принципи державного управління інформаційною безпекою охоплюють найзагальніші правила та положення, які впливають на всю систему державного управління вцілому. Вони корелюються із головними законами країни та відповідають принципам міжнародного права [1].

Принцип демократизму у державному управління ґрунтується на конституційних засадах. Так, відповідно до статті 1 Конституції України, держава є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою. У контексті ж інформаційної безпеки, демократизм означає залучення громадян до процесу прийняття рішень, що стосуються захисту інформації та забезпечення їхнього права на доступ до інформації.

Наступний принцип державного управління стосується участі населення в управлінні державою, задекларований у статті 5 Конституції України та зазначає, що народ є єдиним джерелом влади. Участь громадян у державному управлінні забезпечується через референдуми, делегування влади відповідним органам, службу у державних органах, об'єднання у політичні партії та звернення до органів влади з пропозиціями та рекомендаціями.

Законність також є одним з основоположних принципів державного управління. Статті 6 і 19 Конституції України визначають, що всі органи влади здійснюють свої повноваження у встановлених межах та відповідно до законів України. Це стосується і сфери інформаційної безпеки, де важливим є дотримання правових норм у всіх аспектах діяльності.

Гласність, як принцип державного управління, забезпечує прозорість у діяльності державних органів, дозволяючи громадянам бачити процеси прийняття рішень у сфері інформаційної безпеки та захисту особистих даних. Це, серед іншого, підвищує довіру населення до державних інституцій. Вони ж управляються відповідними органами та мають певний громадський контроль від населення у вигляді відкритості, підзвітності та проінформованості. З іншого боку, саме гласність забезпечує високий ступінь ефективності OSINT-технологій та самої процедури.

Такий принцип державного управління, як об'єктивність, передбачає врахування реальних можливостей держави щодо реалізації управлінських рішень [2]. Це стосується матеріальних, технічних та інтелектуальних ресурсів, які використовуються для забезпечення інформаційної безпеки суспільства .

Організаційні принципи державного управління стосуються структурної побудови та функціонування державних органів, що займаються організацією інформаційної безпеки в Україні [3].

При цьому, галузевий принцип державного управління інформаційною безпекою відповідає за однорідні за характером функціонування об'єкти адміністративної діяльності. Вони закріплюються за відповідним органом управління, що забезпечує спеціалізований підхід до інформаційної безпеки.

Натомість, територіальний принцип державного управління передбачає управління інформаційною безпекою на визначених територіях, що дозволяє враховувати специфіку регіонів, населення та їхні потреби у захисті інформації. Це також стосується і боротьби із інформаційно-психологічними операціями агресорів під час оголошеної та неоголошеної війни [4].

Останні, функціональні принципи державного управління інформаційною безпекою, відповідають за функціонування системи безпеки. Функціональні принципи визначають зміст діяльності управлінських структур у сфері інформаційної безпеки певні напрямки діяльності, зокрема - нормативність, єдиноначальність і колегіальність [5].

Нормативність діяльності та принцип нормативності державного управління передбачає, що діяльність державних органів регулюється нормативними актами, які визначають правила та процедури у сфері інформаційної безпеки.

Єдиноначальність і колегіальність, як принципи державного управління інформаційною безпекою України, забезпечують ефективність управління, завдяки чіткій ієрархії та можливості колективного ухвалення рішень.

Принцип відповідальності за прийняті рішення, в межах державного управління інформаційною безпекою, підкреслює необхідність відповідальності державних службовців за свої дії у відповідній сфері [6]. Серед іншого, зазначений принцип сприяє підвищенню якості управління та гарантує зворотній зв'язок між владою та населенням.

Попри визначення загальних принципів державного управління інформаційною безпекою, сучасність ставить перед державою нові завдання. Швидке просування штучного інтелекту (ШІ) ставить перед урядами країн нові виклики щодо забезпечення інформаційної безпеки. Останні дослідження, проведені за замовленням Міністерства закордонних справ США, виявили ряд ризиків та небезпек, пов'язаних із розвитком інформаційних систем, що визначає перелік перших наступних кроків в державному управлінні [7].

Серед іншого, на думку дослідників, назріла необхідність створити спеціальне агентство, яке буде визначати максимально допустимий рівень обчислювальної потужності для навчання моделей ШІ та видавати дозволи компаніям на застосування цього рівня. Пропонується також законодавчо заборонити публічне розкриття особливостей функціонування потужних моделей ШІ, щоб уникнути зловживань та забезпечити контроль над технологіями. Відтак, необхідно посилити контроль за виробництвом та експортом чіпів для ШІ. Контроль над виробництвом і експортом апаратних компонентів для ШІ допоможе обмежити доступ до критичних технологій та оптимізує державне управління цією галуззю. Для цього варто спрямувати державні кошти на дослідження у сфері безпеки ШІ, що сприятиме розвитку безпечних технологій та мінімізації ризиків державного управління інформаційною безпекою.

Дослідники, які розробили звіт для замовлення Міністерства закордонних справ США стосовно впливу ШІ на близьке майбутнє, вважають, що державне обмеження тренувальних потужностей систем штучного інтелекту може зупинити змагання між лабораторіями та уповільнити виробництво більш потужних чіпів та обладнання. Згодом, майбутнє агентство з питань штучного інтелекту може підняти верхню межу обчислювальної потужності для тренування штучного інтелекту, якщо побачить докази того, що провідні моделі справді безпечні, або ж, навпаки, опустити межу, якщо є підтвердження небезпеки [8].

Проте, опрацювавши зазначений звіт, американський журнал TIME виявив дві категорії ризиків штучного інтелекту, які створюють загрозу державному управлінню інформаційною безпекою та на яких зосереджуються дослідники. Ризик вепонізації: «Такі системи можуть використовуватися для розробки і навіть запуску катастрофічних біологічних, хімічних або цифрових атак, або уможливити безпрецедентне застосування групи роботизованих пристроїв в якості зброї». Другим є ризик втрати контролю: «Існують причини припускати, що системи штучного інтелекту можуть стати неконтрольованими, якщо їх розвивати за допомогою сучасних технік, і почати поводитися вороже до людей за умовчанням» [9]. Обидві категорії ризиків посилює динаміка змагання в індустрії штучного інтелекту.

Ймовірність того, що перша компанія-розробник загального штучного інтелекту отримає всі супутні економічні переваги, змушує лабораторії ставити у пріоритет швидкість, а не безпеку. В такому разі гостро постає питання чіткого регулювання діяльності компаній розробників штучного інтелекту, що лягає відповідальністю на систему державного управління інформаційною безпекою [9].

У жовтні 2019 року Україна, що є членом Спеціального комітету зі штучного інтелекту при Раді Європи, приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку щодо штучного інтелекту (OECD/LEGAL/0449). Одним з основних завдань у галузі кібербезпеки, під час впровадження державної політики щодо розвитку штучного інтелекту, є захист комунікаційних, інформаційних та технологічних систем, а також інформаційних технологій. Особлива ж увага зосереджується на системах, які використовуються операторами ключових послуг, включаючи об’єкти критичної інфраструктури, оскільки вони є важливими для безперервності функціонування держави, суспільства та безпеки громадян [10].

Основні тези Концепції включають наступні напрямки державного управління, відповідно до встановлених принципів.

Згідно до вимог функціональних принципів державного управління, задекларований

захист фундаментальних прав, демократії та верховенства права. Концепція спрямована на забезпечення захисту фундаментальних прав людей, демократії та верховенства права, а також на стійкість довкілля від впливу штучного інтелекту.

Відповідно до соціально-політичних принципів державного управління запроваджено стимулювання інновацій. Водночас документ має на меті формально затвердити Європу як лідера в галузі інновацій та використання штучного інтелекту.

Організаційні принципи державного управління інформаційною безпекою відображені у регулюванні нормативною базою гострих кутів розвитку штучного інтелекту. Серед іншого, заборонено певні додатки штучного інтелекту, які загрожують правам громадян. До них відносяться: системи біометричної категоризації на основі конфіденційних характеристик; нецільовий збір зображень особи з Інтернету або записів камер відеоспостереження для створення баз даних розпізнавання облич; розпізнавання емоцій на робочому місці та в школах, соціальна оцінка, прогнозна поліція; маніпуляції людською поведінкою чи використанням уразливих місць людей [11].

Взагалі ж, правила використання систем високого ризику в державному управління інформаційною безпекою мають певні особливості. Згідно з умовами організаційних принципів державного управління інформаційною безпекою, можна використовувати штучний інтелект з високим ризиком лише у певних сферах соціальної діяльності. Приклади сфер державного управління інформаційною безпекою використання штучного інтелекту з високим ризиком включають: критичну інфраструктуру; освіту та професійну підготовку; працевлаштування; основні приватні та державні послуги (наприклад, охорону здоров'я, банки); певні системи правоохоронних органів; управління міграцією та кордонами; правосуддя та демократичні процеси.

Окремо варто зазначити, що правоохоронні органи не можуть використовувати біометричні системи ідентифікації, проте є винятки в особливих ситуаціях. У тексті йдеться і про те, що біометрична ідентифікація в реальному часі може бути розгорнута лише за дотримання суворих заходів безпеки, використання обмежене за часом та географією та за спеціального попереднього судового чи адміністративного дозволу [11].

Такі види використання можуть включати, наприклад, цілеспрямований пошук зниклого або запобігання терористичному нападу. Державне регулювання щодо використання таких систем постфактум вважається випадком, з високим ризиком адміністрування, який потребує судового дозволу, пов'язаного із кримінальним злочином.

Держава встановлює вимоги щодо принципу прозорості у державному управлінні використанням штучного інтелекту. Загальнодоступні системи повинні відповідати європейському законодавству про авторське право, публікувати детальну інформацію про контент, що використовується для навчання. Вимагається маркування зображень, аудіо- або відеоконтенту, створеного штучним інтелектом, з метою уникнення збентеження користувачів [12].

В останніх дослідженнях було зазначено, що рекомендації, стосовно управління промисловістю штучного інтелекту, можуть виглядати надто суворими, особливо в контексті кримінального покарання за використання відкритих систем або високого рівня розвитку штучного інтелекту. Дослідники приводять приклад марності впровадження в Сполучених Штатах кримінального покарання за використання відкритого коду штучного інтелекту[13]. Оскільки американське законодавство обмежується певною юрисдикцією, і розробники можуть легко перейти туди, де закони США не діятимуть.

Крім того, якщо уявити, що штучний інтелект також може використовуватись і проти демократії та свободи слова, то постає питання необхідності розширення заходів державного управління інформаційною безпекою за для суспільної безпеки всієї країни. Наприклад, у росії штучний інтелект використовується у якості інструменту пропаганди проти України, що демонструє потенційну небезпеку неправомірного та аморального використання технологій. Тому й збільшується актуальність посилення заходів інформаційної безпеки та їх державного управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Принципи державного управління інформаційною безпекою, є основою для побудови ефективної системи захисту інформації в державі. Вони сприяють створенню прозорого, відповідального та ефективного управлінського апарату, здатного забезпечити національну безпеку та захист прав громадян.

У контексті швидкого розвитку штучного інтелекту, необхідно адаптувати існуючі принципи та вживати додаткових заходів для забезпечен-

ня безпеки новітніх технологій. Дотримання цих принципів дозволить знизити ризики та небезпеки, пов'язані з використанням штучного інтелекту, та забезпечить сталий розвиток у сфері інформаційної безпеки.

Завдяки швидкому розвитку технологій, зокрема штучного інтелекту, уже визначені принципи державного управління інформаційною безпекою потребують постійного оновлення та адаптації. Нові законодавчі ініціативи, демонструють важливість балансу між інноваціями та безпекою, забезпеченням основних прав громадян та захистом суспільства від потенційних ризиків.

Список використаної літератури:

1. Кузьменко Б., Чайковська О. Захист інформації. Ч. 1: Організаційно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки. Київ : *Вид. відділ КНУКІМ*, 2009. 83 с.
2. Кунєв Ю. Д. Принципи побудови та вдосконалення організаційної структури органіввнутрішніхсправ України: загальнотеоретичні аспекти державного управління : автореф. дис. ..канд. юрид. наук. Харків, 2001. 20 с.
3. Бакуменко В. Д. Державне управління : основи теорыъ, ысторыя ы практика: Навчальний посібник/ В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній, М. М. Їжа, Г. І. Арабаджи // За. Заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. І., Бакуменка В. Д. Одеса: *ОРІДУ НАДУ*, 2009. 394 с.
4. Жовнірчик Я.Ф. Розвиток територіальної організації місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04; *Нац. акад. держ. упр. при Президентові України*. Київ : *НАДУ*, 2005. 20 с.
5. ДСТУ 3396.2-97 Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення. Затверджено наказом Держстандарту України від 11.04.97 р. № 200.
6. Ярема О. Г., Єсімов С. С.. Предмет правового забезпечення 210 інформаційної безпеки в інформаційному праві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 244-252.
7. Бойко Д. Регулювання ШІ в Україні: головні тенденції та виклики [Електронний ресурс] Д. Бойко, І. Городиський // Центр Дністрянського. 2023. URL: https://dc.org.ua/news/regulyuvannya-shi-v-ukrayini-golovni-tendenciyi-ta-vyklyky.
8. Xing, J.(2019). The Application of Artificial Intelligence in Computer Network Technology in Big Data Era. *4thInternational Workshop on Materials Engineering and Computer Sciences*, 211–215. URL: https://doi.org/10.25236/iwmecs.2019.044
9. Регулювання штучного інтелекту: досвід США - Центр демократії та верховенства права. *Центр демократії та верховенства права* -. URL: https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-usa/
10. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету МіністрівУкраїни від 02.12.2020 No 1556-р // *Кабінет Міністрів України: офіц. сайт* . URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayinis21220
11. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р#Text
12. Економічна правда. У ЄС пропонують маркувати контент, створений штучним інтелектом. *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/5/700828/
13. Can you trust ChatGPT's package recommendations? (2023). *Vulcan Cyber*. URL : https://vulcan.io/blog/ai-hallucinations-package-risk

Lysenko O. S. Principles of state management of information security and their characteristics

The article is devoted to the study of the principles of public administration of information security and their role in society and the state. In the course of the study, the author analyzed modern strategies and methods of ensuring information security at the state level, including both strategic and tactical planning. The study of these approaches allowed us to gain a deeper understanding and assessment of the effectiveness of measures aimed at preserving and protecting the state's information resources.

The approach of managing the information security of the state deserves much attention, so it is worthwhile to first define certain principles of state management of information security of society and the state, which form the fundamental basis for developing effective strategies and tactics in this area. Such an approach allows us to understand the importance of information security management as a key element of national security and stability, and also helps to identify priority areas of activity to ensure the protection of information resources and minimize threats to their inviolability.

The main focus is on the principles of state information security management, as it is the basis for establishing the key rules for organizing and conducting management activities in the field of information security. They are defined by legislation or summarize the existing legal norms of the country. These principles contribute to ensuring an appropriate level of information security, which is an important factor for the effective functioning of society, strengthening national security and protecting national interests in the world, as well as ensuring the inviolability and privacy of personal information of citizens, which is fundamental to preserving democratic values and the rule of law.

The article examines the main categories of public administration principles and their features, including socio-political, organizational and functional aspects. Additional principles for the development of governance in the field of information security will also be identified, in particular in the context of the introduction of artificial intelligence, which is taking place not only in Ukraine but also around the world.

Key words: *public administration, artificial intelligence, information security, legal support, OSINT, principles of public administration, information management.*

УДК 351.482.22(477)
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.28

К. Д. Ніколаєв
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
професор кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-0404-6113

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ТА УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УКРАЇНІ

Автором ретельно розглянуто використання інноваційних технологій для моніторингу та управління екологічною безпекою в Україні, аналізуючи широкий спектр сучасних інструментів, таких як системи дистанційного зондування, сенсорні мережі, штучний інтелект, IoT, моделювання та геоінформаційні системи. Визначено, що висока ефективність цих технологій у сфері моніторингу та передбачення екологічних змін, підтримуючи це прикладами їхнього успішного впровадження. Наголошено, що інноваційні технології не лише дозволяють збирати об'ємні обсяги даних, але й використовують розумні алгоритми та високоточні моделі для глибокого аналізу, сприяючи оперативній реакції на різноманітні екологічні виклики та розробці стратегій ефективного управління природними ресурсами. Підкреслено, що правильне впровадження цих інновацій може допомогти зберегти біорізноманіття, здійснювати ефективний контроль за забрудненням та формувати екологічно збалансоване середовище для наступних поколінь. Крім того, наголошено на вирішальній значущості інновацій у забезпеченні екологічної стійкості та невпинного розвитку, розцінюючи їх як важливий інструмент для вдосконалення цих аспектів в Україні.

Наголошено, що важливість використання інновацій для моніторингу та управління екологічною безпекою стає беззаперечною необхідністю. Україна, багата природними ресурсами, також відчуває потребу в сучасних технологіях для забезпечення сталого розвитку та збереження природних екосистем. Моделювання в моніторингу та управління екологічною безпекою означає використання комп'ютерних моделей для аналізу та прогнозування екологічних процесів. Спеціальні програмні продукти, що відображають взаємодію різних елементів екосистеми на основі введених даних. Вони можуть охоплювати кліматичні зміни, розподіл видів, вплив забруднень тощо.

Ключові слова: *Інновації, технології, моніторинг, управління, екологічна безпека, супутникові технології, сенсорні мережі, штучний інтелект, IoT, моделювання, геоінформаційні системи, безпека, національна безпека, екологічна безпека, публічне управління, механізми публічного управління.*

Постановка проблеми. Україна стикається із загостренням проблем екологічної безпеки, що обумовлено зростанням антропогенного впливу та забрудненням навколишнього середовища. Актуальність цієї проблеми визначається необхідністю негайних заходів для впровадження інноваційних технологій у сферу моніторингу та управління екологічною безпекою, зокрема використанням супутникових технологій, сенсорних мереж, штучного інтелекту та інших інструментів, щоб забезпечити ефективне вирішення цих проблем і збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі

використання інноваційних технологій для моніторингу та управління екологічною безпекою в Україні досліджували такі науковці, як: О. Резнікова, К. Войтовський, А. Лепіхов, М. Багорка, Н. Юрченко, О. Мотайло та інші.

Мета статті. Мета статті полягає в розгляді та обґрунтуванні використання інноваційних технологій для ефективного моніторингу та управління екологічною безпекою в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах стрімкого технологічного розвитку та зростаючого усвідомлення про екологічні

© Ніколаєв К. Д., 2024

проблеми, важливість використання інновацій для моніторингу та управління екологічною безпекою стає беззаперечною необхідністю. Україна, багата природними ресурсами, також відчуває потребу в сучасних технологіях для забезпечення сталого розвитку та збереження природних екосистем.

Розглядаючи перспективи використання інноваційних технологій для моніторингу та управління екологічною безпекою в Україні, необхідно враховувати законодавчу базу, яка визначає правові стандарти. Закон України: Про охорону навколишнього природного середовища від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [6]. Цей закон визначає основні принципи та механізми захисту природи, встановлює вимоги до діяльності підприємств, які можуть впливати на навколишнє середовище, та передбачає відповідальність за порушення екологічних норм.

Другий важливий Закон України: Про використання атомної енергії та радіаційну безпеку від 08 лютого 1995 р. № 39/95-ВР [5]. Цей документ регулює сферу використання ядерної енергії, встановлює правила безпеки та контролю за радіаційною обстановкою. Він спрямований на забезпечення безпеки населення та навколишнього середовища при використанні ядерних технологій. Отже, ці закони створюють правовий фундамент для впровадження інновацій у сфері екології, забезпечуючи баланс між розвитком та збереженням природи.

Варто розглянути ключові напрямки використання інновацій у сфері екологічної безпеки в Україні.

Слід розглянути більш детально кожний аспект при використання інноваційних технологій для моніторингу та управління екологічною безпекою в Україні.

На думку вченого А. Альвана, що вражаючі супутникові технології, що оточують планету, відкривають неперевершені можливості для методичного спостереження за тканиною екосистем з високим рівнем деталізації та наукової зацікавленості. Серед ключових аспектів цього дослідження варто відзначити:

− *захоплюючі супутникові знімки:* дотримуючись кращих традицій сучасних технологій, ми можемо насолоджуватися захоплюючими супутниковими знімками, які розгортають перед нами усю красу та складність змін в екосистемах;

− *виявлення забруднень:* ці технології розкривають завісу над нашими природними резервуарами, допомагаючи точно визначити джерела забруднень та стежити за їхнім впливом на природне середовище;

− *оцінка змін у земельному покриві:* високо розвинуті супутникові системи дозволяють нам ретельно вивчати та аналізувати зміни в земельному покриві, що розкриває важливі інформаційні шари про використання та зміну природних ресурсів;

− *миттєвий моніторинг природних катастроф:* в умовах неспокійної природи супутникові технології стають нашими надійними спостерігачами, надаючи миттєвий доступ до даних про природні катастрофи та полегшуючи процес вчасного реагування [1].

Отже, системи дистанційного зондування, аналогічно дослідницькому інструменту в надрах космосу, розкривають перед нами наукові та природні таємниці планети, відіграючи ключову роль у підтримці її природної гармонії.

Необхідно відмітити думку вченого І. Скорохода [8], що концепція сенсорних мереж включає в себе стратегічне використання розгорнутих мереж сенсорних пристроїв для

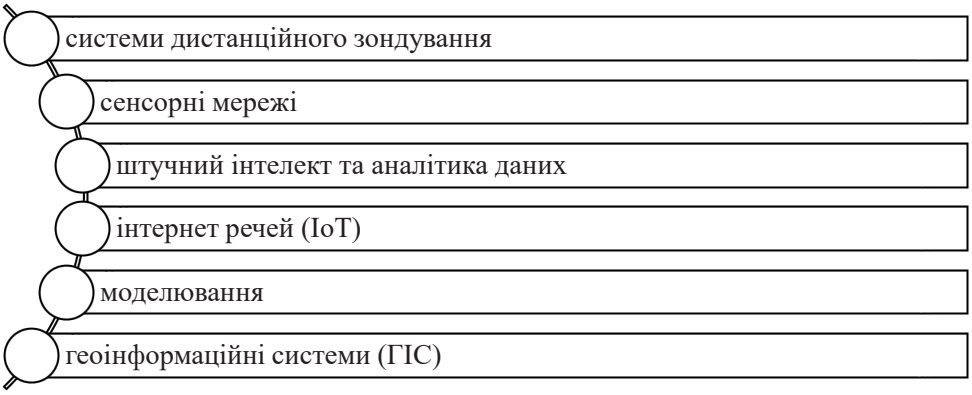

Рис 1. Інноваційні аспекти моніторингу та управління екологічною безпекою в Україні, *складено та узагальнено на основі аналізу джерела* [2]

систематичного вимірювання та моніторингу різноманітних показників якості повітря, води та ґрунту в навколишньому середовищі. Це технологічне рішення спрямоване на оперативне виявлення потенційно небезпечних змін у фізичних та хімічних параметрах навколишнього середовища, що включає в себе вміст різних забруднюючих речовин, рівень токсичності та інші фактори.

Доречно наголосити, що розгорнуті сенсори визначаються як мікро електромеханічні пристрої, обладнані спеціалізованими датчиками, які реагують на фізичні та хімічні зміни в середовищі. Ці мережі можуть охоплювати велику територію та забезпечувати неперервний потік даних з різних джерел, що включає в себе місцевість міста, водойми, аграрні землі та інші об'єкти екосистеми.

Отже, переваги такого підходу полягають у надзвичайній чутливості до змін, забезпечуючи точне вимірювання індикаторів якості довкілля. Це надає можливість оперативна виявляти небезпечні тенденції та вживати швидкі заходи для збереження екологічної стійкості та безпеки.

О. Мотайло, вважає, що штучний інтелект та аналітика даних в моніторингу та управління екологічною безпекою є ключовим елементом інноваційних стратегій. Розгляньмо їхню детальнішу сутність:

− штучний інтелект (далі – ШІ): ШІ використовується для створення алгоритмів, які можуть автоматично вивчати та адаптуватися до нової інформації без прямого програмного втручання. У сфері екологічної безпеки, ШІ може використовуватися для розпізнавання патернів змін у природних процесах, прогнозування екологічних тенденцій та швидкого реагування на можливі загрози;

− аналітика даних: цей компонент включає в себе обробку та аналіз великих обсягів даних, зібраних від сенсорів, супутників та інших джерел. Аналітика даних допомагає виділяти важливі залежності, розпізнавати аномалії та робити висновки для прийняття рішень в області екології та безпеки;

− моделювання: ШІ та аналітика даних використовуються для створення складних комп'ютерних моделей, які дозволяють прогнозувати наслідки екологічних змін. Ці моделі можуть допомагати визначити ефективні стратегії управління ресурсами та заходи для запобігання негативним наслідкам;

− інтеграція даних: ШІ та аналітика даних взаємодіють для інтеграції різноманітних джерел інформації, щоб створювати повніші та комплексні набори даних. Це дозволяє отримувати повний обсяг інформації про стан довкілля та приймати рішення на основі обґрунтованих даних [4].

Таким чином, застосування ШІ та аналітики даних в екологічному моніторингу не лише підвищує ефективність систем, але й забезпечує більш точні та оперативні засоби виявлення та управління екологічними викликами.

Важливо зазначити, що в сучасному світі розвиток технологій обумовлює впровадження Інтернету речей (далі – IoT) в різні сфери нашого життя, включаючи моніторинг та управління екологічною безпекою.

Отже, використання IoT в моніторингу та управлінні екологічною безпекою є важливим кроком у розвитку сталого використання природних ресурсів. Застосування в різних галузях, мережеві з'єднання, хмарні технології та інші інновації сприяють точному збору, аналізу та захисту даних, що спрощує прийняття обґрунтованих рішень у галузі екології. Застосування цих технологій має потенціал значно покращити якість довкілля та сприяти сталому розвитку.

Таблиця 1

Інтернет речей в моніторингу та управління екологічною безпекою

Аспект	Опис
Датчики та виконавчі механізми	об'єкти обладнані різноманітними сенсорами для вимірювання фізичних параметрів та акту торами для виконання конкретних дій на основі отриманих даних
Мережеве з'єднання	використання мережевих технологій, таких як Wi-Fi або Bluetooth, для передачі даних між об'єктами IoT та центральними системами
Хмарні технології	збір та обробка великих обсягів даних у хмарних обчисленнях, що дозволяє центральним системам ефективно аналізувати та використовувати ці дані
Застосування в різних галузях	використання IoT в містобудуванні, сільському господарстві, охороні здоров'я та інших галузях для покращення ефективності та комфорту, що включає в себе “розумні” освітлення, системи безпеки, моніторинг врожаю тощо
Захист і конфіденційність	розгляд аспектів безпеки та захисту приватності в системах IoT, оскільки збирається значна кількість даних, і важливо забезпечити їхню безпеку та недопущений доступ

Складено та узагальнено на основі аналізу джерела [7].

Слід зазначити, що моделювання в моніторингу та управління екологічною безпекою означає використання комп'ютерних моделей для аналізу та прогнозування екологічних процесів. Спеціальні програмні продукти, що відображають взаємодію різних елементів екосистеми на основі введених даних. Вони можуть охоплювати кліматичні зміни, розподіл видів, вплив забруднень тощо.

Крім цього, моделі дозволяють прогнозувати можливі наслідки змін у довкіллі, такі як зміна клімату, руйнування екосистем чи розповсюдження забруднень. Моделі можна використовувати для тестування різних стратегій управління екосистемою, таких як введення нових політик щодо викидів чи відновлення природних резерватів. Можуть інтегруватися з іншими інноваційними технологіями, такими як сенсорні мережі та штучний інтелект, для отримання більш точних та комплексних результатів. Моделі дозволяють проводити віртуальні експерименти та аналізувати їхні наслідки без реального впливу на навколишнє середовище [4].

Таким чином, використання комп'ютерного моделювання в екологічному контексті допомагає приймати обґрунтовані рішення для збереження природи та забезпечення екологічної стабільності.

Варто відмітите думку вчених М. Багорка та Н. Юрченка, що геоінформаційні системи (далі – ГІС) ця технологія відіграє важливу роль в моніторингу та управлінні екологічною безпекою. Розглянемо її детальніше:

− *візуалізація географічних даних:* ГІС дозволяють створювати графічне відображення або графіку, щоб наглядно представити інформацію, що спрощує сприйняття та аналіз інформації з екологічної перспективи. Це може включати розташування екосистем, резерватів, зон забруднення тощо;

− *аналіз просторових зв'язків:* ГІС дозволяють виявляти просторові зв'язки між різними факторами, такими як забруднення та розташування природних резерватів. Це допомагає зрозуміти взаємодію між різними елементами екосистеми;

− *моделювання сценаріїв:* ГІС використовуються для створення моделей, які дозволяють прогнозувати можливі наслідки екологічних змін в різних географічних областях. Це корисно для розробки стратегій управління та запобігання проблемам;

− *визначення та відображення розташування та характеристик природних ресурсів:* ГІС допомагають відображати природні ресурси, такі як ліси, водні джерела, родючі ґрунти. Це важливо для контролю за їхнім використанням та забезпечення сталого господарювання;

− *підтримка прийняття рішень*: аналіз географічних даних за допомогою ГІС допомагає у прийнятті обґрунтованих рішень щодо управління екосистемами, охорони біорізноманіття та зменшення негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище [2].

Слід додати, що геоінформаційні системи стають потужним інструментом для аналізу та управління екологічною безпекою, допомагаючи збирати, створювати графічні представлення та осмислювати просторовий аспект екологічних викликів.

Отже, впровадження інноваційних технологій в моніторинг та управління екологічною безпекою в Україні визначається як ключовий чинник для забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів. Сучасні інструменти дозволяють точно відслідковувати та аналізувати стан навколишнього середовища, роблячи можливим швидку реакцію на екологічні виклики. Це відкриває нові перспективи для забезпечення екологічної стійкості та забезпечення збалансованого використання природних ресурсів.

Висновок. Проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що використання інноваційних технологій для моніторингу та управління екологічною безпекою в Україні виявляється вкрай перспективним напрямком. Сучасні інструменти, такі як системи дистанційного зондування, сенсорні мережі, штучний інтелект, IoT, моделювання та геоінформаційні системи, дозволяють ефективно веде спостереження стан довкілля, передбачати наслідки змін та приймати обґрунтовані рішення для забезпечення екологічної стійкості. Ці технології дозволяють не лише збирати великі обсяги даних, але й аналізувати їх, використовуючи розумні алгоритми та високоточні моделі. Такий підхід сприяє вчасному виявленню екологічних проблем, оперативній реакції на них та розробці ефективних стратегій управління природними ресурсами.

Таким чином, інноваційні технології в екологічному моніторингу та управлінні стають ключовим інструментом для збереження біорізноманіття, контролю за забрудненням та забезпечення сталого використання природних ресурсів. При правильному впровадженні вони

можуть сприяти створенню екологічно збалансованого та стійкого середовища для майбутніх поколінь.

Список використаної літератури:

1. Альван А. Проблеми розвитку системи національної безпеки України. *Державне управління.* № 3, 2019 р. URL : https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/governance/article/view/288/289
2. Багорка М. О., Юрченко Н. І Екологічно спрямовані інновації в діяльності аграрних підприємств. *Економіка і управління.* № 3, 2020 р. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_3/31_70_3_1/20.pdf
3. Ващенко К. О. Політологія для вчителя. К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко. Київ : Вид. ім. М. П. Драгоманова, 2011. 406 с.
4. Мотайло О. В. Ризики та загрози національній безпеці. *Актуальні питання у сфері державного управління.* № 5, 2020 р. URL:https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/23.pdf
5. Про використання атомної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08 лютого 1995 р. № 39/95-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/39/95-%D0%B2%D1%80
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1264-12
7. Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України. Київ : НІСД, 2020 р. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/dopovid.pdf
8. Скороход І. С. Напрями активізації інноваційного еко безпечного розвитку регіонів України. *Економічні науки.* № 1, 2019 р. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2019_1_11
9. Chorna, O., Semenets-Orlova, I. S., Shyshliuk, V., Pugachov, M., & Pugachov, V. (2023). Anti-Crisis regulation of enterprises through digital ma nagement. International Journal of Professional Business Review: Int. J. Prof. Bus. *Rev.*, *8*(5), 90.
10. Shmalenko, Iuliia; Yeftieni, Natalia; Semenets-Orlova, Inna. Impact of social media influen cers on public policy and political discourse . In: *International conference on social scienc e, psychology and legal regulation (Spl 2021)*. Atlantis Press, 2021. p. 88-93.
11. Semenets-Orlova, I. Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education as a means of forming of the culture of citizenship. *Civic competences in vocational education of civil servants and local government officials*, 2016, 66-87.
12. Strigul, M.; Khomeriki, O.; Yahodzinskyi, S.; Romanenko, Y.; Semenets-Orlova, I.; Lyasota, L. Peculiarities of Development and Dynamics of E conomism and the Commercialization of Ukrainia n Higher Education. *Preprints,* 2019, 2019020247. https://doi.org/10.20944/preprints201902.0247.v1

Nikolaev K. D. Use of innovative technologies for monitoring and management of environmental safety in Ukraine

The author carefully considered the use of innovative technologies for monitoring and managing environmental security in Ukraine, analyzing a wide range of modern tools, such as remote sensing systems, sensor networks, artificial intelligence, IoT, modeling and geoinformation systems. It was determined that these technologies are highly effective in monitoring and predicting environmental changes, supporting this with examples of their successful implementation. It was emphasized that innovative technologies not only allow collecting voluminous amounts of data, but also use smart algorithms and high-precision models for in-depth analysis, contributing to the prompt response to various environmental challenges and the development of strategies for effective management of natural resources. It is emphasized that the correct implementation of these innovations can help preserve biodiversity, implement effective pollution control, and create an ecologically balanced environment for future generations. In addition, the crucial importance of innovations in ensuring environmental sustainability and continuous development was emphasized, considering them as an important tool for improving these aspects in Ukraine.

It is emphasized that the importance of using innovations to monitor and manage environmental security is becoming an undeniable necessity. Ukraine, rich in natural resources, also feels the need for modern technologies to ensure sustainable development and preservation of natural ecosystems. Modeling in environmental safety monitoring and management means the use of computer models to analyze and predict environmental processes. Special software products that reflect the interaction of various elements of the ecosystem based on input data. They can cover climate change, species distribution, pollution effects, etc.

Key words: *Innovations, technologies, monitoring, management, environmental security, satellite technologies, sensor networks, artificial intelligence, IoT, modeling, geographic information systems, security, national security, environmental security, public administration, mechanisms of public administration.*

УДК 364.462:323.2:316.3
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.29

О. В. Заїка
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри філософії, публічного управління
та соціальної роботи
Запорізького національного університету

З. О. Товстик
магістрант кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи
Запорізького національного університету

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРИЙНЯТТІ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті розглянуто роль громадських організацій у сучасному процесі прийняття публічно-управлінських рішень. В умовах демократичного розвитку суспільства та зростання громадянської активності, вплив громадських об'єднань на формування політики та реалізацію соціальних проектів стає все більш помітним. Проаналізовано різні теоретичні підходи до розуміння співвідношення держави та громадянського суспільства, а також механізми залучення громадських організацій до процесу прийняття рішень. Визначено вплив громадських організацій на прийняття рішень у різних сферах публічного управління, таких як соціальна політика, охорона довкілля, економічний розвиток, освіта та культура.

Громадські організації відіграють все більш важливу роль у сучасному суспільстві, сприяючи підвищенню якості публічного управління та забезпеченню інтересів громадян. Їхня активна участь у процесі прийняття рішень сприяє підвищенню легітимності та ефективності державної політики. Однак, для повноцінної реалізації потенціалу громадських організацій необхідні подальші зусилля з боку держави та самих громадських об'єднань щодо створення сприятливих умов для їхньої діяльності та розвитку партнерських відносин. На основі проведеного аналізу робиться висновок про те, що участь громадських організацій у процесі прийняття публічно-управлінських рішень є необхідною умовою для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності державного управління.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою роллю громадянського суспільства в сучасному світі та необхідністю пошуку нових форм взаємодії держави та громадян. Результати дослідження можуть бути корисні для розробки державної політики у сфері взаємодії з громадськими організаціями, а також для самих громадських організацій у плануванні та здійсненні своєї діяльності.

Ключові слова: *громадські організації, публічне управління, прийняття рішень, громадянське суспільство, взаємодія, держава.*

Постановка проблеми. Система державного управління визначається важливістю, масштабністю та різноманітністю прийнятих рішень, що охоплюють всі сфери суспільного життя. У сучасний момент, в умовах повномасштабного вторгнення, особливо критичною є необхідність змін у роботі державного управління, особливо в контексті управлінських рішень.

На рівні державного управління велике значення має процес дослідження прийняття рішень. Цей процес аналізує не лише ефективність конкретного органу чи реалізації державної політики в певній сфері, але й враховує добробут та безпеку громадян. Стабільність суспільства невіддільна від своєчасності та обґрунтованості ухвалених рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти прийняття управлінських рішень досліджували такі науковці як В. Бакуменко, А. Дегтяр, А. Халецька.

Метою статті є обґрунтування впливу громадських організацій на прийняття публічно-управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання впливу громадських організацій на

© Заїка О. В., Товстик З. О., 2024

формування та прийняття публічно-управлінських рішень залишається однією з ключових тем у сучасному науковому дискурсі. У контексті стрімкого розвитку громадянського суспільства та посилення ролі некерованих структур, розуміння механізмів їхнього впливу на процеси управління стає важливим завданням для наукової спільноти.

Ефективне функціонування державних органів влади нерозривно пов'язане з належною організацією процесу прийняття та реалізації управлінських рішень. Важливо відзначити, що державні управлінські рішення мають складний та багаторівневий характер, відображаючи системні, структурні та функціональні особливості відповідного органу управління. Процес прийняття та реалізації цих рішень визначає сам процес державного управління як систему узгодженої діяльності та функцій державних органів для досягнення державних цілей.

На сьогоднішній день існує значна кількість досліджень, присвячених вивченню впливу громадських організацій на прийняття рішень у сфері публічного управління. Багато з них зосереджені на різних аспектах цього процесу, розглядаючи його з точки зору політичних, соціальних, технічних та економічних аспектів.

У практичному плані багато досліджень зосереджуються на аналізі конкретних прикладів впливу громадських організацій на ухвалення рішень. Вивчення таких сценаріїв дозволяє визначити успішні стратегії взаємодії та чинники, що сприяють впливовості громадських структур.

Фактори, що визначають якість, ефективність та результативність управлінських рішень, включають:

– об’єктивні закономірності суспільного розвитку, пов’язані з прийняттям і реалізацією управлінських рішень.

– чітке визначення мети прийняття управлінського рішення, установлення фактичних результатів, які можна досягти, а також можливість вимірювання та порівняння поставленої мети та досягнутих результатів.

– обсяг і цінність інформації, на якій ґрунтується процес прийняття рішень.

– термін дії управлінського рішення.

– структура управління організацією.

– форми і методи ведення управлінської діяльності.

– методи і прийоми розробки та реалізації управлінських рішень.

– суб’єктивність в оцінці можливості вибору рішення.

– управлінський статус і система управління (психологічний клімат, авторитет керівника, професійно-кваліфікаційний склад).

– система експертної оцінки рівня якості та ефективності управлінських рішень.

Важливо відзначити, що управлінські рішення мають свою специфіку, оскільки рішення та їх наслідки стосуються багатьох людей і можуть мати вплив протягом тривалого періоду часу. Також рішення займає центральне місце в процесі управління, і ефективність управлінських рішень державного сектору визначає забезпечення високої якості життя, надання якісних послуг, сталий розвиток громадянського суспільства та процвітання держави в цілому.

У умовах державної незалежності Україна впроваджує характер демократичних відносин у структуру суспільних взаємодій держави і суспільства. Кінцевою метою є створення стабільної системи верховенства права та громадянського суспільства.

Особливу роль тут відіграють неурядові організації, які, природно, мають взяти на себе роль об'єднавчого посередника в суспільно-політичних процесах та взяти на себе завдання міжінституційного центру демократичного лідерства. Проте виникає низка практичних запитань, проблем і застережень щодо їхньої публічної правоздатності та місця в процесах державотворення, а також впливу на політичні рішення, артикуляції суспільних інтересів та формування демократичного мислення громадян тощо.

Закон України «Про громадські об’єднання» визначає громадське об’єднання як «добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» [5] та громадську організацію як «громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» [5]. Це визначення, на наш погляд, визначає основні аспекти громадської організації і надає чіткі рамки для її функціонування та місця в суспільстві.

Враховуючи різноманітні підходи до тлумачення терміну «громадська організація» і визнаючи формальність та універсальність громадських об'єднань, можна висунути оригінальне визначення, яке базується на відмінно-

стях від політичних та незалежних від держави організацій.

Отже, в широкому розумінні громадська організація представляє собою інститут громадянського суспільства, а вужчому контексті – це недержавне, аполітичне, добровільне та незалежне об'єднання громадян, яке служить інструментом забезпечення їхніх громадянських прав та інтересів, при цьому уникаючи політичного впливу держави.

Таке визначення підкреслює роль громадських організацій як ключового компонента громадянського суспільства та їхню спроможність діяти незалежно від державної влади. Громадські об'єднання виступають як механізм забезпечення громадянської активності та захисту прав громадян, враховуючи при цьому інтереси держави в контексті громадського блага та розвитку суспільства.

Громадські організації представляють собою неприбуткові структури, створені громадянами з метою вирішення конкретних суспільних, екологічних, культурних або інших завдань.

Діяльність громадянського суспільства в Україні вплинула на важливі події, пов'язані з розбудовою держави, відображаючи зацікавленість суспільства у відродженні та захисті не лише національних, культурних і професійних цінностей, але й суспільно-політичних і демократичних ідеалів.

Протягом тривалого часу в Україні формується свідомість громадян щодо участі в суспільно-політичних процесах, що вимагає адекватної реакції на державотворчі та соціально-економічні виклики. Громадянське суспільство стає не лише конструкцією, створеною людьми, але й практикою самоврядування, громадянської ініціативи та плюралізму.

У цьому вимірі громадянське суспільство не тільки забезпечує демократичні механізми, але й створює вільне та публічне середовище, в якому громадяни відчувають себе центральними елементами суспільного життя як ініціатори та актори. Таке суспільство втілює соціальні та громадські інтереси, стає учасником процесів соціального управління та взаємодії між суспільством і управлінням.

Громадянське суспільство виступає як конструкт, що надає можливості для автономного розвитку та самореалізації громадян. Важливою є роль громадських організацій у розвитку суспільства і держави, підтверджуючи готовність вирішувати загальнодержавні проблеми на основі взаємної довіри та відповідальності.

Сучасна співпраця суспільства та держави створює синергетичний ефект, сприяючи розвитку громадянської ініціативи та системи громадських організацій. Це відображається в їхній ролі як підтримуючих структур та повноцінних органів державного управління.

Одночасно розвиток демократичних інституцій сучасного світу, які ставлять за мету реалізацію демократичних цінностей у взаємодії між особами, вимагає узгодження між державою та громадою. Здійснюючи оцінку ефективності взаємодії, соціальний інструмент виступає як показник не тільки взаємодії суспільства з державою, але і як механізм функціонування системи державного управління.

Громадська організація може стати важливим елементом громадянського суспільства, а також інструментом демократичного управління. Вона впливає на спрямування та формування державної політики у різних сферах і слугує чутливим індикатором ефективності її реалізації. Такий підхід лежить в основі демократичного уряду, що базується на взаємній довірі «від усіх – до усіх».

Слід враховувати, що громадські організації володіють історичною пам'яттю та досвідом, які стають цінним ресурсом для суспільства. Цей досвід може бути використаний для вирішення сучасних викликів і формування стратегій розвитку, забезпечуючи таким чином константність і сталість у суспільному розвитку.

Крім того, громадські організації виступають як важливий канал комунікації між громадянами та владою, роблячи більш прозорим та доступним процес прийняття рішень. Це важливо для забезпечення широкої участі громадян у формуванні політики та впливі на суспільні рішення.

Отже, громадські організації відіграють не тільки роль посередників між громадянами і владою, але й є ключовим чинником формування взаємодії між різними суб'єктами суспільства для сприяння його гармонійному розвитку.

Враховуючи постійне зростання ролі громадянського суспільства у сучасному демократичному світі, громадські організації можуть виконувати різноманітні функції: інституційну, інтеграційну, захисну, освітню, комунікативну, контрольну, регулюючу та управлінську.

Інституційна функція громадських організацій є важливою в контексті сучасних відносин між суспільством і адміністрацією, а також у процесах державотворення. Розглядання гро-

мадських організацій як інститутів та інструментів, що реалізують політики та встановлюють керівні принципи, є ключовим в аналізі їх ролі в суспільстві.

У зв'язку з реальною дискусією щодо структурного статусу громадських організацій в суспільній системі, вони активно реалізують інституційну систему як самоорганізовану та частково автономну. Ця система служить певною платформою для вирішення різних завдань у сфері громадянського суспільства, а також визначає їхню роль у формуванні держави.

Отже, в контексті сучасної політичної обстановки та розвитку громадянського суспільства, функції громадських організацій визнаються як ключовий чинник для забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

Громадські організації, через свою інтеграційну функцію, впливають на органи державної влади, сприяючи взаєморозумінню та відповідальності всіх сторін у відносинах з державним управлінням. Ця функція слугує механізмом зміцнення групових демократичних цінностей, активізуючи сутність соціального інституту. Додатково, важливо підкреслити державотворчу місію громадських організацій у якості демократичного елементу громадянського суспільства.

Громадські організації, взаємодіючи з умовними суб'єктами публічно-управлінських відносин, формують систему постійних зв’язків. Ця мережа охоплює взаємодії на вертикальному та горизонтальному рівнях, об'єднуючи учасників як всередині, так і між різними організаціями. Громадські організації, створюючи цю мережу, несуть національний рівень та реалізують державотворчі функції, об'єднуючи різні інституції, включаючи етнонаціональні спільноти.

Захисна функція громадських організацій призначена для захисту інтересів громадян. Зазначена захисна функція виникає внаслідок природної потреби членів громадських організацій у виявленні власної ініціативи, особливо в законодавчих сферах. Громадські організації використовують свій потенціал для проведення акцій громадянської непокори, мітингів, демонстрацій, страйків, пікетів та інших форм соціального протесту. Роль інститутів громадянського суспільства є ключовим фактором ефективності в розподілі повноважень державного управління та прийнятті рішень у сучасних демократичних державах.

Українські громадські організації визнають політику як сферу своєї управлінської діяльності. У рамках своєї наглядової ролі, органи влади не лише контролюють виконання рішень та угод із державними органами, й виступають прибічниками забезпечення верховенства права та соціальної справедливості.

Для досягнення цієї мети громадські об’єднання використовують різноманітні стратегії, такі як підтримка або відхилення соціальних рішень, запровадження альтернативних програм розвитку, встановлення громадського контролю як необхідного елементу демократизації тощо, зробивши управління та політику більш публічними.

Комунікаційна функція (включаючи пропаганду, інформування, розширення зв’язків та підтримку конкретних ініціатив), виховна функція (формування морально-політичних та адміністративно-правових рамок суспільства), а також функції культурної та національної свідомості громадян мають великий потенціал для впливу.

Наведені визначення повністю відповідають демократичному характеру державного управління, соціальному плюралізму та забезпечують основні конституційні права і свободи громадян.

Громадські організації виконують роль суттєвого посередника між громадянами та існуючою владою, а через свою різноманітну діяльність націлені на виконання різнопланових соціальних завдань. Громадські організації також несуть важливі державотворчі функції, спрямовані на реалізацію соціальних потреб суспільства. Основною метою їх існування є втілення соціальних вимог суспільства через ефективне сприяння виконанню державної політики.

Зміст цих функцій відображає важливий аспект громадських організацій як необхідного демократичного компонента державного управління. Через свою участь у реалізації державної політики громадські організації виступають інструментом для чіткого позиціонування в системі розвитку публічно-управлінських відносин. Важливою є також їхня роль у визначенні громадської позиції та сприянні розбудові публічно-управлінської системи.

Висновок. Сучасний світ вимагає від урядових структур та публічної служби постійних змін та адаптації для відповіді на виклики суспільства. У цьому контексті, громадські організації виступають ключовим чинником в системі реформ та прийняття публічно-управлінських рішень.

Громадські організації виступають не лише елементом, що контролює владні структури, але й активним учасником процесу реформування публічної служби. Вони здатні забезпечити додатковий ресурс експертного потенціалу та взяти участь у створенні ефективних механізмів управління.

Громадські організації можуть виступати посередниками між владою та громадськістю, сприяючи взаєморозумінню та створенню політик, що відповідають реальним потребам громадян. Їхня роль полягає не лише в критиці, але і в конструктивній співпраці, спрямованій на досягнення загальних цілей суспільства.

Громадські організації стають важливим чинником у формуванні публічно-управлінських рішень. Вони не лише реагують на вже прийняті рішення, а й активно беруть участь у їхньому формуванні. Це забезпечує більш широкий спектр поглядів та думок у процесі ухвалення стратегічних рішень. Здатність громадських організацій вносити свої пропозиції та підтримувати владні структури у прийнятті рішень стає важливим фактором для створення більш прозорих та відповідальних механізмів управління.

Громадські організації займають важливе місце у системі реформи публічної служби та прийнятті публічно-управлінських рішень. Їхня участь сприяє більш ефективному та демократичному управлінню, забезпечуючи представленість громадянського суспільства та сприяючи формуванню більш справедливого та відповідального управління.

Список використаної літератури:

1. Білинська М. М., Ковбасюк Ю. В. Прийняття управлінських рішень: організаційно-психологічний аспект: навч. посіб. К.: НАДУ, 2011. 232 с.
2. Брюшкова Н. О., Ніколюк О. В., Удовиця О. Ф. Особливості прийняття управлінських рішень в публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. – URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1605.
3. Гостєва О. М. Роль громадських організацій в процесі розбудови громадянського суспільства в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2017. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1135.
4. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства : монографія / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова ; за наук. ред. В.П. Беха ; редкол. : В.П. Бех (голова), Г.О. Нестеренко (заст. голови) та ін. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 680 с.
5. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI : станом на 27 лип. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text.

Zaika O. V., Tovstyk Z. O. The Role of Public Organizations in Public Administration Decision-Making

The article examines the role of public organizations in the modern process of making public-administrative decisions. In the context of the democratic development of society and the growth of civic activity, the influence of public associations on policy formation and the implementation of social projects is becoming increasingly noticeable. Various theoretical approaches to understanding the relationship between the state and civil society are analyzed, as well as the mechanisms for involving public organizations in the decision-making process. The influence of public organizations on decision-making in various areas of public administration, such as social policy, environmental protection, economic development, education, and culture, is defined.

Public organizations play an increasingly important role in modern society, contributing to the improvement of the quality of public administration and ensuring the interests of citizens. Their active participation in the decision-making process contributes to the legitimacy and effectiveness of state policy. However, for the full realization of the potential of public organizations, further efforts are needed from both the state and the public associations themselves to create favorable conditions for their activities and the development of partnership relations. Based on the conducted analysis, it is concluded that the participation of public organizations in the process of making public-administrative decisions is a necessary condition for ensuring transparency, accountability, and effectiveness of state administration.

The relevance of the study is determined by the growing role of civil society in the modern world and the need to find new forms of interaction between the state and citizens. The results of the study may be useful for the development of state policy in the field of interaction with public organizations, as well as for the public organizations themselves in planning and carrying out their activities.

Key words: *public organizations, public administration, decision-making, civil society, interaction, state.*

УДК 342.951:35.071.5](477)
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.30

О. М. Колодій
кандидат наук з державного управління,
керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Правовий шлях»

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена визначенню перспективних напрямів розвитку територіальних громад у поствоєнний період. Визначено, що результативне управління територіальними громадами передбачає потребу втілення проектів, націлених на розвиток інфраструктури, сприяння бізнесу й інвесторам, покращення системи управління й послуг для населення. З'ясовано, що на сьогоднішній день спостерігається погіршення розвитку та падіння конкурентоспроможності територіальних громад, що пов'язано зі значними змінами в секторі фінансування проектів соціального розвитку територій, що спричиняє зміни бюджетних потоків, які насамперед скеровуються на потреби створення відповідних умов для оборони нашої країни. Своєю чергою, в результаті ослаблення економічної активності суб'єктів господарювання зменшився загальний об'єм інвестиції приватних підприємств. Наведено основні аспекти відновлення/розвитку, які повинні відображатися у місцевих цільових та бюджетних програмах у територіальних громадах у поствоєнний період. Визначено головні завдання, які необхідно вирішити з метою покращення конкурентоспроможності та розвитку територіальних громад в Україні. З'ясовано, що виконання завдань щодо відновлення конкурентоспроможності й розвитку територіальних громад – реальна потреба не тільки для гарантування результативної відбудови України після того, як закінчиться війна, проте і в контексті інтеграції нашої країни у європейську систему гарантування стабільного зростання територій. Встановлено, що результатом подібного відновлення конкурентоспроможності й розвитку може бути організація нових підприємств, а також динамічний розвиток існуючих, що, своєю чергою, утворить підгрунтя для організації нових робочих місць в громадах, зростання обсягів виробництва і доходів мешканців. Визначено, що здійснення тих або інших векторів розвитку залежить від того, чи існують бойові дії на території громади, а також її спроможності. Використання певних інструментів антикризового управління вимагає доопрацювання вітчизняного законодавства й масштабного залучення джерел фінансування, зокрема і через державно-приватне партнерство.

Ключові слова: *територіальні громади, поствоєнний період, відновлення/розвиток, завдання, напрями.*

Постановка проблеми. Територіальні громади мають важливе значення в системі державного управління. Вони – адміністративно-територіальні одиниці базового рівня. Громади – головна ланка між жителями, котрі весь час мешкають в межах села, селища, міста, й урядом. Одне з головних завдань територіальних громад – створення належних умов для добробуту й зростання своєї території. Вони вирішують питання, що пов'язані з будівництвом житла, благоустроєм, транспортною інфраструктурою, соціальним захистом мешканців, а також рештою сфер життя міста або району. До того ж територіальні громади здійснюють функції стосовно організації й проведення виборів, підтримки громадського порядку й безпеки, забезпечення муніципальних послуг і надання громадянам відомостей щодо роботи органів місцевого самоврядування. Вагоме призначення територіальних громад – представляти інтереси громадян перед урядом. Вони є посередниками між населенням та державними органами, захищаючи права й інтереси своїх жителів. Крім того, громади мають вагоме значення в розвитку територій. Вони напрацьовують і втілюють програми й проекти щодо розвитку економіки, туризму, культури й решти галузей життя. Громади з активністю займаються залученням інвестицій і розвитком підприємництва на власній території. Проте перед ними

© Колодій О. М., 2024

постають проблеми та виклики, в тому числі війна, брак фінансування, нерезультативність управління, корупційні прояви, а також брак кваліфікованого персоналу – все зазначене заважає повноцінному здійсненню їхніх функцій та завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику розвитку територіальних громад у поствоєнний період досліджували різні вітчизняні науковці, серед яких І. Алєксєєнко, С. Бурбело, М. Бурик, С. Гречана, Ю. Дубневич, І. Заблодська, В. Кравців, Г. Марків, О. Подзізей, С. Потапенко, О. Ромахова, Р. Содома, І. Сторонянська, Т. Шматковська та інші.

Метою статті є визначення перспективних напрямів розвитку територіальних громад у поствоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Війна, яка відбувається наразі в Україні в результаті збройної агресії російських окупантів, зумовила структурні зрушення в економічній системі країні і нівелювала багато здобутків, котрих вийшло досягти нашій країні в аспекті реформування адміністративно-територіальної системи й бюджетної децентралізації. В той же час система територіальних громад тільки почала показувати розвиток соціально-економічних показників розвитку регіонів. Нині здійснюються значні зміни в секторі фінансування проектів соціального розвитку територій, що обумовлює зміни бюджетних потоків, які насамперед скеровуються на необхідність забезпечення оборони нашої країни. Своєю чергою, в результаті зниження економічної активності суб'єктів господарювання зменшилася загальна кількість інвестиції приватних підприємств. У цілому внаслідок подібних перетворень зменшується конкурентоспроможність, а значить й розвиток територіальних громад як суб'єкта економічної системи держави.

Не всі територіальні громади України зможуть розвиватися у повоєнний час, деякі з них підлягають, насамперед, відновленню. Зокрема, місцеві цільові та бюджетні програми у територіальних громадах у повоєнний період повинні відображати наступні аспекти відновлення/розвитку залежно від зацікавлених сторін:

– відновлення місцевої економіки;

– збереження ВПО та релокованого бізнесу як активу громади органами місцевого самоврядування та влади;

– покращення/відновлення умов життєдіяльності мешканців громади та ВПО;

– прибутковість та розширення виробництва місцевого та релокованого бізнесу;

– сприяння місцевому економічному і соціальному розвитку, зокрема реабілітації захисників України, їх інклюзивного супроводу;

– задоволеність громадян у прозорості та ефективності рішень влади та їх участь у соціально-економічному розвитку громади [1, с. 63].

Потреби, пріоритети, у тому числі щодо відновлення громад та подальшого соціально-економічного розвитку, стратегічних та програмних документів, а також потенційні ризики, які можуть виникнути на місцевому та регіональному рівнях, розглядаються в контексті «Методичних рекомендацій щодо проведення моніторингу та оцінки реалізації планових документів з відновлення та розвитку громад», та розробка програм відновлення та розвитку громад. На рівні держави також прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 року № 1159 «Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них» [2]. Проте виникають питання у керівництва територіальних громад щодо пошуку та реалізації кращих європейських практик, зокрема й у архітектурному аспекті. Проблеми виникають у зв'язку із неузгодженістю таких програми з іншими нормативними документами. Відсутня наразі єдина інформаційна система для реєстрації таких програм безпосередньо у межах певних територій. Передбачається, що для відшкодування та фінансування проектів буде застосовуватися платформа цифрового управління відбудови, як комплексного ІТ-продукту на основі Реєстру пошкодженого та знищеного майна. Окрім цього, різні критерії визначення територій відновлення у Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII та постанові Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 року № 1159 [3, с. 55-56].

Загалом відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні набуває особливого значення у зв'язку з тим, що реалізація цього завдання створить передумови для вирішення важливих проблем соціально-економічного розвитку країни. Зокрема, розвиток конкурентоспроможності територіальних громад в Україні може позитивно вплинути на стан національної економіки в цілому [4, с. 18]. Водночас

це здатне допомогти збільшити обсяги інвестицій, а також покращити бізнес-умови в регіонах, результатом чого буде змога організації нових підприємств у територіальних громадах і, відтак, створення нових робочих місць для певних регіонів. Також зростання конкурентоспроможності територіальних громад результативно допоможе зменшити диспропорції в становищі економічного розвитку між різними регіонами України.

Перспективи розвитку територіальних громад залежать від їх спроможності та характеристик території під час війни. Так, згідно Закону України «Про засади державної регіональної політики» виділяють такі функціональні типи територій: території відновлення; регіональні полюси зростання; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку [5]. Останні 3 типи територій розроблятимуть стратегії розвитку, а перша – програму відновлення. Вже у серпні 2023 року було проведено перше засідання комісії Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури щодо відповідного розподілу, зокрема щодо територій відновлення [6, с. 57].

Програма комплексного відновлення області розробляється на підставі розпорядження голови обласної державної адміністрації, а затверджується вже за рішенням сесії обласної ради. Отже, особливістю процедури розроблення даного виду документації є паритетна участь в ній органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування обласного рівня. Водночас, програма комплексного відновлення території територіальної громади розробляється за рішенням виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради, а затверджується на пленарному засіданні сесії цієї ж ради. Разом з тим, проект розробленої програми підлягає обов'язковому погодженню з уповноваженим органом містобудування та архітектури обласної державної адміністрації. Виявляється, що в процесі розроблення будь-якої програми комплексного відновлення території на жодній її стадії не приймають участь органи субрегіональної ланки управління – районні ради та районні державні адміністрації. На нашу думку, така позиція законодавця потребує удосконалення з огляду на наступне [7].

Поряд із цим, відсутня координація процесів відновлення у громадах на рівні центральної влади уповільнює та суттєво затягує прийняття рішень щодо їх подальшого функціонування. Розвитку чи відновленню територіальних громад заважатиме невизначеність держави щодо мігрантів (ВПО чи біженців за кордоном); неможливість оцінювання соціального профілю громад, визначення типів територій з особливими умовами тощо. Отже розвиток територіальних громад напряму залежить від державного стратегування в Україні. Тому останній процес має відбуватися лише спільно з територіальними громадами [8].

За відомостями Міністерства розвитку громад та територій України відсоток актуальних генеральних планів, розроблених після 2011 року, становить для: міст-обласних центрів – 50%; міст обласного значення – 48,1%; міст районного значення – 23,7%. Водночас, застарілість наявних генеральних планів, розроблених ще за радянських часів, залишається ключовою проблемою у сфері забезпечення населених пунктів містобудівною документацією. Тому, наразі потребують оновлення, внесення змін або нового розроблення генеральні плани: міст обласного значення – 23 (17,7% від загальної кількості); міст районного значення – 91 (37,1%); селищ міського типу – 373 (54,9%); сільських населених пунктів 22801 (85,0%) [9]. В той же час, у більшості районів є чинні Проекти (Схеми) районного планування які є різновидом містобудівної документації, та які також підлягають врахуванню при розробленні програм комплексного відновлення території. Наведене переконливо свідчить про необхідність включення районних рад та районних державних адміністрації до участі при розробленні програми комплексного відновлення території [10].

Формування умов для зростання рівня конкурентоспроможності територіальних громад в Україні потребує здійснення комплексу заходів, що стосуються різних аспектів їх функціонування. Зокрема, до числа таких завдань варто віднести наступні:

1. Покращення інфраструктури – реконструкція дорожньої мережі, розвиток та покращення якості послуг громадського транспорту, будівництво та реконструкція об'єктів соціальної інфраструктури (шкіл, лікарень, культурних центрів, спортивних майданчиків тощо) є важливими чинниками підвищення конкурентоспроможності територій, які значно збільшують рівень їх інвестиційної привабливості.

2. Розвиток бізнес-середовища, що передбачає необхідність створення сприятливих умов для бізнесу (зокрема, підтримка підприємниць-

кої діяльності та зменшення адміністративних перешкод для створення нових підприємств), відкритість до інвестицій, розвиток технопарків та інкубаторів.

3. Розвиток громадського самоврядування – посилення ролі громадян у прийнятті рішень та ефективній реалізації контролю за діяльністю місцевих органів влади максимально сприяє розвитку місцевих ініціатив та проектів громадської співпраці, внаслідок чого зростає рівень соціально-економічного розвитку територій.

4. Розвиток людського капіталу, котрий передбачає забезпечення доступу до високоякісної освіти та підвищення кваліфікації робочої сили, підтримку розвитку малого та середнього підприємництва, розвиток науки та інновацій.

5. Розвиток туризму, який полягає у системному розвитку туристичної інфраструктури та привабливості територій і загальному сприянні розвитку туристичної індустрії [11, с. 27-28].

Ми вважаємо, найбільш вагомими передумовами, які спричиняють формування й розвиток території з особливими умовами для розвитку, є: вдале географічне розташування; територія мусить володіти суттєво кращою інфраструктурою; забезпечення соціальною інфраструктурою; існування дешевих трудових ресурсів, проте висококваліфікованих кадрів; надання банківських й інших фінансових послуг на високому рівні, доступний зв'язок з міжнародними й міжрегіональними фінансовими центрами, а також ринками; сприятлива для промислового виробництва сервісна сфера; неіснування адміністративно-бюрократичних перепон під час організації нових підприємств; доволі розвинена й стабільна інституційна сфера; існування на рівні законодавства визначених пільг й інших преференцій, які відносяться до підприємств, що функціонують на цій території; загальнополітична стабільність в державі й регіоні, соціальна стійкість територіальної громади, котрій належить певна територія. Водночас для результативного функціонування економічних зон із сприятливою підприємницькою й інвестиційною атмосферою з-поміж преференцій (пільг), які надаються підприємствам, які функціонують на такій території, необхідне існування трьох головних груп підтримки, а саме податкових пільг; фінансових й адміністративних преференцій.

Проте потрібно зауважити, що ці заходи гарантування розвитку конкурентоспроможності й зростання можуть різнитися в залежності від певної громади, а також її потреб. Як-от, у сільських територіальних громадах може стати значно актуальнішою потреба розвитку аграрного сектора й сприяння малим та середнім фермерським господарствам. Водночас в територіальних громадах, які розташовуються в містах, більше може акцентуватися на потребі розвитку інфраструктури й бізнес-сфери.

Отже, можливо говорити про те, що результативне управління територіальними громадами передбачає потребу втілення проектів, орієнтованих на зростання інфраструктури, сприяння бізнесу і підтримку інвесторів, покращення системи управління й послуг для населення. Загальним ефектом відновлення конкурентоспроможності територіальних громад повинне стати загальне покращення якості життя й соціального захисту жителів громади. В цілому конкурентоспроможні територіальні громади здатні стати привабливими для інвесторів і бізнесу, завдяки чому сформуються передумови для динамічного соціально-економічного зростання територій. Ефектом подібного відновлення конкурентоспроможності й розвитку може бути організація нових підприємств, а також динамічний розвиток тих, які існують, що, своєю чергою, створить підгрунтя для організації нових робочих місць в громадах, зростання об'ємів виробництва й доходів населення.

Висновки і пропозиції. Таким чином, розвинуті територіальні громади здатні допомогти покращити конкурентоспроможність держави загалом. Цього можливо досягти шляхом збільшення обсягів виробництва, розвитку вітчизняної економіки, залучення інвестицій і туризму, поліпшення якості життя населення й розвитку людського потенціалу. Через це виконання завдань стосовно відновлення конкурентоспроможності й зростання територіальних громад – реальна потреба не тільки для гарантування результативної відбудови України після того, як завершиться війна, а також і в контексті інтеграції нашої країни в європейську систему забезпечення стабільного розвитку територій.

Аналітичне дослідження підсумків розгляду проблематики перспектив зростання територіальних громад продемонструвало: в Україні результативне функціонування територіальних громад у післявоєнний період може відбутися, базуючись на використанні державного стратегування й конкретно обдуманого Плану відбудови України. Здійснення тих або інших векторів

розвитку залежить від того, чи існують бойові дії на території громади, а також її спроможності. Використання належних інструментів антикризового управління вимагає доопрацювання вітчизняного законодавства і великого залучення джерел фінансування, зокрема шляхом державно-приватного партнерства.

Список використаної літератури:

1. Заблодська І.В., Гречана С.І., Бурбело С.О. Соціально-економічна результативність і ефективність життєдіяльності територіальних громад та їх інвестиційний потенціал у воєнний час. *Економіка та право.* 2023. № 3. С. 61-79. DOI: https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.061.
2. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них: Постанова Кабінету Міністрів України 14 жовтня 2022 року № 1159. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text.
3. Бурик М.М., Ромахова О.О. Алєксєєнко І.В. Перспективи розвитку територіальних громад після завершення війни. *Наукові інновації та передові технології.* 2023. № 14 (28). С. 50-61. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-50-61.
4. Подзізей О.О., Шматковська Т.О. Аналізування та оцінювання виконання місцевих бюджетів територіальних громад Волинської області як складова забезпечення їх конкурентоспроможності. *Галицький економічний вісник.* 2022. № 2. С. 15-20. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.015.
5. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text.
6. Бурик М.М., Ромахова О.О. Алєксєєнко І.В. Перспективи розвитку територіальних громад після завершення війни. *Наукові інновації та передові технології.* 2023. № 14 (28). С. 50-61. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-50-61.
7. Потапенко С.А. Забезпечення відновлення та ревіталізації територій в Україні у повоєнний період. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/EURASIAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-23-25.10.22.pdf#page=466.
8. Кравців В.С., Сторонянська І.З. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2020. 531 с.
9. Відкрите просторове планування: PMAP. URL: http://pmap.minregion.gov.ua/index.php?r=map%2Findex&typeAto=region.
10. Потапенко С.А. Забезпечення відновлення та ревіталізації територій в Україні у повоєнний період. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/EURASIAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-23-25.10.22.pdf#page=466.
11. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна політика і вдосконалення економічних відносин в АПК.* 2021. № 28. С. 24-30. DOI: https://doi.org/10.31734/economics2021.28.024.

Kolodii O. M. Prospective directions for the development of territorial communities in the post-war period

The article is devoted to the determination of promising directions for the development of territorial communities in the post-war period. It was determined that the effective management of territorial communities includes the need to implement projects aimed at infrastructure development, business and investor support, improvement of the management system and services for the population. It was found that today there is a deterioration in the development and a drop in the competitiveness of territorial communities, which is associated with significant changes in the field of financing projects for the social development of territories, which leads to a change in budget flows, which are primarily directed to the needs of ensuring the defense of our state. In turn, as a result of the fall in the economic activity of economic entities, the total amount of investment by private enterprises decreased. The main aspects of recovery/development, which should be reflected in local target and budget programs in territorial communities in the post-war period, are given. The main tasks that must be solved in order to improve the competitiveness and development of territorial communities in Ukraine have been identified. It has been found that the implementation of tasks to restore competitiveness and development of territorial communities is an objective necessity not only to ensure the effective reconstruction of Ukraine after the end of the war, but also in terms of the integration of our state into the European system of ensuring the sustainable development of territories. It has been established that the consequence of such a restoration of competitiveness and development may be the creation of new enterprises and the intensive development of existing ones, which, in turn, will form the prerequisites for the creation of new jobs in communities, an increase in production volumes and incomes of the population. It was determined that the implementation of certain directions of development depends on the presence of hostilities on the territory of the community and its capacity. The application of the appropriate toolkit of anti-crisis management requires the finalization of national legislation and large-scale involvement of funding sources, including through public-private partnerships.

Key words: *territorial communities, post-war period, recovery/development, tasks, directions.*

УДК 37.01:342.9
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.31

І. І. Литвин
доктор юридичних наук, професор,
директор
Кропивницького інституту
державного та муніципального управління
ORCID ID: 0000-0001-7553-9711

ДЕФІНІЦІЯ ТА ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У даній статті ми поговоримо про концепцію адміністративно-правового регулювання, заснованої на існуючому теоретичному підході вчених. Слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених вивченню адміністративно-правового регулювання у сфері освітніх послуг, в юридичній літературі досі не сформовано узагальнене і повноцінне визначення даного поняття. Було дано власне узагальнене визначення адміністративно-правового регулювання у сфері освітніх послуг, під яким пропонувалося розуміти вплив державних та адміністративних органів в рамках професійних повноважень на суспільні відносини, які регулюються нормами адміністративного права у сфері освітніх послуг та спрямовані на забезпечення реалізація прав, гарантій, Захист та заступництво учасників цих відносин. Ретельно проаналізовано набір функцій, що дає можливість більш уважно і глибоко зрозуміти суть і важливість адміністративно-правового регулювання у сфері освітніх послуг, охарактеризовано структуру адміністративно-правових відносин у сфері вищої освіти. Наведено класифікацію норм, що впливають на зовнішню і внутрішню організаційну діяльність вищих навчальних закладів. Розкрито особливості адміністративних відносин у сфері вищої освіти за участю вищих навчальних закладів. У статті аналізуються основні групи адміністративно-правових норм, що регулюють адміністративні відносини за участю Далекого Сходу, з точки зору змісту. До них відносяться принципи і базисні положення управління у сфері вищої освіти, норми, що визначають організацію і діяльність адміністративних органів вищої освіти, норми, що регулюють права і свободи громадян у сфері вищої освіти, норми, що визначають правовий статус вищих навчальних закладів; норми, що визначають процедури здійснення діяльності органів управління вищою освітою. адміністративні та наглядові функції відповідних органів щодо дотримання стандартів і приписів, таких як будівельні, санітарно-гігієнічні вимоги, правила техніки безпеки і пожежогасіння, процедури ведення бухгалтерського обліку та звітності і т. д.

Розкрито зміст поняття «принципи адміністративно-правового регулювання». Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення основних видів принципів адміністративного права. Розглянуто питання правового регулювання адміністративно-правових відносин у сфері за участю вищих навчальних закладів вищої освіти України.

Ключові слова: *адміністративно-правове регулювання; принцип; принципи адміністративно-правове регулювання; освітні відносини; освітні послуги.*

Постановка проблеми. Розвиток сфери освіти і науки є одним з основних показників економічного зростання, а чітке регулювання відносин – це верховенство закону. Саме чіткі адміністративно-правові норми є фактором формування та реалізації державної політики у сфері освітніх послуг. Адміністративно-правове регулювання полягає в здійсненні органами державної влади нормативних та адміністративних заходів у сфері надання освітніх послуг за допомогою адміністративно-правових заходів. Враховуючи процес реформ, що проводиться в державі, на даний момент одним з пріоритетів державної політики є ринок освітніх послуг, проте дослідники підкреслюють, що необхідно ретельно вивчати механізм функціонування цього ринку і активно його вдосконалювати.

© Литвин І. І., 2024

Аналіз останніх наукових досліджень та праць. Проблемі адміністративно-правового регулювання у сфері освітніх послуг присвячені роботи І. Геца, І. Городецької, В. Бевзенка, В. Галунька, А. Дмитренка, С. Мандрика, П. Кононова, Г. Касьянова, І. Хомишина, І. Шопіної, Р. Шаповалова.

Мета статті. Метою даної статті є визначення та аналіз поняття, сутності та ролі адміністративно-правового регулювання у сфері надання освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу. Сучасна юридична наука містить велику кількість авторських визначень адміністративно-правових норм, які є предметом розгляду багатьох представників наукової спільноти. Зважаючи на це доцільно розглянути концепцію адміністративно-правового регулювання у сфері освітніх послуг через призму наукових досягнень, які носять плюралістичний характер і забезпечують інший підхід до визначення цього багатовимірного правового явища.

Зокрема, І. Хомишин є представником прихильників традиційного розуміння поняття адміністративно-правового регулювання, сформульованого вченими юридичної енциклопедії. Під правовим регулюванням вони розуміють одне з основних засобів впливу держави на суспільні відносини, спрямоване на їх раціоналізацію в інтересах людини, суспільства і держави [20, с. 53-55]. Аналогічне цьому визначенню визначення дав Р. Шаповал: «сукупність правових інструментів, за допомогою яких держава чинить правовий вплив на суспільні відносини у сфері освіти» [21, с. 1110-1115]. У свою чергу, В. Бевзенко зазначає, що адміністративно-правове регулювання є похідною категорією від загальноправового регулювання та його галузевого розмаїття [6, с. 162-167].

І. Геєць у своїй науковій роботі виділила ознаки, властиві педагогічним правовідносинам. Зокрема, вчені віднесли до них наступне: безперервний особистісно-багатовимірний характер, наявність стійкого зв'язку між усіма етапами освітнього процесу, багатоликість особистості (різноманітність), прямий репрезентативний особистісно-духовний діалог, спрямований на розвиток і саморозвиток всіх учасників процесу статевого виховання. Крім основних особливостей педагогічних правовідносин, І. Геєць влучно зазначив, що їх специфіка проявляється в особливих вимогах, що пред'являються до суб'єкта освітніх відносин, наприклад, для здійснення освітньої діяльності вищий навчальний заклад повинен мати ліцензію. Особа, якій заборонено викладати за вироком суду або за медичними показаннями і т. д., не допускається [7, с. 60-65].

На думку І. Городоцької, це наукова категорія, оскільки адміністративно-правове регулювання-досить складне явище, і в нинішній ситуації трансформаційних змін у суспільстві воно наповнюється новим змістом [9, с. 60-66]. Інше визначення ми знаходимо в підручнику «Адміністративне право України». Зокрема, адміністративно-правове регулювання слід розглядати як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини адміністративно-правовими засобами з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також нормального функціонування громадянського суспільства і держави [3, с. 323-324]. І. Шопін вважає, що це адміністративна установа зі зв'язків з громадськістю, діяльність якої здійснюється за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів та інших правових явищ, що становлять механізми адміністративно-правового регулювання [22, с. 55].

Під цією категорією розуміється сфера діяльності виконавчої влади з реалізації конституційних гарантій у сфері освіти, які надаються відповідно до вимог державних стандартів [15].

Тому, беручи до уваги вищевикладене вивчення думок представників юридичної наукової спільноти, ми наголошуємо, що це досить складне явище, яке потребує подальшої наукової розробки, зокрема, в рамках концепції адміністративно-правового регулювання у сфері надання освітніх послуг ми керуємося нормами адміністративне право у сфері надання освітніх послуг, а також права, гарантії та обов'язки учасників цих відносин. У ньому пропонується розібратися з впливом уряду і органів управління в рамках професійної компетенції на зв'язки з громадськістю, яке спрямоване на забезпечення реалізації захисту.

Також рекомендується вивчити вплив послуг у сфері освітньої діяльності в декількох вимірах. Зокрема, у науково-теоретичному та нормативно-правовому аспектах. А. про вплив вищих навчальних закладів на розвиток потенціалу людської активності споживачів. Доречно звернути увагу на позицію О. М. Дмитренка. У цьому активі йдеться про те, що вищі навчальні заклади, які виконують свою унікальну місію з виховання еліти суспільства, вносять

значний внесок у розвиток людського потенціалу суспільства. Суспільство постійно змінює рівень якості освітніх послуг у вищих навчальних закладах та вимоги до надання ресурсів освітнього потенціалу за допомогою формування як законодавчих вимог, так і ринкового попиту. Тому ці процеси завжди впливають один на одного [11, с. 48-57].

На наш погляд суть і значення адміністративно-правових відносин у сфері освітніх послуг у контексті такого набору функцій:

1. Суб'єктивний склад таких відносин. З одного боку, освітня установа – це державна установа, яка юридично уповноважена і авторизована у зв'язку з освітньою установою, видає дозволи у зв'язку з нею, розробляє і встановлює правила і вимоги, здійснює наглядову і контрольовану діяльність, здійснює інші дії, необхідні для повноцінного функціонування освітньої установи. Міністерство освіти і науки України виконує безпосередню функцію координації та контролю за наданням освітніх послуг. Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Конституційний суд України побічно залучені до цієї сфери.

2. Метою адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг, які являють собою дії учасників (суб'єктів) цих відносин, є активне волевиявлення суб'єктів.

3. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг, що виникають між вищевказаними суб'єктами, є в першу чергу «зовнішніми», тобто спрямованими на фізичних або юридичних осіб, які систематично не підпорядковуються суб'єкту управління. Але це не виключає існування внутрішньоорганізаційних відносин, що носять авторитарний управлінський характер. Отже, з одного боку, керівник юридично авторитетного (організаційно-адміністративного) уповноваженого освітнього закладу повинен, з іншого боку, бути співробітником тієї ж установи, яка є підпорядкованою (підвідомчою) стороною.

4. Метод визначення регулювання адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг є обов'язковим, а його компетенція випливає з юридичних повноважень державних органів, у тому числі адміністрації даної сфери (встановлення загальних обов'язкових правил (умов, вимог) для здійснення освітньої діяльності, ліцензування та сертифікація відповідно до встановлені процедури, організація підвищення кваліфікації, моніторинг виконання положень Конституції, законів України та інших нормативних правових актів). Традиційний імперативний метод регулювання адміністративного права (так званий метод владного припису) залишається непорушним, але поширюються деякі нові форми його прояву. Вони свідчать про створення якісно нової системи, відмінної від колишньої адміністративно-правової системи регулювання відносин з органами виконавчої влади, їх посадовими особами та громадянами [17].

Слід також підкреслити, що досягнення деяких вчених підкреслюють, що завдяки існуючій ієрархії гарантується загальна організація управління в сфері освітніх послуг. На підтримку цієї позиції особливе значення надається управлінню загальним процесом: встановленому посередництву між адміністративною та юридичною діяльністю та освітньою діяльністю. Отже, для того, щоб визначити сутність і роль адміністративно-правового регулювання у сфері освіти, необхідно визначити суб'єктивний склад, об'єкт, характер відносин, методи регулювання. Всі ці чотири складові важливі і взаємопов'язані. Акцентуючи увагу на перерахованих вище елементах, можна буде точно визначити суть і роль відносин, що виникають в сфері освіти.

На наш погляд, класифікація за різними критеріями адміністративно-правових відносин у сфері освітніх послуг також займає важливе місце. Зокрема, С. Мандрик зазначає, що адміністративно-правові відносини у діяльності вищих навчальних закладів можуть виникати як у зовнішній, так і у внутрішній організаційній діяльності [17]. За змістовним складом можна виділити наступні основні групи адміністративно-правових норм, що регулюють адміністративні відносини:

1) норми, що визначають принципи і базисні положення адміністрування у сфері вищої освіти, організацію і діяльність органів управління вищою освітою;

2) норми, що регулюють права і свободи громадян у сфері вищої освіти;

3) норми, що визначають правовий статус освітніх установ (завдання, функції, можливості, процедури створення, реорганізації та ліквідації, ліцензування, сертифікація, відповідальність за освітню діяльність);

4) Кодекс визначає процедури здійснення адміністративних і наглядових функцій відповідними органами влади щодо дотримання

норм і приписів, таких як будівельні, санітарно-гігієнічні вимоги, правила техніки безпеки і пожежогасіння, процедури бухгалтерського обліку та звітності і т. д. Детальне визначення ступеня адміністративно-правового регулювання діяльності вищих навчальних закладів дозволяє провести чітку відмінність між адміністративними відносинами, що виникають у сфері вищої освіти, та іншими відносинами, оскільки поряд з адміністративними відносинами в цій сфері виникають також цивільні, економічні, трудові, фінансові та інші види правовідносин. Визначаючи ознаки, які служать основою для виділення адміністративно-правових відносин із загальної послідовності правовідносин, що включають Далекий Схід як колективний суб'єкт права, необхідно розуміти його зміст [17].

В системі відсутні показники ефективності, орієнтовані на оцінку результатів управлінських рішень. Ефективність вимірюється здатністю органу управління забезпечувати документообіг і своєчасну звітність [12, с. 9]. В результаті система управління освітою, яку ми маємо сьогодні в Україні, будується з урахуванням основного напрямку адміністративних реформ, які відбуваються в країні [16, с. 144-148].

Враховуючи вищевикладене, основне місце в адміністративно-правовому регулюванні сфери освіти належить саме державним установам. Для формування ефективної моделі управління освітою на всіх рівнях дуже важливо налагодити комунікацію. Тому сьогодні нам необхідно розробити систему управління в сфері освіти на всіх рівнях, щоб домогтися більшої послідовності і підвищити відповідальність чиновників за свою діяльність.

Відносини, які складаються в процесі державного регулювання управління та освіти, а також надання послуг в освітніх установах, за своїм внутрішнім змістом є адміністративно-правовими відносинами [10, с. 26]. Сутність і особливості цих адміністративно-правових відносин у сфері освіти відображені в принципах адміністративного права-першій об'єктивно обумовленій основі, на якій заснована діяльність суб'єкта адміністративного права.

У сучасній науковій літературі під принципами зазвичай розуміються базові положення управління певними теоріями, доктринами, науковими або світоглядними установками, ранні керівні вказівки, норми діяльності для впорядкування певних систем суспільних відносин, пов'язаних з ними соціальних явищ і процесів [8, с. 328]. Принцип законності повинен лежати в основі правового регулювання, підтримувати, робити його передбачуваним, практика не може ковзати ненадійно, подвійні стандарти прийняття рішень – це не одне і те ж.

Навпаки, він спрямовує практику на більш чітке і безпомилкове виконання цілей законодавця, викладених у відповідних нормативних документах, щодо рівноправного застосування затверджених стандартів, правил і зразків належної поведінки. Принципи адміністративного права в російській юридичній науці традиційно вважаються найбільш важливими положеннями і закріплюються в нормах права, які визначають їх особливості.

Практика адміністративного права і його застосування, як основний принцип (сукупність ідей), що характеризує зміст закону, закріплює закономірності його розвитку, адміністративно-правового регулювання адміністративних відносин сучасні автори визначають принципи адміністративного права як керівні ідеї, закріплені в законі, які визначають характер, основи і обсяг правового регулювання суспільних відносин, а також [2, с. 29], яким чином основні ідеї, положення і вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку та визначають напрямок адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [5, с. 80]. Зокрема, В. Авер'янов вказує на принципи адміністративного права:

– Вкажіть основні риси, сутнісні ознаки, зміст і призначення всіх розділів адміністративного права;

– Випливають з окремих правових норм або сформульовані на основі групи норм в певній галузі права і пов'язані з іншими принципами, що регулюють суспільну поведінку людей;

– В рівній мірі характеризують сутність і зміст як самої галузі права, так і суспільних відносин, що підлягають регулюванню цією галуззю [5, с. 80].

Далі, В. Галунько вважає, що принципи адміністративного права характеризуються наступними основними ознаками:

1) формуються для забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави;

2) Встановити керівні принципи-керівництво, що визначає найбільш важливі правила, за яки-

ми здійснюється і організовується діяльність суб'єкта адміністративного права;

3) свідчить про основні принципи поведінки суб'єкта адміністративного права, які є ідеальними для теперішнього часу, але реально досяжними [4, с. 81].

Беручи до уваги ці особливості принципів адміністративного права, дослідники визначають їх як базову вихідну об'єктивно обумовлену основу діяльності суб'єкта адміністративного права, на якій гарантуються права і свободи людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства і держави [4, с. 81]. Інститут, що відображає принципи адміністративного права як основну ідею, об'єктивну закономірність організації та формування державної влади в цілому (зокрема, виконавчої влади), визначає здатність державного адміністративного органу (повноваження державних службовців) виконувати відповідні адміністративні функції та науково обґрунтований підхід до їх здійснення. напрямок для реалізації поставлених завдань.

На думку деяких дослідників, найкраще об'єднати найбільш важливі аспекти такого багатогранного явища, як принципи адміністративного права, і застосувати комплексний підхід до його вивчення [14, с. 67-72]. У широкому сенсі принципи адміністративного права України повинні об'єктивно бути присутніми в правосвідомості і бути переконанням для всіх суб'єктів суспільних відносин у сфері державного управління. У вузькому сенсі принципи адміністративного права України-це керівні принципи, закріплені в Конституції, законах і підзаконних нормативних правових актах України, які є очевидними вимогами для всіх суб'єктів суспільних відносин у сфері державного управління, а також їх закріплення в змісті позитивних правових норм [14, с. 67-72].

Таким чином, принципи адміністративного права являють собою конкретну відправну точку для певних правових норм, що регулюють адміністративно-правові відносини. Ці принципи встановлюють необхідні умови для діяльності суб'єкта адміністративно-правових відносин. Вони синтезують соціальні закони та конкретні підходи до практичної реалізації. За своїм змістом це основні керівні вказівки, норми діяльності по раціоналізації адміністративно-правових відносин.

Різноманіття підходів до розуміння принципів адміністративного права зумовлено тією багатогранною і багатоплановою роллю, яку ці принципи відіграють у даній сфері правовідносин, створюючи певні труднощі у з'ясуванні природи їх походження, виявленні джерел формування, визначенні їх істотних ознак і класифікації. У науковій літературі принципи адміністративного права зазвичай поділяються на загальні (загальноправові) і спеціальні [5, с.82]. На додаток до загальних та галузевих принципів, деякі вчені також виділяють конкретні підгалузі або юридично характерні галузеві чи інституційні принципи та інститути в адміністративній сфері права [1, с. 57-63]. Загальні принципи мають фундаментальне значення для всієї області адміністративного права. Основним принципом є принцип пріоритету прав людини і громадянських прав і свобод. До інших принципів, що регулюють адміністративно-правові відносини в сучасній юридичній науці, відносяться принципи верховенства права, законності, обов'язковості управління законом та його судовий контроль, прозорість, відповідальність за прийняття рішень, незалежність [13]. До загальних принципів відносяться ієрархія суб'єктів адміністративних і адміністративно-правових відносин, законність діяльності, функціонально спеціалізований характер діяльності, участь громадян і їх об'єднань в управлінні, здійснення повноважень професійними і спеціально створеними органами та їх співробітниками. Загальні принципи, що регулюють адміністративно-правові відносини в державі, визначені і детально описані в спеціальних принципах, які мають наступні характеристики розділів адміністративного права: принципи державної служби, принципи адміністративної відповідальності, принципи адміністративних процесів і т.д. якщо за своєю природою загальні принципи відображені в тексті закону, а іноді і ні, то в текст законодавчого акта повинні бути включені спеціальні принципи, без яких буде значно ускладнено як систематичне законодавство, так і однакове правозастосування в цій сфері регулювання. З урахуванням вищевикладених теоретичних питань ми розглянемо питання правового регулювання адміністративно-правових відносин у сфері вищої освіти за участю вищих навчальних закладів з інтеграції та використання галузевих принципів адміністративно-правового регулювання, які відображають питання правового регулювання адміністративно-правових відносин, цілі та завдання.

Він спрямований на регулювання суспіль-

них відносин у сфері освіти, перепідготовки, а також професійної та загальнокультурної підготовки громадян України [19], що приділяє досить багато уваги питанню принципів. Закон встановлює організаційні основи і принципи державної політики в галузі освіти, встановлює правові, організаційні, фінансові та інші основи функціонування системи освіти.

Зокрема, стаття 6 Закону повністю присвячена основним принципам освіти, в тому числі:

– Доступності для всіх громадян всіх форм і видів освітніх послуг, що надаються державою;

– Рівності умов для кожної людини для повної реалізації його здібностей, талантів і всебічного розвитку;

– Пріоритет гуманізму, демократії та загальнолюдських духовних цінностей;

– Органічний зв'язок історії, культури і традицій світу і країни;

– Незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;

– Науковий і світський характер освіти;

– Інтеграція з наукою та виробництвом;

– Відносини з освітою в інших країнах;

– Гнучкість і передбачуваність системи освіти;

– Уніфікація і безперервність системи освіти;

– Безперервність і різноманітність освіти;

– Поєднання адміністративної та громадської автономії у сфері освіти [19].

Другим важливим законодавчим актом у сфері вищої освіти є закон України «Про вищу освіту», який безпосередньо присвячений встановленню правових, організаційних, фінансових та інших засад функціонування системи вищої освіти. Закон системно визначає основні елементи і процеси функціонування вищої освіти і закріплює базові принципи взаємодії всіх суб'єктів освітньої діяльності. Зокрема, закон встановлює наступні основні принципи державної політики в галузі вищої освіти:

– принципу змагальності;

– вплив політичних партій, громадських організацій та релігійних груп, принцип незалежності вищої освіти та принцип самостійності вищої освіти;

– принципи збереження досягнень і традицій вищих навчальних закладів України;

– принцип безперервності процесу вищої освіти;

– принципи державної підтримки підготовки фахівців за пріоритетними напрямами фундаментальних і прикладних наукових досліджень;

– принцип прозорості при формуванні структури та обсягу професійної освіти та перепідготовки кадрів [18].

Закон України «Про вищу освіту» перераховує принципи управління вищими навчальними закладами, що відображають:

– принципи автономії та самостійності;

– принцип розмежування прав, піклувальних прав та обов'язків власника (власниці), агентства з управління вищою освітою, керівництва агентства з вищої освіти та інших структурних підрозділів власника (власниці), а також інші структурні підрозділи;

– принцип колегіальності;

– принцип незалежності політичних партій, громадських і релігійних об'єднань [18].

Порівняння та аналіз принципів регулювання адміністративно-правових відносин у сфері освіти за участю вищих навчальних закладів, які знайшли своє відображення у чинному законодавстві України, дає можливість визначити не лише загальні засади освіти, а й засади державної політики та розвитку в галузі вищої освіти.

В управлінні вищими навчальними закладами є кілька елементів, які дублюють один одного. Зокрема, такі принципи, як принцип доступності вищої освіти, принцип інтеграції української системи вищої освіти у світову систему вищої освіти, принцип безперервності процесу вищої освіти, визначені як у засадах освіти у сфері вищої освіти, так і в Засадах державної політики. у всіх цих основних групах закладено принцип незалежності від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій. Однак, незважаючи на наявні випадки майже повного дублювання окремих принципів, незважаючи на виділення українським законодавством «Про вищу освіту» окремих груп принципів, принципів державної політики у сфері вищої освіти та принципи управління вузами, правові принципи правового регулювання управлінських відносин у сфері освіти (включаючи вищу освіту), тобто адміністративно-правові засади в галузі слід зазначити, що перелік загальних засад освіти, які закріплені в Законі України, а також входить до списку загальних засад освіти, які закріплені в ЗУ «Про вищу освіту». За відсутності систематичного адміністративного права, що визначають засади, в тому числі, форми, порядок і принципи адміністративно-правового регулювання, щодо регулювання адміністративно-правових відносин у галузі вищої освіти,

ми вважаємо, що інші адміністративні та правові принципи, які не закріплені в нормах чинного законодавства в галузі освіти, поряд з принципами, закріпленими в цих законів, покликаних служити в якості принципів адміністративного права, також повинні бути застосовані.

Висновок. Соціальні процеси, що відбуваються в нашій державі, призводять до необхідності постійного процесу якісних реформ. Удосконалення нормативно-правової бази, що регулює освітні послуги, дозволяє гарантувати і надати державі якісно нову концепцію освітньої діяльності. Тому в даний час законодавство про освіту вимагає оновлення та формування єдиного та узагальненого теоретичного підходу до понятійного апарату адміністративно-правового регулювання у сфері надання освітніх послуг.

Отже, участь вищих навчальних закладів ґрунтується на основних принципів адміністративного сертифікації та регулювання закону, на принципах вищої освіти, терпимість до відмінностей у вищій освіті і визнання відмінностей у вищій освіті (розвиток здібностей, талантів і умінь кожної людини здійснюється в повній мірі), демократичний характер управління вищою освітою, принципи управління вищою освітою та громадської автономії, вплив політичних партій, державних установ та релігійних груп, принцип незалежності вищої освіти, принцип конкурентоспроможності вищої освіти, структура та обсяг професійної освіти та перепідготовки кадрів, принцип прозорість, відкритість інформації про вищі навчальні заклади та публічні звіти; безперервність, різноманітність та доступність вищої освіти та можливість тестування; результати вищої освіти та збереження традицій, розвиток світу вищої освіти, принципи інтеграції вищих навчальних закладів. освіта, інтеграція науки і промисловості, інтеграція вищої освіти і т. д.

Список використаної літератури:

1. Авер'янов В. Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині українського адміністративного права. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 11 (61). С. 57–63.
2. Адміністративне право України : підручник : Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
3. Адміністративне право України : підручник : В. В. Галунько та ін. Херсон : ХМД, 2013. 393 с.
4. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : монографія : В. В. Галунько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін. : за заг. ред. В. В. Галунька. Херсон : ВАТ «Херсон. міська друкарня», 2010. 376 с.
5. Адміністративне право України : Академічний курс : підручник : у 2 т. : ред. колегія: В. Б. Авер'янов. К. : Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 2004. 584 с.
6. Бевзенко В. М. Сутність та поняття адміністративно-правового регулювання. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 162–167.
7. Геєць І. В. Правове регулювання відносин у сфері освіти в Україні. Форум права. 2016. № 4. С. 60–65.
8. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : Термінол.-понятійн. слов. К. : МАУП, 2005. 560 с.
9. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Форум права. 2016. № 1. С. 60–66. Інтернет ресурс URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index. htm_2016_1_12.pdf
10. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики : за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Факт, 2003. 384 с.
11. Дмитренко О. М. Освітні послуги вищого навчального закладу та їх ресурсне забезпечення. Вісник НТУ «ХПІ». 2012. № 56 (962). С. 48–57.
12. Касьянов Г. Освітня система України 1990-2014 : Аналітичний огляд. Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти» ТАКСОН, 2015. 52 с.
13. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
14. Кравцов А. Поняття та сутність принципів сучасного адміністративного права України. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2009. № 1. С. 67–72.
15. Литвин І. І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг : дис. … кандидата юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 428 с.
16. Литвин І. І. Роль адміністративно-правового регулювання у сфері надання освітніх послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 29 (2.3). С. 144–148. Інтернет ресурс. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ nvuzhpr_2014_29%282.3%29__36
17. Мандрик С. І. Поняття та види адміністративно-правових відносин, які виникають під час діяльності вищих навчальних закладів МВС України. Вісник Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ. 2009. № 4 (47). С. 7. Інтернет ресурс. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2009_47/47/26.pdf
18. Про вищу освіту : Закон України : від 17.01.2002 р., № 2984–III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 20.

19. Про освіту : Закон України : від 23.05.1991 р., № 1060–XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 34.
20. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. Вип. 28. С. 53–55. Інтернет ресурс. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_28_15
21. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні. Форум права. 2011. № 1. С. 1110–1115.
22. Шопіна І. М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України : дис. … доктора юрид. наук : 12.00.07. 2012. 514 с.

Lytvyn I. I. Definition and theoretical characteristics of administrative and legal relations in the provision of educational services

In this article, we will talk about the concept of administrative and legal regulation, based on the existing theoretical approach of scientists. It should be noted that, despite the large number of works devoted to the study of administrative and legal regulation in the field of educational services, a generalized and comprehensive definition of this concept has not yet been formed in the legal literature. A proper generalized definition of administrative-legal regulation in the field of educational services was given, under which it was proposed to understand the influence of state and administrative bodies within the framework of professional powers on social relations, which are regulated by the norms of administrative law in the field of educational services and are aimed at ensuring the realization of rights, guarantees, protection, and patronage of the participants of these relations. A set of functions has been carefully analyzed, which makes it possible to more carefully and deeply understand the essence and importance of administrative-legal regulation in the field of educational services, the structure of administrative-legal relations in the field of higher education has been characterized. The classification of norms affecting the external and internal organizational activity of higher educational institutions is given. The peculiarities of administrative relations in the field of higher education with the participation of higher educational institutions are disclosed. The article analyzes the main groups of administrative and legal norms regulating administrative relations involving the Far East from the point of view of content. These include the principles and basic provisions of management in the field of higher education, norms defining the organization and activity of administrative bodies of higher education, norms regulating the rights and freedoms of citizens in the sphere of higher education, norms defining the legal status of higher educational institutions; norms determining the procedures for carrying out activities of higher education management bodies. administrative and supervisory functions of the relevant bodies regarding compliance with standards and prescriptions, such as construction, sanitary and hygienic requirements, safety and firefighting rules, accounting and reporting procedures, etc.

The meaning of the concept of "principles of administrative and legal regulation" is revealed. Modern scientific approaches to determining the main types of principles of administrative law are analyzed. The issue of legal regulation of administrative-legal relations in the sphere involving higher educational institutions of higher education in Ukraine is considered.

Key words: *administrative and legal regulation; principle; principles of administrative and legal regulation; educational relations; educational services.*

УДК 351:340.6]:006.015.5
DOI https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.32

І. А. Семенець-Орлова
доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональної Академії управління персоналом,
ORCID ID: 0000-0001-9227-7426

А. В. Дакал
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-3221-353X

І. С. Клименко
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-3119-7494

ОЦІНКА ЯКОСТІ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Дана стаття зосереджується на комплексному аналізі механізмів та інструментів, які використовуються для забезпечення високої якості судово-медичних експертиз. Державне регулювання виступає ключовим фактором у формуванні надійної системи оцінки, що охоплює юридичні, етичні та методологічні аспекти. У дослідженні розглянуто важливість гармонізації національних стандартів з міжнародними нормами та підходами, зокрема рекомендаціями ООН і Європейського Союзу. Акцентується на необхідності запровадження стандартів якості, які охоплюють усі етапи судово-медичних експертиз – від підготовки експертів до проведення самих експертиз і оцінки їх результатів. Окрема увага приділена питанням акредитації лабораторій та сертифікації експертів, що є важливими елементами державного контролю. Обговорюється значення етичних стандартів, які повинні бути невід'ємною частиною регуляторного процесу, спрямованого на захист прав громадян і забезпечення справедливості. Важливу роль відіграє також співпраця між державними органами та науковими установами, що сприяє впровадженню передових технологій і методик у судово-медичну експертизу. У кінцевому підсумку, дослідження пропонує рекомендації щодо удосконалення законодавчої та нормативної бази з метою підвищення якості та прозорості судово-медичних експертиз, що є необхідною умовою для зміцнення довіри суспільства до правосуддя.

Ключові слова: *судово-медична експертиза, державне регулювання, якість експертиз, акредитація, сертифікація, міжнародні стандарти, етичні норми, правосуддя, оцінка якості, законодавство.*

Постановка проблеми. Проблема якості судово-медичних експертиз є однією з ключових у забезпеченні ефективності правосуддя. Невідповідність експертних висновків сучасним стандартам і вимогам може призвести до серйозних юридичних помилок, що ставить під загрозу правову справедливість. На цьому тлі постає питання необхідності державного регулювання судово-медичної експертної діяльності, яке повинно забезпечувати не лише високі професійні стандарти, але й відповідність міжнародним нормам та етичним принципам. Відсутність належної системи контролю та акредитації експертів, а також недостатня увага до їхньої підготовки та сертифікації створюють передумови для недосконалості судово-медичних експертиз і, як наслідок, негативно впливають на процес здійснення правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Серед провідних вчених, які зробили значний

© Семенець-Орлова І. А., Дакал А. В., Клименко І. С., 2024

внесок у дослідження цієї теми, можна виділити роботи таких дослідників, як О. Мельничук, А. Ліщенка, О. Кравченка та В. Семенової.

Метою статті є аналіз ролі державного регулювання у забезпеченні якості судово-медичних експертиз в Україні.

Виклад основного матеріалу. З 17 червня 2022 року в Україні набув чинності Закон № 2179-IX, який вніс зміни до законодавства щодо національної системи кваліфікацій. Ці зміни додали нові поняття, такі як «професія», «професійна кваліфікація» і «професійний стандарт». У трудовому законодавстві з'явилися нові статті, які пояснюють, що професійна кваліфікація – це стандартизований набір компетенцій, підтверджений офіційним документом. Важливим є розроблення вимог до компетентностей судових експертів, і з 2022 року почали працювати над Довідником професійних компетентностей судових експертів.

У зв'язку з тим, що на даний момент в Україні відсутній професійний стандарт для судово-експертної діяльності, зростає актуальність визначення вимог до компетенцій судових експертів. Це включає як загальні, так і професійні навички фахівців, які залучені до проведення судових експертиз. Розробка таких стандартів є важливим кроком до забезпечення належної кваліфікації експертів. Враховуючи це, з 2022 року Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» разом із Науково-дослідним центром судової експертизи з питань інтелектуальної власності працюють над створенням Довідника професійних компетентностей судових експертів.

Як зазначає Гладіліна О.В., у Моніторинговому звіті за 2021 рік, підготовленому Директоратом правосуддя та кримінальної юстиції Мін'юсту України, вказано, що згідно зі звітом ЄС "Право-Justice" національне законодавство більшості європейських країн вимагає наявність відповідної кваліфікації для судових експертів [1].

Долгих М.В. стверджує, що у Латвії, Литві та Естонії законодавства передбачають обов'язкову наявність вищої освіти та підтвердження професійної кваліфікації, що діє також у Німеччині та Італії [2].

Як зазначає Драгомирецька Н.М., у звіті проєкту ЄС вказано, що судовий експерт повинен мати базові та спеціалізовані навички, отримані через освіту, навчання та досвід [3].

Клименко О.С. підкреслює, що ст. 34 Закону України "Про освіту" дозволяє здобувати професійну кваліфікацію не лише через формальну освіту, а й через неформальне навчання [4].

Згідно з дослідженнями Козуліної С.О. та Ровинської К.І., підготовка судових експертів в Україні здійснюється у вищих навчальних закладах та через спеціалізовані курси, відповідно до вимог законодавства [5].

Козуліна С.О. додає, що навчання для експертів, які не є працівниками державних установ, відбувається в установах Міністерства юстиції України [5].

Як зазначає Колісніченко Н.М., відповідно до чинного законодавства України, кваліфікацію можна здобути не лише у навчальних закладах, але й через неформальну освіту, зокрема під час практичної діяльності у сфері судово-експертної роботи [6].

За словами Краснової О.І. та Плужнікової Т.В., в Україні підготовку та підвищення кваліфікації судових експертів забезпечують спеціалізовані курси, організовані відповідними міністерствами та іншими центральними органами влади [7].

Надюк З.О. підкреслює, що навчання фахівців, які мають на меті здійснювати експертну діяльність, проводиться в спеціалізованих установах під егідою Мін'юсту України [8].

З. Надюк [8, с. 232–243] вважає, що реформа судово-медичної експертизи в Україні повинна включати значні трансформації, такі як оновлення статусу судово-експертних установ, забезпечення організаційно-методичних функцій, створення лабораторій та забезпечення належної оплати праці експертів. У свою чергу, Н. Колісніченко [6, с. 38–42] акцентує на важливості дотримання принципів компетентності персоналу, сучасного обладнання, незалежності та об’єктивності, системи якості, вчасності та оперативності, а також ефективної співпраці з іншими органами для підвищення якості судово-медичних експертиз.

Таким чином, запропонований механізм публічного управління, зокрема шляхом оновлення навчання та підготовки кадрів, забезпечення сучасного обладнання, а також інтеграції новітніх технологій і стандартів контролю якості, має на меті створення цілісної, незалежної та сучасної системи судово-медичних експертиз, яка відповідає вимогам сучасності та сприяє достовірному наданню експертних послуг.

Висновки та пропозиції. Система судово-медичних експертиз в Україні вимагає негайного перегляду через її очевидну залеж-

ність від Міністерства охорони здоров'я. Ця залежність створює серйозний ризик конфлікту інтересів, що підриває об'єктивність і неупередженість експертиз. Законодавчі обмеження, які звужують коло установ, здатних проводити такі експертизи, знижують можливість залучення більш незалежних і об'єктивних органів, що, у свою чергу, знижує довіру до результатів експертиз. Відсутність належного зовнішнього контролю ще більше поглиблює ці проблеми, а недостатня підготовка кадрів ускладнює можливість якісного проведення всебічних досліджень.

Список використаної літератури:

1. 1. Гладіліна О. В. Призначення судово-медичних експертиз: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* № 2, 2018 р. С. 61-63.
2. 2. Долгих М. В. Проблеми формування механізмів публічного управління системою охорони здоров‘я: огляд дискусійного поля. *Аспекти публічного управління.* № 12, 2019 р. С. 16-27.
3. 3. Драгомирецька Н. М. Концепції сталого розвитку: теоретико історичний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. № 1, 2019 р. С. 6–12.
4. 4. Клименко О. С. Перспективи реформування системи судово-медичної експертизи в Україні. Таврійський науковий вісник. *Публічне управління та адміністрування.* № 1, 2023 р. С. 22-26. URL:https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/319/295
5. 5. Козуліна С. О., Ровинська К. І. Актуальні проблеми відповідальності за порушення антикорупцій- ного законодавства у сфері охорони здоров’я. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 12, 2020 р. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/33.pdf
6. 6. Колісніченко Н. М. Тенденції розвитку публічного управління у сфері охорони здоров’я: глобаль- ний контекст. *Науковий вісник: Державне управління.* № 2, 2022 р. С. 38-52. URL:https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/250/244
7. 7. Краснова О. І., Плужнікова Т. В. Особливості механізму державного регулювання сфери охорони здоров‘я. *Інвестиції: практика та досвід.* № 7, 2018 р. С. 46–48. URL:http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/10.pd
8. 8. Надюк З. О. Особливості підготовки та перепідготовки судово-медичних експертів в Україні. *Наукові перспективи*. № 7, 2023 р. С. 234–242. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/165/255
9. 9. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09 липня 2022 р. № 2391-IX URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2391-20
10. 10.Radchenko O., Kovach V., Radchenko O., Kriukov O., Sydorchuk L., Sharov P., Semenets-Orlova Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In E3S Web of Conferences, 2021. (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.

Semenets-Orlova I. A., Dakal A. V., Klymenko I. S. Assessment of the quality of forensic medical examinations: the role of state regulation

This article focuses on a comprehensive analysis of the mechanisms and tools used to ensure high quality forensic examinations. State regulation is a key factor in the formation of a reliable assessment system that covers legal, ethical and methodological aspects. The study examines the importance of harmonizing national standards with international norms and approaches, in particular the recommendations of the UN and the European Union. Emphasis is placed on the need to introduce quality standards that cover all stages of forensic examinations – from the training of experts to conducting the examinations themselves and evaluating their results. Particular attention is paid to the issues of laboratory accreditation and expert certification, which are important elements of state control. The importance of ethical standards, which should be an integral part of the regulatory process aimed at protecting the rights of citizens and ensuring justice, is discussed. An important role is also played by cooperation between state bodies and scientific institutions, which contributes to the introduction of advanced technologies and methods in forensic medical examination. Ultimately, the study offers recommendations for improving the legislative and regulatory framework in order to improve the quality and transparency of forensic examinations, which is a necessary condition for strengthening public trust in justice.

Key words: *forensic medical examination, state regulation, quality of examinations, accreditation, certification, international standards, ethical norms, justice, quality assessment, legislation.*